زۇلئۇن قادىرى

غۇنچەم

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىن

غۇنچەم

(مەسەللەر ، ھېكايىلەر ، پىيىسىلەر)

مىللەتلەر نەشرىياتى
بېيجىڭ ــ 1957

تەھرىرىدىن

يازغۇچى زۇننۇن قادىرى يېڭى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئالدىنقى ۋەكىللىرىدىن بىرى. ئۇ 1915-ژىلى شىنجاڭنىڭ دورىبۇجىن ناھىيىسىدە ئۇششاق كاسىپ ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. دەسلەپ كونا، دىنىي مەكتەپتە، كېيىن ئۇرۇمچى ئوتتۇرا مەكتىۋى ھەم چاڑۋېچىلىق تېخنىكومىدا ئوقۇغاندىن كېيىن، مائارىپ ۋە تېاتر ساھەسىدە ئىشلىگەن. ئۇنىڭ ئىجادىيىتى 1937 - ژىلى باشلانغان.

زۇننۇن قادىرنىڭ ئەدەبىي پائالىيىتى ئاساسەن دراماتورگىيە ۋە ھېكايىچىلىق ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنۈدۇ. بۇ توپلامغا ئاۋتورنىڭ 20 ژىلدىن بېرى يازغان ئەسەرلىرىنىڭ بىر قەدەر كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەمۇنىلىرى كىرگۈزۈلدى.

مؤنده‌رىجه

چۇجه بله‌ن سېغىزخان (مه‌سه‌ل) 5
كېپىنه‌ك بله‌ن هه‌ر له‌ر (مه‌سه‌ل) 7
قوشچى بله‌ن چاشقان (مه‌سه‌ل) 10
بۇلبۇل بله‌ن سۇكگۇلۇگۇچ (مه‌سه‌ل) 12
شه‌پقه‌ت هه‌مشىرسى (هېكايه) 16
مۇئه‌للىمنىڭ خېتى (هېكايه) 27
ماغدىر كه‌تكه‌نده (هېكايه) 39
چىنىقىش (هېكايه) 72
غۇنچه‌م (دراما) 121
توي (دراما) 233

چۇجە بىلەن سېغىزخان

(ئى. كرىلوۋ قاتەقلىت)

تېخى چۇجە چىقمىغان چاغ (تۇخۇمنىڭ ئىچىدە)
كورۇپ سېغىزخان يەپ ئالماقچى ئۇنى چۇشدە.
ئوتمۇشتىن تارتىپ مەلۇم ئۇ، شورتۇمشۇقنىڭ دەستى،
سوز ئاچقىنىم ئوتمۇشتىن چوچەك ئېيتىشنىڭ قەستى.
قارا بۇلۇتلار تارىلىپ ئۇچۇۋاتىدۇ،
كۇن يۇزىنى كۇلۇمسىرەپ چىقىۋاتىدۇ.
قويۇق لايقى سۇلار ئاقتى،
بۇ تازا ئەرتىياز ۋاختى.
چۇجە ئاپتاپقا قارىدى زوقى بىلەن،
ماكانى ئۇ تەمتىلەپ ئاستا قىر بىلەن.
كەلدى سېغىزخان يورغىلاپ،
توختاتتى چۇجىنى چۇقۇلاپ.
ۋالاخلاپ ئېچىلدى شۇرتۇمشۇغى:
ـــ «نەگە بارسەن هاي پەسنىڭ ئوغلى؟

كەڭ دالاغا ھايا سز دەسسەپسەن!
يا ماڭا تازىم قىلىپ ئوتمەيسەن!
تۇمشۇغۇم ئۇزۇن سەندىن
قۇيرۇغۇممۇ ئاندىن.
ھېچ سوز چىقمايدىغۇ سەن ياماندىن!»
ئوينىدى قاپ ـ قارا كوزى، شۇمشەيدى چۇجە،
يۇمشاق ئاۋازدا كەلدى تىلى سوزگە.
ـــ «ھېچ... ھېچ يامانلىق قىلمىدىم جاناپ سىزگە،
چوقۇپ ئازار بەرمىسلە بىزگە».
ئاچچىق قىلىپ سېغىزخان يەرگە بىرنى تەپتى،
قۇيرۇغى ئۇنىڭ لەپكىلەپ كەتتى.
ـــ «ھېچ... يامانلىق يوق سەندە؟!»
ـــ «شۇنداق تەخسىر ئەلۋەتتە».
ـــ «قانائەت يوق... كاتەكتىن چىقتىڭ،
مۇشتەك تۇرۇپ مېنى ھاقارەت قىلدىڭ!
كەڭ دالاغا چىقىپ دان ئىزدىگىنىڭ،
يامانلىق ئەمەسمۇ شۇ سېنىڭ.
چۇنكى بۇدالادا مەن ياشايمەن،
قاقاخلاپ كۇلۇپ مەن سەكرەيمەن».
ـــ «خاپا بولمىسلا ھۇرمەتلىك، دانمۇ تاپمىدىم،
تېخى كەڭ دالادا بىر كاپامۇ ئالمىدىم».

ـــ «بولمسا كه يېمنى بۇزماقچمدىڭ
ياكى داۋانغا چىقىپ قىچقارماقچمدىڭ».
ـــ «يېڭىدىن كوز ئاچتىمغۇ دۇنياغا،
هازىرلا چىقاتتىممۇ داۋانغا،
ياكى چۈشه تتىممۇ ياغا...»
ـــ «بولدى ئاخماق، ئاسمانغا قارىدىڭ،
جاهان ئىسسىسۇن دەپ تىلىدىڭ.
شۇملىغىدىن ئىسسىماقچى جاهان،
چۈگۈلۈپ كه تمه كچى بىزنىڭ ئەسكى ماكان.
كۈل بولۇپ كېتسمەن ئاپتاپتا،
كوزۈڭنى چوقۇيمەن شۇ تاپتا»ـــ
دېدى سېغىزخان چوقۇلاپ چۈجىنى
قانغا بويىاپ ئەتتى باش ـكوزىنى.

كېپىنەك بىلەن هەرىلەر

گۈللەر ئېچىلغان باهار تاڭىدا،
غۇنچه ره ڭمۇ ـ ره ڭ شۇنچه چىرايلىق.

گۈل قاچىلىرى يۇپۇرماقلاردا،
يالتىراپ شەبنەم خۇددى مەرۋايىت.
چىقتى كېپىنەكخان سايادىن تىكە،
شايى، ئەتلەس، كىمخا پلار كىيىپ.
ھەربىرىمۇ كەلدى گۈلخانغا،
دۇتار، تەمبۇر، غىجەكلەر چېلىپ.
گۈل ـ گۈلۈستاندا قىزىپ كەتتى توي،
كېپىنەك ئۇسۇل ئويناپ كەتتى قوي!
ئۇچرۇشۇپ قالدى بىر بەزمىدە،
كېپىنەك بىلەن بىرسىمىز ھەرە.
ھەر ئىككىسى تۇمشۇغىنى ئەپلەپ،
گۈل چىنىگە تىققان ئىدى كەپلەپ،
يەتمىدى ئاغزى شۇندا شەربەتكە،
ئۇچرىدى ئۇلار شۇندا غۇربەتكە.
ـــ «نىمە قىلىپ ژۇرۇيسەن بوغۇرساق؟» ـــ
دېدى كېپىنەكخان چالۋاقاپ.
ـــ «ۋاي توۋا، نازۇگەي، ئۇخمىغانمىدىڭ؟
مەن بولۇمەن گۈل ھەرەدىگىنىڭ.
شەربەت ئىچىمەن، ھەسەل يالايمەن،
گۈللەر ئىچىدە شۇنداق ئويناىمەن».
ـــ «ۋاي چىرايلىق ئاشىق، ژۇكلۇق ئاخماق،

ھەسەل ماڭىلا ئۇچرايدۇ نەق ـ نەق.
كىيىمەن ئەتلەس، كىمخا پتىن چاپان،
سەيلە قىلىمەنغۇ مەن ھەر قاچان».
دۇمسايدى، ئاچچىقلاندى كۆپسىنەكخان،
سەكرەپ كەتتى تېرىكسىپ ھەرىجان.
بۇزۇلدى باشقىلارنىڭ ئەيشى،
شۇنداقلا قالدى يەۋاتقان ئىشى.
چاقماق ھەرە چۇشتى ئوتتۇرغا،
ھەسەل ھەرىمۇ كەلدى بۇقۇرغا.
ـــ «پاھ، يامان ئىپتىدۇ يېگىنىنى» ـــ
دەپ سوز باشلىدى چاقماق ھەرە،
جىم بولۇپ قاچتى ئىككى بىچارە.
ھەسەل ھەرىگە قاراپ قىلدى چاقماق:
ـــ «ھە، بۇ ئىككىسى شۇنداق ماختانچاق.
ھەسەل ـ ھەسەل بىلەمسەن ئۇنى،
نىگنار بىلەن ياسايدۇ ئۇنى.
گۇل چىنىسى ئىچىدە بار شىلىم،
تاق ئەشۇنى ھەسەل قىلار بىلىم.
ئۇ قانداق تاتلىق ـ قانداق مىزلىك،
كىم بىلىدۇ ھە، بۇنى مەنچىلىك.
ھىجايدى ھەسەل ھەرە بۇنىڭغا،

چاقاق ئاچچىقلاپ دېدى ئۇنىڭغا:
ــ «زاكىلىقنى كىم قويدى ھەي ئاۋاق،
ئومرۇڭدە ھەسەل كورگەنمىدىڭ ئاخماق».
چاۋاك چالدى كېپىنەك ناياقلاپ،
ــ ئاۋاق، ئاۋاق ــ دېدى ئۇ قاقاخلاپ.
ــ «ھەسەل ئىلمىنى ھەربىجاندىن
ئاۋاق ئوبدان ئاڭلاش لازىم ئاندىن».
ھەسەل ھەرە ئوز ئىشىغا ماڭدى،
كېپىنەككە مۇنداق دەپ قويۇپ ياندى:
ــ «ھەي، چىرايلىق ــ يۇمشاق كېپىنەكخان
كورۇنگەننى دېمە، ھەسەل ھەربىجان».

قوشچى بىلەن چاشقان

كەڭ ئېتىزنى قاراڭغۇ قىش باسقان،
ئوينىدى شۇم ئاۋازدا شىۋىرغان.
پاسكىنا قولىدا تىلغاپ چاشقان،
يەرنى ئۇگا قىلىپ كىرىپ ئالغان.

كېلىپ باھار خۇش سازىنى چالدى،
ئېتىزمۇ گۈزەل ياسىنىپ ئالدى.
باھارنىڭ زوقىدا قوشچى ــ دېخان،
گۈلزار يېرىگە قوشنى سالدى.
بۇزۇلدى چاشقانلارنىڭ ئۇگىسى،
ژىرتىلدى سېسىپ كەتكەن جۇگىسى.
چاشقانلار ئارا غۇلغۇيلاۋۇق چىقتى،
ئۇگۇدىن بېرى سوزلىگىلى چىقتى:
ــ «قوشچى سېنىڭ قىلغان ئىشىڭ قوپاللىق!
بىراۋنىڭ ئۇگىسىنى بۇزۇشۇڭ ئوسالىلىق!
نەچچە ژىللار يايلايمىز بۇ ئېتىزدا،
ھېچكىم تەگمىگەن بۇ چاغلىق».
ــ «ئۇزۇن ژىللار ئاش تېرىدىم ھارماي،
ئىشلەپ دوك بولۇپ كەتتىم تىنماي.
ئالغان ھوسۇلۇمدا بەرىكە يوق،
سەن ئىپلاسلار ئوغۇرلاپ قويماي!...»
ــ «مېنىڭ ھەقىمگە زورلۇق قىلىسەن!
يەنە ئوسالىقىنى دوكلەپ قويۇسەن!
بۇ ئېتىز سېنىڭ ئۇگاڭ ئەمەس،
ۋالاقلىماي تېز يوقال، كوزۇمدىن سەن!...»
ئاختۇرالمىدى چاشقان سوزىنى،

تونۇپ قالدى پولات چىشنىڭ كۆچىنى.
چاشقان قاچتى ئېتىزنىڭ قىرىغا،
چۈشتى پولات چىش ئاچقان يولغا.
ۋاقىردى قوشچى ئارقىسىدىن
ــ «ئۇر، قوغلا چاشقانلارنى ئېتىزدىن!...
ئەمگىگىمنى غاجاپ پەست قىلغان ــ
پۇتسۇن ئۇ، ھاياتىمنى قەست قىلغان!»...

بۇلبۇل بىلەن سۇ ئىگۇلۇگۈچ

ھاۋاگۈلدۇرلىسە سۇ ئىگۇلۇگۈچ،
يورغىلاپ كېتىدۇ ئۇ، غىلدىرغۇچ.
پۇتى ھاۋادا ئوڭدا ياتىدۇ،
ئاسمانىنى ئۇ، كوتۇرۇۋاتىدۇ(؟!)
خىيالىدا ئاسمان ۋېقىلدى،
پەخىرلەندى ئۇ مەغرۇر بىر كۈنى:
«دۇنيادا مەندەك دانىشمەن قېنى؟
نازۇك سۇمباتىم بۇلبۇلدىن ئارتۇق،

مۇشكۈل ئىشنى ئورۇنلايمەن شاق ــ شۇق.
ناھايىتى ناخشا ئېيتالمىغانغا،
نۇقسان قويماق شۇنچە چوڭ ئىشمىغا؛
بىر سائەتتە ئوگۈنۈمەن ئۇنى،
قېنى بۇلبۇل دېمىسۇنچۇ مېنى؟!»

يورغىلاپ كەلدى بۇلبۇل قېشىغا،
ماختاندى سۇككۇلۇگۈچ ئوز قىلمىشىغا:
«ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ،
تاشلىسام ئاسمانىنى كىم ياشايدۇ؟
مەنسىز ھالاكەتكە قېنى چارە،
ژۇرت ئۈچۈن ئاۋارە ــ مەن ئاۋارە.
ھەممە ناخشىغا ئامراق، نادان
شۇنىڭ ئۈچۈن دەيدۇ سېنى ئوبدان.
سەن بىلەن بولۇپ باقاي سوھبەتتە،
ناخشا ئېيتىپ كورەي بۇ پۇرسەتتە.
لېكىن ئارتۇق ۋاقىرىما ژۇرتداش،
ژۇگۇرۇشۇپ كېلىدۇ ھەممە بەكۈاش.
خالىمايمەن نادانلار تىلىنى،
ئېيتساق ئىدى سۇپى تورغاي كۇيىنى».
ــ «بۇ بولمىغۇر تەكەللىپقۇ «ھورمەتلىك»،

هەر قۇش ئۇز تىلىدا سايراش ئەپلىك».
ـــ «ناخشىنى شۇنداق ياماق كورۇمەن،
ئەمدى بىر ئېيتىپ كورەي دېگەنمەن».
بۇلبۇل ئىستىهزا بىلەن كۇلدى،
ئاڭا جاۋابەن مۇنداق سوزلىدى:
ـــ «بوردىچى هالۇچچى بولغان ئىكەن،
چاپاق بېسىپتۇ ئۇنىڭ كوزىنى،
تۇرالمىسا بىر هۇنەردە كىشى،
ۋۇجۇتقا چىقارمۇ ئۇنىڭ ئىشى».
ئەلەم ياندى سۇڭگۇلوگۇچ كوزىدە،
دېدى ئۇمۇ تەكەببۇر سوزىدە:
ـــ «سەنمۇ نادان، قەدىرىمنى بىلمىدىڭ!
سوزگە ئاستىراق چۇشۇنەلمىدىڭ...
ئابروي ئۇچۇن هەر نەرسىنى ئوگەن،
ئۇخمۇدۇڭمۇ «جان باقماق پەرىز» دېگەن.
خوش ئېيتە ناخشاڭنى مەن تۇتۇپ ئالاي».
ـــ «رەنجىمە مەيلى ئوگۇتۇپ قويماي».
ئۇ سايراپ كەتتى بۇلبۇل خوش ئاۋاز!
تەرەننۇم① ئەيلىدى ياپ ـ يېشىل ياز.
سۇڭگۇلوگۇچ لەپكىلەپ چالدى ساز،

① تەرەننۇم ـــ ئاھاڭنىڭ تىترىشى.

قېنى چىققىنى ئۇنىڭدىن ئاۋاز؟
بوستان ئارا ئۇنىڭغا مەھابەت①
ئۇشقىتىپ قمينالدى نەچچە سائەت،
ئەسلىدە سۇكۈگۈلۈگۈچ ئاۋازى قاندىق؟
ناخشا ئېيتىپ كورگەنمىدى شۇندىق.
چىقتى شامال گۈرۈلدەپ ھاۋا،
ھودۇقۇپ سۇكۈگۈلۈگۈچ قىلدى توۋا،
نە ئۈكىرا ياتالمىدى بىر شاقتا،
سەكرەپ كەتتى پۇتاقتىن ـ پۇتاقتا.
سايراۋاتىدۇ بۇلبۇل دىلاۋەر②
ئاۋالقىدەك جارانكىلىق، باراۋەر.
ھاۋادا تولقۇنلىنار سايرىشى،
دىلدەبا③زوق مۇھەببەت قاينىمى.
بۇلبۇلنىڭ تايماس شۇندىق يولى بار،
گۈلشەندە ئېچىلغان قىزىل گۈلى بار.

①مەھابەت ـــ سۆر.
②دىلاۋەر ـــ باتۇر.
③دىلدەبا ـــ كۆڭۈلگە لايىق، كۆڭۈلنى تارتقۇچى.

شەپقەت ھەمشىرىسى

(ھېكايە)

I

يانۋار كۈنلىرى. پۈتۈن ئەتراپ ئاپپاق قارغا كومۇلگەن. سوۋۇق ئادەمنى ھەرىدەك چېقىپ تۇرۇدۇ. تۇگمەننىڭ نۇرى ئۇستىدە ساڭگىلىشىپ تۇرغان مۇزلار ئادەتتىكى ئېقىمىنى ئوزگەرتىپ، ئەتراپىغا مەرۋايىستتەك يالتىراق تامچىلىرىنى سېپىپ تۇراتتى.

بىز تۇگمەننىڭ جەنۇبىدىكى دوڭگە كەلگەندە لەڭشاڭ بۇتخانىسى ئەتراپىغا ئوزناشقان گومبىداڭنىڭ پوتەيلىرى ئاشكارە كورۈندى.

ـــ ئەمدى توۋەنگە قاراپ ژۇگۇرۇش كېرەك. ـــ دېدى يېنىمدا كېلىۋاتقان يولدۇشۇم.

ـــ توختا ساناپ باقايلى، قانچە پوتەيى ئىكەن ـــ دېگەن ئىدىم.

ـــ ھەيى بەغەرەزنىمىكە نسەنا، مۇشۇ بۇرۇلۇشتىكى دوڭ خەۋپلىك، دۇشمەنگە مانامەن دەپ كورۈنۈپ تۇرۇسەندە، ـــ

دېيىشى ئاردىلىغدا «تاق» ـ «دوك» قىلغان ئاۋاز ئاكىلىنىپ، ۋىكىلىدىغان بىر ئوق ئوتۇپ كەتتى. بىز توۋەنگە قاراپ ژۇگۇردۇك.

تۆگمەننىڭ ئوستىگى بويىدا ئىككى قىز قول ياغلىق ژۇيۇشۇپ ئولتۇراتتى. ئۇلارنىڭ قىزلار ئىكەنلىگىنى ژىراقىراق جايدىن قاراپ پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. ناھايىتى يۇز قەدەم يېقىنلاشقان چاغدىلا ئاۋازىنىڭ زىلىلغىدىن ھە، بۇلار قىزلار ئىكەنگۇ، دېدۇك. ئۇلارنىڭ بېشىدا قويۇ تېرىسىدىن تىكىلگەن ئاق تاق قۇلاقچا، ئۇچىسىدا قارىم ياقىلىق ئۇزۇن، كەڭ ئاق جۇگا، پۇتىدا پىيما بار ئىدى. ئەسكىرىي فورمىدا، ئەرەنچە تىكىلگەن جۇگا ئۇلارنىڭ گەۋدىسىگە ئانچە لايىق كەلمەي، چاقماللىغىنى يوشۇرۇپ تۇرغان بولسىمۇ، تاسما بەلۋاغ بىلەن بېلىنى مەھكەم باغلاپ، پىيمىنىڭ قونجىنى قارىپ ئېلىپ، ژۇرۇش ـ تۇرۇشقا خېلى قولۇشۇپ ئېلىشقان ئىدى.

بىز ئۇلار بىلەن سالاملىشىپ، ئويماندىكى سازلىقنىڭ شىمالىغا ئورناشقان شتاپقا كىرىپ كەتتۇك. بۇ شتاپ پوزىتسىيىمىزنىڭ شەرقىي ـ جەنۇبىدا ئەڭ چەتتە تۇرغان جاي بولۇپ، دۇشمەننىڭ لەگىرىنىڭ ئىگىزلىگىدىكى ناھايىتى نۇرغۇن يوتەي ۋە ئاكوپلىرىغا قارشى ئەڭ مۇھىم ئورۇن ئىدى. ئىككىنچىدىن بۇ شتاپقا جايلاشقان قىسىملىرىمىزنىڭ تۇتقان پوزىتسىيىسى

سىنى غەربىكىراق بېرىپ دۇشمەن پوزىتسىيىسى بىلەن پەقەت «بېگى ھايات» مەھەللىسىنىڭ كوچىسىلا ئاجرىتىپ تۇراتتى. دۇشمەنلەر كوچىنىڭ ئۇقانتىدىكى ئىمارەتلەرنىڭ ئوگۇزلىرىگە پوتەي ياساپ، ئىستانوكلۇق پۇلېمىوتلار ئورنۇتۇپ ئالغان. بۇ قاناتتا بولسا، دۇشمەنلەر تەرەپتىن كويدۇرۇپ ۋەيران قىلىنغان ئىمارەتلەرنىڭ تاملىرى ۋە ئاندا-ساندا ئوقتىن پانا قىلىپ تىزىلغان كېسەكلەر بىزنىڭ پوزىتسىيىمىزنىڭ چېكى ئىدى.

بىز شتاپ باشلىغى بىلەن كورۇشۇپ بىر قانچە سوھبەت قىلغاندىن كېيىن سۇ بويىدا ئۇچراشقان قىزلاردىن بىرى ئىشكىتىن رۇخسەت سوراپ كىرىپ كەلدى.

— مانا بۇ بىزنىڭ قىسمىنىڭ شەپقەت ھەمشىرىسى رىزۋانگۇل ھاشىم ئاكام قىزى بولۇدۇ. قىرىق كۇندىن بېرى بىز بىلەن بىر قانچە جەڭگىردە بولدى. ژۇرەكسىلىك، ئىشچان قىزىمىز، — دەپ تونۇشتۇردى شتاپ باشلىغى.

— ياخشى، بىز تونۇشقۇ، — دېدى مېنىڭ يولدۇشۇم.

رىزۋان كۇلۇمسىرەپ:

— سىزغۇ بۇيەرگە بىر قانچە قېتىم چىققان ئىدىڭىز. بۇ كىشىنىڭ بىرىنچى قېتىم كېلىشىغۇ دەيمەن، — دېدى.

— شۇنداق، — دېدىم مەن.

رىزۋانگۇل — قوي كوزلۇك، قارا قاش، قاڭشار بۇرۇن،

بۇغداي ئوك، ئوتتۇرا بويلۇق، 19 ياشتىكى قىز ئىدى. ئۇ، ئوزىنىڭ سەپداشلىرى، ئۇيغۇر قىزلىرى ئىچىدە تېتىكلىكى، پىكرىنىڭ چوڭقۇرلىغى بىلەن ئالاھىدە ئايرىلىپ تۇراتتى. ئۇ، باشقا قىزلارغا قارىغاندا، كىشىلەر بىلەن ئوزىگە ياراشقان بىر سىپايىلىق قىياپەتتە ئەركىن سوزلىشەتتى.

ئۇرۇش باشلانغىلى ئىككى ئايغا يېقىن بولۇپ قالدى. كۈن ساناپ پارتىزان شەكىللىرىنى ئەسكىرىي قىسىملارغا ئايلىنىۋاتقان جەڭچىلىرىمىز كېچە ـ كۈندۈز تىنماي مەشىق قىلىدۇ. ھەربىي قائىدە ۋە قۇرال ئىشلىتىش يوللىرىنى ئۇستۇن ھەۋەس بىلەن ئوگۈنۈۋاتىدۇ.

ئەنە بىر بۆلۈكىدا بەش ئاتار مىلتىقنى بۇزۇپ، تۈزەپ ئوگۈنۈۋاتقان بىر ئېگىتنىڭ يېنىغا كېلىپ دوشمەندىن جەڭلەر بىلەن تارتىۋالغان قۇراللارنىڭ تۈرلىرى ۋە ئۇنى ئىشلىتىش يوللىرى توغرىسىدا سوھبەت قىلىشتۇق.

ھەممىمىز تىكىلىپ قاراپ تۇرغانلىغىمىز ئۈچۈنمۇ، ئېگىت مىلتىقنىڭ چاقمىغىنى ئورنىغا سېلىشتا تەمتىرەپ قالدى. رىزۋان مىلتىقنى قولىغا ئېلىپلا، ھېچقانداق تەمتىرەپ تۇرماستىن چاقماقنى ئورنىغا سېلىپ قويدى. ئېگىت ئىزا تارتقىنىدىن قىزىرىپ كۈلدى.

رىزۋانگۈل بەش ئاتار مىلتىق، قول پۇلېمىيوت ۋە گرانات ئېتىشنى ۋە چوڭقۇپ، تۈزەشنى ئوز ـ ئوزىدىن ئوگۈنۈۋالغان

ئىدى. چۈنكى ئۇ، قاياقاق جەڭلەردە بولۇشىنى، ئەگەر بىرەر ئېغىر ۋەزىيەت ئىچىدە قالسا، دۇشمەن بىلەن ئاخىرقى تامچە قېنى قالغىچە قۇراللىق كۈرۈشۈشنى ئويلايتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن رىزۋان ئىنقىلاپنىڭ 6 - كۈنىلا بىر نەچچە دوستىلىرى بىلەن شۇ ۋاختىتكى ھەربىي شتاپقا كېلىپ:

— بىز ۋەتىنىمىز ئۈچۈن، ئېزىلگەن خەلقىمىز ئۈچۈن كۈرەشكە بەل باغلاپ كەلدۇك. پۈتۈن خەلقىمىز قوزغۇلۇپ، كوچا - كوچىدا دېگىزدەك دولقۇنلۇتۇپ ئېقىۋاتسا، بىز ئويدە شۇك ئولتۇرالامدۇق. خەلق ئەركىنلىك دەپ بارچىنى بىلەن «ھۇرا» قىچقىرىپ جەڭگە كىرىۋاتسا، بىز تاماشا كورۇپ تۇرساق بولامدۇ؟ مۇنداق نومۇسىنى بىز كوتۇرەلمەيمىز. دۇشمەن بىلەن ئەرك ئۈچۈن جەڭ قىلىۋاتقانلار ۋەتەننىڭ ئوغۇللىرى بولسا، بىز ۋەتەننىڭ قىزلىرى. قىزلار «قۇرال تۇتالمايدۇ» — دەپ قايسى تارىختا كورسۇتۇپتۇ. بىزگە قۇرال بېرىلسۇن! ھېچقانداق توختالغۇسىز ئالدىنقى لىنىيىگە بارىمىز... — دەپ مۇراجىەت قىلدى.

باشقىلار رىزۋاننى دوستىلىرى بىلەن ساقلىقىنى ساقلاش ۋاختىدىق نازارىتى گوسپىتالدا خىزمەت قىلىشنى تەكلىپ قىلغان ئىدى.

رىزۋان:

— بىز دۇشمەنگە قارشى ھەقىقەتتە غەزەپكە كەلدۇك.

يولمىزنى توسماكلار! فرونتقا قۇرالىق بېرىشنى قەتئىي تەلەپ قىلىمىز! ـــ دېدى. ئۇنىڭ يۈزلىرى پوكاندەك قىزارغان، غەزەپ بىلەن يانغان كوزلىرىدىن ياش تامچىلىرى ئەگمپ تۇراتتى. ئۇ، شۇ ھالدا دۇشمەنـگە قارشى يېرىلىشقا تەييار ئۇرغان بومبا ئىدى.

باشقىلار رىزۋاننىڭ ئاجايىپ جاسارەتلىك قىزغىنلىقىنى، ئۇنىڭدا ۋەتەنگە، خەلققە، ئەركىكە بولغان مۇھەببەتنىڭ كۈچلۈكلىكىنى ئاڭلىدى، ئۇنى ئارقا سەپتە قالدۇرالمايدىغانلىقىنى سەزدى. شۇنىڭ ئۈچۈن جەڭ مەيدانلىرىغا شەپقەت ھەمشىرە قىلىپ ئېۋەتكەن ئىدى.

رىزۋان جەڭ مەيدانلىرىدىكى ھەر قانداق مەشەققەتلەرگە چاپسان كونۇكۇپ، ئۇ يەردىكى كىشىلەر بىلەن بىر تۇققاندەك بولۇپ كەتتى.

كۈيۈمچانلىقى ۋە ھېچـنەرسىدىن ئېرىنمىگەنلىگى ئۈچۈن جەڭچىلەر ئۇنى ئەڭ شەپقەتلىك، مېھرىۋان ھەمشىرىمىز دەپ ھورمەت قىلاتتى.

II

1945 ـ ژىلى 13 ـ يانۋار. تاڭ بىلەن بىزنىڭ قىسىملىرىمىز دۇشمەن پوزىتسىيىلىرىگە ھۇجۇم باشلىدى.

دۇشمەنلەردىن ھەر تەرەپتە ئاجرىتىۋېلىنغان قۇرالىلارنىڭ

سانی خېلی کوپەيگەن بولسمۇ، پىدايى بولۇپ، سەپكەكسىز ۋاتقانلارغا تېخى قۇرال تولۇق يېتىشمەس ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن پىدايىلار تومۇرچىلەرگە نەيزى ياستىپ چەنزىلەرنىڭ ئۈچىغا قادىتىپ ئېلىشقان، مىڭلاپ ـ مىڭلاپ نەيزىلىرىنى كۇندەك يالتىرىتىپ، كوچىلاردىن ئوتكەندە ئۇلارنى ئەگەشكەن خەلق توپى كوچىلاردا دېگىزدەك دولقۇنلۇق ئۇپ ئاقاتتى. پۇتۇن خەلق ئادەتتىكى شەخسى تىرىكچىلىكىنى ئۇنۇتقان، ھەممىنىڭ پىكرى ـ خىيالى دۇشمەنگە زەربە بېرىشتىن ئىبارەت ئىدى.

جەڭ كۇنى مەيدانلاردا قىسىم ـ قىسىمغا بولۇنگەن قۇرالـلىق جەڭچىلىرىمىز ئەترايىدا نەيـزە كوتەرگەن پىدايىلار ۋە كالتەك، چوماق كوتۇرۇپ چىققان يۇزمىڭلاپ خەلق دولقۇنى ئاقاتتى. قۇراللىق قىسىملىرىمىز ھەربىي قائىدە بويىچە ھەرـكەتلىنىدۇ. پىدايى نەيزىچىلەرمۇ تەرتىپكە سېلىنغان، لېكىن كالتەك كوتۇرۇپ ژۇرگەن خەلق بولسا، ئوز ئىختىيارىچە ھەرـكەتلىنىپ ژۇرۇدۇ. ئۇلار گاھىدا توپلۇنۇپ ھەر تەرەپتە چوـقان ـ سورەن كوتۇرۇدۇ. گاھىي چاغلاردا دۇشمەنـنىڭ ئەڭ دەھشەتلىك ئوت توچكىلىرىغا ئومۇلىشىپ بارىدۇ. مانا بۇگۇنكى جەڭ كۇندىمۇ ھەرەمباغ ۋە لەڭشاڭ ئەترايىدا شۇنداق چوـقان سېلىپ ژۇرگەن سان ـ سانىاقسىز خەلقنى كورۇسىز.

كۇن نەيزە بويى ئورلىگەن چاغدا، ئەڭ دەھشەتلىك جەڭ ھەرەمباغنىڭ غەربىي توپۇلىگىدە باشلاندى. دۇشمەن بارلىق

كۆچىنى ھەركەتكە كەلتۈرۈپ قارشىلىق قىلماقتا. پۈتۈن ئاكوپ، بىلىنداڑ، پوتەيلەر تىنمسىز ئوت ئاچماقتا. بىزنىڭ قوراللىق قىسىملىرىمىز ھەرەمباغ تەرەپتىكى زەرەتكالىقتا قارغا كومۇلوپ ئالغا سىلجىماقتا. تېخى شاھاجىنىڭ بېغىدىن توپولىككە چىقمىغان جەڭچىلەر سېپى ئارىسىدا فرونت ھەمشىرىلىرى بىلەن تۇراتتۇق.

ـــ قىسىملىرىمىزنىڭ ئالدىنقى سېپى دۇشمەننىڭ ئەڭ خەخەۋپلىك پوتەيلىرى جايلاشقان تەرەپكە سىلجىپ كەتتى، ـــ دېگەن ئىدى بىرسى.

رىزۋان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ:

ـــ بىزنىڭ ئەمدى بۇيەردە تۇرغىنىمىزنىڭ ھېچ پايدىسى قالمايدۇ. جەڭچىلىرىمىز ئارىسىدىن ئورۇن تېپىشىمىز كېرەك، ـــ دېدى.

بۇ تەكلىپكە بەزىلىرى ئۇنىغان بولسىمۇ، بەزى سانىتاركىلار ئۇنىمايى قالدى. رىزۋان ئوزۇنىڭ سوزىدە مەھكەم تۇردى. سومكىسىنى پۇلاڭلىتىپ باغدىن توپولىكتىكى زەرەتكالىقتا چىقىپ كەتتى. 2ـ سانىتارکا بىلەن زەرەتكالىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئونچە كىشى پاتقاقلىقتا بىرىپ جايلاشتى. ئۇنىڭ ۋەتەن ۋە خەلق ئۈچۈن يانغان ياش ژۇرنالىگى قەھرىمان ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ پەردىسىدە تېپەتتى. ئۇ تەۋرەپ كەتكەن خەلقنىڭ ئۇستۇن روھىنى، ئەركىنلىك ئۈچۈن پاراڭلاپ قاينىۋاتقان جەڭنى كورۇپ مەغرۇرلىنا تتى. مۇھەببەت ئولۇمنى يېڭىدۇ، دېگەندەك ئوز ۋەتىنىگە، خەلقىغە

بولغان مۇھەببتى ئالدىدا رىزۋانغا ئولۇم ناھايىتى ئاددىي نەرسە كورۈنەتتى. ئۇ، جەڭلەردە ئەڭ خەۋپلىك يەرلەرگە ناھايىتى قىزغىن ۋە قەھرىمانلارچە ژۇكۇرۇپ باراتتى.

جەڭ ناھايىتى دەھشەتلىك تۇس ئالدى. ھەر ئىككى تەرەپتىن ئېتىلىۋاتقان مىلتىق، پۇلېمیوت ئوقلىرىنىڭ ۋەگرا-ناتلارنىڭ ئاۋازلىرى قۇلاق، مېڭىنى يەپ تۇرۇدۇ. ھەر-بىر قەۋرىنىڭ دۇگلانغان توپلىرى جەڭچىلىرىمىزگە ئوقتىن ساقلىنىشقا پانا بولماقتا. پۇلېمیوت ئوقلىرى بولسا، قەۋرىلەر ئۈستىدىكى قارلارنى ۋىقىلدىتىپ ئۇچۇرۇپ تۇرۇدۇ.

دۇشمەننىڭ بىلىنداۋلىرىغا يېقىن يېرىپ قالغان ئىككى-ئۈچ جەڭچىگە ئوق تەگدى، دېگەن خەۋەرنى ئالڭغان ھامان، رىزۋان ئالغا قاراپ ئۇچقاندەك ژۇگۈردى. ئۇنى كورگەن ھەربىر جەڭچى:

ـــ توختاڭ!!

ـــتوختاڭ رىزۋان!

ـــئوره ماڭما ھوي، سىڭلىم!ـــدەپ ۋاقىرىشىدۇ.

رىزۋاننىڭ قۇلىغىغا كىشىلەرنىڭ ۋە ئوقلارنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايدۇ، ئۇنىڭ قۇلىغىدا پەقەت «جەڭچىگە ئوق تەگدى» دېگەن بىرلا قايغۇلۇق ئاۋاز شۇرلايدۇ. مانا شۇنىڭغا ياردەم قىلىش كېرەك. ئۇ، مولدۇردەك يېغىۋاتقان ئوق ئاستىدا كۆچىنىڭ يېرىچە ئوره ژۇكۇرۇپ كېتىپ باردۇ. چىڭ باغلى-

غان تاسما به‌لۇپغىغا يوغان قاچا قىستۇرۇۋالغان. قولىدا بولسا، داكا ۋە پاختا سېلىنغان سومكا پۇلاڭلاپ تۇرۇدۇ.

ئۇ ياردار بولغان ئىنكىسى جەڭچىنىڭ يارىسىنى تېڭىپ، ئارقا سەپكە ئېۋەتكەندىن كېيىنلا ۋزۇۋدكوماندىرى ئەڭ خەۋپلىك يەردە بېشىدىن يارىلىنىپ ژىقىلدى. رىزۋان ئۇنى كوردى ـ دە، شۇ تەرەپكە ژۇگۇرۇپ كەتتى.

كوماندىر، دۇشمەننىڭ پۇلېمیوت ئوقى ئۇچ تەرەپتىن قاپچا ئوتۇشۇپ تۇرۇدىغان خەتەرلىك جايدىن ئون قەدەمچە نېرىدا تۇرغان ئەسكى تامغا يېتىۋېلىشقا ژۇگۇرگەندە ئوق يېگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ياردارنى ئېلىپ چىقىشقا ھېچكىم جۇرئەت قىلالماي تۇرغان بىر چاغدا رىزۋان ژۇگۇرۇپ يېتىپ كەلدى ـ دە، ئۇنى ئوزى نىشانلىغان چولاق تامغا سوردى. ئۇشقىتىپ ئۈچۈۋاتقان ئوقلار رىزۋان بىلەن ياردارنىڭ ئەتراپىدىكى قارلارنى ئۇچۇرۇپ تۇرۇدۇ. لېكىن مەرت رىزۋان ئوقلارنىڭ تەرسالىنىپ كەلتۈرۈۋاتقان ئولۇم خەۋىرلىرى بىلەن بىرمۇھىسا پلاشمايدۇ، ئۇ، كوزلىگەن ئون قەدەمدىكى چولاق تامغا ياردارنى يەتكۈزۈپ بېشىنى تاڭدى ۋە ئاغزى ـ بۇرنىنى سۈرتۈپ ھۇشغاكەلتۈردى. كوماندىر ئولۇم ئاغزىدىن قۇتۇلدى.

جەڭچىلەر دۇشمەننىڭ دەھشەتلىك قارشىلىغىنى سۇندۇرۇپ، ئىلگىرى كېتىپ بارىدۇ. خەۋپلىك جايدا يەنە بىر جەڭچى ياردار بولدى. رىزۋان ئەمدى ئارقىغا قاراپ يارە-

دار جەڭچىگە ژۇگۇرگەن ئىدى، دۇشمەنـنىڭ ئوقى كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا تەگدى.

ـــئاھ، رىزۋان!ـــدەپ ژۇگۇرگەن ئىدى دوستلىرىدىن بىرى، ژۇرەكتىن فونتاندەك ئېتىلىپ چىقـقان بۇ ئاۋاز شەپـقەت ھەمشىرىلەر ئەترايىدىكى كىشىلەرنى چوچۇتىۋەتتى. ھەمـمىمز ئۇنىڭ ئەترايىغا توپلاشتۇق. رىـزۋان كوزىنى مەھكەم ژۇمۇپ، چىشلىرىنى كىرىشتۈرۈپ ياتاتـتى. ئۇنىڭ يۈزىدىن ئەگىپ ئېقىپ چۈشۈۋاتقان قېپ ـ قىزىـل قان ۋە تال ـ تال بولۇپ يۈزىگە چېچىلغان قاراچاچـلىرى ئۇنىڭغا ئاجايىـپ بىر سۈر پەيدا قىلغان ئىدى.

ئۇنىڭ بېشى مارلى بىلەن مەھـكەم تېڭىلىپ گوسپـىتالغا ئېلىۋەتىلدى. ئۇزۇتۇپ قالغۇچىلار بولسا، ئېچىنىشلىق چوڭقۇر ھەسرەت ئىچىدە ئورە تۇرۇپ قېلىشتى.

شۇ كۈنى ئازاتلىق ئۈچۈن بولغان قاينىاق جەڭلەردە شەپقەت ھەمشىرىلىرىمىزدىن يەنە بىرى ـــرازىيەممۇ ئېغىر يارىدار بولدى.

شەپقەت ھەمشىرىلىرىمىزمۇ خەلقنىڭ ئەركى ئۈچۈن دۇشـمەنگە قارشى كۈرەش مەيدانىدا شىھىت بولغان ۋەتەننىڭ قەھـرىمان، ئېزىز پەرزەنىدلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

كۈرەشچان تاربىخىمىزغا بەتلەريارىتقان ئازاتلىق قۇربانلـرىنىڭ شەرەپلىك نامى، خەلقىمىز نىڭ قەلبىدەمەڭگۈگە ياشايدۇ.

1948 ـ ژىل، نويابر.

مۇئەللىمنىڭ خېتى

(ھېكايە)

مۇئەللىم كونۇبرت ئۇستىگە «بۇخەت غۇلجا شەھرىدە تۇ-رۇشلۇق ئانام چەمەنخانغا تەكسۇن» توۋۇنىگە «ئۇرۇمچى شەھرىدىكى ئوغلىڭىز روزىدىن» دەپ يازدى. ئەمدى يېزىلە-غان بۇ سالام خەتنى ئانىسغا قانداق قىلىپ ئېۋەتىشنىڭ چارە-سىنى ئويلاپ ئۇ چوڭقۇر خىيالغا چۆمغان ئىدى.

ئوينىڭ ئوتتۇرىسىدا مايلىشىپ قاريداپ كەتكەن بىر ئۇس-تەل تۇرۇدۇ. بۇ ئىشلەش ھەم تاماق يېيىش ئۈستىلى. كېچىسى بولسا، يېتىش ئۈچۈن كارۋاتنىڭمۇ خىزمىتىنى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈستەلگە يېيىلغان جاپاكەش كورپە، ياستۇق ۋە قالا-يمقان چېچىلىپ ياتقان كىتاپ، دەپتەر، قەغەزلەر كىرلىشىپ ۋىرگىنىشلىك تۈس ئالغان ئىدى. ئوينىڭ تام - تورۇسلىرىدا ساڭگىلىشىپ تۇرغان ئومۇچۇك تورلىرى ئىسلىشىپ، قارا رەڭگە بويالغان. ئۈستەل يېنىدا سۇكۈي يەنچىلىپ كەتكەن ئەسكى چۈۋەكتىن باشقا كوزگە كورۈنەرلىك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى

مۇئەللىمنىڭ ياستۇغى ئاستىغا جايلىشىپ كەتكەن. پەنجىرىنىڭ ئۈيۈغىدا ئىسلىشىپ كەتكەن كۆرۈشكا بىلەن بىردانە قارا ھېجىر تۇرۇدۇ. ئىشكىنىڭ يېنىدىكى تۆۋىكەك، جۇمىگى ئۈزۈن بىر چوگۇن چاي دەملەش ئۈچۈن ھەم يۇز ئۇيۇش ئۈچۈن كېرەك بولۇپ تۇراتتى. يەنە ئاغزى ماكچىيىپ كەتكەن بىر ئەسكى چامدانىنى ئېتىۋارغا ئالساق بۇ ئويدىكى ھەممە جابدۇقنى ساناپ تۈگەتكەن بولۇمىز.

چامغۇرغا ئورنۇتۇپ قويۇلغان شامنىڭ پوتلىسى ئوسۇپ، ئىسلاشقان بۇ زەي ئوينىڭ ئىچى بارغانسىرى قاراكۆلاشماقتا. پەرۋانىلار شامنىڭ پىلىلدىغان كۆچسىز نۇرىنى سىلكىتىپ مۇئەللىمنىڭ خىيالىنى تېخىمۇ تۇمانلاشتۇراتتى. كوچا تېخىمۇ قاراكۆي. ئۇرۇمچى شەھرىنىڭ ئاسمىنىدا يۇلتۇزلارمۇ كورۇنمەيدۇ. گويا شەھەر تا ئاسمانغىچە كومۇرگە ئايلىنىپ قاپقارا بولۇپ قېتىپ قالغان. ئەل قاتىتىق ئۇيقۇغا چۆمۈپ، پۈتۈن ئەتراپتا ئولۇم جىمجىتلىغى ھوكۈم سۈرەتتى. ناھايىتى بۇ سۇرلۇك كېچىنىڭ تېچلىغىنى قەيەردىدۇر، ژىراق يەرلەردىن ئاكلىنىۋاتقان كوكەمە ئىتلارنىڭ ئاچچىق قاۋاشلىرى ۋە پەنجىرىدىكى قاتتىق نان پارچىلىرىنى غاجاۋاتقان چاشقانلارنىڭ كىتىرلاشلىرى بۇزۇپ تۇراتتى. ئوينىڭ قاراكۆلىشىشى بىلەن مۇئەللىمنىڭ ھەركەتسىز ـ جىم بولۇپ قالغانلىغىنى سەزگەن چۈچۈنلار ئومۇلۇشۇپ، بۇرگۈلەر بولسا، سەكـ

ریشپ ئۇنىڭ قېنىنى شوراشقا كېرىشتى. لېكىن مۇئەللىم بۇ ھادىسىلەرنىڭ ھېچقايسىنى سەزمەيدۇ. ئۇ مەيدىسىنى ياستۇقىغا قويۇپ، بېشىنى ئىككى قولىنىڭ ئارىسىغا ئالغان ھالدا جەيـ نىگىنىڭ ئاغرىشىنىمۇ تۇيماستىن قىمىرلىماي دۇم ياتىدۇ. ئەگەرچە تېتىن قارىغان كىشى ئۇنىڭ ئۇيقۇدا ئىكەنلىگىنى ياكى ئۇيغاقلىغىنى پەرق قىلالمايتتى.

—روزى، روزى، هاي روزەم!

پەنجىرىدىن كىرىۋاتقان تۇيۇقسىز ئاۋاز مۇئەللىمنى سەسـ كەندۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭ چىگىش كىرىپ كەتكەن خىيالـلىرى دەھشەتلىك بىر قورقۇنۇچـقا ئورۇن بېرىپ قەيەرلەرگىـدۈر ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ بېشىنى كوتەردى ـ دە، بىر نۇقتىغا قاراپ بەزگەك كىشىدەك تىترەشكە باشلىدى. چۈنكى مۇشۇ ھالەتتە ئۇنىڭ كۆز ئالدىـدا جاللات شىڭشىسەينىڭ خەلقە كۆرسـۈتۈۋاتقان دەھشەتلىك قانـلىق كارتىنىلىرى ئوتۇشكە باشـلىغان ئىدى:

مىڭلاپ ـ مىڭلاپ كىشىلەر تۇيۇقسىزلا كوك ماشىنىغا چۈشۈپ غايىپ بولاتتى. ئۇلار نېمە گۇناھلىرى ۋە نەگە ئېلىپ كېتىلدى؟ ئۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى. لېكىن تۇرمىلەردە بولۇۋاتقان ھاقارەت، زورلۇق، زۇلۇم، ۋەھـشىلەرچە قىينىاشلار، ئادەم سۆيۈدىغان قۇشخانىلاردا ئوتتۇرا ئەسىرنىڭ قانلىق پاجىەلىرىدىنمۇ نەچـچە ھەسسە دەھشەتلىگەرەك قىينىاپ ئولتۇرۇشلەرنى سېزەتتى.

مۇئەللىمنىڭ بىللە ئوقۇغان ساۋاقداشلىرىنىڭ تولىسى بىر كېچىدىلا كوك ماشىنىغا چۈشۈپ يوقاپ كەتكەن ئىدى. ئەنە ئۇلارنىڭ بىرىنى ئادەم ئوغۇرلىرى بېشىنى چۆكۈپ ھايۋانـ دەك يېتىلەپ كېتىپ بارىدۇ. ئۇنى بۇگۈن سويسا كېرەك.

ئۇنىڭ كوز ئالدىغا: قارنى يېرىلغان، باشلىرى مـجىلغان ياكى ژۇرەكلىرى سۇغۇرۇپ ئېلىنىپ، تىللىرى كېسىلگەن گەۋدىلەرنىڭ قانغا مىلىنىپ يېتىشلىرى، ئوزىنىڭ تىرىك كومۇـ لىدىغان ئوريسىنى كولاۋاتقان بېچارە مەھبۇسلارنىڭ ھالسىز ھەسرەتلىك قىياپەتلىرى، تاغ ئارىسىدا قاغجىراپ ياتقان ئادەم بېشىنىڭ قۇرۇق سۆڭەكلىرى قاتار تىزىلىپ كەلدى.

مۇئەللىم ئادەم قاسساپلىرىنىڭ بۇگۈن چولىسى تېگىپ بۇـ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىـغىغا جەزمەن ئىشەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئۇلۇق ـ كىچىك بىر تىندى ـ دە، ئالدىـراشلىق بىلەن قالايمىقان كېيىنىشكە باشلىدى.

ـــھەي روزى، روزى بارمىسەن ئوزەڭ!

ـــمەن، مەن... مانا ھازىر، ـــدېدى مۇئەللىم ھودۇقۇپ، ـــ خاپا بولماڭلار... چاپىنىمنى ...ـــ ئۇنىڭ ھاسىرىغان ئاۋازى پەنجىرىدىن ھويلىغا ئاشكارە ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

ـــقورقما ھوي روزەم! مەن سادىق. ئىشىكنى ئاچ.

مۇئەللىم روزى ئوزىنى تامام دەھشەت ئوراپ ئالغانلىغىنى ئەمدى سەزدى. پىشانىسىدىن بۇزۇلداپ چىققان تەرنى چاپـ

ئىنىڭ يېڭى بىلەن سۇرتۇپ:

ــ ۋاي خۇمپەر! كېچىدە كېلىپ ئادەمنى شۇنچىمۇ قورقۇتامسەن، ــ دېدى ــ دە، ئىشكنى ئاچتى.

ھازىر ئويگە كىرگەن مېھماننى دەررو قاراشتا مۇئەللىم ئىنىڭ دوستى سادىق دەپ ئېيتىشقا بولمايدۇ. نېمىشكە دېسە ئۇنىڭ بالدۇرقى ئاق دۇمۇلاق يۈزى قارايغان، كۆزلىرى ئىچكىرى كىرىپ، كۆزلىرى چوڭقۇر چاناق ئىچىدە پىلدىرلاپ قالغان ئىدى. ئۇنىڭ بۇرۇنقى كىلىشكەن گەۋدىسىمۇ ۋېجىكلەپ قالغاندەك بولۇپ كورۈنەتتى. ئوكۇپ، ژىرتلىپ كەتكەن كېسىم ــ كىچەكلىرى ئۇنىڭ ھازىرقى قىياپىتىنى تېخىمۇ سەت كورسۇتەتتى. سادىق ھوشنىسىدىكى توپىغا چومۇلغان بوپسىنى پەنجىر تۇۋىگە قويۇپ ئولتۇردى ــ دە، روزىنىڭ ياتقىنى كوزدىن كوچۇرۇپ:

ــ بەللى ئاداش، سەن مەندىنمۇ ۋەيران ئىكەنسەن. ئوقۇتقۇچىنىڭ تۇتقان ئويى شۇنداق پاسكىنا بولامدۇ؟

ــ خاتىرجەمسىز ھايا تتا قۇلۇڭ قانداق ئىشقا باردۇ ئاداش. كوكۇللۇك ئوي تۇتۇش ئۇچۇن، كوكۇللۇك تۇرمۇش كېرەك، ــ دەپ روزى شامنىڭ پوتلىسىدا كويگەن قولىغا تۇكەدى.

ــ ھازىرقى روھى چۈشكۈنلۈك، ئەندىشىلىك ئەھۋالىمىزدا بۇ سوزنى قىلىشقا ھەقلىقسەن. ئەمما ئوقۇتقۇچى بولغان كىشىنىڭ ئوزىنى تۇتالماسلىغى، بىپەرۋالىغى ئوسال ئىش.

ـــ پەلسەپە ساتمساكچۇ . هويلغا نەدىن كىردىڭ؟ ـــ دېدى روزى ، سادىقنىڭ گېپىنى كېسىپ.

ـــ ۋاقىراپ-ۋاقىراپ ئاكلىتالماي ، ئاخىرى تامدىن چۈشتۈم.

ـــ ئوغۇرلۇقنىمۇ ئوگۈنۈپسەندە ؟

ـــ ئەھۋال مۇشۇنداقلا بولسا ، ھەر نىمە بولۇمىز-دە ، ـــ دېدى سادىق بېشىنى لىڭشىتىپ. ئۇ غەزەپلىنىپ مۇشتىنى تىزىغا ئۇرۇپ ئولتۇرۇپ سوزىنى داۋام قىلدى ، ـــ بۇ گومىنداڭچىلار-نىڭ پەيلى مۇشۇنداقلا بولۇدىغان بولسا ، ئۇلارنىڭ بىزنى بەختسىز-ساۋادەتكە ، مەدەنىيەتسىز-ساۋادەتكە ئېلىپ بارمىز دېگەنلىگى مەلۇم بولدى. خەلق ئاچ-يالاڭاچ قېلىپ خورلۇق ، گادايلىق ، نادانلىق ئاپەتلىرىگە ئۇچرىدى. خەلقنى مەدەنىيەتكە باشلايدىغان مۇئەللىملەرنىڭ ئەھۋالى مانا مۇشۇنداق.

بەختسىز-ساۋادەتنىڭ جايىزىندان بولدى. تەقىپ قىلىش ، چېقىمچىلىق ، مۇتەھەملىك ، خىيانەت ، توھمەت ، ئوغۇرلۇقلار ئۇچىغا چىقتى. تېخى بۇ گىزەندىلەر ئۇيالماستىن ئۇچ ۋىلايەتتە زۇلۇمغا ، ھوقۇقسىزلىققا قارشى قوزغالغانلارنى ئوغرىلار دەپ تەشۋىقات قىلىۋاتىدۇ. ئۇز ھوقۇقى ئۈچۈن كۈرەشكۈچىلەر ئوغرى بولسا ، خەلقنى بۇلاپ-تالىغۇچىلارغا ، ھوقۇقنى ئايىاق ئاستى قىلغۇچىلارغا نىمە دەپ نام بېرىشكە بولۇدۇ. مانا بۇ تالاش ئۇستىدىن ئادىل ھۆكۈم چىقارغۇچىلار گومىنداڭ-چىلارنى ئوغرى دەپ ، ئازاتلىقنى تەلەپ قىلغۇچىلارنى توغرى

دەيدۇ. ھە، روزى مانا قارا ئەگەر بزمۇ ئازاتلىقنى خالايدىكەنمىز، مۇنداق بۇلۇڭ - پۇشماقتا ئىسلىشىپ كىرگە، ئەخلەتكە چوكۇپ ياتقىچە ئۇچ ۋىلايەتتە باشلانغان كۇرەشنىڭ ماھىيىتىنى خەلقە چۇشەندۇرۇپ، خەلق ئازاتلىغى يولىدا قولىمىزدىن كەلگەن ياردەمىمىزنى كورسۇتۇشىمىز كېرەك.

— توغرى ئېيتتىڭ سادىق، ئەلۋەتتە مۇنداق پەيتتە بىز جەڭگە كىرەلمەي قالغان بولساقمۇ، بۇيەردىكى خەلقىگە كىم ئوغرى - كىم توغرى، يەنى دوست كىم، دۇشمەن كىم ئىكەنلىگىنى چۇشەندۇرۇش بىزنىڭ ئۇستىمىزدىكى قەرز.

ئىككى مۇئەللىم خېلى ۋاختقىچە سوزسىز جىم ئولتۇرۇشۇپ قالدى.

روزى بېشىنى ئاستا كوتۇرۇپ، سادىققا بىرنىمە دېمەكچى بولۇپ، يەنە توختاپ قالدى. نىمىشكە ئۇ كوڭلىگە كەلگەن سوزنى دوستىغا ئېيتالمىدى. چۇنكى روزى ناھايىتى ئېھتىياتچان ئىدى. ئىككىنچىدىن، بۇ ۋاختتا كىشىلەر بىر - بىرىگە ئانچە ئىشەنمەس بولۇپ قالغان ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن روزى ئۇرۇمچىدىكى ياشلار ئىچىدە گومىنداڭغا قارشى بولۇۋاتقان مەخپىي ھەركەتنى سادىققا تامامەن سوزلەپ بېرىپ، ئۇنمۇ بۇ ھەركەتكە تارتىشتىن قورقتى. «كىم بىلىدۇ، بىرقانچە ۋاختتىن بېرى سادىق قەيەرلەردە، كىملەر بىلەن بولدى. بىر - بىرىنى تۇتۇپ بېرىدىغانلار ئازمۇ ھازىر...» دەپ ئويلىغان

ئىدى. لېكىن روزىنىڭ سادىق توغرىسىدىكى مۇنداق گۇمانلىق ئويلىرى توغرى ئەمەس ئىدى.

سادىق كۈلۈمسىرەپ:

ــ ھە، بىرنىمە دېمەكچى بولۇپ توختاپ قالدىڭىزمۇ؟ سوزلە قوقانچاق، ــ دەپ روزىغا قارىدى.

ــ قويساڭچۇ سادىق! ــ دېدى روزى بىرنەرسىدىن ژىركەنگەندەك چىرايىنى تۈرۈپ، ــ ئوزەڭنىڭ ئەھۋالى قانداق ئاداش؟

ــ نىمىنى سورايسەن. جويىشبىگدا سەندۇبادىكى مەكتەپكە شوجاڭلىققا سايلاندىڭ دېگەن بۈيرۇقنى ئاڭلاپ چىقىمدا سىلەر «مانا سادىق مۇدىر بوپتۇ، بىزبولساق مۇئەللىم. بەختىڭ بار ئىكەن ــ بەختىڭ» دېيىشىپ مېنى تەبرىكلىشىپ قالدىڭلار. مەن سىلەر بىلەن خوشال خوشلۇشۇپ ھارۋائىستەپ دەڭ ــ دەڭگە ژۇگۈرۈپ كەتتىم. ئاخىرى ئولەمەن بىركالا ــ ھارىۋىسىنى تېپىپ، شۇنىڭ بىلەن يولغا چىقىپ، ئۈچ كۈن دېگەندە ئەترايى سازلىق، قومۇچلۇق بىر جاڭگال ئارىسىدىكى يېزىغا چىقتىم.

شەنجىڭدىكى بوران ــ بورىلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان زەي بىر تاشلاندۇق ئويدە بەش كۈن قوندۇق. چىلە پۇراپ تۇرۇدىغان سېسىقچىلىقتا پاشىنىڭ دەستىدە قېنىپقىنە بىردەم ئۇخلىيالمىدىم. بەش كۈن ئىچىدە ھېچكىم مەن بىلەن تۇزۇگرەك گەپلەشمىدى، ياكى قىلىدىغان ئىشىمغا ئېۋەتمىدى. توغرىسى

مەن بۇيەرگە ئوقۇتقۇچىلىق ۋەزىپىسى بىلەن چىقتىممۇ ياكى مەھبۇس بولۇپ پالاندىممۇ ئۇنى ئاجرىتىپ ئالالمىدىم. ئىست بىر نەچچە ژىل ئوقۇغۇنۇم نەگە كەتتى. ژىراق يەرلەردىن كېلىپ ئوقۇغۇنۇمغا مىڭ پۇشايمان قىلدىم. ئاخىرى چىدالمىـ ئىستىمدىن كېيىن، سۇلساڭ بىراق سۇلا ياتامەن دېدىم ـ دە، باتۇرلۇق قىلىپ شەنجاڭنىڭ ئالدىغا توپ ـ توغرى كىـرىپ باردىم. شەنجاڭ بىر قولىدا تاماكا، بىر قولىدا چاي قۇيۇلـغان ستاكاننىڭ توپىسىدىن تۇتۇپ ئالدىدىكى قەغەزگە قاراپ ئولتۇرۇپتىكەن. ماڭا بوينىنى بۇراپ گەپ قىلماستىن قاراپ تۇردى. مەن ئۇنىڭ بۇ قارىشىدىن ھېچنەرسە ئۇقالمىدىم ـ دە،

ـــ شەنجاڭ جاناپىلىرى مەن نېمە ئىش قىلىمەن؟ ئالتى كۈن بولدى، زىبىركىپ ياتىمەنغۇ، دېدىم ـ دە، قىزىرىپ تىتىـرەپ كەتتىم. ئۇ بېپەرۋالىق بىلەن ھېجىيىپ، ئازىراق ئويلىـۋالغاندىن كېيىن:

ـــ بۇيەردە ھازىر ئۇيغۇر مەكتىۋى يوق. سەن خاتا چىـقىپ قاپسەن، ـــ دېدى.

ـــ ئاندىق بولسا مەن قايتىپ كېتەيمۇ؟ـــ دېگەن ئىدىم شەنجاڭ خودىدى مەندىن شۇگەپىنى كۈتۈپ تۇرغان بولسا كېرەك ئەتىمالىم.

ـــ مۇمكۈن. سەن ئىشلىيەلمەيدىكەنمەن دەپ بىر پارچە ئەرز يېزىپ بېرىپ ئاندىن كەتسەڭ بولۇدۇ، ـــ دېدى ئۇ بېشىنى

لگشتىپ. كېيىن قولىدىكى تاماكىسىنىڭ ئاخىرقى قىسمىنى چېكىۋېتىپ، ستاكاندىكى چاينى سۈمۈرۈپ جىم بولۇپ قالدى. شۇكۇنلا ئەرز يېزىپ تاپشۇردۇم. شەنجاڭ مەندىن قۇتۇلغانغا خوش، مەنمۇ ئېگىسىز ئىتتەك كەچكىچە زەي يەردە زېرىكىپ ئاچ يېتىشتىن قۇتۇلغىنىمغا خوش. شۇ كۈنى كەچ كىرگەنگە قارىماي بوپامنى دۇمبەمگە ئارتىپ، پىيادە يولغا چۈشتۈم. مانا بۇگۈن ئۈرۈمچى شەھرىگە كەلگىلى 3 ئاي بولدى...

— ئۇچ ئايدىن بېرى نېمە ئىش قىلدىڭ؟

— ساي باققا كېلىپ كىسەك قۇيدۇم.

— بەللى، مۇنداقمۇ ھۈنۈرۈم بارىكەن.

— زەي يەرگە كىرىۋېلىپ، سازاكۇدەك بىكار ياتقاندىن كۆرە، ئەمگەك قىلىش قانداق ياخشى. قۇرساقمۇ تويۇدۇ، تەنمۇ چىنىقىدۇ.

— ھە، مۇدىر ئىش شۇنداق دېگەن.

— مەنمۇ سىپەننى تۈمشۇغۇمنى تىرەپ ژۇرۇپ تۈگەتكەن ئىدىم. ئاخىرى مۇئەللىم بولالماي قالدىم. سەن ئوزەكڭ نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن، — دەپ سورىدى سادىق.

— مېنىڭ مۇئەللىملىگىم سېنىڭ تەنتىرەپ ژۇرۇشۇڭدىن ئانچە پەرق قىلمايدۇ، بۇ ئەھۋاللارنى ئاتا-ئانىمدىن يوشۇرۇپ قېلىشقا ئانچە ئورۇنمۇ قالمىدى ئاداش، — دەپ روزى مۇلايىم بىر قىياپەتتە ياستۇق ئاستىدىكى خەتنى ئېلىپ سالدىقا ئۇزاتتى. سادىق ئوقۇشقا كىرىشكەن خەتتە مۇنداق

سوزلەر يېزىلغان ئىدى:

«سېغىنىشلىق سالام خەت.

مېھرىۋانىم ئانا! غەم ـ قايغۇلار ئىچىدە قالغان دەرتلىك ئوغلۇڭ روزىدىن سالام!

جېنىم ئانا! ئېسىمدىن زادى چىقمايدۇ. سەن كەچ كۆز ـ لىرىڭ بىر ئەتىگەنلىكى مېنى ژۇيۇندۇرۇپ، چىرايلىق كېيىندۈر ـ دۈڭ. گۈللەپ تىكىلگەن جىلىتىنى بويۇنۇمغا ئېسىپ قويدۇڭ. ئانىلىق مېھرىڭنى چېچىپ، يۈمشاق قۇلۇڭ بىلەن بۇدرەچاچ ـ لىرىمنى سىلاپ تۇرۇپ «مېنىڭ ئوغلۇم بۈگۈندىن تارتىپ، بەختىيار بولغا كىرىدۇ. جۇر قارا كوزۇم مەن سېنى بەختىيار ئويىگە تاپشۇرۇمەن» دەپ مەلىمزدىكى باشلانغۇچ مەكتەپكە ئاپىرىپ بەردىڭ. مەن شۇ كۈندىن تارتىپ ئوقۇشقا كىرىشتىم. مانا بۇ ژىل توغرى 13 ژىل ئوقۇدۇم.

قارىغىنا! مېھرىۋان ئانا چىرايىمغا. مەنمۇ بۇرۇن ئالدىڭ ـ دىكى بالاكغا ئوخشاش بۇدرۇقىقنا، قىزىل يۈزلۈك ئوغلۇڭ ئوغلۇڭ روزى ئەمەسمىدىم. شۇنداق، مەن شۇ روزى. بىراق ھازىر ـ قى ھوقۇقسىزلىق، ئەندىشىلىك ھاياتىمدا 22 ياشلىق روزىنىڭ سەن سىلىغان قارا بۇدرە چاچلىرى ئاقاردى. چىرايلىرى ساغ ـ رىپ، پىشانىسىغا سىزىقلار تارتىلدى.

جېنىم ئانا! باراۋەر ھوقۇققا ئېگە بولغان جايلاردىكى ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەرنىڭ بەختىلىك ھاياتىنى كورۈپ، «ژۇ ـ

رەك پارەم ئوغلۇمنى ئوقۇتسام، بەختلىك بولار» دېگەن شىرىن ئارزۇلار بىلەن بار - يوقۇكنا قارىماي مېنى ئوقۇتقان ئىدىك. لېكىن مەن بەختسىز بولۇپ چىقتىم. خاتىرجەم ئەمەس مەن. ھەتتا ئوزەمنىڭ سايىسىدىن ئوزەم قورقۇدىغان بولۇپ قالدىم. ھەر كۈنى چۈشۈمدە زىندان، ئولۇم، زۇلۇم كورۈ- مەن.. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇرنۇمغا ھېمىشەم قان پۇرىغى كېلىدۇ، ژۇرۇگۈم سقىلىدۇ...ياق، مەن تۇغۇلغاندا مۇنداق بەختسىز، بارام ئەمەس ئىدىم. كېلەچىگىمنىڭمۇ بەختسىز ئەمەسلىگىگە ئىشىنىمەن. ئانا ئوغلۇكنى ھازىرچە بەختسىز قىلغان ۋە ئوز خەلقىغە مۇئەللىمنى رودىو قىلىپ سەت كورسەتكەن نەرسىنىڭ نىمە ئىكەنلىگىنىمۇ ياخشى چۈشەنىدىم. ئۇ-تەكسىز جەمئى- يەت، ئۇ-ئىستىبدات ھاكىمىيەت.

ئاناسىلەر ئىلىدا تۇرۇپ كۈلۈۋاتىسىلەر! بىزنىمۇ سېغىنغانا- سىلەر؟ خوشاللىغىڭلارغا، بەختىگىلەرگە بىزنىمۇ شىرىك قىل- غىڭلار كېلىدىغاندۇ؟ سىلەرگىمۇ مۇئەللىم كېرەكتۇر. مەن ياخشى بىلىمەن، ئەلۋەتتە كېرەك. ئوز بالىسىدىن، ئوز ئانىسىدىن، خەلقىدىن، ۋەتىنىدىن كېچىدىغان كىشىلەر سېنىڭ بىلەن بىز ئەمەس. مېھرىۋان ئانا! ئوغلۇڭ بۇنىڭدىن ئوزگەردىمكىن دەپ ھەرگىز گۇمان قىلما. مەنمۇ ئازاتلىق يولىدا، بەخت يولىدا كۈرەشكە تەييار!

1945 - ژىل، ئاۋغۇست.»

ماغدىر كەتكەندە

(ھېكايە)

I

بىز تېخى كىچىك ئىدۇك. شۇنىڭ ئۈچۈن دادىمىزدىن قالغان بىر نەچچە خويەرنى ئوزىمىز تېرىپ، باشقۇرالمايتتۇق. مەلىمزدە ئوزىنىڭ ناھايىتى نۇرغۇن يەرلىرىگە دېخانچىلىق قىلىپ، يەنە يېرىنى تېرىيالمىغان بىر نەچچە دېخانلار بىلەن ئوتاقچىلىق قىلىدىغان بىرخوجايىن بار ئىدى.

بىر ژىلى بىزمۇ شۇ ئادەم بىلەن ئوتاقچىلىق قىلدۇق. ئەرتەسى يازدا ئۇنىڭ ژىللىقچىلىرى كېلىپ ئالتى قوش بىلەن بىرگۈندىلا بىزنىڭ تورت خو يېرىمىزنى ھايداپ، ئۇرۇقىنى توپىغا كومۇپ بېرىپ كەتتى.

يازنىچە بۇغدايىنى سۇغۇرۇپ، ئاسراپ ئوستۇردۇك. مانا ئەمدى كۈزدە بۇغدايىنى بىز ئورۇپ، خامان ئېلىش ئۈچۈن بىرئادەم بېرىدۇ، تۇلۇقىنى بىز ھايدايمىز.

ئۇ بېشىنى توۋەن ساڭگىلاتقان هالدا، ئارىنىڭ ئۇچى بىلەن چۈيۈندەك قاتقان يەرنى سىجاپ ئولتۇراتتى. مەن تۇ-لۇق هايداۋاتاتتىم.

كۈن نەيزى بويى ئورلىگەندىن تارتىپ نامازدىگەرگىچە بىر دايىرىنى ئايلىنىۋېرىش ۋە تۇلۇقنىڭ بىر خىل گۈپۈلدە-گەن ئاۋازى مېنى زېرىكتۈرەتتى، توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئۇستىخانلىرىم ئاجراپ كەتكەندەك بولۇپ، پۈتۈن ئەزالىرىم سىقىراپ، هاردۇق يېتىپ قالغان ئىدى. ئۇڑۇم تايغى بىلەن ئاتنىڭ چۈسىغا كۈچۈمنىڭ بېرىچە بىر نەچچە قېتىم ئۇرۇمەن، دېۋىتىپ تىزگىنىنى سىلكىيمەن. ئات يەنە قې-تىراپ كېتىدۇ. بەش ـ ئالتى قېتىم چوگۇلۇپ قويۇپ ئېغىر ژۇك تارتقاندەك ئاستا مېڭىشقا باشلايدۇ. مەنمۇ ئارام ئالغاندەك بولۇپ، دېمىمدا غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپ خىيال سۈرۈپ كېتىمەن: «دۇكاندارلارنى قارا، ئۇلار ئاپتاپتا كويمەيدۇ، تەرلىمەيدۇ، سۇ سېپىپ قويۇپ سايدا جىم ئولتۇرۇشدۇ، قانداق راهەت. «خامان ئالماق ـ شەهەر ئالماق» دېگەنلەر راس ئېيتقان ئىكەن. تېخى مۇشۇ دۇگلاغلىق بۇغداي باغ-لىرىنى يۇمشۇتۇش كېرەك. بۇغدايىنى ساماندىن، توپىدىن، چادىن ئاجرىتىپ قېپ ـ قىزىل چەشمە قىلىش كېرەك. چەش

بۇرنى ئايرىمىز. قەلەندەرلەر ژۇگۇرۇشۇپ كېلىدۇ. ئۇلارغا بىر - ئىككى گۇرجەكتىن كەپسەن بېرىمىز. ئۇكۇنى خامانغا مانا تۇقويغانلارغائىككى پۇت بېرىمىز. ئومىچىلارغا تورت خوبۇغداي بېرىش كېرەك. ئوندىن بىرىنى ئوشرىگە ئايرىمىز، ئاندىن چەشنىك ئالدىدىكى دانلىغراق يەردىن خامانىدىلا ئۇگۇت ئېتىپ دەننى قاچىلاپ قويۇش كېرەك. ھەم دەن، ھەم ئوشرە ئالسا، دېخانلارغا ئېغىر بولمايدۇ. بىرسىنى ئالسىمۇ بولۇدىغۇ. بىزمۇ مۇسۇلمان بولغانلىغىمىز ئۈچۈن ھەم ھوكۈمەتنىڭ ھەم مۇسۇلمانچىلىقنىڭ دېنىنى تولەيدىگەنمىز. تېخى ھاشارغا، مەدىكارغا بېرىپ قويغان پۇلى ئۈچۈن ئورتاقچى خوجايىن يېرىم باھادا بۇغداي ھېسابلاپ ئالدۇ، ئۇنىڭغا قانچىلىك بۇغداي كېتەركىن. ئارپا، بېدەسىلىغى بار، ئۇنىڭغىمۇ بۇغداي سېتىپ بېرىش كېرەك. ھارئۇا سىلىغى، كومۇر سەيسىسى، يەنە مەن بىلمەيدىغان قانداق دەردى بالالىرى بارىكىن. بۇغدىيىمىزنىڭ ئۇرۇغى تورت خو، ئەگەرياخشى بولغان بولسا، قىرىق خوبولار. بۇنىڭدىن بىزگە ژىگىرمە خۇ تېگىپ، ئون خوسى دەنگىلا بېرىلسە، شۇنىڭ بىلەنلا ژىللىق ئۇزۇقتا، كېلەر ژىلى ئۇرۇقتا ئاشامدۇ - يوق؟ ئاشمايدۇ، ئەگەر دەنگە پۇل ئالسا، باشقا نەرسىلەرنى سېتىپ تۇگىتۇپ، ئون خوچە بۇغداي ساقلاپ قويۇش كېرەك... تۇرمۇشنىڭ قاتتىق ۋە قاراڭغۇلۇق جايلىرىغا چۈشۈپ قالماي، قانداق قىلىپ ياخشىراق - بەختلىك

لىك كۈن كوچۇرۇش خىياللىرى مېنى، ئەتراپىمنى ئوراۋالغان ھادىسىلەردىن ئاجرىتىۋېلىپ، ئاللىقانداق تېگى يوق تولقۇنلۇق دېڭىزغىچىگە ئاتقان ئىدى، ئاتنىڭ تۈيۇقسىزلاقاتتىق پۇرقىشى بىلەن خامانىدا تۇلۇق ھايداۋاتقانلىغىم ئېسىمگە چۈشتى. ئات بولسا، توختاپ قېلىپ بۇغداي يەۋېتىپتۇ. خامان تېپىدىغان كىشى ئارىنى قۇچاغلىغان بويىچە ئوخلاپ قاپتۇ. ئۇنىڭ چىرايى خۇددى يېنىدىكى سامانىنىڭ رەڭگىدەك، قاپاقلىرى ئۇششۇق، گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرى ئۇسۇندە تۆكۈرۈك كۆۋۈكلىرى گىژىلداپ، چۈشۈنۈپ بولمايدىغان غېلىتى ئاۋازلار چىقىراپ تۇراتتى. كوينەكسىز تېنىگە كىيىۋالغان ياماق ۋە چىرىپ كەتكەن پەشمىتى، مايلاشقان شاپاق بوكى، ئۇنىڭ چىرايىنى تېخىمۇ سەتلەشتۈرۈپ كورسۇتۇدۇ. ئۇنىڭ كوكۇلگە غەشلىك سالىدىغان قىياپىتىنى كۆرۈپ مېنىڭ ئوچلۇگۈم كەلگەندەك بولدى.

«بۇ بولۇمسىز ھورۇن ئادەم» دەيمەن ئېچىمدە، يەنە ئويلاپ ئۇنىڭغا ئېچىنىمەن، «بۇ گاڭگىراپ كەتكەن ئادەم» مەنمۇ چوڭ بولغىچە يولۇمنى تاپالمىسام، ئەنە شۇنداق تەنتىرەپ قالمەن.

نىمشكە نۇرغۇن ئادەملەر مۇشۇنداق ياماق كۆنلەرگە قالىدۇ؟ مەن بۇسۇئالنىڭ تېگىگە ئويلاپ يېتەلمەس ئىدىم. يەنە خىيالىم چىگىش كىرىپ كەتكەن لەگلەكنىڭ تانىسىدەك بولۇپ كەتتى.

كوزۇمنى چەكسىز كەتكەن ئېتىز باغرىغا تاشلىدىم.

بىر - بىرىگە تۆتۈشۈپ سوزۇلغان ئېگىزلار ئاپتاپتا ساپ-سېرىق ئالتۇندەك تاۋلىناتتى. ئېرىقنىڭ قىرلىرىدىكى چوپلەر ۋە دەل - دەرەخلەرلا يېشىل بولۇپ كورۈنەتتى. ئۇياق، بۇ ياقتىكى خامانلاردىن ئاسمانغا قونتان بولۇپ ئېتىلىۋاتقان توپانلار ۋە بۇغدايلىقلاردا مۇكچۈيۈپ، بەس - بەس بىلەن ئومۇلەپ كېتىپ بارغان ئادەملەرنىڭ ھەركەتلىرى توپىغا چېچىلىپ كەتكەن دانلارنى ژىغىۋېلىش ئۈچۈن باشلانغان كۈرەشنىڭ جىددىي ئىكەنلىگىنى كورسۇتۇپ تۇراتتى. ژىراق جايلاردىن ئوما ناخشىسى ئاڭلىنىپ تۇرۇدۇ:

ئومنى تولا ئورۇپ،
بىلىگىڭ تالدىمۇ يارىم.
ئازكۇن ئويناپ ئايرىلدۇق،
ژۇرىگىڭ قالدىمۇ يارىم.
«ئالتۇنۇم، ئامرىغىم، ئۇمىغىم...»

ئوھو! نە قاتارلىق چىرايلىق ناخشا ئېيتىدىغان ئادەملەر بۇ؟ ئارزۇ - ئارمانلارغا قانمىغان ژۇرەكلەردىن شۇنداق پارقىراپ تۇرۇدىغان ئۇنچىدەك سوزلەرئۇزۇلۇپ چىقىدىكەندە.

ئەنە ئاشۇ ژۇرەكلەرنى ئېزىۋەتكىدەك دەرتلىك ناخشا ئېيتىۋاتقان ئومىچى ژىگىت تىنماي ئىشلەپ قانچىلىك ھوسۇل ئالدىكىن؟ ھە، تاينىلىق، ھەر قاچان ئومىغا يەتكىچە ئۇمۇ

جازانخورلارغا بىر قانچه قەرزدار بولغانىدۇ. ياخشى، تۇق تۇرمۇش كوچۇرىمىز دەپ ئارزۇقىلغان، لېكىن ياز بويى ئىشلەپ، ئايغىدا هوسۇل ئورنىغا ئارا، گۈرجەكنى قولتۇقلاپ قالغان دېخانلار ئازمۇ...

خامانغا بىزنىڭ ئورتاقچى خوجايىن كەلدى. ئۇ ئۇرسغىنى ئالدىغا چىقىرىپ، قولىنى كەينىگە تۇتقان هالدا ماڭا قارىمايلا ئۇخلاۋاتقان ئادەمنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. ئۇزىمۇ هازىرلا ئۇيقىدىن تۇرغان بولسا كېرەك ئەتىمالىم. ئاچ بورىنىڭكىدەك قىزارغان كوزلىرىنى چەكچەيتىپ:

ـــ هوي باقى!ـــدەپ ۋاقىرىدى، ئۇخلاۋاتقان ئادەمنى تاپىنى بىلەن ئىتتىرىپ.ـــمۇشۇ ئىش بولدىما؟ ئولۇمتۇك.

باقى تەمتىرەپ قوپۇپ:

ـــ يۇمشاپ كېتىپتىغۇ، مېنى نىمشكە ئويغاتمايسەن؟ـــدەپ ماڭا قارىدى. مەن ئۇنىڭغا جاۋاپ بەرگىچە ئورتاقچى خوجايىن جۇدۇن بىلەن:

ـــ سېنى خامانغا بېرىپ ئۇخلاپ ئارام ئېلىۋالغىن دەپ ئېيتقەن ـ دە، بېرىم پۇت بۇغداينى هالالاپ ئالساڭ بولامدۇ؟ـــدېدى.

ـــ مەجەزىم يوق،ـــدېدى باقى، ئارتۇق سوز قىلالماي يەرگە قاراپ قالدى.

ـــ تاشلا ئارىنى! مەجەزى يوق ئىمىش. مەجەزى يوق ئادەم

ئىشلەلمەيمەن دېيىش كېرەك. تەپسە تاغنى ئورۇدىغان نىملەر ئىش تاپالماي ژۇرۇيدۇ. ھەر ھالدا ئۇششاق يالىلىرى بار، راپاۋېتىمىز بولۇپ قالسۇن دەپ كۇنلىگىگە يېرىم پۇت بۇغداي بەرگەننى بىلمەيدۇ. مەجەزى يوق كىشى ئوزىنىڭ گورىغا كىرىپ ياتسۇن، بۇ، كېسەل ياتىدىغان جاي ئەمەس، بىلىپ قوي بۇ ـ خامان!!

خوجايىننىڭ زەردى بىلەن قىلغان ئاچچىق سوزلىرىنى ئىچىگە ژۇتۇۋەتكەن باقى، گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى يالاپ ئولۇق ـ كىچىك تىندى ـ دە، ماتەمدار كىشىلەردەك بېشىنى توۋەن سالغان ھالدا مەلە تەرەپكە بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ژۇرۇپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئۇچ كۇندىن بېرى كېسەللىدىن قىينىلىپ ژۇرۇپ ئىشلىگەن ھەققىمۇ بىكار كەتتى. بولمىسا خوجايىن ئۇنىڭ يېرىم جان ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلىپ تۇرۇپ، ئارزان ھەق بىلەن ئىشلەتمىشنى ئويلىغان ئىدى. ئەمدىچۇ، مۇشۇ بانا بىلەن ئۇنىڭ بىر يېرىم پۇت بۇغدىيىنىمۇ بەرمەيدىغان بولدى. باقى كەمبەغەل بولغان بىلەن قاتتىق گەپنى كوتۇرەلمەيدۇ. ئىككىنچىدىن ئۇ ئاشتىن ئولسىمۇ ئەرز قىلىپ بېرىشنى ئېغىر ئالىدۇ. ئۇ ـ كەمبەغەللەر ئۇچۇن ياقا ژىرتىدىغان سوراقچى تېپىش ھەممىدىن تەس ئىكەنلىگىنى ئوز بېشىدىن ئوتكۇزگەن ئىدى.

III

باھارخان كىچىككىنە قىزىنىڭ ۋاي سالغىنىغا قارىماي ئۇنىڭ يېرىلغان پۇتلىرىنى چىراق يېغى بىلەن داغلاۋاتقان ئىدى.

ـــ ئەزىزىم ئۆدا، تويدۇم مۇشۇكۇندىن، ـــ دېدى باقى قولىدىكى بەتىنگىنى يەرگە ئېتىپ، بىگىز سانچىلىغان قولىنى سىلكىدى، ـــ بۇنىڭ جايى قىغ، ئالۋاستىنىڭ... ئوچاقتا تاشلاپ كويدۇرۇمەن!

ـــ ئەۋەي تومۇر بولسىمۇ ئۆپرايدۇ، بۇ ژىل قىش چىقسا شۇ بەتىنىكىگە 5 ژىل بولۇدۇ. ھېلىمۇ ياز بويى ئۇنى ئاياپ يالاڭئىداق ژۇرۇمەن.

باقى خوتۇنىنىڭ بەتىنگىسىنى يەنە ياماشقا كىرىشتى. ياماپقۇ ئۇنىڭغا ياماق سېلىۋاتقىنى يوق، كەندىر چىگە بىلەن ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن تارتىپ پۇرۇشتۇرەتتى. چىرىپ كەتكەن قىرىم چاك تۇتالماس ئىدى. باقى بەتىنىكىنى پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلىپ تىكىشكە كىرىشتى. ژىڭنە ئوتكەن جايغا تۇكۇرۇگىنى پۇركۈپ، بارماق بىلەن بېسىپ تۇرۇپ چىگىنى ئاۋايلاپ تارتاتتى.

ئادەم بويىدىن بىر غېرىچلا ئىگىزلىكىكى ئوي، بۇنى ئوي دەپ ئېيتقىلىمۇ بولمايدۇ، مومايلارنىڭ «ئالۋاستى كەپسى» دېگىنىگە ئوخشاشلا بىرنەرسە. ئۇيۇقتا ئورۇن ـ كورپە نامى

بىلەن بىر قوچاق ئەسكى ـ تۈسكى نەرسىلەر تىزىپ قويۇلغان. يەردە ئىككى غۇلاشچە تىتىلىپ كەتكەن كىگىز، چىلەك، چۆگۈن، چۆمۈش، تومۇرداىن ياسالغان نەرسىلەر ئەمەس، داىخانلار ئۈزى تېپىۋالغان قاۋاقلار. ناھايىتى بۇ ئويدە پۇلغا يارىغىدەك بىرلا نەرسە ـ كىچىككىنە بىر قازان. بىراق بۇ قۇم قازانمۇ، ياكى چۈيۈنمۇ بايقاپ ئالالمىدىم. بەلكى جەزمەن قۇم قازانـ داۇر. مەن داىخانلارنىڭ قۇم قازان، قۇم چۆگۈن ئىشلىتىدىـ غانلىغىنى جىق كورگەن ئىدىم.

ئويىنىڭ بۇلۇڭـلىرىدا توشقاندەك توڭگۇلۇپ ئۇچ ـ تورت بالا ئولتۇرۇدۇ. ئانا ـ بالىلارنىڭ بىر ـ بىرىسىدىن پەرق قىلـ مايدىغان توپا رەڭ چىرايىدىن ئادەمگە يارىشىدىغان ئىسسىغلىق ـ خوشاللىقلار كورۈنمەيدۇ. ھەممە قاپاقـلار تۇرۇك، ئويـدە غەمكىن بىر جىمجىتلىق ھوكۇم سۈرۈدۇ. «بالىلىق ئۇيى بازار، بالىسىز ئۇيى مازار» دېگەن سوزلەر بۇ ئويدە قېنى؟ «ئېپە ـ ئېپە» لىغان ئۇنلەر، قايسى بىـرسىنىڭ قاتـتىغراق ئېڭىرىغان ئاۋازى ئاڭلانغان ئىدى، دادىسى قاغاشقا باشلىدى.

ـــ سەپرايىمنى ئورلەتمە! ھازىر ئۇجۇقتۇرىۋېتىمەن! يائولـ مىدى بۇ ئىنجىمارۇق جىن تەككەنلەر... خۇدايىم تەلىگەنلەرگە بەرسە بولمامدىغاندۇ بۇ ئىتنىڭ كۆچۈكلىرىنى...

ـــ نىمانچە سەپرالىق بۇ!؟ جان ئاغرىغاندىن كېيىن داتلـ مامدۇ. ئوزلىرىمۇ تاڭ ئاتقىچە غىڭشىپ، يوتۇلۇپ ياتالمايـ

دىلىغۇ، ـــ دېدى باھارخان باقىغا تىكىلىپ.

يەنە جىمجىتلىق ھوكۈم سۈرۈپ كەتتى. قارا چىراقتىن بىر غېرىچ ئورلەپ تارىلىۋاتقان ئىس، تام تورۇسلارنى قارا رەڭگە بويۇماقتا. ئوينىڭ ئىچى بارغانسىرى گۇگۇملۇشۇپ ئىچىدىكى ئادەملەرنى خىيالىي بىرگەۋدىلەرگە ئايلاندۇرماقتا. مەن، ئاچچىق زەردە گەپلەر بولۇپ تۇرۇۋىدىغان بۇ ئويگە كىرىشتىن كەچتىم. بىچارە ئادەمگە ئوزۇرە ئېيتىپ كېلەي دېگەن خىيالىم ـــ سۇغا چۈشكەن قاردەك ئېرىپ كەتكەن ئىدى. پەنجىرە تۈۋىدىن ئاستا ـ ئاستا بېسىپ ئارقىغا يېنىپ كەتتىم.

ئويگە بېرىپ ياتقاندا تېنچ ئۇخلالمىدىم. ئۇنىڭ بالىلىرى شۇنچە مۇلايىم. ئۇلار باشقا كىشىلەرنىڭ بالىلىرىدەك كوچىنىڭ ئۇ بېشىدىن، بۇ بېشىغا قىقاس ـ چوقان سېلىپ ژۇگۇرۇشمەيدۇ. تال چۈشتىن ئات ئېتىپ، كوچىنى چاڭ كەلتۈرۈشنىمۇ بىلمەيدۇ. بۇسۇغىدا، ئوينىڭ بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىدا دەرمانسىز شۇمشۇيۇپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان. ھەممىسى ئاغرىق، يەنە ئۇنىڭ ئۇستىگە ژۇرەكلەرگە نەشتەردەك سانچىلىدىغان سوزـ لەر، سىلكىش، ھەر كۈنى بىر نەچچە قېتىم تەكرىدىن ئولۇم تىلەش، ئاتا ـ ئانىلىرىمۇ ئاغرىق، ئوقەت قىلىدىغان كىشى يوق. پەقەت ئۇلار قارغىش، رەنجىش، كوكۈل ئاغرىغىنى كەسىپ قىلىۋالغاندەكلا كورۇنۇدۇ. بۇ نەقاتارلىق ئوسال كۈن كوچۇـ رۇش، ھە!

باقى هەر كۈنى مېچىت ئالدىدا يانپاشلاپ ياتىدۇ. باھار-خان مەھەللە بېشىدىن ياكى ئايغىدىن كۈلۈمسىرەپ، بولمىسا سۆلىتۈيۈپ كېلىدۇ. ئۇنىڭ پاخپايغان چاچلىرى، چوپاق بېسىپ قىزارغان كۆزلىرى، جۇلجۇل بولۇپ كەتكەن كوينىگىنىڭ ژىرتقىلىرىدىن كورۇنۈپ تۇرغان كۆلرەك تېنى، كۆلسىمۇ ژىغلىسىمۇ باقىنىڭ «ئالىۋاستى» دەپ تىللايدىغان قىياپىتىنى ئەسلىتىدىغان، لېكىن دۇنيادا باقىغا بۇنىڭدىن مېھرىۋان باشقا ھېچنەرسە يۇتمىگەن. مۇھەببەت ئۇلۇق نەرسەدېسە، مانا شۇنىڭغا ئىشەنسە بولىدۇ. بەزى ئادەملەر ژىرگىنىپ گەپلەشكىسى كەلمىگەن بىلەن دۇنيادا باقىغا ئۇنىڭدىن چىرايلىق كۆرۈنۈدىغان ئىكىكىنچى بىرئادەم بولمايدۇ. ئۇرۇش ـ تىللىشىش رەنجىش بۇ ئائىلىگە ئەسلى خاس ئەمەس. ئۇلار بىر ـ بىرىگە نىمە يامانلىق قىلىشقان گۈنايى ئۈچۈن زەردە قىلىشىدۇ. ئۇرۇشقىدەك ئىش بارمۇ؟ يوق. پەقەت تۇرمۇشىنىڭ ئاچچىق زەھىرى مەس قىلغان چاغدىلا شۇنداق بولۇپ قالىدۇ.

باھارخان نان ياققان جايدىن بىر ـ ئىككى نان، گايى چاغدا كوزىدە يا ھېچىردا تاماق كوتۇرۈپ كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئوي تەرەپكە قارىلىدىمۇ، باقى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ھېچ تەرەپكە قارىماي دوكۇلداپ كىرىپ كېتىدۇ. باھارخان نىمكى تاپسا، ئوتتۇرىغا قويۇپ ئوزى چەتتە قاراپ تۇراتتى. چوڭ ئادەم نەپسىنى ژىغۇۋېلىش مۇمكۇن. لېكىن چالا تا-

ماق يەپ قالغان كىچىك باللارنىڭ كوزىگە تىكىلىپ قاراش ناھايىتى تەس. كوكۈلنىڭ نازۇك يەرلىرىگە بولغان بۇنىڭ تەسىرىنى قۇرسىغى توق كىشىلەرگە چۈشەندۈرۈپ بېرىشمۇ تەس. بۇ ئائىلىدە كوپ ۋاختتا شۇنداق يېرىم تويۇنۇش ھوكۇم سۈرەتتى. باللار تاماقنى بىر-بىرىدىن قىزغىنىپ چاينى ماي ژۈتۈدۇ. قاچىدا ھېچنەرسە قالمىغاندىن كېيىن تاماقنىڭ تاتقى قالغان قولىنى يالاپ، شۇمۇپ ئانىسىغا «يەنىچۇ» دېگەن مەنىدە بوينىنى سىلكايان قىلىپ تەلمۈرۈپ تۇراتتى.

مەن باللارنى مۇنداق قىياپەتتە كورگەندە چىداپ تۇرالماي يەرگە قارىۋالاتتىم.

IV

—«بىزشەيتاننىڭ ئەۋلادى ئەمەسقۇ! توۋا قىلدىم...— دېدى باقى ياقىسىنى تۈتۈپ،—ھېچكىم بىزنىڭ ئېلىۋەتكەن تىرمىغىغا ئالمايدۇ، خۇددى بىر سۈپۈرۈندى—ئەخلەت. بىزمۇ جاھان تۈتۈپ كورگەنغۇ، ئەلنىڭ گۈلىگە گۈل، خېلىغا خال قويغان. مۇنداقلا ئەمەس ئىدۇك».

ئۇ بىر نەرسە تىكشاۋاتقان ئادەمدەك بوينىنى ئېگىپ جىم بولۇپقالدى، مەن تونۇردىن پۈتۈمنى تارتىۋېلىپ، ئاسمانغا قاردىم. يېقىن بىرجايدىكى قارا ياغاچ شاخلىرى ئاردىسىدىن تولۇن ئاي ماراپ تۇراتتى، يۇمشاق شامالدا تىترىگەن يۇپۇرماقلار

تونۇر بېشىدىكى ئالا كولەكنى نازغىتىپ ئويناپتتى. كېچە بەك چىرايلىق ئىدى. ژىراق يەرلەردە ئېتىزدىن ئات بېقىپ قايتقان كىشىلەرنىڭ ناخشىلىرى ئاڭلىنىپ تۇرۇدۇ، مەن يەنە پۇتۇمنى تونۇرغا سەگىگىلىتىپ:

— جىمىپ كەتتىڭىزغۇ باقىكا. جاھانىنىڭ كارى تۈگەيدۇ. قېنى ناخشا ئېيتىڭا! — دېدىم. ئۇ، خىياللىغان ئاۋاز بىلەن ئۈزۈن بىر ئۇھ تارتىپ، چىشىنىڭ ئېقىنى كورسەتتى.

— «راس بىزناخشا ئېيتقان، كۈچ — قۇۋۋىتىمىز بار چاغدا، قانداق ژىگىت ئىدۇك بىلەمسەن! بىزنىڭ پىشانىمىزگىمۇ يەر پۇتكەن — ئونخوچە يېرىم بارئىدى — مېنىڭ. بىر ئات، بىر ھاراۋا، سېغىپ ئىچىدىغان بىركالىمىز، ئوز ئالدىمىزغا قوشقا قاتىدىغان بىر جۈپ ئۆيۈمىز بار ئىدى. توغاي چۆكۈ چىللىغاندا قويۇپ، تائەل يا تقىچە ئېتىزدا قوش ھايدايدىغان، كەتمەن چاپقان، ئوما ئورغان ئەرمەت ئىدۇك. بىز ئېچىق ئېتىش ئۈچۈن قۇمۇرۇپ كوتەرگەن چىمنى ئىككى — ئۈچ ئادەم ئاران كوتۇرەلەيدىغان ئىدى. ناخشىنى مانا شۇ چاغلاردا ئېيتىپ ئارىلىشىپ كەتكەن دېگىنا بىز، ھەي... ئەمدى كۈچ يوق، ژۇرەك يوق!»

ئۇ بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، ياش ژىگىتلىك چاغلىرىدىكى شوخ خاتىرىلىرىنى زوق بىلەن سوزلەشكە چۈشتى.

— «مېنىڭ ناخشا ئېيتالايدىغىنىمنى ئاڭلاپتىكەنسەنده.

راستنی ئېيتمىغا ندا ، مۇشۇمەلدە مېنىڭچىلىك ناخشا ئېيتالايدىغان كىشى يوق ئىدى ، مەن بولغان توي ـ توكۇن ، مەشرەپلەر ئالايىتەن قىزىپ كېتەتتى. ئوتتۇز ئوغۇلنىڭ سەرخىل بىر گۈلى ئىدىم، ھەممە مېنى باقمەم ـ باقمەم، دېيىشىپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى .

بولۇپمۇ مەن ناخشىنى قاچان تولا ئېيتاتتىم، مانا بۇنى ساڭا سوزلەپ بېرىمەن ، ھەي، ئىست ياشلىق چاغلار! ... قانچىلىك شوخلۇقلارنى قىلغان بىز.»

باقى ناھايىتى 45 ياشلاردىكى كىشى بولسىمۇ، ئۆزىنى سەكسەن، توقسەن ياشلاردىكى بوۋاي چاغلايتتى. چۈنكى تۈرمۇشنىڭ قاتتىق قولى ، ئۇنىڭ ياقىسىنى دەم ئالدۇرماي سىقتان، سولۇكلەر قېنىنى شوراپ، ئۇنى قۇرۇق قاخشال قىلىپ ماغدىرسىز ، ئاپپاق ساقال ئادەم قىلىپ قويغان ئىدى.

ئۇ ، قۇرۇپ كەتكەن تامغىنى ھوللەپ، تۆكۈرگىنى ژۇتۇپ سوزىنى داۋام قىلدى.

ـــ «ئۇرۇكلەر راسا مەي باغلاپ پىشقان چاغ ئىدى. ھاۋاتىنچىق. ماداخان قىلىنغان ئالدى ئوچۇق كوينىگىمنىڭ ھەممە ئىزملىرىنى ششىپ ئەتتىم، بېشىمدا قىرلانغان ئاق مالىخاي ، پۇتۇمدا پەس پاشنا مەسكاپ ئوتۇك ، تام شورىلىرىدىن ئاتلاپ چۈشۈپ ، جاڭگالدىق باغلاردا ئۇرۇك تالىلاپ يەپ ژۇرگەن ئىدىم. قۇيۇق ئۇرۇك ياغاچلىرى ئارىسىدىن ئۇچ ـ

تورت بالىنى ئەگەشتۇرۇپ، بىرقىز كېلىۋاتاتتى. مەن ئۇنى تونۇدۇم. ئۇ، ئۇششاق ئورۇلىگەن قۇيۇق قارا چاچلىق، پىستە كوزلۇك، لەۋلىرى جىنەستىدەك قىزارغان سۆمبا تىلىق باھار ئىدى. بىز ئۇچرۇشۇپ قالغان چاغلاردا بىر-بىرىمىزگە قاراپ كۈلۈمسىرىشىپ ئوتۇپ كېتەتتۇق. باھار كۈلگەن چاغدا ئىككى قوۋزىدىكى زاڭغى ماڭا ئونىڭ چىرايىنى ناھايىتى يېقىملىق قىلىپ كورسۈتەتتى.

ئەنە، ئۇلار تۇپ-توغرى مەن تەرەپكە كېلىۋاتىدۇ. ژۇرۇگۈم دۇپۇلدەپ كەتتى. ئالدىمدىكى ئېگىز ئوسكەن باراخسان شاخلىق ئورۇك ئۇستىگە چىقىۋالدىم.

باھار شۇ ئورۇك تۈۋىگە كېلىپ:

— تېرىكلار ئۇكۇلۇرۇم، مۇشۇ ياخشى ئورۇك، — دېدى-دە، قولىدىكى سېۋەتنى يەرگە قويۇپ، ئورۇك تېرىشكە باشلىدى. مەن كەپتەرنى ماراپ ياتقان مۇشۇكتەك، يۇپۇرماقلار ئارىسىدىن قاراپ، ئونىڭ ھەركىتىنى تاماشا قىلىۋاتىمەن. ئونىڭ ئىككى مەڭىزى گىرده نادەك قىزارغان، بۇرنىنىڭ ئۇچىدا گۈل ئۇستىدىكى ئۇششاق شەبنەم دانلىرىدەك تەر تامچىلىرى تىزىلىپ تۇراتتى. ئىگىشكەندە ئىككى مەڭىزىدىن ئالدىغا چۈشكەن چاچلىرىنى ئەپچىللىك بىلەن سىلكىتىپ ئارقىسىغا ئېتىپ قويۇدۇ. ئارىلاپ-ئارىلاپ كوزىگە چىرايلىق كورۇنگەن ئۇرۇكلەرنى ئاغزىغا سېلىۋالىدۇ.

ئالا بولغان ئۇرۇكتىن ئۈچ-تورت تال ئۈزۈپ ئالدىم ـ دە، غۇلىنى چەللەپ تۇرۇپ بىرنى ئاتقان ئىدىم، ئالدىغا چۈشتى، ئـۇ ، ئۈياق ـ بۇياقـقا قاراپ قويۇپ، يەنە ئۇرۇك تېرىشـكە تۇتۇندى، ئىككىنچى قېتىم ئاتقان ئىدىم، بېشىغا قاتتىق تەگدى، ئەتىمالىم، قۇشۇمىسىنى تۇرگەن بويى ئورنىدىن ئىتتىك تۇرۇپ:

ـــ ئۇ...ھوي قايسىگـوي، نىمە ئانداق قىلىسەن،ـــ دەپ ئارقىسىدا ئۇرۇك تېرىۋاتـقان بالىغا گولەيدى. مەن ئۆزەمنى تۇتالماي كۈلۈۋەتكەن ئىدىم.

ـــ ۋىيەي...سارائ،ـــ دېدى ـ دە، چالۋاقاپ سېۋەتكىمۇ قارىماي دۇمسايـغان بويى باغدىن چىقىپ كەتتى. ئۇھ، مانا ئەمدى قالدىم بالاغا. ئۇ، شۇنچە نازۇك ئىكەنـدە، نىمشكە ئويناشتىم ھە... ئەمدى بۇ گۇنانى قانداق ژۇيۇش كېرەك.

بالىلار بىلەن سېۋەتنى ئورۇككەلىقىدە توشقۇزۇپ، باھارنىڭ ئويىگە ئېلىپ كېتىپ بارىمەن، ئۇ، ئانىسىغا ژىغـلاپ بارغان بولسا، «ھوي جۇۋاينىمەك كەتكۇر، قىزىمغا نىمشكە تېگىشتىڭ...» دەپ جاۋابـلـاپ كەتسە، نىمە دەيمەن، سېۋەتنى ئىشكـكە قويۇپ قېچىرىش كېرەك.

ئىش مەن ئويلىغاندەك بولۇپ چىقمىدى. پۈتۈنلەي باشقىچە. ئۇرۇكـنى كوتۇرۇپ بارغىنىمدا باھارنىڭ ئانىسى ھويلىدىن پـاپاسلاپ چىقىۋاتاتتى، گـەپ قىلماستىن سېۋەتنى ئىشىك ئالدىغا قويغان ئىدىم.

ـــ رەخمەت بالام، خـۇدا ئومرۇڭىنى بەرسۇن. باھـار ئوزى قايەردە قالدى؟ ـــ دېدى.

مېنىڭ گۇنايىم تېخى بۇيەرلەرگە يېتىپ كەلمگىنىنى سېزىپ:

ـــ كېلىۋاتىدۇ، ـــ ھازىرچە مەنىدىن خوش بولغان بىلەن كېيىن تىللايسەنغۇ، ـــ دېدىم ئىچىمدە. ئارتۇق سوز قىلماستىن ئارقىمغا ياندىم.

ـــ ھىم، تازا ئىشلىتىۋالدىمۇ ـــ تازا، ـــ غورونىڭ يېنىدىكى چۇلاق تام كەيىنىدىن تۇيۇقسىز چىقىقان بۇگەپ، مېنى چوچىتىۋەتتى. ئىتتىك ئارقىغا قارىسام، باھـار كۇلۇمسىرەپ تۇرۇدۇ.

ـــ ۋاي تاۋۇ نازۇك، شۇنىڭغىمۇ ياماڭلاپ كەتتىڭىزما! ـــ دېدىم.

ئۇ، ئۇنىڭ چۇقماي چېچىنىڭ ئۇچىنى ئويناپ يەرگە قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ كۇلۇمسىرەپ خۇمالاشقان كوزىدىن رەنجىگەنلىك سېزىلمەيتتى. «تاۋۇ نازۇك» دەپ قىلغان تەنەمگە جاۋاپ قايتۇرماستىن شۇنداق يېقىملىق، مۇلايىم قاراپ تۇرۇشى، «مەن سېنى ياخشى كورۇمەن» داۋاتقاندەك، خۇددى شۇ ۋاختتا ئۇ، «گەھ» دېسەم قولۇمغا كېلىپ قونۇدىغان قۇرغۇي بولۇپ كورۇنەتتى. تەلپۈنۈپ تۇرغان ياشلىق كوكلۇمدە ئۇ بىرىنچى قېتىم ھېچنىمە بىلەن تەڭلەشتۇرۇپ بولمايدىغان ئىسسىق بىر تۇيغۇ قوزغاتتى. خىجالەت بولۇشقا باشلىدىم. شۇنىڭ ئۇچۇنمۇ

نمه دېيشمنى بلمەي تەمتىرەپ قېلىپ:

ـــ بۇگۈنكى ئىسسىقتا ئۇرۇك تازا پىشىدۇ، ـــ دېدىم.

ـــ بىراق كۈننىڭ شۇنچە تەپتىدە سىز تېخىلا غورا ئىكەنسىز، ـــ دېدى باھار كۈلۈپ.

«ئىم، مانا ئوخشاتتى سېنى، ئەمدى نمە دەيسەن، دېدىم ئىچىمدە، شۇ پەيتتە ئۇ قىزغا گەپ تېپىپ بېرەلەيدىغاندەك ئەمەس ئىدىم. ياخشى ئۇنى ئانسى قىچقىرىپ، سوزۇمىز شۇيەردە ئۈزۈلۈپ قالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن كوكلۇمدە باھار دېگەن چىرايلىق بىر ئىسىم ھېمىشە يادلىنىدىغان بولدى، بىراق باشقىلارغا ئوخشاش «ئىشق ئوتىغا گىرىپتار بولدۇم، مېنىڭ دەردىم بار» دەپ لاقىلداپ ژۇرگۈنۈم يوق. زوق بىلەن ئىشلەپ ئېتىزنىڭ باغرىنى گۈل قىلىۋەتتىم. يەلپۈنۈپ تۇرغان كوپ ـ كوك بۇغدايلار، قوغۇن، قاۋاقلار، باراڭ ئەترابىدا ئېچىلغان گۈل، زاراكۈنىلار ھەركىمنىڭ زوقىنى كەلتۈرەتتى. مانا شۇ چاغدا قېنى ـ قېنىمغا پاتماي ناخشا ئېيتاتتىم. كىمكەن ئۇ، مېنى ماختىمايدىغان، ھەممىسى ئوپ ـ چوڕەمدىن ئايلىنىپ كېتەلمەيتتى. ئەنە، ئېتىزىم بوستان، مەن بولسام بۇلبۇل بولۇپ سايرىغان. شۇ نداق چىرايلىق چاغلاردا باھار بىلەن يار بولۇشقان ئىدۇك!..

ئۇ، ھەر كۈنى بىزنىڭ باراڭغا قوغۇن ـ تاۋۇزغا كېلەتتى.

ـــ مۇشۇ قوغۇنلۇق ساڭا قارايدۇ، ئوزەڭ تاللاپ ئۈزۈۋال

باهار، ـــ دەيتتىم.

باهارمۇ كوپ چاغلاردا ئېتىزغا قۇرۇق كەلمەيدۇ. ئۇ، ئانسىدىن يوشۇرۇپ ژۇرۇپ، ژىپەكتىن گۈل چېكىپ تىكىلگەن قول ياغلىق ۋە تاماكا خالتىسىنى ماڭا يالداما قىلىدۇ. پىياز شاكىلى بىلەن قىزارتىپ پۇشۇرغان تۇخۇملارنى ئەكىلىپ بېرىدۇ. كۈنلەر شۇنداق كوكۈللۈك ئوتۇپ توراتتى. بۇنىڭدىنمۇ تاتلىق ئارزۇلار تېخى ئالدىمىزدا ئىدى...»

باقى كوكىرىگىنى كوتۇرۇپ قانىغىچە دەم ئالدى ـ دە، يەنە جىم بولۇپ قالدى.

مەن كوسەي بىلەن تونۇردىكى نۇرسىزلانغان ئوتنى چوقە چىلىدىم. ئېچىلغان قوقاسنىڭ يوپۇنىدا باقسىنىڭ يۈزىگە سەپسالغان ئىدىم، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئاكلاۋاتقان گۈل، بوستان، بۇلبۇل، باهار دېگەن چىرايلىق سوزلەر خىيالىمدىن ئۇچتى. چۇنكى، ئۇنىڭ چىرايى سوغ شامالدا تىترەپ ئالدىمزغا چۇشۇۋاتقان كەچ كۈزدىكى ئۇششۇك يوپۇرماقلارغا ئوخشايتتى. بۇكۈكۈلسىز جىمجىتلىققا توزۇمۇدۇم. ئۇنىڭ هازىرقى چىرايىنى ئەمەس، بۇلبۇل بولۇپ سايراپ ژۇرگەن چاغلىرىنى كورگۈم كەلدى.

ـــ باقىكا، شۇ چاغدىكى ناخشىلاردىن بىرەنى ئېيتىپ باقمامسىز، ـــ دېدىم.

ـــ ناخشا ـ ناخشا...هە، ناخشا ئېيتقۇچىلىگىمىز قالدىمۇ،

سەن تېخى ئۇخمايسەن...

ئۇ، يەنە ئوزىنىڭ ھېكايىسىغا چۈشۈپ كەتتى:

ـــ بىزنىڭ مەلىدە باھارلارنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرى بولمىغىنى ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىسى تېرىكچىلىك ئىستەپ سۈلتان ۋەيسىگە كوچۇپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مېنىڭ باھاردىمۇ سۈلتان ۋەيسىدە بولۇپ قالدى.

باھار كەتكەندىن كېيىن مېنىڭ قاپىغىم ئانچە ئېچىلمايدىغان بولۇپ قالدى. ئويۇنلىرىمۇ بىلەن ئەرزىيمەس ئىشلارغىمۇ ئورۇشۇپ قالىمەن، دادام «ھە، بۇسارائىنىڭ بۇرنى كوپتى» دەپ قوياتتى.

مەن ئات بېقىشنى بابا قىلىپ، تولا ۋاقىلاردا كېچىلەرنى ئېتىزدا ئوتكۈزۈۋېتىمەن، ئېتىزلىقنىڭ ئايدىڭ كېچىلىرى قانداق چىرايلىق، بىر ـ بىرىگە تۇتۇشۇپ سوزۇلغان ئاشلىقلار، ياپ ـ يېشىل يەلپۇنگەن بېدىلىكلەردە مەس بولۇپ سايرىغان بۇدىنلەرنىڭ ئاۋازى كوكۈلنى ئاللىقاياقلارغا ئېلىپ قاچىدۇ. غۇيۇلداپ ئۇچۇۋاتقان شامالدا ۋىراقتىن كېلىۋاتقان قۇشلارنىڭ ئاۋازلىرىنى ئاڭلاش قانداق ياخشى. كوز يەتمەس يەردە ئارۋال تاغ چوخچۇيۇپ تۇرۇدۇ. ئەنە ئاشۇ ئارۋال تاغ باغرىدا باھار ئۈيقۇغا كەتكەندۇر. مەن شۇ تەرەپكە قاراپ تاڭ ئاتقىچە تۈيماي ناخشا ئېيتىپ چىقىمەن، ئوھو!...بۇقاندىق ناخشىلار...ۋۇرەكتىن پىرىپ چىقىدۇ. مەن ئومرۇمدە سېغىنىشنىڭ

مۇنداق لەززەتلىك خۇمارىنى سەزمىگەن ئىدىم.

V

—«بىز مۇرادىمىزغا يەتكەن ئىدۇك — باھار بىلەن ئۇي تۇتتۇق. كېچە — كۈندۈز بىللە ئىشلەپ، راھەتنىمۇ، جاپانىمۇ بىللە كۆرەتتۇق. قولىمىزدا ئارتۇق نەرسە بولمىسىمۇ، بىلەكـ ئىشچى كۈچىغا تايىنىپ، ۋاختىمىزنى چاغ ئوتكەزمەكتە ئىدۇك.

ئەرتىياز ئايلىرى، قىزىق قوش ھايداۋاتقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، دادام ئۈزاق تاتقان سىل كېپىسلى بىلەن يېرىم كېچە مەلىدە جان ئۈزۈپ قالدى. دادام ئاز — تولا كىتاپ ئوقۇشنى بىلىدىغىنى ئۈچۈن ژۇرت ئىچىدە ئابرويىي بارئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەلە چوڭلىرى چاپسانلا يېتىپ كېلىشتى. ھە، راسلا بىرگەپنى ئۈنتۇپ قاپتىمەن. مەن ھازىر شۇنچە خار بولۇپ قالغان بولسامۇ خەلق مېنى نىمىشكە«سەن» دېمەي، «سىز» دەيدۇ. چۈنكى مەن دادامنىڭ ئارقىسىدا ژۇرۇپ ئانچەـمۇنچە قاراخەت تونۇپ قالغان ئىدىم. قارىغىنا شۇنىڭمۇ هورـمىتى بولۇدىكەن.

ژۇرت چۈگلىرىنىڭ مەسلىھىتى بويىچە ئون خوچە بۇغدايىنى ھارۋىغا بېسىپ، توخو ئىكىكى قىچقارغان چاغدىلا شەھەرگە كىرىپ كەتتىم.

بازاردىن كىپە نىلىكلەرنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن شەھەر

ئىچىگە (سېپىل ئىچىگە) كىرىپ تۇققۇنمىزنى نامازغا ئېيتىپ قايتقان ئىدىم، دەل دەرۋازىسىدىن ئوتەلمەي تۇرۇپ قالدىم. ھەي ... شەيتانلارنىڭ ئىشى دېگىنا! ھەممە پىشكەللىكنىڭ ئاۋۇلى مانا شۇ يەردىن باشلاندى. شۇ ۋاختتا ئالدىراپ، ئىچىمىنىڭ تىت-تىت بولۇۋاتقانلىغىنى قايسى تىل بىلەن ئاڭلىتاي. ئاش ۋاختىي بىلەن كەلگەن ئادەم تاچىكى چۈشكىچە ساقلاپ تۇردۇم. دەرۋازىنىڭ ئىچ-تېشىدا ماڭا ئوخشاش يول تالىشىپ تۇرغان ئات هارۋا، ئۆكۈز هارۋا، ئاتلىق، ئىشەكلىك، پىيادە كىشىلەرنىڭ سانى يوق. دەل دەرۋازا ئىچى خۇددى چوڭ بىر پاتقاق دەريا‌سى. ئۇنىڭدا ئاتلار ئۈزۈدۇ. چىلىشىپ كېتىپ بارغان هارۋىلار ئادەمگە قېيىقنى ئەسلىتىدۇ. پىيادە ئادەملەر بولسا، بۇنداق «قېيىقلار»غا ئىككى گۇۋازا، تولا ئالدىراپ كەتكەنلەر بىر تەڭگە كىرا بېرىپ ئوتۇشۇپ تۇرۇدۇ. يول تالىشىپ ئاتلارنىڭ، ئادەملەرنىڭ باش-كوزىگە قامچىلار تېگىدۇ. تېيىلىپ ژىقىلغان ئادەملەرنىڭ تەلەتىگە قاراپ كۈلگۈڭ كېلىدۇ. بىرتۇرۇپ ئۇنىڭ رەسۋا بولغان ئىچىنىشلىق قىياپىتىگە قاراپ ئىچىڭ ئاغرىيدۇ ياكى ژىغلغىڭ كېلىدۇ. ئاتلار مۇدۇرۇپ كەتسە ياكى سەللا پۇتىنى ئىگىز رەك كوتەرسە پۇتۇن ئەترا‌پقا پاتقاق مولدۇردەك ياغدۇ. مۇنداق ۋاختتا ئادەملەر ئوزىنى قاچۇرۇپ ناھايىتى كۈلكۈلۈك قىياپەتلەرگە كىرىۋالدۇ، زارلىنىدۇ، لەنەت ئوقۇيدۇ. تىزىغىچە پاتقاق كېچىپ

ژۇروپ مۇشتلىشىۋاتقان ئادەملەرنىڭ رەڭگى – رۇخسارىغا قاراپ تېخىمۇ قاتتىق كۈلگۈڭ كېلىدۇ. لېكىن بۇيەردىكى ئېچىنىشلىق ئەھۋاللار، ژۇرەكنى تىلىپ تاشلىغىدەك ئاچچىق تىللار، كۈلكىلەرنى باسىدۇ. بولۇپمۇ شۇكۈنى ئادەملەرنىڭ ئوتۇشىلەمەي كۆپرەك تۇرۇپ قېلىشىغا بىردېخان سەۋەپچى بولدى. بىراق، شۇ سەۋەپ بولدى دەپ تىللاي دېسەڭ ئۇنىڭ ھالى ھەممىنىڭكىدىن يامان بولغان ئىدى. ھېلىقى دېخاننىڭ جىنازىغا ئوخشاپ قالغان ئېتى پاتقاقتىن ھارىۋىنى تارتىپ چىقالماي تازا چۆكمۈر يەردە ژىقىلدى. ئۇنى سەۋەپچى بولدى، دېگەن كىشىلەرمۇ ئىنساپ قىلىشى كېرەك، ئەلۋەتتە. پاتقاق دەرياسىغا چۆكۈپ كەتكەن ئېتىنى چىقىرىمەن، دەپ ئۇنىڭ تارتقان كۈنى ئازمۇ؟ ئاخىرى ئېتى ئولۇپ قۇتۇلدىغۇ. بىچارە دېخاننىڭ بوغا، جەۋەننى موريىسگە سېلىپ، سۇزمە خالتىسىدەك بولۇپ چىقىۋاتقىنىنى، ئۇنىڭ يۈزىدىكى پاتقاقنى، ئېچىپ چۈشۈۋاتقان تارام – تارام يېشىنى كورگەن ئادەملەر يەنە ئۇنى سەۋەپ بولدۇڭ، دەپ قاندىراق تىللىماقچى ئىدى. ئەسلىدە سەۋەپ بولغان كىم، نىمە؟! شۇ قارا دەرۋازىدا ئادەملەرنىڭ يولىنى توراپ قويغان دەرۋازا ئېگىسى. «ئۇلۇغلار»دە.

مىڭ بالالىقتا ماڭا ئەمدى ئوتۇش نوۋىتى كەلگەن ئىدى. قايسى كوزۇم بىلەن كورەي، تەلەتى سورۇن بىر يايى كېلىپ، ئېتىمنىڭ تۇمشۇغىغا بىر قامچا ئۇردى – دە:

ـــ هارۋاكىنى ئارقىغا قايتۇرـــ دېدى.

ـــ ئاكا مېنىڭ ئىشىم ئالدىراش...ـــ تېخى سوزۇم ئاياغلاشـ قىچە باش-كوزۇمگە قامچا ياغدى. يەنە بىريايى كېلىپ ئاتنىڭ چۇلۇۋرىنى تۇتتى-دە، هارىۋامنى ئارقىغا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

«ياخشى سوز تاشنى ئېرىتىدۇ» دېيىشەتتى، قېنى ئېرىتـ كىنى! مەن شۇكۇنى دۇنيادىكى بار ياخشى سوزنى قىلدىمغۇ. يالۋاردىم، ئىتقا ئوخشاش ئۇلارغا كۇچۇكلۇنۇپ ژىغلىدىم. دادامنىڭ ئولۇگىنى ۋە پۇتۇن ئەۋلىيالارنىڭ ئەرۋاهىنى شېپە كەلتۇردۇم. مېنى زادىلا قويۇپ بەرمىدى. ئۇلارنىڭ باغرى تاشتىنمۇ قاتتىق، پۇتۇن تېنى مۇزدىن ياراتىلغان ئادەملەر ئىدى. ئادەملەر دۇنياغا بىرىنى-بىرى مۇشۇنداق بوزەك قىلىش ئۈچۈن تۇغۇلغانمۇ؟ دادىڭنى ئاكىلايدىغان ئادەملەر قەيەردە...؟

ماكا ئوخشاش ئوتتۇز هارىۋاكەش ساكىدىن بۇغداي قاچـ لاپ سار بۇلاققا ماكىدى... (بۇ ۋاختتا سارىبۇلاقتىكى تۇگمەندە چېرىكلەر ئۈچۈن ئۇن تارتىلاتتى). يالـۋۇرۇش تۇگـۇمىگەن ئىكەن تېـخى، توت كۇن ئاۋارە بولۇپ ژۇرۇپ بۇغـدايىنى تۇگمەنگە ئوتكەزدۇك. ئات-هارىۋا بىلەن ئوزەك نەچچە كۇن بىكارغائىشلىسەك رەخمەت-تازىم قېنى؟ مانا قارا، رەخمەت-تازىم ئوردىغا «ئوغرى، بۇغـداي كام»ـــ دەپ يۇزلـرىمىزگە تۇكۇرۇپ، يەتتە كىشىنى كۇرەدە ئۇچ كۇن سوۇلاپ قويدى...

مانا پالەشلەرنىڭ كاشىلىسى، مەن سۇلاقتىن چىقسام «ئېتىڭ ئولۇپ قالدى» دېدى ـ دە، ئالدىمغا ئاتنىڭ توت تۇيۇغىنى تاشلاپ قويدى. ئۇ مېنىڭ ئېتىمنىڭ تۇيۇغىمۇ ئەمەس. مانا ئوزلىرى ئوغرى. ئەزبرايى خۇدا مەكسەپتارلارنىڭ ئوزلىرى ئوغرى. بۇ ئەھۋالدىن بىرىەرگە داتلاشمۇ تەس. كىمگە ئەرز قىلساڭ بولۇدۇ؟ «دادام ئولۇپ قالدى، جېنىم ئاكا...» دېگەـ نىڭگە قارىماي قامچىلاپ سېنى غۇلجىدىن كۇرەگە ھايداپ كەلگەن ئادەملەرگىمۇ ياكى«ئوغرى»دەپ سۇلاپ قويغان چېرىكـ لەرنىڭ ئەڭ چوڭى جىگىتۇسىغمۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ باش قويۇشتىن يەنە نېمە پايدا چىقار؟...ئاتتىنمۇ، ئاتىدىنمۇ ئايرىلـ دىم. بوغا ـ جەۋەننى ھوشىنەمگە سېلىپ غۇلجىغا قايتتىم. خەير ئۇمۇ كەتتى.»

ئۇ، ئادەتتىكى سوزىنى ئوزگەرتىپ، تۇيۇقسىزلا قاياپ:

ـــ«شۇمۇ ئادىمگەرچىلىكىمۇ، بۇ نەقاتالىق ئۇياتسىزلىق ئىش ھە، خۇددى غالجىر ئىت ئۇلارچۇ قارا!» دەپ خىقـ راپ توختاپ قالدى.

مەن ئۇچۇپ تۇگەي دەپ قالغان سامان ئوتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قاتلاملىرىنى چوخچىلىغان ئىدىم، ئۇنىڭ قاشلىرى چىمىرىلىپ كوزىدە غەزەپ ئوتى چاقنىغاندەك كورۇندى.

ئاي بىز بىلەن ئاللىقاچان خوشلاشقان، جاھان بارغانـ سىرى قاراڭغۇلۇق ئىچىگە پاتماقتا. يېقىن بىرجايدىكى ئىتـ

نىڭ ھۇلىغان زۇۋالىلىق ئاۋازى كوكۈلىگە قورقۇنۇچ سېلىپ ئوتەتتى.

باقى سوزنى داۋام قىلدى.

ــ«بىزنىڭ ئويدە ئولۇم مەرىكىسى بولدى. ئولگەن كىشى بولسا، مېنىڭ دادام. ئۇنى قانداق ئۇزاتقاندۇ؟ مەن ھازىر، بېلىمگە ئاق باغلاپ، كوك تاياق تاينىپ، جىنازائالدىدا ژىغلاپ چىقىشىم كېرەك ئىدىغۇ. مېنى دادام قانچە ئېغىرچىلىقلار بىلەن باقتى ــ كوردى. مەندىن نىمىلەرنى كۈتكەن ئىدى. قېنى ئۇ، قېنى مېنىڭ ئەسقاتقىنىم، ئىست، ئىست بەختسىزلىك .....ژۇرت ئالدىغا نىمە دەپ، قايسى يۈزۈم بىلەن چىقىمەن... شۇنداق تۇگۈمەس، پۈتمەس خىياللار بىلەن كېچىچە پىيادە ژۇرۇپ، چاي مەلدە دوتەي ياموللىنىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلگەن ئىدىم.

ــھەي جىمبو كوتەرگەن، توختا!ــ دېدى بىلدە سىم ئورۇغان قامچىسى بار بىر ئادەم.

ــياق ساتمايمەن، ــ دەپ يولۇمغا كېتىۋەرگەن ئىدىم، ھېلىقى ژۇگۇرۇپ كېلىپ:

ــكىمگىنى ئاخماق قىلسەن چوشقا! بۇياقتا ماڭ سەيسە قىلسەن، ــ دېدى ــ دە، ئارقامغا ئىتتىرىۋەتتى.

ــيەنە نىمە سەيسە بۇ، مەن ھازىر سەيسەندىن كەلدىمغۇ!

ــساختىپەزلىك قىلما، ياخشىلىقچە ماڭ ئىست!

ـــ ئەزبرايى خۇدا، مەن سەيسەدىن گەلدىم.

ـــ ياخشىلىقچە ماڭامسەن ـ يوقمۇ؟! ھېلىي بىكا كورۈسەن چوشقىنىڭ بالىسى.

ـــ ئوزەڭ چوشقا، ئوزەڭ غالجىر ئىت، ماڭمايمەن نىمە قىلسەن، ـــ دېدىم.

ئۇ قامچىسى بىلەن بىرنەچچىنى ئۇرغان ئىدى. قولىنى ئارقىسىغا قايرىپ چىڭ تۇتۇۋالدىم. بۇنىڭغا بوي بەرمىگەنلىگىنى كورۈپ، نەدىندۇ، ئىككى چېرىك ژۇگۇرۈپ كەلدى. ئۇچى بىر بولۇپ مېنى دوتەي يامۇلغا ھايداپ كىردى. ئاۋال ھارغىچە ئۇرۇپ، تېپىپ دۇمبالىدى. كېيىن بىر قاراڭغۇ ئويگە سۈلاپ قويدى.

ھارغانلىق ۋە قۇرساقنىڭ ئاچلىغىدا ئەسنەپ ـ ئەسنەپ كوزۈم ئۇيقىغا كەتكەن ئىكەن، يەنە ھېلىقى قاپىغى يامان، سىم ئوردىغان قامچىسى باريايى:

ـــ تۇرە ئوغرى، ـ دەپ بېشىمغا تېپىپ ئويغۇتىۋەتتى.

ـــ ئەمدى چىقىپ كېتەيمۇ ئاكا؟

ـــ ئاناڭنىڭ يېنىغا بارامسەن ھاردىمى...

ـــ يەنە نىمە دەيسز بېگىم؟!

ـــ ھە، ئەمدى خېلى چوچۇپ قاپسەن. ئالدىمغا چۈشۈپ ماڭ، ـــ دېدى ـ دە، ماڭا ئوخشاش پايتىمىسىنى تەتۇر ئوردىغان سەيسكەش بىر ئادەم بىلەن ئىككىسزنى چۈشكىچە بېدە توغ-

راتتی. ئۇندىن كېيىن نامازدىگەرگىچە قىخ توشۇتۇپ قويۇپ بەردى. مانا كوردۇكۈمۇ بۇنىمە دېگەن خورلۇق.

ئوز ئاتىسىنىڭ ئولۇگىنى تاشلاپ كېتىدىغان ئادەملەرمىدۇق بىز. مۇنداق ئوسالللقنى مەن ئوز ئىختىيارىم بىلەن قىلدىممۇ؟ ياق. ئىش شۇنداق بولسىمۇ يەنە ھەممىسى مەندىن كۆكۈل ئاغرىتىدۇ. ژۇرت ئىچىدە مەن ئەڭ باغرى تاش، يامان ئادەم! ھەتتا ئادەممۇ ئەمەس. خۇددى كالا ياكى ئىت. توغرى، ئۇلار- نىڭ شۇنداق قاتتىق رەنجىشىگە ھەققى بار. بىراق كاساپەتكە ئوزۇم يولۇقاي دەپ ئاتايىتەن بارمىدىم - دە،... ئۇرۇق - تۇق- قانلار ماڭا ئوچۇق چىراي ئاچمايدۇ.

- داداڭ ئوزى تاپقان بىر جۇپ ئۆكۈزنى سېتىپ، بىر- كۈنلۈك مەرىكىسىنى ئۈزاتتۇق. سەنمۇ ئوغۇل بالا مەن دەپ بېلىڭنى باغلاپ ژۇرۇسەنغۇ. قېنى نەزىرىنى قانداق قىلسەن، ياكى داداڭنىڭ يەتتىسىنمۇ بەرمەمسەن، - دېگەندەك سوز- لىرى جان - جېنىمدىن ئوتۇپ ژۇرەككە نەشتەردەك سانجىلىپ تۇراتتى. ئۇرۇق - تۇققانلارنىڭ تەنىسىنى بېسىش ئۈچۈن دادامنىڭ يەتتە نەزىرىنى ناھايىتى چوڭ ئوتكەزدىم.

شۇ ژىللدىن باشلاپلا ئوز ئالدىمغا يەر ھايدالمىدىم. قوش، ئات-ھارۋا، ھەتتا ئۇرۇغلۇقتا بىرخو بۇغداي ئۈچۈن باشقىلارغا ساغرىدىغان بولۇپ قالدىم. ئەمدى كېچە - كۈندۈز جان كويە- دۈرۈپ ئىشلىسەكمۇ چاپىنىمىز تىزدىن ئاشمايدىغان بولۇپ

قالدی. ئۇچ ـ توت ژىلغا بارماي دەن ۋە باشقا ئالـۋانلارنى بىرەلمەستىن يەرنى سېتىپ بېرىپ ئۇنىڭدىنمۇ ئادا تاپتۇق... شۇندىن بېرى تالادا قېلىپ، ھەركىمنىڭ ئىشگىدە تەنتىرەپ ژۇرۇمىز. ئىككىمىز خامان تەپكەن كۇنى ھېلىقى خوجايىنىڭ زەھەرلىك سوزلىرىنى ئوزەگۈمۇ ئاگلىدىڭ. ھە، مانا بىزنى شۇنداق ئاچ كوزخوجايىنلار، ئالۋان ـ ياساقلار، خورلۇق ـ ھاـ قارەتلەر قۇرۇق قاخشال قىلىپ قويدى. مانا ھازىر ئوزەڭ كورۇپ تۇرۇسەن. بىزدىن ئەمدى ماغدىركەتكەن. تىرىكچىلىك بولسا، مۇشۇ... قېنى ياشلىق! قېنى كوڭۇلدە يالقىنجاپ تۇرۇدىغان زوقلار! ئەمدى كوڭۇلگە ئارام بەرگىدەك چىرايلىق ناخشا ئېيتىش مۇمكۇنمۇ، يوق. ئۇنىڭغا زوق كېرەك، ماغدىر كېرەك.

باقى كوگلىدىكى ھەسرىتىنى قاپلىشىپ چىققان تۇتۇندەك ئۇزۇن ۋە ئېغىر بىرتىنسىپ چىقاردى ـ دە، توختاپ قالدى.

يەرنى قۇچاقلاپ ئالغان كىچىنىڭ ئېغىر قاپ ـ قارا بېسىـ مىنى بۇزۇپ ھەر تەرەپتىن خورازلار قىچقاردى. بۇ ئاۋازلار شەرقنى قاپلاپ ياتقان قۇيۇق قاراڭغۇلۇقنى نېپىزلىتىشكە باشـ لىدى. بىز تونۇرغا ئېگىشكەن ئىدۇك، كاۋىنىڭ كويۇپ پىشـ قان پۇرىغى دىماقىغا كېلىپ تەگدى. ئۇنى تونۇردىن ئاۋايلاپ ئالدۇقتە، باقىنىڭ ئويىگە كىرىپ كەتتۇك.

VI

باھارخان ئولـگەندىن كېيىن باقىنىڭ سىلكىپسىلى ئېغىرـ

لىشپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئاڭلىغان ئىدىم. بىر كۈنى ئۇنى يوقلاپ قويماقچى بولۇپ يېزىغا چىقتىم. سىلەرگە تونۇش بولغان ھېلىقى «ئالۋاستى كەپسى» بۇرۇنقىدىن نەچچە ھەسسە سەتلىشىپ كېتىپتۇ. ھەممىگە نۇر بېرىشكە سېخى بولغان كۈنمۇ بۇ بىر ئېغىز ئوي ئىچىگە ئۇزۇنىڭ ئىسسىق ئاق نۇرىنى چېچىپ ئۇتمەيدۇ. بىر نەچچە ۋاختتىن بېرى باھارخانىڭ شۇاق سۇپۇرگىسىدىن قۇتۇلۇپ قالغان ئەخلەت ـ چىرىندىلەر ۋەكىسەلنىڭ غەلىتى ـ غەشلىرى ئىنتايىن يامان پۇراق چېچىپ تۇرۇپتۇ. مۇنداق ئويلەردە كىمنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ، ئارام ئېلىپ تۇرالايدۇ. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ھايۋانلارمۇ شۇنداق جايلاردا ئۇزاق چىداپ ياتالماس ئىدى. لېكىن باقىنىڭ ئائىلىسىدەك مىللىونلىغان ئائىلە كىشىلىرى مۇشۇنىڭغا ئوخشايدىغان «ئالۋاستا كەپلىرى»دە كۈن كوچۇرۇپ ژۇرۇپ ئاچچىق ھەسرەتتە دۇنيا بىلەن ۋاختىسىز خوشلىشاتتى.

ئويدە جىمجىتلىق ھوكۇم سۈرەتتى. يېڭى تىرىلىپ باقىنىڭ ئەترابىدا ئۇچۇپ ژۇرگەن چۈنلەرنىڭ گىژىلدىشى ۋە ئويىنىڭ بۇلۇڭىدا ئوخلاۋاتقان ئاۋاق پۇشقاق موشۇكىنىڭ يۇمشاق خىرىلدىشى بۇجىملىققا سىرلىق مۇڭ بېرىپ تۇراتتى. مۇكۈلۈق بۇجىملىق ئىچىدە باقىنىڭ توت بالىسى دان توشۇپ تۇرغۇچى ئانىسىدىن ئايرىلغان سېرىق تۈكلۈك كەپتەر باشكىلىرىدەك يېرىم ئاچ ھالدا شۇمشۇيۇپ يېتىشىدۇ.

مەن باقىنىڭ يەتتە ياشلىق بالىسى توختىدىن:

ـــ داداڭ كىشى تونۇمدۇ؟ ـــ دەپ سوردۇم.

ـــ ئۇچ كۈن بولدى گەپ قىلمىغان، كوزىنى ئاچمىغان... ـــ دېدى ئۇ، پەس ئاۋاز بىلەن.

ـــ يۈزىنى يېپىپ قۇيۇپسە نەگۇ؟ ـــ دېدىم.

ـــ بايا دادام، ئۇ... ئۇ قىلىپ كۆلىدى، ئاغزىغا چۈشەن ئولۇشۇپ كەتتى، يېپىپ قويدۇم، ـــ دېدى ئۇ، كۆلۈمسىرەپ. ئۇنىڭ ئوكچىگەن يوزىدە خىرە يانغان خوشاللىق نۇرى دادىسىنىڭ ئەمدى ياخشى بولغانلىغىنى ئىپادە قىلماقچى ئىدى. لېكىن ئەكسى ھالدا ماكا ئۇنىڭ يۈزى بىر نەرسىدىن ژىرىگىنىۋاتقان ئادەمنىڭ چىرايىدەك بولۇپ كورۈندى.

باقىنىڭ يۈزىنى ئاستا ئېچىپ باقتىم. مەن ئۇنى چىرايى تامدەك تاتىرىپ، ئىگىلىكى توشەن چۈشكەن ھالدا كوردۇم. تېنىم جىغىلداپ كەتتى. قورقۇنچ باستى. بالىلىرىغا تۈيدۇرماستىن ئاستا تالاغا چىقىپ كەتتىم.

ئەتىسى ئەتىگەندە مەلىدىكى بىرنەچچە كەمبەغەل، كۈيۈمچان ئادەملەر ژىغىلىپ، سۈگەت شاخلىرى بىلەن جىنازا توقىدى. ئۇنى غېرىپ يۇيۇغىلى بىلەن ياپتىدە ئاش ژاختىسى بىلەن باقىنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ مەلىدىن ژىراقتىكى تۈپراقلىققا ئېلىپ مېڭىشتى. ئۇنىڭ كوزگە كورۈنەرلىك ھازىرداری يوق ئىدى. جىنازا مەلىدىن ھەشەمەتسىز، يېنىك ھەركەتلەر بىلەن ئۇزۇتۇلدى.

ناھايىتى جىنازا ئالدىدا باقىنىڭ يەتتە ياشلىق ئوغلى ژىغلاپ سىراپ، بۇرنىنى تارتىپ، ئوزگەۋدىسىنى باشقۇرالماي، مۇدۇ-رۇپ - مۇدۇرۇپ كېتىپ باراتتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بولسا بەش ياشلىق سىڭلىسى پىلدىرلاپ ئەگىشىپ باردۇ. بۇ كىچىككىنە قىزنىڭ يۈمشاق چاچلىرى ئايلاپ تاغاق كورمەي پاخماق بولۇپ قالغان، پۈتى يالاڭغداق، ناھايىتى ئۇچىسىدا ھەر رەڭلىك لاتىلار بىلەن ياماڭغان كىر، ژىرتىق كوينىگى بار ئىدى. ئۇ، كىچىككىنە قارا كوزلىرىنى كۇچ بىلەن ئېچىپ، بىر ئارقىسىغا، بىر ئالدىغا مۇلدۇرلەپ قارايدۇ، بىر ژۇگۇرەيدۇ، بىر توختاپ ئاكسىنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدۇ. ئۇنىڭ مۇنچاقتەك پاقىرىغان كوزىدىن: «ئاپام قېنى، ئەمدى دادامنى نەگە ئېلىپ بارسىلەر، بىزقانداق قىلىمىز...» دېگەندەك مەنىلەر چېچىلاتتى. خۇددى شۇڭاختا باقىنىڭ تۇمانلىق ۋە قاراڭغۇ ھايالى ئېغىر كۇلەڭگە بولۇپ، جنازا ئۈستىدىن ئوتەتتى. مەن ھەسرەت دەريالىغا چۆمگان ھالدا بېشىمنى توۋەن سېلىپ كېتىپ بارىمەن. مېنىڭمۇ بەش ياشلىق چاغدىكى تەجرىبىسىز ژۇرۇگۇمدە مۇنداق كۇنلەرنىڭ ئاچچىق دېغى قالغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ژۇرەكنى ئەزگۈچى مۇنداق ئېچىنىشلىق كورۇنۇشلەر ماڭا چۇڭقۇرراق تەسىر بەخش ئەتتى.

مانا تۇپراقلىققا يېتىپ كەلدۇق. بۇيەردە بەختسىز ھايالتىن خۇشلاشقان مىڭلاپ ئادەملەرنى ئوز قوينىغا ئالغان كونا توپراقلار

دۇمچەك ـ دۇمچەك بولۇپ كورۇنۇپ تۇرۇدۇ. ھەممە قەۋرە بىرخىل كورۇنۇشتە ئەمەس ئىدى، ھېمايىسىچىلىرىدىن ئاجرالغانلىرى ئۇيغۇلغان ياكى ئىزنىسى تۇگەپ كىچىككىنە دۇمچەك بولۇپ قالغان. بەزىلىرىنىڭ بولسا، ئۇستىگە تاش، ياغاچ، قوچقار مۈڭگۈزلىرى قويۇلغان، ئاندا ـ ساندا سالاسۇن بىلەن ئورالغان ۋە گۈمبەز قىلىپ قاتۇرۇلغان موتىبەر قەۋرىلەرمۇ كوزگە چېلىقاتتى. يەنە بېگىدىن توپا دۇگلانغان قەۋرىلەر ئۇستىگە يۇپۇرماقلىق شاخلار قادالغان ياكى ئۇستىگە گۈللەر تېرىلىپ سۇ قۇيۇپ قويۇلغان ئىدى. مانا شۇلارنىڭ ئارىسىدىن بېگى توپا دۇگلانغان باقىنىڭ ئاددىي قەۋرىسى ئورۇن ئالدى. كۇنـدىن ـ كۇنگە كوپۇيىۋاتقان قەۋرىلەرنىڭ يەنە بىر سانى ئاشتى.

باقىنىڭ قەۋرىسىگە مۈڭگۈز قويۇلمىدى ياكى گۈل تېرىلمىدى. ئۇنىڭ قەۋرى تېخى ئەرتىيازنىڭ يۇمشاق كوكاتلىرى بىلەن قاپلانمىغان يالىڭاچ مۇكنۇق قەۋرە بولۇپ قالدى.

1948 ـ ژىل. غۇلجا.

چىنىقىش

(ھېكايە)

I

مەتنىيازنىڭ قىچىسى مۇشۇ يېزىدىكى دېخانلارنىڭ قىچە-لىرىدىن خېلى كۆن بۇرۇن تېرىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاپتاپ كىشىنىڭ تېنىنى تونۇردەك قىزىتىدىغان مەزگىلدە پىشىپ قالدى؛ پىشىپ قالىدىلا ئەمەس، توغرىسى ئورىدىغان ۋاختىدىن بىر نەچچە كۈن ئوتۈپ كەتتى. ئادەتتە دېخانلار قىچىنىڭ موسىنى (غۇلىنى) قاتا ـ قاتماستىنلا ئورۇپ ئېلىشاتتى.

نىمشكە دېسىڭىز؟ پىشىپ شالدىرلاپ كەتكەن قىچىغا ئوغاق سالغاندا، ئۇنىڭ ئالتۇندەك يالتىراق دانلىرى ھەر تەرەپكە چېچىلىپ زايە بولۇپ كېتىدۇ. مەتنىيازنىڭ قىچىسى ماناشۇ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان ئىدى. خەير، قانداقلا بولمىسۇن، بۈگۈن قىچىغا ئوغاق تېگىپتۇ. قىرىقچە ئورۇنغا بىر تۈتام ـ بىر تۈتام قىلىپ تىزىپ قويۇلغان ئۇنىچىنى ئەگەرچىنىڭ قىلىپ

باغلىسا ، ئىكىكى ـ ئۈچ باغ قورايچىلىك بولۇدۇ. نىمە بولسا بولسۇن ئىش داۋام قىلىشى كېرەك ئىدى. ئەمما بۇھەسرەتـ لىك يېتىم ئېتىزنى خـۇشال قىلىپ ئىشقا كىرىشكەن ئومىچى تورت سائەتتىن بېرى يوق ، ئۇ ، نەگە كەتكەندۇ؟

يېڭىدىن ئېڭىزغا ئايلىنىۋاتقان ئېتىزلار ئۈستىدىكى گىرىمـ سەن ژىراقلاردىن كورۇنـگەن سـۈدەك چىمىرلاپ تۇرۇدۇ. ئېرىقنىڭ ياقىسىغا ئارقانلاپ قويغان ئات ئوت چىشلىمەستىن تىنماي بېشىنى سىلكىمەكتە. ئاشلىقلار ئىچىدىكى چىكەتكىلەرـ نىڭ ئاۋازلىرىنى ئاران قوزغۇلۇۋاتقان ئىسسىق شامالـلاردا، هورۇنلۇق بـىلەن خېلى يەرلەرگىچە ئېـلىپ كېتىدۇ. «چىڑـ چىڑ ـ چىڑ» قىلىپ تىنماي كېلىۋاتـقان بۇ ئاۋازلار مەتنىيازـ نىڭ غەشلىگىنى كەلتۈرۈدۇ. ئاپتاپـتىن قېچىپ يوغان قېرى چېقىر ئۈزمىنىڭ سايىسىغا كېلىۋالغان بولسىمۇ ، ھېچ چىداپ بولـ مايدىغان ئىسسىقتىن خەۋەر بېرىپ تۇرۇدىغان بۇ ئاۋازمۇ ئۇنى قىينايتتى.

ـــ ھە ، ھى ، ھەممە نەرسە كويۇپ كېتىدىغۇمۇ ندا ق ئىسسىقتا ، ـــ دەپ غۇدۇڭشىدى مەتنىياز ، ئۈزمىنىڭ شېخىدا قۇنۇپ تۇرغان توڭ قاغىغا قاراپ. ئونـىلاپ ژىللاپ ئومۇر سۈزگـەن بۇقېرى قاغا شورلۇشۇپ كىيىك ئورلەپ كەتكەن تۇمـشۇغىنى كېرىپ ھەلقىمىنى لىپىلدىتىپ تۇراتـتى. مەتنىياز بولسا ، تەر پۇراپ كەتـكەن كوينىگىنى كوكاتقا ئوراپ بېشىغا قويغان ، يالاڭئاچ

دۇمبىسنى نەم يەرگە چاپلىغان ھالدا ئوكۇ٢ ياتاتتى. ئۇنىڭ يۇمشاق تېنىگە چوڭا-چاتقاللار پېتىپ بېزەكچىلەر بولسا، ئۇ يېرىدىن قوغلىسا، بۇيېرىگە قۇنۇپ بارام قىلاتتى. مەتنىيازنى بۇ ژىل ئەتىيازدىن بىرى جان-جانىۋارلارمۇ، مىھنەتمۇ، مانا ھازىرقىدەك ئىسسىقمۇ قىيناۋاتىدۇ. بۇ ھېچ يالىغان ئەمەسقۇ. ئەنە شۇ ھاسراۋاتقان قېرى قاغا مەتنىيازنى بوزەك ئەتمىگەنىدى.

يېرىم پۇتلۇق يەرگە قۇناق تېرىسا پەقەت 23 توپ ئۇنۇپ چىقىپتۇ. ئەسلىدە ئۇيەرگە يېرىم چىلەكچە قۇناق چاچقان ئىدى. مىڭلاپ-مىڭلاپ دانلار قېنى؟ ئۇزۇمنىڭ شېخىدا ئولتۇرغان مۇشۇ كاساپەتلەر يەپ كەتتىدە. قاغىنىڭ پەيسىز لېپىلداپ تۇرغان ھەلقىمگە قاراپ پېتىپ مەتنىيازنىڭ ئازراق ئاچچىقى كەلدى.

ـــ قانا تىلىڭكۆيۇپ كەتسۇن؛ ھارام تاماق!ـــ دېدى-دە، ئەمدى دۇم ئۇرۇلۇپ يېتىۋالدى. ئۇنىڭكوزلىرى ئۇيقىسىراپ پات-پات ژۇمۇلۇپ قالسىمۇ، خىيالىنى ئورنۇالغان پۇشايمان ۋە ئېغىر ھەسرەتلەر، بۇنى ئاز دەپ چۈشىنەرنىڭ غىڭىلداپ غىدىغلاشلىرى ئۇيقا بەرمەيتتى. مەتنىياز ئۇسساپ كەتتى. ئوپكىسى قۇرۇپ گەز باغلاپ كەتكەن قېلىن لەۋلىرىنى يالاشقا باشلىدى. ئۇقىرىق ياشقا كېلىپ بۇگۇنىكىدەك قاتتىق تەشنا بولمىغان ئىدى. تەشنالىق ھېلىقى بىز كورۇپ ئوتكەن قېچىغا

ئوغاق سېلىش بىلەن باشلانغان. مەتنىيازنىڭ تەلىيىگە يېقىن ئەترايىتا ئېقىۋاتقان مۇزدەك سۇمۇ يوق ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئوسكىلەڭ ئوتلار قاپلىۋالغان ئېرىق ئويمانلىرىدىكى توختام سۇلارنى ئىچىۋېرىپ ئېغىرلىشىپ كەتتى. تەشنالىقتا كىم چىدايدۇ. سۇئىچىش كېرەك ئىدى، بىراق مۇشۇ تۇرقىدا ھېلىقى توختام سۇلارمۇ ئىسسىپ كەتتى. چوڭ ئوستەكتىكە باراي دېسە، قىزىق ئاپتاپتا ئالتى ـ يەتتى يۈزمېتر يول مېڭىش كېرەك. مەتنىياز بولسا، ئۇ يەرگە بېرىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. ئۇ، شەھەردىن يېزىغا چىقىپ قالغانلىقىغا پۇشايمان قىلاتتى. مېھرىۋان مەرھۇم ئانسىنى يادىغا كەلتۈردى. يالغۇز ئوغۇل بولغىنى ئۈچۈن ئانسى ئۇنىڭغا تولىمۇ ئامراق بولۇپ، ئەكە ئوستۇرگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مەتنىيازغا دېخانچىلىق ئىشىنى كىرىشكەن بىرىنچى ژىلى زەي، ساي يەردە يۈمشاق قۇرۇتتەك مىدىرلاپ ئوتكۈزگەن ژىللىرىغا، يەنى قىرىق ژىللىق ئومۇرىگە ھېچ ئوخشمايتتى. «بۇمەشەققەتلىك دۇنياغا نىمشكىمۇ تۇغۇلغاندىمەن؟ كاشكى كىچىك چاغدىلا ئولۇپ كەتسەمچۇ، بۇدەرتلەرنى تارتماس ئىدىم» دەپ ئويلىدى ئۇ.

بۇ يېڭى دېخان مۇشۇ ياشقا كەلگىچە ھېمىشە خىيال قىلىسىمۇ، لېكىن ئويلۇنۇشكە جۈرئەت قىلالمىغان. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقىدەك ئۇسسۇغان چاغدا سوغ چاي ئەكىلىپ بېرىپ ھالىدىن خەۋەر ئالىدىغان خوتۇنمۇ يوق. دېخانچىلىقتا ئىشلە-

شدىغان ئات، كالاهەم قوش ـ جابدۇقلىرى ھەتتا تۇخۇم بېرىپ تۇرۇدىغان بىرەر توخۇسمۇ يوق. پەقەت دېخانچىلىققا كېرەك بولۇدىغان ئەپچىل بىر دانە كەتمىنى، بۇگۈن بىرىنچى قېتىم قىچا ئورۇشقا ئىشلەتكەن ئەنە ئاۋۇ باش تەرىپىدە تۇرغان ئۇزمە ياغچىغا سانجىقلىق بىردانە ئوتكۇر ئوغىقى ۋە ئىككى دانە تاغرى بار. ئەمما دېخانچىلىق ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ژىرنىك جابدۇقلىرى بولمىغان بىلەن يېزىدىكى دېخانلارنىڭ ھېچقايسىدا يوق بىرمۇنچە جابدۇقلىرى بار ئىدى.

سىلە مۇشۇ يېزىنىڭ جەنۇبىدىكى ئېرىقنى ياقلاپ ماڭساكلا كوچا تەرەپتىكى تاملىرى ئورۇلۇپ ئوت بېسىپ كەتكەن 5 ـ 6 تۇپ ئالما ۋە ئاچچىق ئۈرۈگى بار، ئوتتۇرىسىدىكى غوللىرى قۇرۇپ قالغان، لېكىن تۇۋىدىن يەنە قۇيۇق شاخلاپ چىقىۋاتقان كىچىككىنە شاپتۇللۇق باغنى كورۇسىلەر. باغنىڭ شىمالدىكى دالىنى ئورۇلۇپ كېتىپ، يالغۇز قالغان بىر ئىنىز ئويگە كىرىپ، قاراپ بېقىكلار: ئۆچاقتا داتلىشىپ كەتكەن كىچىككىنە بىر قازان ئېسىغلىق تۇرۇدۇ. ئوينىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر كىشى يانقىدەك ئورۇن بوش بولۇپ، ئاتنىڭ توقۇمىچىلىك بىر پارچە ژىرتىق كىگىز سېلىغلىق. كىگىز يەرگە چاپلىشىپ كېتىپتۇ، ئەتىمالىم بۇرۇن ئاق بولۇشى كېرەك، لېكىن ھازىر ئۇنداق دېسە ھېچ كىشى ئىشەنمەيدۇ. چۈنكى، چاڭ ـ توپا ۋە كۈيۈندىلەرنىڭ دەستىدىن قارامتۇل كۈلرەڭ بولۇپ قالغان

ئىدى. ئوينىڭ توغرى كەلگەن بىر يېرىدە تومۇرچىلىك، ياغاچچىلىق، موزدۇزلۇق ۋە سەتراشلىق ئۈچۈن كېرەكلىك تۇرلۇك جابدۇقلار بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ چېچىلىپ ياتىدۇ. قازان بېشى ۋە ئۆيۈقلارغا بۇرۇنقى زامانلاردىن قالغان تومۇر-قۇتىلار، دات باسقان سۇنۇق ئۇستۇرىلار، ئۇششاق ۋىنتە، گايكا، كونا تاقا ۋە مىخلار تاشلاپ قويۇلغان. ئۇيۇقتا قېلىن، چوڭ سىي قىرچىلىپ ياغلىشىپ كەتكەن كونا جەڭنامە كىتابىدىنمۇ ئىككىسى تۇرۇدۇ. تورۇسىنىڭ ھەر تەرىپىدە ۋە ئىسلىشىپ كەتكەن تاملاردا ئېسىلغلىق تۇرغان قول ھەرە، ياغاچ تېشىدىغان ئۇشكە، قېلىپنى تارتىپ چىقىرىدىغان بۇلجۇرغا ئوخشاش نەرسىلەرگە ئومۇچۇكلەر تور باغلاپ كەتكەن.

مەتبىيازنىڭ تومۇرچىلىك، ياغاشچىلىق، موزدۇزلۇق ۋە سەتراشلىق ھۈنەرلىرىگە قولى كېلىدۇ. ئۇ، موزدۇزلۇق قىلسا، ئوتۇكنىڭ قېلىپىنى ئوزى چاپىدۇ. بەلچە، بۇرەندە، بىگىز، ژىگنىلەرنىمۇ ئوزى ياسۇالىدۇ. ئەگەر سەتراشچىلىق قىلسا، ئۇستۇردىن تارتىپ تا قولاق كولۇغۇچقىچە بولغان جابدۇقلىرىنى ئوزى ياسۇالىدۇ.

ئۇ، مەلىدىكى كىشىلەرنىڭ ئايال كىيىملىرىنى ياماپ، داس-چىلەكلىرىنى تۈزەپ، سۇنغان لىگىلچاق ۋە بوغا جاۋاكلىرىنىمۇ تۈزەپ بېرىدۇ. لېكىن ھەق بەرسە تالاشماي ئالىدۇ. ھېچنەرسە بەرمەي، رەخمەت دەپ قويسىمۇ خوشال

بولۇپ قالۇرىدۇ. بىرە چىنە قايماق چاي ياكى تاماققا قىچە قىرىپ قويسىغۇ تاغدەك خوش بولۇپ كېتىدۇ. لېكىن تاما قىلىپ ھېچكىمنىڭ ئىشىگىگە بارمايدۇ. قىسقىسى، ئۇنىڭ پايدا زىيان بىلەن ئانچە كارى بولمايدىغانلىغى ھەممىگە مەلۇم ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ كوپ كىشىلەر مەتنىيازغا نەرسىلىرىنى ياسىتىشقا ئانچە قىزىقمايتتى. بۇنىڭ سەۋەبى نىمىدە؟

مەتنىياز نىڭ ئەسلى كەسپى سەتراش، ئۇ، ھۇنەرنى شەھەردە دادىسىدىن ئوگەنگەن ۋە دادىسىنىڭ ھاياتچىلىغى بىلەن ئون نەچچە ژىل داۋام قىلغان. بوشۇشۇپ كېتىپ دېگەندە قۇلىغىدىن سوزۇپ، بۇراپ ـ بۇراپ قويىدىغان دادىسى ئولگەندىن كېيىن، ئۇھۇنرىنى تاشلاپ سەتراشلىق قىلىدىغان دۇكانىنى سېتىپ، يۇچاق ساتىدىغان تەنىزە قىلىۋالدى. بۇ تەنىزە ئاز كۇندە قۇرۇق بولۇپ قالدى. كېيىن ئەرتىياز‌دا مەتنىياز ئوزى ياسىغان تۇرلۇك لەگلەكلەر بىلەن يەنە ئېچىلىدى. لېكىن بۇ نەرسىلەر بىلەن دۇكان ئىجارىسىنى تولىيەلمىگىنى ئۈچۈن ئېگىسى ئۇنى قايتۇرۇۋالدى. شۇندىن كېيىن ئۇ بۇنىڭدىن بىر نەچچە ژىل بۇرۇن دادىسىدىن مىراس بولۇپ قالغان يېزىدىكى ھېلىقى بىر ئېغىز ئويى بار كىچىك بېغىغا كوچۇپ چىققان ئىدى. مەتنىياز ھەر نەرسىگە زېھىن قويۇپ ژۇرگەنلىگىدىن باشقا ھۇنەرلەرنى دېخانلارنىڭ ھاجەت بولۇشىغا قاراپ تەجرىبىدە ئوز ـ ئوزىدىن ئوگۇنۇۋالغان. بىراق باشلىغان ئىشنى

ئاخىرىنچە داۋام قىلدۇرالمايتتى. ئەگەر ئۇ، ئاندا-ساندا بىر ئىشنى پۈتتۈرگەن بولسىمۇ، ئۇ ژىگىرمە-ئوتتۇز قېتىم ئۆزۈلۈپ، تاشلىنىپ، ئېگىسى زېرىكمەي كېلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن پۈتكەن ئىش بولاتتى. بىر دېخان مەتنىيازغا ئېرگۈ-لۇھا رىۋىنىڭ بىر چاقنى تۈزۈتۈش ئۈچۈن بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا 6 ئاي داۋامدا قېتىرىدى. بىرنەچچە قېتىم يالۋۇرۇپ، بىرنەچچە قېتىم تىللىدى، مەتنىيازنى تىللىساڭمۇ، ياخشى گەپ قىلساڭمۇ ھېچبىرىلا تۇرۇۋۇپبرىدۇ. شۇنداق بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن ھېچ كىشى ئۇرۇشالمايدۇ-دە، ئەلۋەتتە.

ھەر ھالدا بۇ دېخان مەھكەم تۇرۇۋالغانلىقتىن چاق پۈتۈپ كەتتى. مەتنىياز بەزى ۋاختلاردا دېخانلارنىڭ چاچلىرىنى چۈشۈرۈپ، ساقال بۇرۇتلىرىنى ياساپ قويۇدۇ. ئۇنىڭغا باش چۈشەرتكەن كىشىنىڭ ئالدىراش ئىشى بولماسلىغى ۋە ئۇزىمۇ زېرىكمەسلىگى كېرەك. ئۇ ئىشكىنىڭ ئالدىدىكى تاشتا ئولتۇر-غان كىشىنىڭ بېشىنى ئاۋال ئون-ئونبەش مىنۇتقىچە قۇرۇق ئۇگىلايدۇ. كېيىن ئوچمىغا سۇ ئېلىپ ئۇششاق قوللىرىنىڭ ئارىسىدىن ئېقىتىپ يەنە ئۇگىلاشقا باشلايدۇ. بۇ ھەرىكەت خېلى ۋاختقىچە داۋام قىلىپ چاچ ئالدۇرغۇچىنىڭ قۇلاق چوڭلىرى ۋە قاشلىرىنى بويلاپ ژۇندا ئېقىپ كوينەكلىرىنى ھول قىلىۋېتىدۇ. سەتراچ بولسا، ئۇنىڭغا ئەھمىيەت بەرمەستىن ئەزمىلىك بىلەن جەڭنامە قىسسىلىرىنى سوزلەۋېرىپ، قوللىرىنىڭ

توختاپ قالغانلقلرینی سەزمەي قالاتتی، تاکی تاش ئۇستىدە مۇكچۇيۇپ ئولتۇرغان كىشى:

«ئۇستام چاچ قۇرۇپ كەتتىغۇ» دېگەندىن كېيىن مەتنىياز يەنە يوللاپ ئۇگىلاشقا باشلايدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن تەڭلا تۇگۈمەس قىسسىلرىنى داۋام قىلىشقا باشلايتتى:

— پادىشاھى جەمشىت لەيلىۋەشكە ھەممە نەرسىلرىنى ئۇتتۇرۇپ قويغاندىن كېيىن، ئەڭ چىرايلىق خۇتۇنى مەلىكە — دىلسوزنى قىساغا تىكتى. لەيلىۋەش بۇ نازىنىن پەرى زاتنىمۇ ئۇتۇۋالدى — دە، ھى. ھى. ھى... — ئۇ، ئوزىنىڭ گېپىگە ئوزى ھوزۇر قىلىپ كۈلەتتى. لېكىن قاراپ تۇرغان كىشىگە ئۇنىڭ كۈلكىسى بىلەن ژىغىسىنى ئاجىرىتىۋېلىش تەس ئىدى. ئۇنىڭ پىستا كوزلىرى بۇرۇلۇپ، ئۇچلىرى جاۋغىغا ئېگىلىپ تۇرۇۋىدىغان كىچىكىنە شالاڭ ساغۇچ بۇرۇتى كوتۇرۇلۇپ كېتەتتى. ئۇ، بېشىنى سەل ئالدىغىراق ئېگىشكەن، ئۇيقىغا مايىل مۇلايىم قىياپەتلىك چاقچاقچى ئادەم ئىدى. شۇنىڭ ئۇچۇن ئۇنى ھېچكىم ئارتۇق يامانمۇ كورمەيدۇ ۋە كىشىنىڭ ئىچىنى پۇشۇرۇۋىدىغان ئىشلىرىنى كورگەندە زاكىلىق قىلىپ كۈلمەيمۇ تۇرالمايدۇ.

كادىرلار يەر ئىسلاھاتىدا مۇشۇ مەلىدىكى زومىگەر پوميشىكنىڭ 550 موچە يېرىنى كەمبىغەل دېخانلارغا بولۇپ بەردى. مانا شۇ يەردىن مەتنىياز غەمۇ يەتتە — سەككىز چارەك ئۇرۇق بارىدىغان بىرنەچچە يەر ھېساۋىدىكى بىر ئېتىز تەككەن ئىدى.

53 ـ ژىلى ئۇقىرىق ياشقا كېلىپ بۇ يەرگە بىرىنچى قېتىم دېخانچىلىق قىلىدى. «دېخانچىلىقنى مەتنىياز قىلدى» دەپ ئېيتىساقمۇ، لېكىن ئۇيەرنى ھايداشقا جۇرئەت قىلالمىغان ئىدى.

پۈتۈن جانلىقتا ھايات زوقىنى قوزغاتقۇچى ئەرتىياز نىسك يېقىملىق شامىلى ئۇچۇن تۇرغان بىر ئەتىگەنلىكى، مەتنىياز ئىكىكى قولىنى كەينىگە تۇتۇپ چىرايلىق تەكشى ئېتىزلارنى تاماشا قىلىپ ئايلىنىپ ژۇرەتتى. كۇن بارغانسىرى ئىسسىتىشنى كۇچەيتىۋاتقان ئۇرلىرىنى يەرگە سېخىلىق بىلەن چاچاتتى. كوپۇشۇپ تاۋلىنىۋاتقان ئېتىزلاردىن نەم توپىنىسك يۇرىغى كېلىپ دىماقىغا ئۇرۇلاتتى. قىشىچە ھەركەتسىز ياتقان قۇرۇت قۇكۇزلار ئۇچەكلىرىدىن چىقىپ يېگىدىن ھەركەتكە چۇشمەكتە. ئىسسىغراق جايلارغا قىشلاپ كېلىش ئۇچۇن كەتكەن ئۇچارقاناتلارمۇ قايتىپ كېلىپ، يازىچە قىلىدىغان ئىشلىرىنىسك پلانىنى تۇزمەكتە. دېخانلار بولسا، قوش ھازىرلىغىنى جىددىي قىلماقتا. مانا بۇگۇن بېگى دېخىنىمزمۇ ئېتىز قىرىدا تۇرۇپ، «بۇيەرنى نىمە قىلسام بولۇدىكىن؟» دەپ باش قاتۇرۇۋاتقانىدا يېنىغا كېلىپ قالغان ھەمرانى سەزمىدى.

ـــخوش ئۇستام! بۇيەرنى نىمە قىلماقچى بولۇۋاتىدىلا؟ـــ دېدى ھەمرا كۇلۇمسىرەپ.

ـــئوتتۇرىسىنى باغ، چورىسىنى تاغ قىلايمىكىن دەۋاتىمەن، قانداق دەيسىز ھەمراجان ـــ دېدى چاقچاق قىلىپ مەتنىياز.

ـــ بىغىنزغا پاتماي قالغان ياۋا چوپلەرنى كوچۇرۇپ كېلىدىكە نسىزدە ئوندىقتا.

ـــ «بوزچى ھالۇچى بولسا، كوزنى چاپاق بىسپىتۇ» دېگەندە بىزگە قالغان ئىش شۇنداق بولماي نىمە بولۇدۇ ـــ دەيسىز.

مەتنىياز كىشلەرنىڭ ئالدىدا ئوزىنىڭ بىمەرۋالغىنى ۋە مىس ـــ مىسلىغىنى قىزىقچىلىق قىلىپ ئېيتىپ بېرەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ: «مەن دېرەش تۇتسام، ئۇنىڭ ئۈچى ئوتۇكنىڭ چەمىگە كىرىپ ئۇخلاپ قالدۇ» دەيتتى. ھەمرا مەتنىيازنىڭ ئۈچۈق كوكۇللىگىنى ياخشى كورەتتى. لېكىن ئۇنىڭ قاملاشمىغان ئىشلىرىنى دايىم تەنقىت قىلىپ، جىددىيلىشىپ ئىش قىلىشقا ئۇندەيتتى.

ـــ قولىگىزدىكى چاشقان مايا قىلىرى سوۋۇپ قالدى. ئاغزىگىزغا سىلىۋەتسىگىزچۇ، ـــ دېدى ھەمرا، مەتنىيازنىڭ خىيلىدىن بېرى چەكمەي ئالقىنىدا تۇتۇپ تۇرغان ناسۋىلغا شەرەت قىلىپ، ـــ نائۇمىت شەيتاننىڭ ئىشى، بۇنى ئوزىگىز ياخشى بىلىسىز.

مەتنىياز ناسۋالنى كالپۇكىنىڭ ئاستىغا سېلىپ ئۇنى تىلى بىلەن توۋەنگە باستى. ئورۇنلاشماي قالغان ئېكىي دانىسىنى پۇركۇۋېتىپ غەلىتى ئاھاڭ بىلەن سوزلىدى.

ـــ بۇ يەرنى نىمە قىلسام بولۇدىكىن؟ ئالدىغان خېرىدار

بولسا، سېتىپ راسا ياغ چاينىۋالايمكىن تاڭ.

ھەمرانىڭ ئاپتاپتا پىشىپ، گىرده نانده‌ك قىزارغان يۈزى جددىي تۈس ئالدى. ئۇ قوي‌كوزلىرىنىڭ ئۇستىدىكى قويۇق قاراقاشلىرىنى چىمىرلىتىپ:

ـــ پارتىيه كه‌مبغه‌لله‌رگه يه‌رنى سودىگه‌رچىلىك قىلىش ئۇچۇن به‌رمىدى، دىخانچىلىق قىلىش ئۇچۇن به‌ردى، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق ـ شۇنداق.

ـــ ھه، شۇنداق بولسا بۇيه‌رگه بىر نه‌رسه تېرىگىده، ھوسۇلنى ئېلىپ ئۇنى يه‌مسز ياكى سېتىپ ياغ ئېلىپ چاي‌ـ نامسز، ئوزىگىزنىڭ ئىختىيارى.

ـــ يه‌نه ئېلىپ ساتمه‌ن ده‌پ ژۇرگىچه ياغنىڭ ئوزىنىلا ته‌رمه‌يمه‌نمۇ، ـ ده‌پ خىقىراپ كۇلدى مه‌تنىياز.

ھەمرا ئۇنىڭ سوزىنى ئاۋال چاقچاق ده‌پ چۇشه‌ندى. كېيىن قىچا ته‌رمه‌كچى بولغىنىنى بىلىپ كۇلۇپ كه‌تتى:

ـــ مه‌يلى ئۇستام بۇيه‌رگه قىچا چېچىڭ، ـــ دېدى ھەمرا قوغۇشۇنده‌ك ئېغىر ئالقىنى بىلە‌ن مه‌تنىيازنىڭ يه‌لكىسىگه ئۇرۇپ.

ـــ مه‌ن هايداپ ئۇرۇقنىمۇ چېچىپ بېرىمه‌ن. سىز بىر چىلەك قىچا تاپسىگىزلا ئىش پۇتۇدۇ.

مانا شۇندىن بېرى ھەمرانىڭ ته‌شه‌ببۇسى بىلە‌ن مه‌تنىيازـ نىڭ دىخانچىلىغى باشلانغان ئىدى. ھەمرا ئۇنىڭ يه‌تته ـ سه‌ككىز چاره‌كلىك ئېتىزىنى هايداپ قىچا چېچىپ به‌ردى.

بۇنىڭ بەدىلىگە مەتنىياز بىر پارە توپلى تىكىپ بەرمەك بولۇپ ئوز – ئوزىدىن ۋەدە بەرگەن ئىدى.

مەتنىياز بىر باي دىخانغا لىگگىلىچاق ياساپ بېرىپ، ئۇنىڭ دىن ئون قاداق كومموقوناق ئالغان. بۇنى يەنە بىر دىخانىنىڭ ئوتوگىنى ياماپ بېرىپ بىر پۇتلۇق يەرگە چاشقۇزغان ئىدى. قۇناقلار. ئۇنمەي قالدى. ئەمما قىچسى ياخشى ئاينىپ، ساپ– سېرىق گۈللەپ ئوزىگە خاس بولغان پىقمىلىق پۇرىغىنى چاچاتتى. قالغان بىر پۇتلۇق يەرگە بولسا، ياكىيۇ تېرىيەمەن، قوغۇن تېرىيمەن دەپ ژۇرۇپ ھېچنەرسە تەرمەي ئاق تاشلەۋەتتى. مەتنىيازنىڭ دىخانچىلىق توغرىسىدا يازىچە قىلغان ئىشى قىچىغا ئۇچ قېتىم سۇ تۇتۇش بولدى. سۇ تۇتۇشمۇ ناھايىتى ئاسان ئوتتى. چۇنكى مەتنىيازنىڭ پۇتۇن ئېتىزى پەقەتلا ئىككى ئېچىقتىن سۇغۇرۇلۇدىغان بولۇپ، قىچا تېرىلغان جاي بىر ئېچىقتىنلا سۇغا قانغانلىقتىن ئۇنىڭغا جاپا تارتىپ توغان سېلىشقىمۇ توغرى كەلمىدى. ئۇ كېچىسى سۇدىن قورقاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن 3 لاقېتىم كۇندۇزى سۇ تۇتتى. ئەمما بىرىنچى قېتىم سۇ ئۇنىڭغا بوي بەرمەي، يولىلارغا، باشقا كىشىلەرنىڭ ئېتىزلىرىغا قېچىپ كېتىپ نۇرغۇن ئاۋارە قىلغان ئىدى. شۇ كۇنى ئۇ، سۇغا، پاتقاقلارغا نەچچە قېتىم ژىقىلىپ چۈشۈپ، كىيىملىرى چوپ – چوپ ھول ۋە لاي ھالدا كىشىلەرگە كورۈنمەي ئويگە ئاستا كىرىۋالغان. مەتنىياز كېچىسى سۇدىن قورقـ

قان بولسا، مانا ئەمدى قىچىنى ئۇرۇيدىغان ۋاختىدا كۈندۈ-
زى ئاپتاپتىن قورقۇپ، «ئۇڭۇم پىش، ئاغزىمغا چۈش»دەپ،
ئەنە سايىدا ئوكىدا ياتىدۇ.

ئۇ بېشىنى ئاستا كوتۇرۇپ ژىراقتىكى ئېتىزلارغا قارىغان
ئىدى؛ ھەمكارلىق گرۇپپىسىدىكى دېخانلارنىڭ بۇلۇق بۇغداي-
لىرى باشلىرىنى ئېگىشىپ، ئاپتاپتا ئالتۇندەك تاۋلىنىپ تۇرغانـ
لىغىنى كوردى. ئېتىزنىڭ بىر چېتىدە بىر قانچە كىشىلەرنىڭ
تىنماي قىمىرلاۋاتقانلىقلىرى بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇلار ھەم-
كارلىق گرۇپپا ئەزالىرى بولۇپ، تۈنوگۈن كەچقۇرۇن بۇغـ
دايلارنى ژىغىۋېلىش ئۈچۈن مۇزاكىرە ئوتكەزگەن، بۈگۈن
تاڭ يورۇش بىلەن ئوملۇكتە قىزغىن ئومىغا چۈشكەن ئىدى.
ئۇغدەمكىن كوزلىرىنى ھەمكارلىق گرۇپپا ئەزالىرى ھەركەت
قىلىۋاتقان ئېتىزدىن قاچۇرۇپ، باشقا تەرەپكە تاشلىغان ئىدى:
ئىگىز ئوسكەن قارامتۇل ـ بېشىل، كەڭ يۇپۇرماقلىق قوناق-
لارنى، قوغۇنلۇق باراكىلىرىنى، ئېرىق ياقىسىغا بېسىپ قويغان
ئوت دۆگىلىرىنى كوردى. ئېرىق بويىدىكى چىغ يول بىلەن
بىر نەچچە خوتۇن كېتىپ باراتتى. ئۇلارنىڭ قولىدا چـ-
لەك، بەزىلىرىنىڭ مورىسىدە خۇرجۇن ياكى يوغان ـ يوغان
بوغما قاپاقلار بار ئىدى. ئۇلار، ئەلۋەتتە، ھەمكارلىق گرۇپپا
ئاغىلىلىرىدىكى خوتۇنلار بولۇپ، ئوما ئورۇۋاتقان گرۇپپا
ئەزالىرىغا قايماقلىق ئەتكەن چاي، نان ۋە كىچە قاينىتىپ

سوۋۇتۇپ قويغان سوۋۇق چايلارنى ئېلىپ كېتىپ باراتتى. مەتنياز ھەممىنىڭ ئالدىدا كېتىپ بارغان قىزىل كوينەكلىك خوتۇننى تونۇدى. ئۇ، ياغلىغىنى چىكىلەۋېلىپ، قولىغا قانـ ۋاقتۇ گۈللەرنى قىسۋاپتۇ. ئەتراپتىكى خوتۇنلارغا چاقچاق قىلىپ، ھارغىچە كۈلدۈرۈۋاتىدۇ. مەتنياز ھەمرانىڭ سىڭلـ سى بۇ خوش چاقچاق ئىززەتخانىنىڭ ئەتكەن مىزىلىك تاماقـ لىرىنى يەپ، قايماقلىق چايلىرىنى بىر قانچە قېتىم ئىچكەن. قېنى مۇشۇ تۇرقىدا ئەشۇ قاپاقتىكى مۇزدەك سوغ چاينى ئەكىلىپ بەرسە ھەجەپ ياخشى بولاتتى. مەتنياز تەلـمۇرۇپ قاراپ تۇرغان بىلەن نومۇسى يار بەرمەستىن ۋاقىراشقا جۈرئەت قىلالـ مىدى. ئۇ قۇرۇپ كەتكەن تامغىغا تىقىلىپ قالغان يامان نەپـ سىنى باستىدە بېشىنى يەنە ئاستا جايىغا قويۇپ ئىززەتخانىنى ئويلاشقا باشلىدى. ئىززەتخان ھەجەپ كېلىشكەن قاۋۇل چو- كان. ئۇ ئاكىسىغا ئوخشاشلا نامراتلارغا شەپقەتلىك. نىمشكە خۇدايىم شۇنداق خوتۇنلاردىن بىرەسىنى «ئال قۇلۇم» دەپ بېرىۋاتمايدىغاندۇ؟ . مەتنياز ئىززەتخانىنىڭ ئاكىسىنىڭكىگە ئوخشاش قارا ئەگمە قاشلىرىنى، قۇيۇق كىرپىگلىك قوي كوز- لىرىنى، ئانارەدەك مەڭىزلىرىنى، كېلىشكەن سۇمباتىنى كوزئالـ دىغا كەلتۈردى. ئۇ ئەرتىياز ئىزەتخانىنىڭ پۇتىنى چىگە بىلەن ئولچەۋاتقاندا تومبۇلاق پاچىخى تېگىپ كېتىپ بىلىگىنى ئىسسىتىۋەتكەنلىگى يادىغا چۈشۈپ بىئارام بولدى. ئۇ ئىززەتـ

خانىشك ژۇيۇپ يېيىپ قويغان كوينىگىنى كورگەندىمۇ، ئوزىدە قاندا قتۇ غەلىتە ئىسسىق بىر تۇيغۇ پەيدا بولۇدىغىنىنى بىلەتتى. ھەتتا ئىززەتخانغا تىكىۋاتقان توپلىيىمۇ تېخى ئۇنىشك پۇتىغا سېپىلماي تۇرۇپ، ئويدىكى پۇتۇن نەرسىلەردىن باشقىچە-رەك يېقىملىق كورۇنەتتى. پات-پات «مۇشۇنى كېيىدۇ ھە» دەپ ئالقىنى بىلەن ئاستا سىلاپ قويا تتى. غۇلجا خۇرۇمىدىن تېكىلگەن بۇ توپلىنىشك بۇراسكالىغى 4-ئايدا پۇتۇپ، 5-ئايدا قېلىپقا تارتىلغان ئىدى. چەمى چاپلىنىپ، پاشىنىلىرى سوزۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئەمدى پەردەز قىلىپ قېلىپتىن چىقىرىشلا قالغاندىلا تاشلىنىپ قالدى. مەتنىياز توپلىيىنى مۇشۇ چاققىچە ئاپىرىپ بەرمىگەنلىگىگە خىجالەت بولۇشقا باشلىدى. ئۇ يەنە بېشىنى كوتۇرۇپ خوتۇنلار كەتكەن تەرەپكە ئۇزاق قاراپ ئولتۇردى.

II

مەتنىياز قىچا ئورۇشنى توختۇتۇپ ئىززەتخانىشك توپلىيىنى پەدەز قىلىپ چىقاردى. ئەمدى توپلىيىنى ئېگىسسىگە ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇردىدە، ئۇنى ئالقىنىغا قويۇپ بىر-دەم قاراپ تۇردى. ئاجايىپ ياخشى پەدەز قىلىنىپتۇ، قارا-مامسەن بۇنىشك پاقىرىغىنىنى! ئۇ توپلىنىشك تۇمشۇغىنى يېڭى بىلەن يەنە بىرقاتار سۇركەپ، قارىگۈل تېگىپ كەتكەن كىرياغ-

لىغىغا چىگىدى. ياغلىقتىن تەر پۇرىغى، توپلىدىن بولسا مۇم پۇرىغى كېلىپ تۇراتتى.

كەچقۇرۇن ھەمرانىڭ پۇتۇن ئائىلىسى كاۋا باربىگىنىڭ ئاستىغا ژىغىلىپ ئاش ئىچىۋاتقاندا مەتنىياز توپلىنى كوتۇرۇپ كىرىپ باردى. ھويلىغا كىرىش بىلەنلا ئۇنىڭ دىمىغىغا يۇمىغاق سۇت ۋە پىنىە كوكى سېلىنىغان سۇيۇق ئاشنىڭ مېزىلىك پۇرىغى كېلىپ تەگدى.

ھەمرا خوشال قارشى ئېلىپ:

— ئوھو قېنى — قېنى ئۇستام بۇياقتا! — دەپ مەتنىيازنى جوزىغا تەكلىپ قىلدى. — ئاتلىرى ھېرىپ قالغىنى تاس قاپتۇ — دە.

— خوش — خوش مەن قايتاي، — دېدى مەتنىياز توپلىنى سۇنۇپ، — مانى ئېلىپ كېلىۋىدىم.

ئىززەتخان كۇلۇمسىرەپ كېلىپ توپلىنى ئالىدى. ھەمرا بولسا، مەتنىيازنىڭ قولىدىن تارتىپ جوزىغا ئولتۇرغۇزۇپتىپ:

— بۇگۇن قايقتىن كۇن چىقتى ئۇستام.

— راسلا مەن تېخى قۇم چىچەكلىگەندە، توگىنىڭ قۇيرىغى يەرگە تەككەندە پۇتەمدىكىن بۇ توپلى دەپ ژۇرەتتىم، — دەپ چېقىشتى ئىززەتخان. مەتنىياز مۇنداق سوز ئويۇنلىرىغا جاۋاپ بېرىشكە خېلى ئۇستا بولسىمۇ ھازىرقىدەك ئەھۋالدا، بولۇپمۇ ئىززەتخاننىڭ يېنىدا چاقچاق قىلىشقا جۇرئەت قىلالـ

مايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ھېچنىمە دېمەستىن قىزىرىپ ئاش ئىچىۋاتاتتى. باشقىلار بولسا توپلىنى بىر قاتاردىن كورۇپ ماختىشاتتى. ئاخىرى ئىززەتخانىنىڭ تورت ياشلىق ئوغلى ئەركىن بىر پاي توپلىنى ئېلىپ قاچتى. ئانىسى ئۇنى قوغلىغان ئىدى، قېچىپ بېرىپ مەتنىيازنىڭ قۇچىغىغا چىقىۋالدى.

— بۇنى ماڭا ئەكەلدىڭىزمە؟

— ھەئە.

— بۇنى مەن كېيىمەن ھە، ھەمىا چوڭدادا؟

— بۇنى ئاپاڭغا بېرىۋەت ئوغلۇم، مەن ساڭا بۇنىڭدىن چىرايلىق قىزىل توپلى ئېلىپ بېرىمەن.

— ئەكە! جېنىم بالام، ئويگە ئەكىرىپ قويايى.

— ھە تازا ساڭا بېيىمەن.

ئىززەتخان بالىسىدىن توپلىنى تارتىپ ئېلىۋاتقاندا مەتنىيازنىڭ يۈزىگە ئۇنىڭ ئىسسىق ۋە يۇمشاق تىنىغى ئۇرۇلدى. مەتنىياز سىمايتەك تىترەپ كېتىشكە ئاز قالغان تېنىنى ئاران-ئاران تۇتۇۋالدى. ئۇ، بۇ ھالەتتىنىڭ يەنە بىردەم داۋام قىلىشىنى تىلەيتتى. بىراق ئىززەتخان توپلىنى بالىسىدىن تارتىۋېلىپ ئويگە كىرىپ كەتتى. ئۇستام ئانىسىنىڭ پۇرىغى سىڭىپ قالغان بالىنىڭ قولاقلىرىنى پۇراپ ئەكىلىتەتتى. كىچىك بالا بېشىنى سىلىغان ۋە ئوزى بىلەن سەمىمىي خۇشخۇي مۇئامىلە قىلغان كىشىلەرگە ئامراق بولۇدۇ. ئىززەتخانىنىڭ ئوغلىمۇ ئوزىنى

قۇچقىدا تۆتۈپ ئولتۇرغان بۇ يۇمشاق مۇئامىلىلىك كىشىنى ئوبدان كۆرەتتى.

ئىككىنچىدىن ئالتى ئايلىق ۋاختىدا دادىسى ئولۇپ كەتسە، ئانىسى ئۇنى ھەمرالارنىڭكىدە يالدۇرۇپ ئېلىپكەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئاتا مېھرىنگە تەشنا بولۇپ ئوسكەن ئىدى. ئىززەتخان بولسا، ئېرى ئولۇپ كەتكەندىن بېرى تورت ۋىل تۇل ژۇرۇدۇ. ئۇ بۇرۇنقى ئېرىنى ياخشى كۆرگەنلىگىدىن يەنە باشقا تۇرمۇش قۇرۇشقا ئانچە قىزىقمايتتى. چىقمان لايىقلارنىڭ بىرسى ئۇرۇشقاقمىش، دىل ئازارى تارتمەنمىكىن، بەزىسى بالىسى بارىكەن، بالامنى پاتقۇزماسمىكىن، ئوگەيلىك بولارمىكىن دەپ ئۇنماي قويۇاتتى. ئەمدى مەتنىياز غا كېلىدىغان بولساق ئۇنىڭدىن بۇ توغرىلاردا ئەندىشە قىلىشقا ئورۇن يوق ئىدى. بىراق ئىززەتخان ئۇستامنىڭ بوشاڭلىق ۋە بىپەرۋالىقىنى يامان كۆرۈپ زاكىلىق قىلاتتى. ئەگەر ئۇستام باشقىلارغا ئوخشاش دىدىلراق بولۇپ، ئەمگەككە قاتنىشىدىغان بولسا ئەلۋەتتە ئىززەتخان ئۇنىڭ بىلەن بىللە تۇرمۇش كوچۇرۇشكە تەييار ئىدى.

ھەمرا ئاش ئېچىلىپ بولغان چىنىلەرنى دەستىلەپ نېرىراق ئىتتىرىپ قويىدىدە، مەتنىيازنىڭ قىچىسى توغرىسىدا گەپ باشلىدى:

— ئۇستام بۇ نىمە بولغىنى، قىچىنى قاخشىتىپ يەنە تاش

لىۋېتىپسىزغۇ؟

ـــ ئوما ئورۇشمۇ ھۇنەرگە ئوخشايدۇ. مەن بۇ ھۇنەرنى ئوگۈنەلمەيۋاتىمەن.

مەتنىياز ئوزىنىڭ چىداملىقسىزلىغىنى «ھۇنەر» دېگەن سوز بىلەن يېپىۋاتقانلىغىنى سېزىپ، ھەمرا ئۇنىڭغا مىيغىدا كۈلۈپ قاراش بىلەن:

ـــ بىر تەرەپتىن قارىغاندا، توپ ـ توغرى، بىر تەرەپتىن قارىغاندا، مۇغەمبىر ئادەمدە سىز، ـ دېدى. ـــ ئۇنىڭدىن ئاپتاپقا چىدىمىدىم دەپ توغرىسىنى ئېيتىسىڭىز بولمامدۇ.

ـــ ئەمدىغۇ شۇنداق، ـــ دېدى مەتنىياز ھەمرانىڭ دەل ئۇستىدىن چۈشكەنلىگىگە خىجالەت بولۇپ، ـــ ئەمما لېكىن قانداق ئورۇشتىمۇ گەپ بار ئىكەن. مانا قارىمامسىز، ـــ دەپ ئوغاق كىسىۋەتكەن قولىنى كورسەتتى.

ھەمرا ئۇنىڭ قولىغا قارىماستىن زەردە قىلىۋىراق سوزلىدى:

ـــ ئەلۋەتتە، ئوما ئورۇشنىمۇ بىلىش كېرەك. ئۇنى ئاپتاپقا ۋە ئىشقا چىدىغان ئادەم بىر ـ ئىككى كۈندىلا ئوگۈنۈپ كېتىدۇ. ئەمما بۇ، خالىسا قىلىپ، خالىمىسا تاشلاپ قويىدىغان سىلىنىڭ پۇپۇش تىكىشلىرىگە ئوخشمايدۇ. ھازىر بوشاڭلىق بىلەن ئوتكۈزۈۋەتكەن ھەر ـ بىر كۈن ئايلاپ قىلىنغان ئىشلارنى زايە قىلىۋېتىدۇ.

ـــ شۇنداق ـ شۇنداق، يۇ توغرى. ئەمدى قانداق قىلسام

بولۇدىكىن؟

ـــ مەن دەۋاتىمەنغۇ! ياپسام پىشامدىكىن، كومسەم پىشامـ دىكىن دەپ خيال سۈرۈپ ئولتۇرۇدىغان ۋاخت ئەمەس، بۇ. بەلنىچىڭ باغلاپ، ئورۇپ ژىغىش كېرەك.

ـــ ژىغىشنىغۇ ژىغامىز، راستىنى ئېيتسام ژىغىش تەس كېلىۋاتىدۇ ـ دە.

ـــ ھەي ئۇستام! ـــ دېدى ھەمرا ئېچىنغان قىياپەت بىلەن. ئاشلىقنى ژىغىپ، تېپىۋېلىش ئۇنى ژىقتىپ قويۇشتىن ئۇڭاي ئەمەس. ھەممىسگە چىدام كېرەك، چىدام.

ـــ غەيرەت لازىم دېسىلە.

ـــ ھە، مانا ئەمدى تاپتىڭىز. غەيـرەت كېرەك. ئۇنىڭ ئۈچۈن سەھەر تۇرۇپ، كۈن قىزىغىچە ئوما ئورۇسىز، ئاپتاپ كۆيدۈرەي دېگەندە سېرىـق سۇگەت سايىسىغا بېرىپ بىردەم ئۇخلاۋالسىڭىزمەيلى. سالقىن چۈشكەندە يەنە ئورۇسىز. ھازىر بولسا كېچىسى ئايدىڭ. غەيرىتىڭىز جايىدا بولسا، ئايـدىڭ كېچىسىمۇ ئورۇسىز. كېچىسى قىچىنىڭ موسىنى پوشكالدەك يۇمشاپ قالىدۇ. ئورۇشقىمۇ ئاسان ھەم دانلىرى ئانچە چېچىـلىپ كەتمەيدۇ، ئوزىڭىزمۇ ئاپتاپتا كويۇپ كەتمەيسىز. شۇنداق غەيرەت قىلىۋەسىڭىز ھەممە ئىش ئوز ۋاختىدا تۈگەيدۇ.

مەنىياز قىچىنى ھەمرا كورسەتـكەندەك ئورۇشقا غەيرەت قىلىدىغان بولۇپ ئويگە قايتتى. بۇگۈن سەھەر قويۇشنى نىيەت

قىلغانلىقى ئۈچۈن ئەل ياتقىچە مېچىتنىڭ ئالدىدىكى ياغاچتا گەپ سېتىشنى قويدىدە، مەلىدىكى ھەممە كىشىدىن بۇرۇن يېتىپ قالدى. ئەمما مەلىدىكى ھەممە كىشى ئارام ئېلىپ، تاتلىق ئۇيقىغا كەتكەندە مەتنىياز تېخى ئۇخلىمىغان ئىدى. ئۇ بىردەم پىشانىسىغا يېزىلغان قىچىنىڭ جاپا ئەمگىكى، بىر-دەم ئىززەتخانىنىڭ بايايۇزىنى سېپاپ ئوتكەن شىرىن ۋە ئىسسىق نەپىسى ۋە ئۇنىڭ چىرايلىق جامالىنى خىيال قىلاتتى. بۇ ئاچچىق ـ چۈچۈك شىرىن خىياللار ئۇنىڭغا ئۇيقا بەرمەيتتى. ئاخىرى ئۇ بىر نەچچە قېتىم ئۇياق ـ بۇياقتا ئورۇلۇپ يېتىپ باش تۇخو قىچقارغاندىن كېيىن ئۇخلاپ قالدى.

مەتنىياز قاتتىق ئۇيقىغا چومغانلىغىدىن تاڭ سۈزۈلگەندە ئويغۇنالمىدى. پەنجىرده كۈننىڭ ھالرەڭ نۇرى يالتىراپ، ئوينىڭ ئىچىدە چۈننەر گاڭىلداپ ئۈچۈشقا باشلىغاندا، ئورندىن تەسلىكتە تۇرۇپ، يۈزىنى ژۇمايلا چايغا ئوت يېقىشقا ئۇرۇندى. ئۇ، بۇ چاغدا دېخانلارنىڭ ئاللىقاچان ئىشقا چې-قىپ كەتكەنلىگىنى سېزىپ، ئۆزىنىڭ شۇلارغا ئوخشاشسىلا بىرنېچچى قېتىم قاتتىق ئىشقا كىرىشكە جۈرئەت قىلىدىغان كۈنى ۋاختا قالغانلىغىغا ئوكۇندى. بۇ يېڭى دېخان تاڭ سەھەردە تۇرۇشقا ئادەتلەنمىگەن؛ ئۇ ھەر كۈنى كۈن نەيزى بويى ئۇر-لىگەندە كوزىنى ئېچىپ يەنە ئىككى سائەتچە خىيال سۈرۈپ قوپالماي قالاتتى. ھەر ھالدا بۈگۈن باشقا كۈنلەرگە قارىغاندا

ئەتىگەنراق تۇرغىنى ئۈچۈن خوشال بولۇشمىز كېرەك. ئۇمۇ ئەنە ئىشقا ئالدىراۋاتىدۇ. ئوتنى چاپسانراق تۇتاشتۇرۇش ئۈچۈن تىنماي پۈدەپ ئاچچىق ئىسنىڭ دەستىدىن كوزىدىن ياش ئاقماقتا.

ــ ئەبدى يانماي كېتەرسەن ئىلاھىم! ــ دەپ غۇدۇڭشىدى ئۇ كوزىنى ئۇگىلاۋېتىپ. مانا چاي قاينىتىشتىنمۇ كەچتىدە، ھېلىقى توپلىنى چىكىكەن ياغلىققا بىر پارچە قانتىق نانىنى ئوراپ قولتىغىغا قىستى ۋە قولىغا ئوغاقنى ئېلىپ ئېتىزغا كەتتى. ئۇنىڭ كەشىسى پۈتىنىڭ سوڭىغا يۇمشاق ــ يۇمشاق ئۇرۇلۇپ كېتىپ باراتتى. كەشى ئوز ئېگىسىنىڭ ئادەتتىكىدىن باشقىچىرەك تىزلىكتە ھەركەت قىلىشقا جۇرئەت قىلىۋاتقانلىغىنى سېزىپ، كۇلگەندەك شاقىلداپ قويماتتى.

ئەتىگەن ژۇگرۇشۇپ تۇرغان سالقىن شامال ئاللىقاچان توختاپ قالدى. كۇن ئورلىگەندىن كېيىن بوۋايلار سوزلەپ ژۇرۇدىغان بوغا تىنجىغى يەنە باشلاندى. دەرەخلەرنىڭ ئەڭ ئۈچىدىكى يۇپۇرماقلىرىمۇ قىمىرلىماي جىم تۇراتتى. مەتنىياز بوۋنچى قېتىم ئومىغا كىرىشكىنىگە قارىغاندا ھەقىقەتەن خېلى غەيرەت قىلغانلىغى ئۇنىڭ بېلىنى ئالالمىغانلىغىدىن مەلۇم بولۇپ تۇراتتى.

ــ ۋاي ــ ۋاي ــ ۋاي، كاساپەت ھەجەپ ئاغرىيدىكىنا! ــ ئۇ ئىككى بقىنىنى قارماپ تۇرۇپ، گەۋدىسىنى توغرىلىدى.

بىر نەچچە مىنۇتىقمچە بېلىنى ئۇگىلاپ ئوغاقنى يەنە قولىغا ئالدى. بۇ ئومىچى شۇنچىلىك غەيرەت قىلدىكى، مۇكچىيىۋېرىپ بېلى ئاغرىغاندىن كېيىن، زوكزۇيۇپ ئولتۇرۇپ، گايدا تىزلىنىپ ژۇرۇپ ئوماڭوردى، مەيدە ۋە غولدىكى چوكۇرلۇقنى بويلاپ تەر شورقىراپ ئاقاتتى. ھول بولۇپ چاپلىشىپ قالغان كويىنگىنى تېنىدىن سويۇپ ياقىسىدىن تۇمشۇغىنى تىقىپ پۈدەيتتى. قېشىنى بويلاپ تىنماي ئېقىپ چۇشۇۋاتقان تەرنى سېرىپ قولىنى سىلكىتەتتى. ئاخىرى تامغى قۇرۇپ ئۇنىڭ مىدىرىغىچىلىك دەرمانى قالمىغاندىن كېيىن، بېشىنى تۇۋەن سالغان ھالدا ئۇزۇمىنىڭ سايىسى تەرەپكە كەشىسىنى سورەپ ئاستا مېڭىپ كەتتى. ئۇ، ئۇچ ئوينىڭ ئورنىچىلىك يەردىكى قىچىنى ئورغان ئىدى.

تاڭ بىلەن بۇغداي ئومىسىغا چۇشكەن ھەمكارلىق گرۇپپىدىكى دىخانلارنىڭ ھەر-بىرى بولسا، شۇپەيتتە ئۇنىڭدىن ئون-ئونبەش ھەسسىگىچە ئوشۇق جاينىڭ بۇغدىينى ژىقتىپ بولدى.

ھەمرا چۇشلۇك دەم ئېلىش ۋاختىدا مەتنىيازنىڭ ئېتىزىغا كېلىپ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى كورۇپ قايىتقان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمكارلىق گرۇپپا ئەزالىرىغا بۇگۈن ئايدىڭ كىچىدىن پايدىلىنىپ ئۇنىڭ قىچىسىنى ئورۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. كوپچىلىك ھەمرانىڭ تەكلىۋىگە قوشۇلۇپ: «بولىدى، ئۇنى بىرەدەملا ئورۇۋېتىمىز» دەپ ۋەدە بېرىشتى، لېكىن بىركىشى

نارازی بولوپ غوڭشوپ باراللماسلىغىنى ئېيتتى. ئۇ بولسا، «قوشنى ئەڭ ئاۋال مېنىڭ يېرىمگە سالمىدىڭلار»، «مېنىڭ ئېتىم سېمىز ۋە ھارۋامنىڭ جازىسىمۇ، باشقىلارنىكىدىن كەڭ، شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىلاردىن ئارتۇق نومۇر بېرىسىلەر» دەپ تۇرلۇك ئۇششاق چاتاق چىقىرىپ ژۇرۇدىغان سىيىت ئاخۇن ئىدى. ئۇ، ئۇششاق گەپ ۋە مەنپەئەت توقۇنۇشىدىن مەززە ئالاتتى. ئۇ ھەمرانىڭ رەھبەرلىك ئىشلىرىدىنمۇ بىرقانچە قېتىم ئورۇنسىز چاتاق چىقىرىپ لەت بولغان.

بۇھەمكارلىق گرۇپپا سەكسەن ئائىلىدىن تەشكىل قاپقان بولۇپ، ئالتى ئائىلە كەمبىغەل، ئىككىسى ئوتتۇرا دېخان، پەقەت ئوتتۇرا دېخان سىيىت ئاخۇندىن باشقا ھەممىسى يەر ئىسلاھاتىدىن يەر تەخسىم قىلىۋالغان. كەمبىغەل دېخان ھەمرا گرۇپپا باشلىغى بولۇپ، مۇشۇ يېزىدىكى دېخانلار بۇ ھەمكارلىق گرۇپپىنى «ھەمرا گرۇپپىسى» دەپ ئاتايتتى. ھەمرا ئىشچان، توغرى، سالماقلىق بولغىنى ئۈچۈن گرۇپپا ئەزالىرى ئۇنى ناھايىتى ياخشى كۆرۈدۇ. گرۇپپا بۇيرۇل قۇرۇلۇپلا يەرلىرىنى ياخشى ئىشلەپ تېرىمنى ھەمىدىن ئاۋال، ئوز ۋاختىدا ئوتكۈزدى. ياز بويى گرۇپپا ئەزالىرى ئىشتا ۋە بىر ـ بىرلىرىنىڭ ئائىلە ھاياتىدىمۇ ئىناقلىق بىلەن ھەمكارلاشتى. پەقەت سىيىت ئاخۇننىڭلا تېرىم ۋاختىدا كورسەتكەن كوزى كىچىكلىگىنى ھېسابلىمىغاندا يېزىدىكى دېخانلارغا يامان تەسىر بەرگەدەك

چاتاق چىقمىغان ئىدى. ھازىرمۇ مەتنىيازغا كىچىككىنە ياردەم قولىنى سوزۇپ قويۇش تەكلىۋى سىيىت ئاخۇنغا ياقمىغانلىقى گرۇپپا ئەزالىرىنى ھېچقانداق تەۋرىتەلمىدى. گرۇپپىدا ھازىر ئوما ئورۇۋاتقان ئونبەش مەھىنەت كۈچىي بار ئىدى، ئۇلار (سىيىتتىن باشقىسى) ئون تورت كۈنلۈك ئايىنىڭ سوتىتەك يورىغىدا مەتنىيازنىڭ قىچىسىنى ھەش ـ پەش دېگىچە ئورۇۋېتىپ كېتىشتى.

★

قىزغىن ئىش ۋاختى كەلدى. دېخانلار ئەتىدىن تاكەچكىچە دالىلارنى ئوت، سامان ۋە توپىدىن ئاجرىتىۋېلىش ئۈچۈن چېلىشماقتا، ئەنە ئاۋۇ خاماندا ھەمرا گرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى بۇغداي سورۇۋاتىدۇ، سامان كەينى ـ كەينىدىن ھاۋاغا فونتانـ دەك ئۇرغۇپ چىقماقتا، ماجاندەك دالىلاربولسا، دېخانلارنىڭ ئالدىغا شاربىلداپ چۈشۈپ تۇراتتى. بۇگۈن گرۇپپىدىكى دېخانلارنىڭ خوتۇن ۋە ئىشقا يارايدىغان بالىلىرىمۇ خامان يېنىدىكى قۇناقلىقتا ژىغىلغان، ئۇلار ئىزىزە تخانىنىڭ باشچىلىغىدا، ئېتىز ياكۈرتىپ ناخشا ئېيتىشىپ قۇناق ئۈزۈۋاتىدۇ. بۇئوملۇكتىكى قىزغىن ھەركەت، ئىشنىڭ ئەۋجىگە چىقىغانلىغىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

شۇ پەيتتە مەتنىيازمۇ، تورت باغ قىچىنى ئاغامچىدا باغلاپ يېقىن ئاردىكى خامانغا كوتۇرۈپ كېتىپ بارماقتا. ئاغامچا

ئۇنىڭ مۇرىسىگە پاتقانسىرى مۇكچۇيۇپ، قىچا ۋە ئاغامچىلارنى تىللايتتى. پات ـ پاتلا كوتەرگەن ژۇكنى يەرگە قويۇپ ئۇستىدە ئولتۇراتتىدە قۇناقلىق تەرەپتىن كېلىۋاتقان ناخشا، ئۇيۇن ـ كۇلكە ئاۋازلىرىنى تىڭشاپ، شۇيەرگە بارغىسى كېلەتتى. مۇشۇ دەردىسە قىچىنى ژىغىۋېلىشتىن مىڭ مەرتىۋە كەچسەم نېمە بولۇدۇ. ئەنە شۇلارنىڭ يېنىغا بېرىپ تويغىچە پاراڭ سېلىشىپ چاقچاق قىلىشىپ بىللە ئىشلىسەم قانداق ياخشى دەپ ئويلىدى. ئۇ ھەمكارلىق گرۇپپىغا ئەزا بولۇپ كىرىشنى ئانچە خالىمايتتى، چۇنكى جىددىي سۇرۇپ ئىش قىلىش ئۇنى چوچىتەتتى. ئىشلىگەندە ئىشلەپ ئۇخلىغاندا ئۇخلاپ ئوز ئەركىم بىلەن ژۇرەلمەيمەن دەپ ئويلايتتى. ئەمما ئۇ بارغانسىرى كىشىلەر ئوملۇشۇپ ئىشلىگەندە ناخشا، خوش چاقچاق، ئويۇن ـ كۇلكىلەر بىلەن ئىش كوكۇللۇك بولۇشىغا قىزىقىپ قالدى.

سىلەر مەتنىياز نىڭ ژۇقۇرىدىكى قىلىق ۋە ئويلىرى توغرىسىدا زاكىلىق قىلامسىلەر، مەيلى باشقا خىل ھوكۇم چىقىرامسىلەر، قەدىرلىك ھېكايە ئوقۇغۇچىلار مەن سىلەرنىڭ ئىختىيارىڭلارنى ئوزەمگە جەلىپ قىلماس ئىدىم، بىراق بۇنىڭ كېيىنكى قىزىقىپ قىلىشى بىلەن باشقا ئويلىرىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئېيتىشقا بولمايدۇ. چۇنكى كوللېكتىۋ مەھەللىنىڭ ياخشى خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى مەھەللىنىڭ سەنئەت دەرىجىسىگە قاراپ ئورلەپ بېرىشى، بۇ، كىشىلەرنىڭ روھى كوتۇرەكلىگىنى تەمىن قىلىدۇ.

هازىر مەتنىيازنى يالغۇزلۇق ، روھ چۈشكۈنلۈك كىشىنى زىرىكتۈرىدىغان ئىنجىق ئەھۋال بەزدۇرۇپ، كوللېكتىۋ مەھنەت قويىنىدىكى زوق ـ شوخ قىزغىنلىقتۇرۇدىغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بۇ قىزغىنلىشىنى زاكۇلىق قىلغىلى بولامدۇ؟ يوغسۇ، ياخشى، يامان ئويلارنىڭ ھەممىسىنى بىر تاياقتا ھايداشتىن ئىبارەت قىلىش كېرەك، ئەلۋەتتە.

كۆز ياخشى كېلىپ بۇ يېزىنىڭ ھەممە دېخانلىرى ئاشلىقلىرىنى زايە قىلماي ئېلىپ بولدى. پەقەت بەزگەككە گىرىپتار بولۇپ قالغان بىر يەكـكە دېخان بىلەن مەتنىيازلا ئاشلىغىنى خېلىلا زايە قىلىۋېتىپ، ژىغىشتۇرۇۋالغان بولدى. مەتنىيازنىڭ قېچىسى ئورۇش ۋاختىدىن ئوتۇپ كېتىپ، بىر مۇنچە چېچىلىپ كەتتى. كېيىن ئۇقچىنىڭ تەكىدىن تولىسىنى باغلاپ خامانغا توشىغان بولسا، قالغان قىسمىنى ئاغامچىغانقىتاپ باغـلاپ كوتەرگەندە ئۇنىڭ باسقان يېرىگە قېچا تېرىلىپ كەتتى. باغلانماي قالغان بىرقىسما قېچىنى بولـسا، موزاي ـ توپاق، كېـينەرەك كالىلار كېلىپ چەيلەپ، ئۇنىڭ ئىشىنى چاپسانلاشتۇرۇپ تۇگەتتى.

شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ يېڭى دېخان بۇ ژىل ئۇزىنىڭ دېخانـچىلىغى بىلەن مەلدە خېلىلا سوز ـ چوچەك ۋە كۈلكىگە قالدى.

III

ئوتكەن يازبەزى ھەمكـارلىق گرۇپـپا ئەزالىرى ئىچىدە

ئۇلاغلىرىغا تاينىۋېلىپ ئوزى پېنسگرەك ئىش قىلىشقا ئورۇنۇش، يالغاندىن ئاغرىۋېلىپ ئىشقا چىقماسلىق، ياكى ئوز ئورنىغا كىچىك بالىلىرىنى چىقىرىپ قويۇش، باشقا ئەزالارنىڭ ئىشىنى قولىنىڭ ئۇچىدىلا چالا ئىشلەش، ئوزىنىڭ ئۇلۇغىنى ئاياپ، باشقىلارنىڭ ئۇلۇغىنى ھەددىدىن تاشقىرى ئىشلىتىش، ئاياللارنىڭ ئەمگىگىنى كەمسىتىشكە ئوخشاش ئەھۋاللار بولۇپ ئوتكەن ئىدى. ھەمراگرۇپپىسدا بولسا، ھەر بىرئىش خەلقچىلىق ئاساستا ھەممىنىڭ ماقۇللىشى بىلەن ھەم پلانلىق، بىر - بىرىگە ھەق قايتۇرۇشتا ئادىللىق بىلەن بارىدى. شۇنداق قىلىپ بۇگرۇپپا مول ھوسۇل ئېلىش ۋە ئىنتىپاقىنىڭ ياخشىلىغى بىلەن باشقا ھەمكارلىق گرۇپپىلارغا ئۇلگە بولدى. مانا ئەمدى ھەمرا گرۇپپىسى قىشچە ئوگۇنۇش ئېلىپ بېرىپ يەنە بىرقەدەم ئىلگىرلىگەن ھالدا دايىمى ژىللىق ھەمكارلىشىپ ئىشلەش گرۇپپىسىغا ئايلاندى.

مەتنىيازنىڭ قىزىقىشىنى ئېتىۋارغا ئېلىپ، ھەمرا ئۇنى ئوگۇنۇشكە قاتناشتۇردى، ھازىر بولسا، كوپچىلىك ئەزالارنىڭ ماقۇللىشى بىلەن مەتنىيازنى دايىمى ژىللىق ھەمكارلىق گرۇپپىسىغا قوبۇل قىلدى؛ لېكىن ئۇنىڭ گرۇپپىغا قوشۇلىشى بىلەن ھەمرانىڭ شەخسىيىتىگە تېگىدىغان گەپلەر پەيدا بولۇپ قالدى.

«ھەمرا تۇل سىڭلىسىنى مەتنىيازغا بېرىش ئۇچۇن ئۇنى يولەۋاتىدۇ»، «ھېچقانداق دېخانچىلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىدىغان

جابدۇق ياكـى بىرمۇ ئۇلۇغى يوق . ئوزى بولسا ئەمگەكـكە يارىمايدىغان ئادەمنى گرۇپپىغا ئېلىشتا بىرەر باشقا غەرەز بار ـ دە ، ئەلۋەتتە» ، «گرۇپپىدىكى باشقىلارنىڭ مەنپىتىنى ھورۇنـغا قۇربان قىلىپ بەرمەكچى» . مانا بۇنداق گەپلەر گرۇپپىدىكى بەزى ئەزالارنى ھەمـرانىڭ ئادىللىغى توغرىسىدا ئىككىلەنـدۇرۇشكە باشلىدى.

پارتىينىڭ رەھبەرلىگىدە دېخانلارنى تەشكىللەشتۇرۇشكە تىنماي ئىشلەۋاتقان كادرلار ھەمرا باشچىلىق قىلغان گرۇپپىنى كۆئوپېراتىۋقا ئايلاندۇرۇشنى نىشانلاپ تەربىيىلىمەكتە ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن گرۇپپا ئەزالىرىنىڭ تەلىم ـ تەربىيە ئىشلىرىنى باشقۇرۇپ تۇرغان ياش كادر تەشۋىشلىنىشكە باشلىدى. ئەسلىدە بۇگەچ ـ سوز ۋە تەشۋىشلەرگە سىيىت ئاخۇن سەۋەپچى بولۇۋاـ تاتتى. ئۇ ، بىرياقتىن ، دېخانلار ئارىسىدا ژۇقۇرقىدەك گەپلەرنى تارقـتىپ ، يەنە بىر ياقـتىن ، كادرلارغا بـرنى ئون قىلىپ سوز توشۇپ كېلەتتى .

بۇ ۋەل فېۋرال ئايلىرىنىڭ ئاخىرىسىدا كۇن ئىسىپ يېزىنىڭ كوچىلىرىدا ئەگىز ئېقىشقا باشلىدى. قىشىچە قارنىڭ ئاستىدا ياتـقان يۇپۇرماقـلار سەمرىپ ئالمىلىق باغـلاردىن خـۇش پۇراقـلار قوزغالماقـتا . نەملەشـكەن مۇنلىق ياغاچـلارنىڭ پۇراقلىرى كوچىدىكى ئاق تېرەكلەرنىڭ سۇس پۇراقـلىرى بىلەن ئارىلىشىپ ، يېزىنىڭ ھاۋاسىدا ھەجەپ يېقىملىق پۇراق

ئەگىپ ژۇرە تتى.

ھەمرا يەنە ئىككى دىخان بىلەن ئۇچ ھارىۋىدا ئېتىز تەرەپكە قىغ توشۇۋاتاتتى. ئۇلار مەلىنىڭ چېتىگە كەلگەندە سىيتىنىڭ ھويلىسىدىن قولىدا تۇرتەكلىۋالغان قەغىزى بار دۇمبۇلاق يۈزلۈك بىر ژىگىت چىقىپ، ھەمرانىڭ يېنىغا ئىتتىك مېڭىپ كەلدى. بۇ بايىقى تەشۋىشلىنىپ قالغان ياش كادر ساۋۇتجان ئىدى.

ـــ ھەمراكا قولىڭىز بوشىغاندا بىز تەرەپكە بارسىڭىز، بىر ئاز سوھبەتلەشسەك.

ـــ بولۇدۇ، سوھبەتلىشە يلى، ـــ دېدى ھەمرا كۈلۈمسىرەپ، ـــ بۇگۈن ئېرىنقىنىڭ قىرلىرى ئېچىلىپلا قالدى. قارىنىڭ چېنىمۇ ئاز قالسا كېرەك. ھارىۋىغا چىقمامسىز، ئېتىزلارنى كورۇپ كەلمەيمىزمۇ؟

ساۋۇتجان قارشىلىق قىلمايلا ھارۋىنىڭ شوتىسىغا چىقىپ ئولتاردى. ھارىۋا مەلىدىن چىقىپ ئېتىز تەرەپكە بۇرۇلدى. ئالدىدىكى ئىككى ھارىۋا خېلى ئۇزاپ كەتكەندىن كېيىن، كەنىڭ دالدىكى ئېغىرلىشىپ، كوكۇرۇپ سۇغا ئايلىنىشقا ئاز قالغان قاردىڭىزنى تاماشا قىلىۋاتقان ساۋۇتجان ھەمراغا قارىماستىنلا سوز باشلىدى:

ـــ ئوتكەن ژىل ھوسۇلنى خېلى ئوبدان ئالدىڭلار، ئەمدى بۇ ژىل دايىمى ژىللىق ھەمكارلىق گرۇپپىنى تېخىمۇ مۇستەھـ

كەملەپ، مول هوسۇل ئېلىشتا ئۇلگە بولسا ئىلا ناھايىتى ياخشى بولاتتى ــ دە.

ــ ئەلۋەتتە، ــ دېدى ھەمرا قارلىق يولدا ھارغۇنىي كۆچەپ تارتىۋاتقان ئاتنىڭ بوجىسىنى سىلكىپ، ــ پارتىيە بىلەن خەلق ھوكۇمىتىمىز سىلەردەك كادىرلارنى چىقىرىپ ياردەم بېرىپ تۇرغاندا، مول هوسۇل ئېلىش ئۈچۈن بىزمۇ پۈتۈن كۈچىمىز بىلەن ئىشلەيمىز ــ دە، ساۋۇتجان.

ــ سىزغۇ ئىشلەيسىز.

ــ باشقىلارچۇ؟

ــ باشقىلارمۇ ئىشلەيدۇ. لېكىن مەتنىيازنىڭ سىلەرگە قوشۇلۇشى ياخشى بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

ــ نېمىشكە؟ ــ دەپ ھەيران بولۇپ سورىدى ھەمرا.

ــ ئۇ ھېچ ئىشقا يارىمايدىغان ساختىپەز بىر ئادەم ئىكەن. ھەمرانىڭ بىر قېشى سەل كوتۇرۇلۇپ، يۈزى جىددىي تۈس ئالدى. ئۇئادەتتىكىدىن ئۇزگەرگەن ئاھاڭ بىلەن:

ــ مەتنىيازغا بەرگەن بۇ باھايىگىز ئانچە توغرى بولمىدى ــ دەپ بېشىنى چايقىدى، ــ ئۇ بارغانسىرى ئەھمەگىتە چىنىقىۋاتىدۇغۇ؟ ھازىر ئۇنىڭ نېمە ئىشقا يارايدىغانلىغىغا قاراش كېرەك. ھەقىقەتتە ساختىپەز بولسا، قۇرۇق رەخمەت ئۈچۈنلا ئىشلىمەي كىشىلەرنى ئالداپ كەتكەن بولاتتى ــ دە.

ــ ھە، ئۇ، سىزگىلا شۇنداق كورۈنسە كېرەك ھەمراكا،

ـــ دەپ ساۋۇتجان ياسما سىپايىلىق بىلەن زاكىلىق ئارىلاش كۈلدى.

ـــ نىمگە ئاساسلىنىپ شۇنداق دەيسىز؟

ـــ ئوتكەن يازدىن بېرى ئۇنىڭ نىمە قىلغانلىغى ھەممىگە مەلۇمغۇ. ـــ ساۋۇتجان ئىجتىمائى ئىشلاردا تېخى تولۇق چىنىقمىغانلىقتىن بەزى ۋاختلاردا كىشىلەرگە باھا بېرىشتە ۋەمەسىلىنى تەھلىل قىلمىشتا، يېتەرلىك خۇلاسە چىقىرالماي قالاتتى. مانا ھازىرمۇ مەتنىياز توغرىسىدىكى مەسىلىدە ئۇچ كىشى ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىدا قانداق باھالارغا ئېگە بولۇشتى.

بىرىنچىدىن سىيىت ئاخۇن مەتنىياز نىڭ قىلمىشلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ھەم ئۇنىڭ دايىمىي، ژىللىق ھەمكارلىق گرۇپپىغا قوشۇلغىنىغا بولغان نارازىلىقلارنى يەتكۈزۈپ. سەمسىيە تىلىك بىلەن گرۇپپا مەنپىئىتىنى ھىمايە قىلىۋاتىدۇ. ھەمرابولسا، مەتنىيازنى غەرەزلىك ھىمايە قىلىپ، ئۇنى ياساپ تونۇشتۇرۇپ، كوپچىلىكنىڭ مەنپىئىتىنى ئۇنىڭغا قۇربان قىلىپ بەرمەكچى. مەتنىياز ئۆزى بولسا، ھەقىقەتەن ھېچ ئىشقا ياردەمىدىغان ساختىپەز، تەيياراتاپ بىركىشى. بۇخۇلاسىغا دېلىل بولغان ئىشلار مانا مۇنداق ئوتكەن ئىدى: ئوتكەن ژىل مەتنىياز دېخانچىلىق ئىشلىرى ئۈستىدە ئىككى كامچىلىق ئوتكۈزدى، بىرى تېرىش ئورۇشتىمۇ ياردەم بولۇپ تۇرغان ھالدا، بۇرۇنقى بو شاكىلغى بىلەن قەچىنى بىر مۇنچە زايە قىلىپ ژىغىۋالدى، بۇنى پۈتۈن كىشى بىلىدۇ. ئىككىنچى

دىخانلار چوڭ ئوستەكنى رېمونت قىلىشقا ماڭغاندا مەتنىياز قاملاشمىغان بىر ئىش ئوتكۈزۈپ قويدى.

ئاشلىقلار ژىغىلىپ بولۇپ ئېرىق ـ ئويمانلارنى ساپ ـ سېرىق غازاڭ قاپلىۋالغان، كەچكۈزۇنكى بىر ئەتىگىنى يېزىلىق ھەكۈمەت باشلىغى مەلىدىكى پۈتۈن دىخانلارنى ئوستەڭ چېپىشقا چاقىردى، شۇكۈنى مەتنىياز مۇ كەتمەننى دۈلىسىغا سېلىپ ھەممىنىڭ ئالدىدا ئوستەڭ تەرەپكە كېتىپ باراتتى. ئۇ قەدىمىنى بارغانسىرى چاپسانلىتىپ كۆپچىلىكتىن خېلى ئۇزاپ كەتتى ـ دە، تام ياقىسىدىكى پاكا ـ پاكا قۇيۇق ئوسكەن ئۈرۈك ياغاچلىرى ئارىسىغا مۇكۈۋالدى. ئارقىدا كېلىۋاتقانلار يۈز قەدەمچە نېرى ـ دىنلا ئۈنىڭ شاخ ئارىسىدا كىرپىدەك تۈگلۈنۈپ ئولتارغىنىنى كورۈپ قېلىشتى. ھېچكىم ئۈنى ھېچقانداق ئىزدەپ ئاۋارە بولماستىنلا كورۈپ قېلىشنىڭ سەۋەبى: ئۇ، ئۈرۈكلۈككە سۇ ئۆگۈپ كىرىۋاتقاندا ئاق قوي تېرىسىدىن قىلىنغان كونا جۇگىسىنىڭ پەشلىرىنى تىكەنلىك شاخلارتەتۈر ئورۇپ، «مانامەتنىياز مەيەردە» دەپ كورسۇتۈپ تۇراتتى. ئۇزىنىڭ قاملاشمىغان بۇ ساختىپەزلىگى ئوستەڭگە ماڭغۇچىلار ئۈچۈن خېلى كۈلكە بولدى.

ـــ ھوي مەيەردە سېمىزلا بىرقوي ئولۇپ قاپتىغۇ، ـــ دېدى كەكە ساقال بىرچاقچاقچى مەتنىيازنىڭ جۇگۇسىنى كورسۇتۈپ. كوپچىلىك كۈلۈشۈپ ئۈنىڭ ئەترايىغا ئولاشتى.

ـــ «توپتىن ئايرىلغانىنى بورى يەر» بۇ ھەمراللىرىدىن قاچقان

قوي بولسا كېرەك. بىچارىنى بىرنىمە بۇغۇپ قويۇپتۇ ــ دە.

ــ هاي ــ هاي توختاڭلار! سىلەر بۇنى قوي دەيسىلەر مۇرىسىدە كەتمەن تۇرۇدىغۇ بۇنىڭ؟

ــ دېخانچىلىقنى ئوگۇنۇۋالغان قوي بولسا كېرەك.

ــ هەي، تىرىك ئىكەن مىدىرلاۋاتىدۇ.

مەتنىياز تىكەنلىك شاخلاردىن ئاران قۇتۇلۇپ ئارقىسىچە سىلجىپ چىقىپ ئورنىدىن تۇردى.

ــ ئەستەغپىرۇللا غەلىتە ئىش بولدى ــ دە، مۇكۇۋالسام كورۇپ قالدىڭلار، ــ دېدى خىجالەت بولۇپ، ھىجىيىپ يۈزىنى تۇۋەن قارىتتى.

ــ ئېيىپ سىزدە ئەمەس ئۇستام! ــ دېدى ھېلىقى كەكە ساقال كىشى. ئېيىپ ماۋۇ جۇگىدا. جۇگا سىلىنى قوينىڭ سۈپۈتىدە قىلىپ پۈسكايىتىپ كورسۇتۇپ قويىمغان بولسا، بىز ھەرگىز تاپالمايتتۇق. خوش بۇ نىمە قىلغانلىرى مەتنىياز ئاخۇن؟

ــ ئەمدى ــ ئەمدى، راستىنى ئېيتقاندا، بىز ئېيىپلىك، ــ دېدى مەتنىياز قول قوشتۇرۇپ.

باياتىن بېرى يول بويىدىكى تامغا يولۇنۇپ ئولتۇرۇپ تاماشا كورۇۋاتقان سىيىت ئاخۇن مۇشۇكنىكىگە ئوخشايدىغان ئوتكۇر كوزلىرىنى ئوينۇتۇپ توپنىڭ ئالدىغا يورغىلاپ ئوتۇۋالدى ــ دە:

ــ ھە، ئۇقۇلدى. مەتنىياز نىڭ بۇ قىلغىنى ئۇيۇن ئەمەس

كەن، ئوستەكگە بېرىشتىن قېچىش كەندە، بۇ نىمە دېگەن ساختىپەزلىك؟ ھە، مانا قاراڭلار؟!ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق ھېچ قاملاشمىغان بىر ئوي مېڭەمگە كىرىپ قالدى ـ دە، ئوستەكگە بېرىشتىن قېچىپ مۇكۈۋالدىم.

ـــ ئەمدى بۇنى نىمە قىلىش كېرەك؟ـــ دېدى سىيىت ئاخۇن مەتنىياز تەرەپكە قولىنى سوزۇپ.

ـــ مۇساپىرنىڭ كۆچۈگىدەك بوينىمزنى ئىگىپ تۇردۇق. نىمە قىلساكلا ئىختىيار سىلەردە، ـــ دېدى مەتنىياز قول قوشتۇرۇپ بوينىنى ئەككەن ھالدا.

ـــ قېنى كەتمەنىي دولىغا ئالسىلا ئۈستام، ـــ دېدى كەكە سالقال تومۇر، ـــ مۇساپىرنىڭ كۆچۈگىمۇ، بورى تالىۋە تكەن قويمۇ بولمىسلا ئوستەڭ چېپىشتا نەمۇنچى بولۇپ، بۇ كەمچىلىكنى ئىش بىلەن ژۇسلا بولدى. بىز سىلىنى چىڭ ـ چىڭ كەتمەن چېپىشتىن باشقا نەرسىگە دالالەت قىلالمايمىز.

شۇچاغدا مەتنىياز كوپچىلىك بىلەن ئوستەكگە بېرىپ، ئون كۈن ئىشلەپ كەلگەن ئىدى. ئۇ نەمۇنچى بولارلىق ئىشلىمىگەن بولسىمۇ، غەيرەت قىلىپ ئوتتۇراھال ئەمگەك قىلالايدىغان بىر كىشىلىك كەتمەن چاپتى ھەم زەمبىل كوتەردى. ئۇزىمۇ كوپچىلىك بىلەن بىللە ئەمگەك قىلىشنىڭ كۆڭۈللۈك ئىكەنلىگىگە تېخىمۇ قىزىقىپ ئېچىلىپ، گەپتە ۋە قىزىقچىلىقتا ھەممىنى ھەيران قالدۇرغان ئىدى.

ئەنە مەتنىيازنىڭ قىلمىشلىرى دەپ ئاتالغان بۇ ئىشلار سىيىت ئاخۇننىڭ داۋراڭ قىلىشىغا ماتېرىال بولدى. بۇ ماتېريالنى سا-ۋۇتجانغا پۈدەپ، كوپتۈرۈپ كورسەتكەن ئىدى. سىيىت ئاخۇن-نىڭ بۇنى قىلىشتىكى مەخسىدى بولسا، مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەمرانىڭ گرۇپپا ئەزالىرىنىڭ ئىچىدە كۆچۈيۈپ بېرىۋاتقان ئابرويىنىڭ تەسىرىنى سۇسلۇتۇش. چۈنكى ھەمرانىڭ ئادىل-لىغى سىيىت ئاخۇنغا ئانچە ياقمايتتى. بولمىسا سىيىتمۇ ئادىللىق توغرىسىدا، مول ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن ياخشى ئەمگەك قىلىش توغرىسىدا كوپ سوزلەيتتىغۇ؟

ئەجەبا بۇسوزلەرنى ھەمرا ئەمەلگە ئاشۇرغاندا سىيىت ئاخۇن نىمشكە ئۇنى يامان كورۈپ قالدۇ.

ئوتتۇرىدىكەن بىر مەجلىستە ھەمرا مۇھىم بىر مەسىلىنى ھەل قىلغان ئىدى.

ھەمرا:

ـــ يولداشلار! بىز بۇرۇن دىخانچىلىققا ئىشلىتىدىغان ئۇ-لاق ۋە باشقا سايمانلارنىڭ نومۇرىنى (بەلگىلەنگەن ھەققىنى دېمەكچى) ئۇشۇغراق باھالاپتىكەنسىز. ئەمدى ئۇنى توۋەن-رەك چۈشۈرۈشىمىز كېرەك. ـــ دېدى.

سىيىت كالپۇكلىرى تىترەپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇر-دى ـ دە:

ـــ بۇ غەلىتى گەپ! ئۇلاق بولمىسا يەر قانداق ھايدىلىدۇ؟

ئات ـ هاربۇا بولمىسا هەممە نەرسە يوتـكەلمەي ئوز ئورنىدا قېلىۋەرمەمدۇ؟ مانا، ئەندىزە هەمـمە نەرسىنى هەل قىلدىغان شۇنداق كۇچنىڭ نومېرى كېمىپ كەتسە، كىم بېرىدۇ ئۇنى!؟ قېنى شۇلارسىز دېخانچىلىق قىلىپ بېقىڭلارچۇ كورەيلى؟ــ دەپ ئورنىدا ئولتۇرۇۋالدى.

ــ رۇخسەت تەمۇ، رۇخسەت تەمۇ ــ دەپ ئىككى، ئۇچ كىشى ئورنىدىن تۇرغان ئىدى، تومۇر ئالقىنى كېرىلـگەن قولىنى سوزۇپ، ئۇلارغا گەپ بەرمەستىنلا سوزلەپ كەتتى:

ــ توختاپ تۇرۇڭلار ــ هاي! توختاپ تۇرۇڭلار، مەن گەپ قىلاي... هەي، سىيىت سېنىڭ گىپىڭچە ئۇلاق سايمانلىرى بارلارنىڭ ئالـدىدا ئادەملەر هېچنىمىگە ئەرزىيمەيدىكەن ــ دە، قېنى سېنىڭ ئاتلىرىڭ يەر هايداپ، ئورۇق چېچىپ باقسۇنچۇ، بىزمو كورەيلى؟!

رۇخسەت سورىغانلاردىن بىرسى:

ــ هە، بەلـلى هېچقاچان ئات ـ كالـلار دېـخانچىلىق قىلغان ئەمەس. ئۇنى ئادەملەر قىلغان.

ــ هاربۇلار ئوز ـ ئوزىـدىن قىغ توشۇپ باغ تارتـقانمۇ دېمەمسەن، ــ دەپ قوشۇمچە قىلدى يەنە بىرسى.

هەمرا سالماقلىق بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ مايا قىلا قاراڭلار، ئورۇنسىز تالاشنىڭ پايدىسى يوق، ــ دەپ هەممىنى ئاغزىغا قاراتتى.

ـــ هەممىنى هەل قىلىدىغان ئادەم ئىكەنلىگى راس. ئىشلىتىدىغان جابدۇقسىز ياكى ئۇلاقسىزمۇ دېخانچىلىق قىلىپ مول هوسۇل ئالغىلى بولمايدىغانلىغىمۇ راس. ئەمما بىزنىڭ گېپىمىز بۇ توغرۇلۇق ئەمەس. بىز يالغۇزچىلىقتا قىلالمايدىغان ئىشلارنى هەممىمىز بىرلىكتە بارلىق كۈچىمىزنى قوشۇپ ئورۇنداپ، يەردىن ياخشىراق ئۇنۇم ئېلىش، شۇنىڭ بىلەن كوپچىلىكنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلاش ئۈچۈن هەمكارلىشىۋاتىمىز. دېمەك باشقىلار نېمە بولسا بولسۇن، پەقەت ماڭىلا بولسا بولدى، دەپ هەممىمىز ئوزىمىزنىڭلا مەنپىتىنى قوغدايدىغان بولساق، قېنى ئېيتىڭلارچۇ، بىرلىشىشنىڭ نېمە كېرىكى بار ئىدى. هە مانا، ئۇنداق بولمىغاندىن كېيىن بىر ـ بىرىمىزنىڭ ئېغىر ـ يېنىكچىلىكىمىزگە يار ـ يولەك بولۇپ، ئوز ـ ئارا پايدا يەتكۈزۈشىمىز كېرەك. ئۇلاق ـ سايمانلىرى جىقلار، هېچنىمىگە ئېگە ئەمەسلەرنىڭ ئاز نومۇر ئېلىۋاتقانلىقلىرىغا ئىنساپ بىلەن بىر قاراپ قويۇشى كېرەك. بىز ئۇلاق ـ سايمانلارنىڭ نومۇرىنى هەددىدىن ئوشۇق قىلماستىن، لايىق دەرىجىدە بۇرۇنقىدىن كامراق قىلساق، يوقلارنىڭ ئەھۋالى بىلەن هېسابلاشقان بولۇمىز هەم كوپچىلىكنىڭ مەنپىتىنى كوزدە تۇتقان بولۇمىز. ئۇنىڭ ئۈچۈن هەممىمىز بىر پىكىرگە كېلىشىمىز كېرەك.

مانا شۇ بولۇپ ئوتكەن مەجلىستە دېخانچىلىقىغا ئىشلىتىدىغان ئۇلاق ۋە سايمانلارنىڭ باهاسىنى كېمەيتىشكە هەممىسى

بىر ئېغىزدىن رازى بولۇپ، بۇ ئىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىدى.

شۇنىڭدىن بىرى سىيىت ئىككى ئات، بىر ئۆكۈز، بىر ھارۋىسىغا يولۇنۇۋېلىپ، ئازىراق ئەمگەك قىلىپ كويرەك ھوسۇلغا ئېگە بولۇشنى ئوزى خالىغانچە تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرالمىغانلىقىغا ھەم مەتنىيازنى ھەمكارلىق گرۇپپىغا كىرگۈزگەنلىگى ئۈچۈن (ئۇ گرۇپپىغا ھېچنەرسىسى يوقلار كىرسە، مېنى «غاجايدۇ» دەپ ئويلايتتى) ئىچىدە ھەمراغا خاپا ئىدى. لېكىن ئۇ، مۇناسىۋەتتە چىرايلىق ياغلىما سوزلەر بىلەن سىرنى سەزدۈرمەي، ھەمراغا كادىرلار ئارقىلىق زەربە بەرمەكچى ئىدى.

ئىش سىيىت ئاخۇننىڭ ئويلىغىنىدەك بولۇپ چىقمىدى.

ھەمرا سوھبەت ئوتكۈزۈلگەن كۈننىڭ ئەتىسى ساۋۇتجاننى مەتنىيازنىڭ ھويلىسىغا باشلاپ باردى. ئۇنىڭ بىر نەچچە ئىلدىن بېرى ئوگزىنسى چۇشۇپ كەتكەن دالىنى يېپىلىپ ئالدىغا پەشايۋان ياسالغان ئىدى. ئۇستىگە لاي سىلىنىپ سۇغا لمىغان بولسىمۇ، نەچچە ئىلدىن بېرىقى ۋەيرانە كورۇنۇشى ئوزگۈرۈپ، ئەتىيازنىڭ ئىللىق ئاپتۇى چۇشۇپ تۇرغان پەيتىدە شايۋان كىشىنى ئوزىگە تارتىپ تۇراتتى. شۇنىڭدەك بۇ ئويىنىڭ ئېگىسىمۇ خېلىلا ئوزگۈرۈپ قالدى. ئۇ بۇنىڭدىن ئىككى ئىل ئاۋال ئەرتىيازلىغى ھازىرقى پىشەيۋان بولغان يەردە دۆمىسىنى ئاپتاپقا قاخلاپ توپىدا ياتاتتى، ياكى ئوزىنىڭ ئېيى

تىشچە «مۇساپىرنىڭ كۆچۈگىدەك بېشىنى ساڭگىلىتىپ» خىيال سۈرۈپ ئولتۇراتتى. ئەمدى باشقىچە، بۇ يەرگە ساۋۇتچان بىلەن ھەمرا كىرىپ كەلگەندە مەتنىياز پىشەيۋاندا بەللىگە مىنۈپلىپ، لىڭگىلچاق ياساۋاتاتتى. قوزۇقتا يېڭىدىن ياساپ ئېسىپ قويغان جاۋاكلار، تاختۇپشىغا قاتلاپ قويۇلغان بىر نەچچە يېڭىدىن ياسالغان ۋە ربمونت قىلىنغان لىڭگىلچاقلار تۇراتتى. بىر چەتتە تومۇر بىلەن ئىززەتخان تالىنىڭ چۈشقىلىرىدىن زەمبىل توقۇۋاتاتتى. ئۇلار زەمبىل توقۇشنى تېخى تونۇگۇنلا مەتنىيازدىن ئۆگەندى. شۇنىڭ ئۈچۈن قاملاشتۇرالمىغان يەرلىرىنى «ئۇستام بۇنى قانداق قىلىمىز؟» دەپ سوراپ تۇراتتى. ئۇستام بولسا قىلىۋاتقان ئىشىنى تاشلاپ ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ، ئۇلارغا كورسۈتۈدۇ. بۇنى ھېچ يوشۇرۇپ قويۇشنىڭ كېرىكى يوقىكى، زەمبىل توقۇشنى ئوگۈنۈۋاتقان ئىززەتخانغا ھۈنەر ئوگىتىش ئۇستام ئۈچۈن قانداق كۆڭۈللۈك ئىكەنلىگىنى سىلەرمۇ بىلىسىلەر.

ــ مانا بۇنى كورۇپ قويۇڭ ساۋۇتجان، ــ دېدى ھەمرا تومۇرنىڭ پېتىدىكى پۈتكەن زەمبىلنى يولەپ، ــ ئەمدى بىكار بولۇپ قالغانلار كەچكىچە تامغا يولۇنۇپ ئولتۇرمايدۇ. قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىشنى يولغا قويۇش ئۈچۈن ئۇستامدىن پايدىلانماقچىمىز.

ساۋۇتجان زەمبىلنىڭ ئىككى سېپىدىن تۇتۇپ قاراپ:

ـــ مايماغراقمۇ نىمە بۇ؟ـــ دەپ كۈلۈمسىرىدى.

ـــ بوينىچى قېتىمقى ئىشىمزدە ئۇكام ـــ دېدى تومۇر، ـــ تۇنۇگۈن بۇنى توقۇيمىز دەپ كەچكىچە ھەپىلىشىپ ئاران شۇنچىلىك قىلدۇق. قېنى بۇنى كورۇپ قويۇڭ ـــ ئورنىدىن تۇرۇپ يېرىم توقۇلغان زەمبىلنى ساۋۇتجانغا سۇندى.

ـــ ھە، بۇ خېلى قاملىشىپتۇ. بۇنى توقۇشنى كىمدىن ئۆگۈنۈۋالدىڭلار؟

ـــ مانا ئۇستىمزمۇ يېنىمىزدا ـــ دەپ مەتنىيازنى كورسەتتى تومۇر.

ـــ بۇنداقمۇ ھونەرىم بارەكەن ئۇستام.

ـــ بۇ ھونەر بولامدۇ، توقۇغاننى بىر كورگەن ئادەم قىلىپ كېتىۋېرىدۇ، ـــ دېدى مەتنىياز.

ـــ ئەلۋەتتە بۇنى توقۇشمۇ ھونەردە، ئۇنى كورۇپ ئۆگەنمىگەن ئادەم قىلالمايدۇ.

ـــ ئۇستامنىڭ ئىچىدە ھونەر تولا ساۋۇتجان ـــ دېدى ھەمرا، ـــ ئۇستام بىزگە ھونەرۋەنچىلىكنى ئوگۈتۈدۇ. بىز ئۇستامغا دىخانچىلىقنى ئوگۈتۈمىز. شۇنداق قىلىپ بوغا، جاڭاك، لىگگىلچاق ئۇچۇن بازارغمۇ قېتىرمايمىز ـــ دە، ـــ مەتنىياز ئۇنىڭ ئالدىدىكى لىگگىلچاقنى قولىغا ئېلىپ، ـــ مانا بۇ ياسىلىمۇاتقان نەرسىلەر كوپچىلىكنىڭ ئوتتۇرىدا ئىشلىتىدىغان جابدۇقلىرى بولۇپ قالدۇ.

ساۋۇتجان مەتنىيازنىڭ كېينكى ئىشلىرىنى ئوبدانراق بىلگەندىن كېيىن سىيىت ئاخۇننىڭ سوزى بىلەن ئۇنى «ھېچ ئىشقا يارىماس ئادەم» دېگەن خۇلاسىنىڭ توغرى ئىكەنلىگىگە ئىقرار بولدى. مەتنىيازنىڭ ئەمگەك ۋە روھى جەھەتتىن ئىلگىرلىشىگە ھەمرانىڭ ھەقىقىي ياردەم قىلىۋاتقانلىغىنى سەزدى.

شۇندىن كېيىن ساۋۇتجان مانا بۇ، جۇرئەت قىلسا قولىدىن ئىش كېلىدىغان، لېكىن ئوزىنى تاشلىۋەتكەن، تۇرمۇشى قالاق بىر ئادەمنى ئەمگەك قاينىمىغا تارتىپ ئۇنى چىداملىق، ئىشچانلارنىڭ قاتارىغا قوشۇشنىڭ ياخشىلىغى توغرىسىدا دىخانلارغا سوزلەپ بېرىشنى ئويلىدى.

IV

ھەمرا گرۇپپىسى كوئوپېراتىۋقا ئايلىنىپ، يەنە بىر قانچە دىخانلارنى ئوز قوينىغا ئالدى. ئەمگەك كۆچى ھەمكارلىشىش گرۇپپىسىغا نىسبەتەن ئۈچ ھەسسىدىن كوپرەك ئاشتى. يەر، ئۇلاق ۋە قوش جابدۇقلارمۇ يىتەرلىك دەرىجىدە كوپەيدى. بىرنەچچە ئىش ھايۋانلىرى، ئىككى دانە سوقا، بىردانە ئوماشىنىسى ۋە بىر نەچچە ئۇششاق جابدۇقلار بىردىنلا كوپچىلىكىنىڭ ئوتتۇرىدىكى مۈلكى بولۇپ قالدى.

ھەمرانىڭ تەشەببۇسى بىلەن ئۇيۇشتۇرۇلغان قوشۇمچە ئىشلەپچىقىرىش گرۇپپىسى مەتنىيازنىڭ ئۇستىكارلىغى بىلەن، بوش

ۋاختىلاردىن پايدىلىنىپ ، بوغا، جاۋاڭ، كەندىر ئاغامچا، زەمبىل، سېۋەتكە ئوخشاش نەرسىلەردىن خېلى نۇرغۇن ئىشلەپ چىقاردى.

ھازىر بولسا، 50 ئەمگەك كۈچىنى تەشكىل قىلىدىغان بۇ كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى دېخانچىلىقنى كەڭ كۆلەمدە ئېلىپ بېرىپ، يازىچە پېتىشتۇرگەن ئاشلىقلىرىنى ژىغىشتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن، ھەممىسى بىرلىكتە ھوسنىگە تولۇپ - تاشقان كەڭ ۋە گۈزەل ئېتىزلىرىنىڭ باغرىغا ئولىلۇنۇشتى.

بۇ كوئوپېراتىۋنىڭ ئاساسى بولغان ھەمرا گرۇپپىسى مول ھوسۇل ئېلىشتا ھەر ژىلى ئارقىغا چېكىنمەستىن ئۇلگە بولۇپ كەلگىنى ئۈچۈن، كوئوپېراتىۋنىڭ نامى «ئالغا» بولدى، كوپ چىلىكنىڭ ماقۇللىشى بىلەن مۇدىر بولۇپ ھەمرا سايلاندى.

رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى ھەمرانىڭ ئىجتىمائى ھەرىكەتلەردە چىنىققانلىغىنى، ئۇنىڭ ھەر - بىر ئىشتا ئادىل ۋە ئۇمۇمنىڭ مەنپەئىتىگە جان كۆيەر ئىكەنلىگىنى ئېتىۋارغا ئالغان ئىدى. ھازىر بولسا ھەمرا پارتىيە ئەزاسى. ئۇ پېزىدېكى پارتىيە ياچېيكىسى ۋە كادرلار بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ، «ئالغا» كوئوپېراتىۋنى ئامغا لايىق تېخىمۇ ئالغا باستۇرۇش يولىدا ئاكتىۋ ئىشلىمەكتە.

مەتنىيازمۇ «ئالغا» كوئوپېراتىۋنىڭ كوزگە كۆرۈنەرلىك ئەزالىرىدىن بىرى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ سىلەر كۆرۈپ ئوتـ

كەن بۇرۇنقى ۋەيرانە تۇرمۇشى پۈتۈنلەي ئوزگۈرۈپ كەتتى. ئۇ، ئوتكەن ژىل ھەمكارلىق گرۇپپىدا ئالدىرىماي ئىشلىسىمۇ، ئاخىرىغىچە چىدام بىلەن رەسمى بىر كىشىلىك ئەمگەككە قاتناشتى. كۆزدە دېخانچىلىق ۋە قوشۇمچە ئىشلىگەن نەرسىلىرىدىن خېلى نۇرغۇن مەھسۇلات ئالدى.

مەتنىياز نىك ئېيتىپ تۇرغەتكۆسىزىيەنە بىر خوشاللىغى بار. ئۇ بولسىمۇ، ئىززەتخان بىلەن تۇرمۇش قۇرۇپ، مۇرادىغا يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ ئانا، بالىلىق بولغان بەختىلىك ئائىلە لەززىتىنى تېتىدى. ھازىر ئۇنىڭ يېنىدا بىلىم ئەمگەك قىلىۋاتقان كۆيۈمچان خوتۇنى، ئالدىدا «دادا، دادا» دەپ ژۇگرەپ ژۇرگەن تىلى تاتلىق بۇدرۇقىنا ئوغلى بار.

ھېلىقى بىزگە تونۇش بولغان ئوينىڭ تاملىرى سۇتتەك ئاپپاق ئاقارتىلغان. قازان بېشى بولسا، ساغۇچ سېغىزلايى بىلەن سىلىق قىلىپ سۇۋالغان. ئىززەتخانىنىڭ بۇيرۇتمىسى بىلەن مەتنىياز ئوزى تېرەك ياغىچىدىن سېپتا قىلىپ ياسىغان كارۋاتقا تۇۋېنىگە تور تۇتقان ئاق چايشاپ يېپىلغان بولۇپ، كارۋاتنىڭ ژۇقۇرقى چېتىدە ئىككى دانە ئاق ياستۇق كېلىشتۈرۈپ تىزىپ قويۇلۇپتۇ. ئۇستامنىڭ قالايمىقان جابدۇقلىرى ياغاچ ساندۇقلارغا قاچىلىنىپ، دالاندا ئوزىگە تېگىشلىك ئورۇن ئاپتۇ. ئۇيۇقتىكى كوزىلار، قوزۇقتىكى چوموچىلەر ۋە ئويىنىڭ باشقا كوزگە كورۇنەرلىك جاھازلىرىنىڭ پاكىز، چىرايى

لىق تەرتىپتە بولۇپ تۇرۇشى بۇ ئويۇنى باشقۇرۇپ، بېشىقتۇرۇپ تۇرغۇچى ئايالنىڭ ئىشچان ۋە سەرەمجانلىغىنى كۆرسىتۈپ تۇراتتى.

مەتنىيازقىچا تەرگەن ژىلى ئۇسسۇزلىققا چىدىماي سايىدا ياتقان يوغان ئۇۋىمە دەرىخىنىڭ يېنىدا ھازىرسولەتلىك قەدىمىي كوتۇرۇپ تۇرغان ئىككى باراڭ، ئىككى باراڭنىڭ ئەتراپىدا مەنپۇخنە، جۇخار ۋە مىزى گۇللەر ئەۋجىگە ئېلىپ، تەكشى چىرايلىق بولۇپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

«ئالغا» كوئوپېراتىۋنىڭ ئەزالىرى ياسىغان بۇ بارەگلار ئالدىغا كېلىپ ئەتراپقا قاراپ باقسىڭىز: كوز يېتىم يەرلەرگىچە سۈزۈلغان پىلەكلەر ئارىسىدا خۇددى ئوتلاۋاتقان قوينىڭ قوزىلىرىدەك بولۇپ كورۇنگەن قوغۇن، تاۋۇز، كاۋىلارنى، ئوتياشلىقتىكى، ئاپقۇر چىنىدەك بولۇپ يوغارغان قىپ-قىزىل پومىدورلارنى، تەكشى ئوسكەن پىيازلارنى، باراڭدا زىچچىدە ساڭگىلىشىپ تۇرغان قاۋاق ۋە ئەتراپتىكى تاۋلىنىپ تۇرغان چىرايلىق گۇللەرنى كورۇپ، كىشىنىڭ زوقى تولۇپ تاشىدۇ.

ئەنە، ئاۋۇ ئېتىزلاردا بولسا، كوئوپېراتىۋنىڭ مول ھوسۇلۇقى بۇغدايلىرىمۇ، چاناقلىرىنى كېيىشىپ، بۇرۇتلىرىنى داردايتقان ھالدا باشلىرىنى كوتۇرۇشەلمەي ئىگىپ تۇرۇشۇدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ كورۇنۇشىدىن: «ھە، ئەزىمەتلەر، بىزنى بېقىپ ئوستۇرگىچە قانچە تەر توكۈپ، نۇرغۇن مىھنەت قىل-

دىگلار! شۇنىڭغا لايىق بىزمۇ تولۇپ مىرادىمىزغا يەتتۇق. ئەمدى بىزنى چاپسانراق ئويۇڭلەرگە ئەكەتمەمسىلەر» دەپ پىچىرلىشىۋاتقاندەك بولۇپ تۇيۇلاتتى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇگۈن «ئالغا» كوئوپېراتىۋىنىڭ ئەزالىرى، ھەممىدىن بۇرۇن، پۈتۈن كۈچىنى ئۈيۇشتۇرۇپ ئەمگەك قايىنىمىغا چۈشكەن ئىدى. ئۇلار كۈن تازا قىزىغان چاغدا ئارام ئېلىپ قوغۇن ـ تاۋۇز يېيىش ئۈچۈن ئۈزمە سايىسى ۋە باراڭلارغا كېلىشىۋاتىدۇ.

بۇ باراڭلارنى ياساشتا ۋە ۋايىغا يەتكەن ئاشلىقلارنى پىشىشتۇرۇشتە مەتنىياز نىڭمۇ ھەسسىسى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇمۇ كوپچىلىك بىلەن بىللە ئىشەنچلىك باراڭلىقىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

باراڭنىڭ ئىچىدە بىر نەچچە ئايال چاقچاق قىلىشىپ، كۈلۈشۈپ قوغۇن يېيىشىۋاتاتتى. ئىززەتخان باراڭدىن پېرىم قوغۇننى كوتۇرۇپ مەتنىياز نىڭ ئالدىغا چىقتى.

ـــ مانى يەپ باقسىلا! ، ھەجەپ تاتلىق قوغۇنكەن، ـــ دېدى ئۇ قوغۇننى تىلىپ.

مەتنىياز ناۋاتىرەڭ سۇيى تېمىپ تۇرغان گوشلۇك قوغۇننى يەۋېتىپ:

ـــ قەندەك قوغۇنكەندە، قەندەك، ـــ دېدى.

باراڭنىڭ ئىچىدىكى خوتۇنلاردىن بىرسى:

ـــ شىرىنىڭ قولى تەككەن ـ دە ئۇستام. ـــ دەپ بۇلارغا ئاكىلا تماستىن چاقچاق قىلغان ئىدى، ھەممىسى پاراخلاپ كۈلۈۋەتتى.

ـــ نىم بولدى بولا؟ قېنى ـ قىنىغا پاتماي قاپتىغۇ، ـــ دېدى مەتنىياز باراڭ تەرەپكە قاراپ.

ئىززەتخان ئوزىگە غايىبانە چاقچاق قىلىۋاتقانلىغىنى سېزىپ:

ـــ ئوي، ئەشەدە بىر تورغاي سايراۋاتىدۇ، ـــ دېدى ـ دە، نېرىراق يېرىپ ئۇۋۇمە تۇۋىدەئولتاردى. قوغۇنلۇقتىن بىرسوي ـ مىنى كوتۇرۇپ 3 ـ 4 بالا بىلەن «ئاپا»، «دادا» دەپ چوقان سېلىپ ئەركىن چېپىپ كەلدى.

بۇ ئاتا ـ ئانا ۋە بالا ئۇچى ئۇۋۇمە سايىسىدا بىر ـ بىرىگە قاراپ ئولتۇرۇشۇپ، ھېلىقى ناۋاتىرەڭ سۇيىقىپ تۇرۇدىغان ھەجەپ شىرىن «ئابى ناۋات»تىن يەنە بىر پىيىشىپ ئۇسسۇ ـ لغىغا قېنىشتى.

غۇنچەم

3 پەردە 5 كورۇنۇشلۇك دراما

قاتناشقوچىلار

عۇنچەم — باغۋەننىڭ قىزى	17	ياشلاردا
نۇرۇم — ئىشلەمچى ژىگىت	20	〃 〃
(غۇنچەمنىڭ ئاشىغى)		
زورىخان — غۇنچەمنىڭ ئانىسى	50	〃 〃
مەشرەپ — شاگىيونىڭ مالىيى	30	〃 〃
پاتەمخان — مەشرەپنىڭ ئانىسى	48	〃 〃
تۇرغان — يالالانما دىخان	25	〃 〃
ئامانتاي — شاگىيونىڭ مالچىسىنىڭ ئوغلى	20	〃 〃
ئانباقى — كەمبەغەل دىخان	50	〃 〃
ياقۇپ — 〃 〃	35	〃 〃
ئومەرشاگىيو — پومپىشنىك	45	〃 〃
شەرۋان — ئۇنىڭ خوتۇنى	38	〃 〃
سىيمت — ئۇنىڭ ئوغلى	17	〃 〃
باسمت — ئەللىك بېشى	40	〃 〃
هاشمباي — قوشۇمچە سودىگەرلىك قىلىدىغان باي دىخان	45	〃 〃

ياپىلار، بىر قانچە ئەر-ئايال دىخانلار ۋە ژىگىتلەر.

بىرىنچى پەردە

غۇنچەمنىڭ دادىسىدىن قالغان ھويلىسى، سەھنىنىڭ ئارقا تەرىپى ئالمىلىق باغ بولۇپ، ھويلا بىلەن باغنى تالدا توقۇلغان قاشا ۋە غورو ئايرىپ تۇرۇدۇ. سول تەرىپىدە ئويىنىڭ ئىشىگى ۋە پەنجىرىلەر كورۇنۇ- دۇ. ئۇنىڭ ئالدىدا چىچەكلىگەن كاۋا بارىكى، باراڭ ۋە قاشا ئەلرا پىدا چىرايلىق ئېچىلغان تۈرلۈك گۈللەر.

باھارنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى غۇنچەم بوراندا قېقىلىپ كەتكەن توڭ ئالمىلارنى سېڭەتكە تېرىپ ۋۇرۇپ ناخشا ئېيتىۋاتىدۇ.

ئالمىلار پىشاي دەپتۇ،
شاخ ـ شىبخىدا مەي بولۇپ.
يار بىزدىن ياماناپتۇ،
بۇلۇت تۇسقان ئاي بولۇپ.

مەن بارايمىكىن ئاندا،
يارگىلەرمىكىن مۇندا.

يارغا ـ يار كېرەك بولسا ،
قول سېلىپ كېلەر مۇندا .
(باراكغا كېلىپ ، ئالملارنى يېرىپ قاق سالىدۇ .)
ئاخشامقى بوران ئاچچىغىنى ئالملاردىن ئەپسۇدە ، توك ئالملارنى تازىمۇ قېقۇپتىپتۇ .
قولىدا ئوتۇغۇچ زورىخان كىرىدۇ .

زورىخان: نىمە قىلىۋاتىدىغانسەن قىزىم . ئوت ـ ياشلارنى ئوت بېسىپ كېتىپتۇ ، ئىككىمىز بىر بولۇپ ، ئوتىۋەتسەك بولاتتى .

غۇنچەم: بوراندا قېقىلىپ كەتكەن ئالمىلارنى قاق سېلىۋېتەي .

زورىخان: ئو...ي ، پايدىسى يوق ئىشنى قويۇپ تۇر ـ ساڭچۇ . ئۇنى بىكار ۋاختىدا قىلىۋالاسەن . ئاۋال ماۋۇ ئوت ـ ياشلارنىڭ ئىشى زورۇر ئەمەسمۇ . ئوتقا چېقىلدۇرۇپ قويساق شۇنچە قىلغان ئەمگىكىمىز زايا بولۇپ كېتىدۇ .

غۇنچەم: ھەش ـ پەش دېگىچە ماۋۇ سېۋەتتىكىنى جايلـ ۋېتىمەن . ئىسسىغىڭ ئېشىپ قالغان چاغلاردا قاقسۇچىلاپ بېرىمەن ئەمەسمۇ ئاپا . شۇ ۋاختتا خوي ئىشى قېتىكەنسەن قىزىم دەپ قالارسەن .

زورىخان: ئۇ سوزۇكغۇ راس قىزىم . بىزنىڭ باشقا دېخانچىلىغىمىز بولمىغاندىن كېيىن تەرگەن ئوت ـ يېشىمىزغا ياخشىراق قارىساق بولىدۇ . ئاۋال قوساق تويۇدىغان ئىشقا

ژۇگـەمەيلىمۇ . ئالمىلار ئۇسساپ كېتىپـتۇ ، ئۇنى سۇغۇرۇش كېرەك ئىدى، باغنىڭ شورلىرىنى ئېتـىش كېرەك ئـىدى. ھېلىقى ئەكە تەيتاڭ ئىككى بايۇەچچى ھېلىتىنلا پىشمىغان كوك ئالمىلارنى ئوغۇرلاشقا باشلاپتۇ . خويمۇ تويۇپ كەتتىغۇ شۇ ئومەر شاكىيونىڭ شۇملىرىدىن.

غۇنچەم: ئالما بىلەنلا قانائەتلىنىدۇ دەمسەن ئۇلارنى. تۇنوگۇن كەچقۇرۇن گۇگۇم چۈشكەندە بوران چىقىشقا باشلىدىغۇ؟

زوردىخان: ھە.

غۇنچەم: بوران ئالمىلارنى قېقىۋەتتىمكىن قاراپ باقاي دەپ باقتا چىقسام ، سىيت دېگەن ماكقىسى شورىدىن چۈـ شۈپ كاتەكتىن توخو ئوغۇرلاۋاتىدۇ. يوغان چالما بىلەن گەۋـ گىسىگە بىرنى قويدۇم.

زوردىخان: ئولتۇرۇپ قويۇپ بالاغا قالما ، ئۇ جۇگاينـە مەكنى يەنە.

غۇنچەم: بېشىنى يېسۇن ھارام تاماق ، تېخى ئاغزىنى يامان قىلىپ، ئۇرغىلى ھومۇيۇپ كېلىۋاتىدۇ. كوسەي بـىلەن دۇمبىسىگە بىرنى قويۇۋىدىم. ئىشەكتەك تۇرۇپ ژىغلاۋاتمامـ دا...(كۈلۈپ كېتىدۇ.)

زوردىخان: ئۇ ئوكتەملەرنىڭ دەستىدىن قانداقمۇ كۇن ئالار كىشى.

غۇنچەم: ھە بويتۇ، بويتۇلا دەپ قويۇپ بەرسەڭ بېشىڭنا

چقىۋالدۇ. بىكار تەلەت تويمىغۇرلارنىڭ جاجىسىنى بېرىش كېرەك.

زورىخان: بىز قانداق جاجىسىنى بېرەلەيمىز ئېسىگدىن چىقتىمۇ: بۇلتۇر ئالمىلار ئەمدى پىشاي دېگەندە شۇ سېيىت دېگەن مىرەز كېچىسى تورت لۇكچەكنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ نىمە قىلدى؟ بىزنى قاڭقىر ـ قاخشىتىپ تۇرۇپ، كۇزىمىزچە ئالمىلارنى قېقىپ، تاغا ـ تاغالاپ ئەچىكەتكەن ئىدىغۇ، ئەللىك بېشىغا ئەرىز قىلسام شاڭيوغا بېرىڭ دەيدۇ. شاڭيوغا بارسام «بولدى مەن ئۇنىڭ ئەدىۋىنى بېرىپ قويايى» دەپ يولغا سالىدى. ئۇنىڭ پىشانىسىگە تاك ئېتىپ بىرنى چەكسىنى قېنى؟ ئالمىنى ئويىگە توكۈپ قويغاندا شاڭيومۇ ماكىلدىتىپ ئوبدان يېگەن بوغدى. بۇلاڭچى بولسا بالىسى، سوراقچى بولسا دادىسىدە. بىزنىڭ دادىمىزغا نەگە يېتىدۇ دەيسەن.

غۇنچەم: ياخشىمۇ دادام رەخمەتلىك مۇشۇ باغنى قىلىپ قويۇپتىكەن، بولمىسا قانداقمۇ قىلاتتۇق.

زورىخان: داداڭ ئوزى كەمبەغەل بولغان بىلەن كىشىنىڭ ھەقىدىن قورقۇدىغان ئىنسانىلىق، ئىشچان ئادەم ئىدى، قولى گۈل ئىدىدە، ئۇ رەخمەتلىكنىڭ، تىككەنلا كوچىتى زايا بولماي تۇتاتتى.

غۇنچەم: باغۇنكەندە ھە ئاپا، دادام.

زورىخان: ۋاي بىر دەمسەن ئۇنى، ئۇستا باغۋەن

ئىدى. مۇشۇ ئالملارنىڭ كوچەتلىرىنى خۇددى كىچىك بالىنى پەپلەپ چوڭ قىلغانـدەك ئوستۇرگەن ئـدى. (جىم) توۋا! دۇنيادا ئەجەپ ئىنسانسىز ئادەملەر بارده، ئۇلاپ قويغان كوچەتلەرنى ئوغۇرلۇشۇپ، ياكى زىتىلىشىپ ژۇلۇپ تاشلۇۋېتىپ، شۇ رەخمەتلىكنىمۇ قاخشىتاتتى.

غۇنچەم: شۇنچە يەرلىرى بىكار تۇرۇپ يا ئوزلىرى باغ قىلمايدىكەن، خەق باغ قىلسا كورەلمەيدىكەن، ئىچىدە ئوغا قاينايدىغان ئادەملەردە ئۇ.

زوردىخان: مانا شۇ باسىت ئەللىك بېشىمۇ شۇنداق ئىچىدە ئوغا قاينايدىغان ئادەم. ئۇ بۇرۇندىنلا بىزگە ئوچ.

غۇنچەم: ئارپىسىنى خام ئورغانمىكەنمىز ئۇنىڭ.

زوردىخان: بىر كۈنى تازا جامائەت ژىغىلىغان يەردە داداڭ ئۇنى غالچىدىن ـ غالچىغا سېلىپ، بەگلەرنىڭ تاپىنىنى يالايدىغان يالاقچى، خۇشامەتچىدەپ تازا تىللاپتىكەن، شۇندىن بېرى بىزگە قەۋەتلا ئوچلۇق قىلدۇ.

غۇنچەم: خوي ئىش قىپتىكەن دادام.

زوردىخان: ئۇ كۈنى سىلەر ھاشارغا بارمىدىڭلار، ئارپا ـ بېدە، ھارىۋا سېلىقلىرىدىن قالغان پۇلنى تولىمىدىڭلەر. «ئوستەكـدە سۇئاز، ھازىر سىلەرگە سۇ بەرمەيمىز» دەپ ۋالاقلاۋاتىدۇ.

غۇنچەم: ۋىيەي ئوستەكگە دەپ باغدىن نەچچە ھارىۋا شاخ كېسىپ كەتتىغۇ. بىزنىڭ تېرىلغۇ يېرىمىز بولمىسا، بىر

پارچه باقمۇ شۇنچه سېلىق چۈشەمدىكەن. پۇلمىز يوق دېگـ
نىگە ئۇنۇماي ئىككى يۈزتۇخۇم، بەش توخونى سېلىققا ھېسا پـ
لاپ بەردۇقۇ.

زوربخان: ئۇلار ھېچنىمگە دال بولمىغدەك، بىزدە بىر قانچە سېلىق ژىغىلىپ قاپتۇدەك. باغنىڭكوكىنى سېپتىپ، يەنە سەكسەن قانچە تەگگە بېرىسىلە دەيدۇ. قوينۇم ئوغرى، قونچۇم ئوغرىلار.

غۇنچەم: يۇزلەپ خويىرى بارلارنىڭ ئېتىزلىرىدا تو
شۇپ ئاققان سۇ ھەجەپ بىزدەك كەمبغەللەرنىڭ بىر نەچچە غۇلاچ ئېرىغىنى ئايلىنىپ چىكتىشىگە يەتمەيدىكەنە.

زوربخان: ئويدە ئەركىشى بولمىغاندىن كېيىن ئاجىز
دەپ بىزنى بوزەك قىلىدۇ ـ دە، جۇگا يىمەك كەتكۈرلە. مۇشۇنـ
داق ئىشنىڭ بېسىق ۋاختىدا نۇرۇم نەدە ژۇرۇدىغاندۇ. خېلى كۈن بولدىغۇ شۇ بالا ئويگە كەلمىگىلى.

غۇنچەم: بۇگۈن ئونبەش كۈن بولدى.

زوربخان: توۋا! نىمە قىلىپ ژۇرۇدىغاندۇ.

غۇنچەم: ئاكىلسام لاپقۇتلىشۋاتقانلارنىڭ ئاربىسىدا ئىشلەپ ژۇرۇدۇ دەيدۇ.

زوربخان: ئۇلاپقۇت ئوتكۈزگەنلەرنى بىز قەيەرگە ئەكـ
لىپ ئىشلىتىمىز.

غۇنچەم: ئاپا، نۇرۇمنى باشلاپ كېلىپ ئېرىقلارنى قىر

دۇرساڭ بولامدۇ.

زوربخان: راس شۇنڭغا دەيدىغان گەپلىرىمۇ بار ئىدى. كېچىكىپ كېتىپ باردۇ. توختا، مەن بېرىپ تېپىپ كېلەي (ئورنىدىن تۇرۇدۇ.) غۇنچەم سەن گۇللەرنىڭ تۈۋىنى بوشۇتۇپ تۇر، نۇرۇم كېلىپ قالسا، سۇ باشلىتىپ كېلىمىز.

غۇنچەم: ماقۇل چاپسانراق كەلگىن ئاپا. (زوربخان ماڭىدۇ.) توختىغىنا ئويدە پەقەت چاي قالماپتۇ. (ژۇگۇرۇپ ئويگە كىرىپ تورت دانە تۇخۇم كوتۇرۇپ چىقىدۇ.) مانڭغا چاي ئالغاچ كەلگىن. (زوربخان كېتىدۇ.) ئوزىچە مەندىن يوشۇرۇپ ژۇرۇدۇ. ئاپامنىڭ دەيدىغىنىمۇ، نۇرۇم بىلەن ئىككىسى دەيدىغىنىمۇ بىرلا گەپ. نۇرۇمنىڭ بىزدىن كۆڭلى ئاغرىپ قالدىمىكىن، سەل ئوزىنى چەتكە تارتىشقا باشلىدىغۇ. ياق، مەندىن كۆڭلى ئاغرىغىدەك ھېچ ئىش ئوتكەن يوق. ئاپامنىڭ ئاغزىغا قارىۋېرىپ، ئۇنىڭ دەيدىغىنى ھېچ ئېغىزدىن چىقمىغاندىن كېيىن، قېيىدامدىكىن، ئەتىمالىم، دىلى يامان نازۇكچۇ نۇرۇمنىڭ، (يېنىك شامال ئېسىدۇ. بۇلبۇل سايرايدۇ.) ئوھ... بۇلبۇل! ئەجەپ سالقىن شامال چىقتا! شۇنداق چىرايلىق چاغلاردا نۇرۇم بىلەن بىللە ئېتىزلاردا كەچكىچە ئىشلىسەك، ئوتكەن كۈنلەر بىلىنمەس ئىدى.

قاشانىڭ ئىچى تەرەپكە ئوتۇپ ئېچىلغان گۈللەرنىڭ تۈۋىنى يۇمشۇتۇپ ناخشا ئېيتىدۇ.

باغلار ئارا شامال ئوچۇپ، سېنى ئەسلەتتى،
گۈللەر ئارا بۇلبۇل سايراپ، سېنى كورسەتتى.

كوزۇم تىكىپ نۇرۇم ساڭا، ژۇرۇگۈم تەشنا،
يار – يار دەپ كېچە – كۈندۈز، كۈتتۈم يولۇڭنا.

يارىم بىلەن بىللە ئوسكەن، بىز بۇ مەلىدە،
باشتا كويۇپ ۋەدە قىلغان، چىمەنلىكلەردە.

ئويناپ كۈلۈپ بىللە ئىشلەپ ژۇرگەن چاغلىرىم،
سەھەرلەردە ئېتىز ئارىلاپ سېنى سېغىندىم.

زورىخان بىلەن نۇركىرىدۇ. غۇنچەم گۈل قىستاق، قولىدا ئوتۇغۇچ، قارشى ئېلىش ئۈچۈن قاشانىڭ غوروسى ئالدىغا ئوتۇدۇ.

نۇرۇم: تېچمۇسىز غۇنچەم؟

غۇنچەم: ئوزىڭىز تېچىلمۇ؟

زورىخان: (نۇرغا قاراپ.) ئولتا بالام. ئوھ... ھېرىپ كەتتىما. (نۇر بىلەن زورىخان ئولتۇرۇشۇدۇ.) ئازراقلا ماڭسام ژۇرۇگۈم سېلىپ، ئوپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپلا قالىدىغان بولدۇم. غۇنچەم سەن باقما چىقىپ چاي قاينىتقىنا.

غۇنچەم يەر ئاستىدىن قاراپ نۇرغا كۆزلۈپ قويۇدۇ.

غۇنچەم: چاي ئالغاچ كەلدىمۇ ئاپا؟

زورىخان: (ياغلىقنىڭ ئۇچىدىن ئازغىنا چاينى پىشىپ ئىلىپ.) سودىگەر دېگەندە ئىنساپمۇيوق. مانا مۇشۇنىلا بەرـ دى. (ئالقىنىغا ئىلىپ كورسۇتۇپ غۇنچەمگە بېرىدۇ.)

نۇرۇم: كىمدىن ئالدىڭ چوڭ ئاپا!

غۇنچەم چىلەك بىلەن نوگايىنى ئىلىپ باقتا چىقىدۇ.

زورىخان: بۇ مەلىدە قانچە دۇكان بار دەيسەن. ئاشۇ ھاشىمباينىڭ دۇكىنىدىن.

نۇرۇم: ئوتۇپ كەتكەن جازانىخور ئۇ، كىم قىلتاقىقا چۈشەركىن دەپ ماراپلا ئولتۇرۇدۇ.

زورىخان: خۇدايىم ئۇزى ئىنساپ بەرسۇن. «ئوتتۇرىدا بۇرۇن بولمىسا، ئۇ كوزنى ـ بۇ كوز يەيدۇ» دەپتىكەن. ئادەمـ لەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىنساپ بولمىسا، بىكار دېگىنەبالام. (جىم،) ئۇنى قويۇپ تۇرايىلىچۇ، مېنىڭ ساڭا دەيدىغان بىر گېپىم بار ئىدى. قارا نۇرۇم! سەنمۇ ئۇيەردە، بۇيەردە بىكار ئاۋارە بولۇپ ژۇرمەي بىز بولساقمۇ يالغۇز، سېنىڭمۇ بىزدىن باشقا كىمىڭ بار. مەن بولسام قېرىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆزـ دىن ـ كۆڭگە كېسەل چېقىپ كېتىپ بارىدۇ.

غۇنچەم ئالما ياغىچىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ تىڭشايدۇ.

ئاپاڭ رەھمەتلىك جان ئۈزۈش ئالدىدا ماڭا ۋەسىيەت قىلـ غان: «دۇنيادا بىرلا ئوغلۇم قالدى. ئاۋال خۇدا، ئىككىنچى ھەدە ساڭا تاپشۇردۇم. ئوزەڭ بالا قۇلۇن قىلىۋالار سەن»

دېگەن ئىدى. (كوز يېشى قىلىدۇ.) سەن بولساڭمۇ چوڭ بولـ دۇڭ. غۇنچەممۇ چوڭ بولۇپ قالدى. ئەمـدى ئىككىڭلارنىڭ بېشىنى بىر يەردە قىلىپ قويماي دېسەم، مەنـدە ئارتۇق بىر نىمە يوق. ياسەن ئىشلەپ تۇزۇگرەك بىر نەرسە تاپالمىدىڭ. ئۇنىڭ ـ بۇنىڭغا بىكارغىلا قارىشىپ بېرىپ ژۇرۇدۇ، دەپ ئاڭـ لايمەن. بىر كېچىدىلا پەتە ئوقۇتۇپ قويماي دېسەم، غۇنچەممۇ بىر تال قىز. سەنـمۇ بىر تال ئوغۇل. خەلقى ـ ئالەمـنىڭ ئىچىدە سوز ـ چوچەككە قالدۇ كىشى. ھە...خەقنىڭ تويىنى ئويناڭ دېسە، خوي ئويناڭ. ئوزىگە كەلگەندە يەڭ ئىچىدە دېيىشىدۇ. بىرەسىنىكىدە چاڭـگۇڭ تۇرۇپ، ھېچ بولمىسا، تويـنىڭ ئاش سۇيى ئۇچۇن بىرە توپاق، بىرە خو گۇرۇچ، شۇنىڭغا يەتكىدەك ياقفا پۇل تاپساڭ، بزمۇ باغنىڭ ھوسۇلىنى ژغىشتۇرۇپ، قەن گىزەك، ژىتىش ئۇچۇن رەخ ـ پەخ ئالـ ساق، ئاناڭدىن قالغان ئانچە ـ مۇنچە بىر نەرسىلەر بار، بىزـ نىڭمۇ تاپقان تۇككەنلىرىمىزنى قېتىش ـ قۇراش قىلىپ، «ھەـ جەپ ئوبدان بولدا» دېگىدەك بىر توي قىلىپ، ئىككىڭلەرنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويسام دەيمىنا. ۋا...ي، باللىرىم...(باقـقا قاراپ.) غۇنچەم، چېيىڭ قاينىغان بولسا ئەكەگىنە.

غۇنچەم: مانا ھازىر.

زورىخان جوزا قويۇپ دەستىخان سالىدۇ. غۇنچەم ئاپقورچىنە، نان، كورىدا چاي، سۇتلەرنى توشۇپ كېلىپ ئۇتكەن چاي ئېتىدۇ.

زوربخان: (نۇرغا چاي قۇيۇپ بېرىپ.) نۇرۇم سەن چاي ئىچىپتۇر، مۇشۇ مەلىدە ئىشلەشكە ساڭا لايىقراق بىر ئوروۇن بارمىكىن سۇرۇشتۇرۇپ باقاي. (مېڭىپ توختاپ.) نۇرۇم، چېينىڭنى ئىچىپ بولۇپ، ئالمىلارغا سۇ بارىدىغان ئېرىقنى قېزىۋەتكىنە.

نۇرۇم: بولۇدۇ چوڭ ئاپا.

زوربخان چىقىپ كېتىدۇ.

غۇنچەم: قېنى ئىچىڭا نۇرۇمكا، كىچىككىنە قايمىغدىن. (چاينىك يۇزىدىكى قايماقنى قۇيۇپ بېرىدۇ.) سىز بىزنى ئونتۇپ قالدىڭىز ھە... (كۇلۇمسىرەيدۇ).

نۇرۇم: سىز ئونتۇمىسىڭىزلا بولاتتىغۇ.

غۇنچەم: ھە، شۇنىڭ ئۈچۈن قېچىپ ژۇرۇپتىمەنىدە، قانچە كۈنلەر ئوتۇپ كەتتى. ئەسلەپمۇ قويماپتىمەن. زادى باغرىم قاتتىقچۇ مېنىڭ، سېغىنىشنى بىلمەيمەن.

نۇرۇم: ھەجەپ ئەگىتىمە گەپكە ئۇستا بولۇپ كېتىپسىزا، غۇنچەم. كېچە ـ كۈندۈز مېنىڭ خىيالىم سىلەردە.

غۇنچەم: ۋاي تېخى، ئۇستۇلۇق دېگەن مانا.

نۇرۇم: نىمە ئۇستۇلۇق بارەيسىز بۇگەپتە. راستىنى ئېيتسام، مۇشۇ كۈنلەردە مېنىڭ بىرلا خوشاللىغىم بار، ئو بولسىمۇ پەقەت سىز. مېنىڭ ژۇرۇگۈم سىزنىڭ خىيالىڭىز بىلەن ياشىرىدۇ. سىزگە تىنماي قاراپ ئولتارغىم كېلىدۇ.

غۇنچەم: ۋاي تېخى، ئەمسە، نىمشكە ئوزىگىزنى بزدىن چەتكە تارتىسىز. كوگلىگىزنى يامەن ئاغرىتىپ قويدۇممۇ؟

نۇرۇم: سزدىن نىمشكە كوگلۈم ئاغرىسۇن. هە... شۇ... يەنە بىرىپ تاقىشدىغان يېرى پۇل ئىكەندە، پۇل تېپىش كېرەككەن غۇنچەم.

غۇنچەم: ۋايىيەي، جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان. پۇل - پۇل دەپ بىز دۇكان ئاچاتتىقمۇ.

نۇرۇم: سز ئۇنداق دېگەن بىلەن ئاپىگىزنىڭ گېپى باشقا.

غۇنچەم: ئاپام سزنى مېنىگدىنمۇ ياخشى كورۇدۇ.

نۇرۇم: توغرى ئېيتىسىز، مەنمۇ ئۇنى ياخشى بىلىمەن، ھەممىمزنىڭ ئويلىغىنى بىر. بىراق چوڭ ئاپامنىڭ ئىگىز بىر داۋنى بار، شۇ ئىكىكمزنى بىرلەشتۇرمەي توساپ تۇرۇدۇ. مانا شۇ داۋاندىن چىقىش تەس بولۇۋاتىدۇ.

غۇنچەم: مېنى سزدىن قاچۇرۇۋاتمايدىغۇ؟

نۇرۇم: سزنى مېنىڭ بىلەن كورۇشتۇرمەيۋاتىدۇ دېگەن گەپ ئەمەس.

غۇنچەم: ئەمسە نىمدىگەن سوزىگىز ئۇ؟

نۇرۇم: مۇھە پىشقان، گۇللەر ئېچىلغان. ئوزەڭ باغۇەن تۇرۇپ، گۇلنى قىسماي، مۇىسىنىڭ شەرۇتىنى تېتالمايۋاتسەن. ئەگەر مۇنگە قۇرۇت چۇشسە، ئىشنىڭ تۇگۇگىنى دېگەن سوز.

غۇنچەم: قىزىق گەپ قىلمسىز تۇرۇم. باغۋەننىڭ گۈل ئۈزۈشتىن، مۇۋە يېيىشتىن كىم توسىپ قويۇدۇ؟

نۇرۇم: ئاپكىز. (جوزىدىكى گۈلنى ئويۇن قىلىپ ئاتىدۇ.) شەيتان قىز. ھېچنىمىنى بىلمەس بولۇپ ئالغىنىنى‌قارا. ئاپا، بىزنى ئاۋارە قىلماڭ‌بىسكىز بولمامدۇ.

غۇنچەم: ئۇ... ئاپام سىزنى نىمشكە توسىپ قويۇدۇ، قېنى قانداق؟

نۇرۇم: راس شۇنداق، گۈلنى ئۈزسەڭ توۋار ياغلىققا ئورا دەيدۇ.

غۇنچەم: (گۈلنى يانداۋرۇپ ئېتىپ.) پاھ گەپلىرىنى، قۇ، يامان قۇ، توختاپ تۇرۇڭ. (ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

نۇرۇم: نىمە قىلىدىغاندۇ، بۇ قىز. ھەممىنى بىلىپ تۇرۇپ ئادەمنى گەپكە سالىدۇ ـ دە. (جىم.) بۇ بىچارىمۇ قانداق قىلىدۇ. ئانىسىغا بىر نىمە دەي دېسە يەنە ئاللا ـ كالىلا، مېنى ئولتەدىگەي دەپ ۋاي سالىدۇ. ماڭا بىر نىمە دەي دېسە ئەھۋالنى بىلىپ تۇرۇدۇ. ئوتتۇرىدا خىجالەت بولۇدۇ ـ دە، ئېغىللىق قىز. دەردىنى ئوزىلا تارتىدۇ.

غۇنچەم بىر موخۇركا خالتا، چوڭىسىگە گۈل تىككەن بىر قول ياغلىقنى ئېلىپ چىقىدۇ.

غۇنچەم: مانا سىزگە توۋار ياغلىق. گۈل ئورۇڭ‌بىلىك. مانىڭدا ھەر قېتىم تاماكا چەككەندە تىككەن كىشىنى بىر ئەسـ

لەپ قويارسىز.

نۇرۇم: رەخمەت. سىز نېمىشكە ئاۋارە بولۇدىغانسىز. (تاماكا خالتىسى بىلەن ياغلىغىنى قويىنىغا سالىدۇ.) ئالمىنىڭ ئېرىغىنى چېپىپ ئېتىپ يېچۇ. (كەتمەننى ئېلىپ، باققا چىقىدۇ.)

غۇنچەم: (جوزىلارنى ژىغىشتۇرۇۋېتىپ.) بېچارە نۇرۇم تازا خىجالەتچىلىكتە قالدى ـ دە، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپامنىڭ ئادىمىگەرچىلىگىنىڭ قانتقلىغى، ھەدىسە، «مەن خەقتىن قالا تتىمۇ» دەپ ئابروي تالىشىدۇ. چاي ئىچىرىمەن، بوسۇت ئاپىرىمەن، دەپ ژۇرۇپمىغۇ دادامدىن قالغان 5 ـ 6 خويەرنى سېتىپ بولدى. كەمبەغەل بولغاندىن كېيىن نۇرۇم دېگەندەك چوڭ توي دېگەن بىزگە چىققىلى بولمايدىغان بىر داۋاندە، تاغدە. غۇنچەم ئويغە كىرىپ كېتىدۇ. باغدا كاككوك سايرايدۇ. نۇر ناخشا ئېيتىدۇ.

كاككوكلار كېلىپ قوندى،
ياشارغان تېرەكلەرگە.
ياريمنى كورۇۋىدىم،
ئوت كەتتى ژۇرەكلەرگە.

ئېچىلدى سۇنۇق كوڭلۇم،
قېپ ـ قىزىل قىزىلگۈلدەك.
قاچانغىچە ژۇرەرمىز، (غۇنچەم تىڭشاپ تۇرۇدۇ.)
كاككوك بىلەن زەينەپتەك.

غۇنچەم: (ئاغزىنى تۇتۇپ كۈلۈپ.) ناخشىنىڭ قىزىقلىغىنى، نۇرۇم ئەجەپ ناخشا ئېيتىدۇ ـ ده. دۇتارنىمۇ قەۋەتلا چىرايلىق چالىدۇ. توختا ئاپام كەلگىچە بىردەم دۇتار چالدۇرايچۇ. (باقما ژۇگۇرۇپ كىرىپ.) نۇرۇم مەيەرگە كېلىگا بىر گېپىم بار.

نۇرۇم: هە، دەۋىرىڭ قۇلۇغۇم سىزدە.

غۇنچەم: ياق، مەيەرگە كەلسىڭىز ئاندىن كېيىن دەيمەن. نۇرۇم يېقىن كېلىدۇ.

نۇرۇم: هە، مانا كەلدىم. نىمە دەيسىز؟

غۇنچەم: ناھايىتى قىزىق گەپ دەڭا! جۇرۇك باراكۇدا ئولتۇرۇپ سوزلەپ بېرىمەن.

نۇرۇم: قانداق گەپتۇ ئۇ. (نۇر كېلىپ ئولتۇرۇدۇ. غۇنچەم تۇما مونچاقلار ئېسىلغان دۇتارنى ئەكېلىپ نۇرۇمغا تۇتقۇزۇدۇ.)

غۇنچەم: مانا مېنىڭ گېپىمنى مۇشۇ دۇتارنىڭ تارلىرى سوزلەپ بېرىدۇ.

نۇرۇم: هەي شەيتان قىز، مېنى ئالدىماپسىزدە.

غۇنچەم: ھېچ ئالدىغىنىم يوق. ئۇزۇن بولدى، سىزنىڭ ناخشىلىرىڭىزنى سېغىندۇق. بىردەم دۇتار چېلىپ بېرىسىز ـ ده ئەمدى.

نۇرۇم: سىز ئۇسۇل ئوينىسىڭىز چېلىپ بېرىمەن.

غۇنچەم: مەيلى چېلىڭ ئوينايمەن. (نۇر دۇتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىدۇ. غۇنچەم ئۇسۇل ئوينايدۇ.)

سەھەردە شامال چىقسا،
گۈل شاخى ئىغاڭلايدۇ.
غۇنچەمنىڭ بويى زىلۋا
بۇلبۇل قوندۇرالمايدۇ.

يارنىڭ بېغى ئالمىلىق،
ئالمىلارنى ئۈزمىدۇق.
ئىشقى يولىغا كىرىپ
ھېچنىمىنى سەزمىدۇق.

يارنىڭ بېغىدالەيلى،
ماڭا بارمىكىن مەيلى.
بولسا ـ بولمىسا مەيلى،
مەن يارنىڭ قەلەندەرى.

غۇنچەم قاپىغىنى تۇرۇپ ئۆزۈلدىن توختاپ قالىدۇ.

نۇرۇم: ھوي، نىمە بولدى غۇنچەم؟

غۇنچەم: دەيدىغانىنى دەپ ئېىلىپ، يەنە نىمە بولدى دېگىنىنى.

نۇرۇم: مەن نىمە دېدىم سىزگە.

غۇنچەم: سىز مېنى تېخىچىلا سىنالماي ژۇرۇپسىزدە، مەندە ھېچ گەپ يوق. (يۈز ئۇرۇپ ئالدۇ).

نۇرۇم: (دۇتارنى قويۇپ.) نىمشكە ئىشەنچ يوق، زادى نىمە بولغانلىغىنى مەن چۈشەنمەي قالدىمغۇ؟

غۇنچەم: يارنىڭ بېغىدا لەيلى، ماڭا بارمىكىن مەيلى. مەيلى بارلىغىنى - كورۇڭ دەپ ژۇرۇگۈمنى يېرىپ بەرسەم بولاتتىمۇ، نان دەسسەپ بېرەيمۇ.

نۇرۇم: ھە...شۇنىڭغىمۇ خاپا بولامدۇ كىشى، بۇ خەلق ناخشىسىغۇ، ئۇنى مەن سىزگە ئاتاپ چىقارغىنىم يوق.

غۇنچەم: ئەمىسە، نىمشكە ماڭا قارىتىپ ئېيتمىسىز.

نۇرۇم: ئەمدى چېقىشىپ، مۇھەببەت بولسۇن دەپ ئېيتىپ قويدۇمدە. (يېقىن بېرىپ غۇنچەمنىڭ مۇرىسىنى تۈتۈپ.) ماڭا قاراڭا غۇنچەم.

غۇنچەم: (قارىماستىن.) تۇتماڭ مۇرەمنى. (نۇركەتمەننى مۇرىسىگە سېلىپ، غۇنچەمگە قاراپ ناخشا ئېيتىدۇ.)

گۈلۈم غۇنچە - گۈلۈم غۇنچە،
نىمە قايغۇلىسەن مۇنچە.
پۇغاندا بۇلبۇلۇڭ دايىم،
ئېچىلساڭچۇ كۆلۈپ غۇنچە.
باغ ئىچىگە كېتىدۇ.

گۈلۈم ـ غۇنچە ، گۈلۈم غۇنچە .
نىمە كويدۇرۇسەن مۇنچە.
قېشىمدا تۇرمۇدۇڭ بىردەم ،
مېنىڭ كوڭلۇم ئېچىلمۇنچە.

غۇنچەم نوگايدا سۇ ئېلىپ بېرىپ ، نۇرغا چېچىپ قاچىدۇ. نۇرۇمنىڭ چاڭگىلىدا تىمپ تۇرغان سۇ ، قوغلۇشۇپ چىقىدۇ.

نۇرۇم: ئەمدى مەن چاچسام قانداق قىلىسىز؟

غۇنچەم: مەيلى چىدىغانغا چىقارغان.

نۇرۇم: يەنە ئالا كۆچۈكلەر كېلىپ قالمىسۇن.

غۇنچەم: بولدى ئۇنى تەگمەڭ.

شاكىيو: (سىرتتىن.) زوربخان ، ھەي زوربخان ، قايسىڭلار بار ھوي.

غۇنچەم: ۋىيەي كىمدۇ ئۇ؟
ژۇگۇرۇپ باقتا چىقىدۇ. شاكىيو كىرىدۇ.

شاكىيو: نۇر ، سەن بۇ يەردە ئىكەنسەنغۇ. قانداق ئەھۋالىڭ؟

نۇرۇم: ياخشى ، يامان ئەمەس شاكىيوكا ، قانداق ئۇزـ لىرى ئوبدان تۇرىدىلىمۇ؟

شاكىيو: خۇداغا شۈكرى سالامەت ، زوربخان نەگە كەتتى.

نۇرۇم: ئەشەدە بىر يەرگە بېرىپ كېلەي دەپ ھازىر چىققان ئىدى.

زورىخان: ئەسسلام. (تازىم.) شاگىيومىنىڭ قەدىمى بۇ ياقتا يېتىپ، قاپتىغۇ؟

شاگىيو: سىلىنى يوخلاپ ئوتۇپ كېتەي دېۋىدىم، قانداق ئەھۋاللىرى ياخشىمۇ، سالامەت تۇرامدىلا؟

زورىخان: ياماڭ ئەمەس شاگىيوم. ئىش قىلىپ، تىرىكچىلىگىمىز كېتىپ باردۇ. (نۇرۇمغا قاراپ.) ئولتا بالام.

شاگىيو: ياخشى ـ ياخشى. نەگە بېرىپ كەلدىلە زوردىخندە؟

زورىخان: قېرىغاندا مۇشۇ بالىلارنىڭ غېمى، نۇرۇمنى بىر يەرگە ئىشقا تۇرغۇزۇپ قويماي دېۋىدىم. ھېچ ئىپى كەلمەي تۇرۇدۇ.

شاگىيو: سىلەر بىلەن شىرەم بولسىمۇ تۇققانچىلىغىمىز بار. بىز تۇرۇپ نۇركىملەرنىڭ ئالدىدا ساغىرىپ ژۇرۇدۇ. مانا يېتىملارغا ئوزىمىز ئاتا بولۇمىزدە.

زورىخان: رەخمەت شاگىيوم شۇنچىلىك دېگەنلىرىگە.

شاگىيو: بىزنىڭ ژۇقۇرقى مەلىدىكى جاكزىدا ئىشلەيدىغان راسا بىرئوغۇل بالا كېرەك. ئۇ يەردە «تۇرغان» دېگەن بىر نان قېپى ژىللىقچىمىز بار، ئاچىغىمىز كەلسە، ئۇنىمۇ ھايدايمەن. ئۇ چاغدا دېگەندەك ئىككى ژىگىت كېرەك. ئۇ يەردە بۇزۇلۇپ، چېچىلىپ ياتقان نەرسىنىڭ سانى يوق! نۇر بېرىپ

بىزنىڭ ئورنىمزدا ئېگىدارچىلىق قىلسۇن. ژىللىغىنى ئوبدان قىلىپ كېسىپ قويايلى، قانداق دەيدىلا؟

زورىخان: تاڭمي، نۇرۇم ئوزى نىمە دەيدىكىن.

نۇرۇم: شاڭيوكام ئوزى ئاتدارچىلىق قىلىمەن دەيدىغۇ، مەيلى ئىشلەپ بېرەي، بىراق ژىللىق تۇرمايمەن، چاڭگۇڭ تۇراي.

شاڭيو: چاڭگۇڭ تۇرۇشنىڭ ۋاختى ئوتۇپ كەتتىغۇ.

نۇرۇم: ئەمدى قالغىنىنى ئوزىڭىز بىلىسىز. ئىش قىلىپ چاڭگۇڭ ھېساۋىدا قارچۇشكىچە دېگەندەك ئىشلەپ بېرىمەندە.

شاڭيو: ھە مەيلى ئەمسە. (قولىنى ساناپ.) ئالتى ئاي دەپ قويايلى.

زورىخان: ئالتى ئاي، قېنى ئۇنىڭغا قانچىرەك بىر نىمە بېرىدىلا شاڭيوم.

شاڭيو: باشقىلار سەككىز ئايلىقىنى سەكسەن تەڭگە پۇل، ئىككى خو بۇغداي، بىر قۇر كىيىم - كىچەككە تۇردى. ئۇ- رۇق - تۇققان بولغاندىن كېيىن نۇرغا ئىككى ئايغا قارىماستىن شۇنداق بېرىمىزدە. ئەلۋەتتە قوينۇڭدىن توكۇلسە، قونچۇڭغا دېگەندەك، سىلەرگە كەتسە مەيلى ئەمەسمۇ؟

زورىخان: ئۇغۇ شۇنداق. ئەمدى ئەشۇ سەكسەن تەڭ- گىگە كىچىكرەك بولسىمۇ بىرەر كالا كەلمەسمۇ. (نۇرۇم كۇلۇم- سىرەيدۇ.)

شاگیو: كالىنى نىمە قىلدىلا؟

زوردخان: ياق ئەمدى دەيمىنا.

شاگیو: ئەگەر سېغىپ ئىچىمەن دېسلە بىزنىڭ 3 ـ 4 كالا تۇغۇپتۇ، بىرەنى ئەكىلىپ سېغىپ ئىچسىلە.

زوردخان: ۋايىەي، كىشىنىڭ جانلىق مېلىنى تۇتامـ دىسغان. جان بار يەردە، قازا بار دەپ بىرەر خېيىم ـ خەتەر بولۇپ قالسا، تۇگۈمەسلا چاتاقتە.

شاگیو: ياخشى بېقىپ، سەمرىتىپ، مۇزىيغىمۇ جىقراق سۈت قالدۇرسا، نىمە چاتىغى بولۇدۇ.

زوردخان: بۇلتۇر مۇنۇ ئارقىدىكى خوشـنىمىز ساقى، هاشمباينىڭ بېرىگە ئورتاق قوغۇن تەرگەن ئىدى. هاشمـ باي قوغۇنلۇقتا كېپەك ـ شاپاق بېرىپ، سېغىپ ئىچىگىلەر دەپ بىر كالىنى بېرىپتىكەن. موزىيى ئولۇپ قېلىپ، تېخىلا چاتاق بولۇپ ژۇرمەمدۇ.

نۇرۇم: ئاجىرىلىپتىغۇ چاتىغى.

زوردخان: قانداق پۇتۇشۇپتۇ؟

نۇرۇم: هاشمباي مېنىڭ كالىلىرىم ئىكـكى ياشـتىلا تۇغۇدۇ. بۇلتۇرقى ئولگەن مۇزاي بولسا، بۇ ژىل ئىككى ياشقا كىرىپ تۇغاتتى. ماگا مۇزايلىق سىيىر تولەپ بېرىسەن، دەپ بىچارە ساقىكامـنىڭ بىر نەرسـىلىرىنى ساتـقۇزۇپ بىر بوغاز غۇنۇجۇن پۇتكۇزۇۋاپتۇ.

شاكيو: خەۋىرىم بار. راس ئۇنىڭ كالىلىرى ئۈچ ياشقا ئوتمەيلا تۇغۇدۇ. بۇلتۇر ۋاختىدا تولەپ بەرگەن بولسا، ياخشى راق بىر مۇزاي بىلەن قۇتۇلاتتى، ۋاخ ئوتكەندىن كېيىنلا چاتىغى ـ چاتاق.

زورىخان: ئۇمۇ ۋاختىدا تولەپ بېرەي دېگەن بوغدى، ئورنىنى قىلالماي قالغانده، بىچاره ئادەمنى كوچىلاردا سوراپ ژۇرۇپ نەچچە قېتىم ئۇردى ـ دە. ئۇرغاندىن كېيىن ئالمىسچۇ كاشكى.

نۇرۇم: ئېلىش ئۈچۈن ئۇرغانده ئۇنى. ئاۋال شۇنداق قىلىپ، ژۇرۇگىنى راسا مۇجۇۋالغان.

شاكيو: يوق گەپلەرنى قويۇڭلارچۇ. قېنى ماۋۇ ئوزدـ مىزنىڭ ئىشىغا كېلەيلى. ئەگەر كالىنى سېتىپ ئېچىشتىن قورقـ سىڭىز، ئورنىڭ ئىشلىگەن پۇلىغا چېقىپ كۆزده بىره كالا بېرـ ۋېتەرمىز.

زورىخان: هه مانا بۇ دۇرۇست. شۇنداق بولسۇن شاكيوم.

شاكيو: بىزدىن نىمه كېتەتتى. نەدىكى نىملەرگه خېلى بىر نەرسىلەرنى ئايىمايمەن. نۇر دېگەن ئوز ئەمەسمۇ. ئەگەر ياخشى ئىشلىسە، بىزنىڭ ئورتاقچىنىڭ راسا بىر قىزى بار، چېتىپ قويۇمەن. ئىككىسى بىر بولۇپ، هەممه ئىشنى باشقۇرۇدۇ دېسىلە.

زوربخان: (ئاكلماسقا سېلىپ.) نۆرۈم چاي قاينىدى- مكىن چىقىپ باقمىنا. (نۆرۈم باقما چىقىدۇ.)

شاگيو: بولدى ئاۋاره بولمىسلا، مېنىڭ چايغا تاۋىم يوق. (ئورنىدىن تۇرۇدۇ.)

زوربخان: ئاران بىر كەلگەنده بىردەم ئولتۇرۇپ چاي- پاي ئىچىپ كەتسىلە شاگيوم.

شاگيو: توۋەندىكى مەلىده تويدا بولدۇق، نەزىرده بولدۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە تويغا شەھەردىن لوزۇڭ - بەگلەر چىققان ئىدى. سىلەرنىڭ ئەللىك بېشى چايغا چاقىرىۋاپتىكەن. ئۇيەرده بولدۇق. چىشىڭنىڭ باردا گوش يەدەپتىكەن هار- غىچە يېدۇق. ئەمدى چاينى نەگە ئىچىمىز.

زوربخان: شۇنداق بولسىمۇ، كەمبغەللىنىڭ چېيى چىشقا دورا دەپتىكەن.

شاگيو: بىراق، بىزنىڭ چىشىمىز تېخى ئوتكۇر، دورا لازىم قىلمايدۇ، زوربخىندە.

زوربخان: ئۇستۇخانىنى چاينىسىلىمۇ ئوتۇدىكەنده شاگيوم.

شاگيو: (زەھەرلىك كۇلوپ.) قۇرۇق گەپنى قويۇپ باغنىڭ ئالمىلىرىنى بىر قاتار كورۇپ باقايلى جۇرسىلە.

زوربخان: جۇرسىلە، جۇرسىلە، كورۇپ باقسىلا.

زوربخان بىلەن شاگيو باقما چىقىدۇ. غۇنچەم چېچىلىپ كىرىدۇ.

غۇنچەم: بېشىڭنى يەيدىغان ئادەمگە نىمانچىلا تىكىلىپ

قارايدىكەنە. خوددى بىر ئاچ قالغان بوردىنىڭ ئوزى. مەن ئوز ئىشىم بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتسام، «نىمىشكە ئالدىمغا كېلىپ تازىم قىلمايدۇ. ئادەم بولماپتۇ قىزىڭىز» دەۋاتامدۇ. شاكىيو بولامدۇ، بەگ بولامدۇ، نىمە بولسا بولامدۇ، خوشامەت قىلىپ، نەگە باراتتىم. خوشامەت قىلغانلار ياخشى كورۈنۈش ئۈچۈن قىلىدۇ. مەن ئۇنىڭغا ياخشى كورۈنۈپ، ئاغچا، خېنىم بولۇشنى خالاتتىممۇ.

نۇرۇم كىرىدۇ.

نۇرۇم: غۇنچەم قاپىغىڭىز چۈشۈپ كېتىپتىغۇ؟ خاپا بولدىڭىزمۇ نىمە؟

غۇنچەم: (ئېچىلىپ.) ياق، ھېچنىمە بولمىدى. (ئاز توختاپ.) شۇنداق قىلىپ يەنە كېتىدىغان بولدىڭىزما نۇرۇم. (مەيۈسانە يەرگە قارايدۇ.)

نۇرۇم: مېنىڭچە بولسا، سىزدىن بىرەەمۇ ئايرىلغىم يوق؛ ئوزىڭىز بىلىسىز موماينىڭ تەلىۋى شۇنداق بولۇۋاتىدۇ.

غۇنچەم: شاكىيونىڭىدىن باشقاراق يەردە ئىشلىسىڭىز بولامدۇ؟

نۇرۇم: باشقا يەردە ئىشلەيدىغان ئورۇنىنىڭ ھازىرچە تاينى بولمىسا، ۋاخت بىكار ئوتۈپ كېتىپ بارىدۇ. ئامالنىڭ يوقى، قانداق قىلىمىز. جىنىمىز ئىسەن بولسا، 5 ـ 6 ئاي دېگەن ھېچگەپ ئەمەس.

غۇنچەم: مەيلى ئەمدى، مومانىڭ دېگىنىچە بولسۇن، قېرىغاندا بىزدىن كوكلى قالمىسۇن.

زورىخان كىرىدۇ.

زورىخان: (نۇرۇمغا.) شۇنداق قىلىپ شاكىيونىڭكىگە بارىدىغان بولدۇڭ. ھەر ھالدا ئۇلارنىڭ چىشىغا تەگمەي دېگىنىنى قىلساڭ ئوبدانراق بىرنەرسە ئالغىلى بولۇدۇ. ئوزىمۇ دەۋاتىدىغۇ ئاكىلىغانسەن؟

نۇرۇم: ئاكىلىدىم.

زورىخان: ھە ئاندىن بولغاندىن كېيىن كېلىشمىگەن ئىشلارغا ئارىلاشماستىن بەكئۇاشلىق قىلماي سىلىنىڭ راس، خوپ دەپ قويساڭ سەندىن ھېچنەرسە كەتمەيدۇ.

غۇنچەم: خوپ ـ خوپ دەپلا تۇرسا، ھەممىسى بوينىغا مىنۇالىدۇ.

زورىخان: (غۇنچەمگە.) سەن تېچىتۇ. ساكا گەپ قىلۇاتقىنىم يوق. ئوزەكمۇ ھاكاۋۇر بولۇپ كېتىپ بارىسەن قىزىم. مەن سىلەرنى نىمە جاپالار بىلەن چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشۇۋاتىمەن. سىلەر ئۇنى بىلمەيسىلەر. (نۇرۇمغا.) ئىش قىلىپ پاتراق كۆنكىنى پۈتكۈزۈپ دېگەندەك بىر نەرسە ژۇلۇپ قايتىپ كەل. ھەممىنى ئوزەڭ ياخشى كورۇپ تۇرۇسەن. بىزدە پېتەرلىك يەر، سۇ، قوش جابدۇق بولسا، سېنى چاكىگۈكا بېرەتتىمۇ، خەلقنىڭ ئىشىگە تەلمۈرتەتتىمۇ، جېنىم بالام،

ۋاي...خۇدا... ئاپاڭ رەھمەتلىك ساڭا تولىمۇ ئامراق ئىدى مەنمۇ سېنىڭ ياخشى كۈن كورۈشۈڭ ئۈچۈن ھەر نامىزىمدا دۇئا قىلىمەن.

شاڭيو: (كىرىۋېتىپ.) ئالمىلار بۇ ۋېل تازا بوپتۇدە. (غۇنچەم ئوزىنى ئاستا ئويگە ئالىدۇ.) ھاي ـ ھاي، غۇنچە قىز، تازىم قېنى؟ ژۇرت ئاتىسىغا بولغان ھۇرمەت شۇمۇ، ئوزىنىڭ تۇققانلىرىدىنمۇ قاچامدىكەن، ئاخماق.

زورىخان: ھوي غۇنچەم، شاڭيو داداڭغا تازىم قىل، سەت بولۇدۇ. (غۇنچەم ئىشكىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، سۇس تازىم قىلىپ كىرىپ كېتىدۇ.)

شاڭيو: ھە، قىز بالا دېگەن ئەدەپلىك بولۇدىغان. ئەدەپ ئەخلاق دېگەن ئادەمنىڭ بىر ھوسنىدە. (نۇرۇمغا.) خوش نۇر قانداق قىلىدىغان بولدۇڭ ھازىر ماڭامسەن؟

نۇرۇم: بولۇدۇ، باربمىز.

زورىخان: مەيەرگە كىرگىنە نۇرۇم. (زورىخان باققا كىرىدۇ.)

شاڭيو: (ئوز ـ ئوزىگە.) بۇ خوتۇننىڭ ياخشى ئىككى نەرسىسى بارەدە. بىرى مانا مۇشۇ ئالمىلىق بېغى، بىرى قەلەم ـ قاش قىزى. ھەر ئىككىسىنى ئەپلەپ قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. مەن شۇچاقچە سەپ ـ سالماي ژۇرۇپتىمەندە، تىماقتا توختىغىدەك بالا بوپتۇ ئەمەسمۇ بەچچىغەرنىڭ قىزى. ھەركۈنى شۇنى

داق قىز، تېزا ھەم قىمىز ـ قوزا بولۇپ تۇرسا، ئادەم قېرىـ مايدۇ ـ دە، دۇنيادا. بۇ خوتۇنىنىڭ قۇسقىدا قىزنىنى نۇرغا بەرمەكچى ئوخشايدۇ. نۇرنى قارىغىغا ئېلىۋالغىنىم خېلى ئىش بولدى. ئەمدى ماۋۇ سوزمەن خوتۇننى كوزدىن يوقاتـ ساق قىزىمۇ، بېغىمۇ نەگە باردۇ. ئوز پېغىدا، ئوزگۇشنى قورۇيمزدە. مۇشۇ گۇللۇك باغدىلا بۇ چىرايلىق قىزچاققا ئوي تۇتۇپ بېرىمىز. يامىنغا كەلسە، جاجىسى ئازراق پۇل، تۇل خوتۇن. يېتىم ئوغۇل دېگەنىنىڭ قولى نەگە يېتىدۇ.

زورىخان ئويدىن چىقىدۇ.

زورىخان: سىلىنى ساقلىتىپ قويدۇقمۇ، شاگىيوم. نۇرۇمـ نىڭ بىر نەرسىلىرىنى جايلاپ يولغا سالايلى دەۋاتىمىز.

شاگىيو: ياخشى ـ ياخشى بوپتۇ، ئەللىك بېشىنىڭ ھويـ لىسىدا مېنىڭ ئېتىم بار. مەن كېتىۋېرەي، نۇر ئارقامدىن بارـ سىمۇ بولۇدۇ. خوش ئەمسە، تۇرۇپ قالسىلا.

زورىخان: ئۇزۇتۇپ قويماي. (شاگىيو بىلەن زورىخان تالا تەرەپگە چىقىدۇ.)

نۇرۇم باغ ئارقىسىدىن شازادىخان ئاھاڭىنىڭ ئەۋجىسىگە ناخشا ئېيتىدۇ.

مەن كېتەر بولدۇم يارىم،
ئەرزىم بايان ئەيلەپ كېتەي.
مېھرىبان يار قالدى دەپ
چوللەردە قان ژىغلاپ كېتەي.

غۇنچەم پىر تال غۇنچىسى بار قىزىلگۈلنى تۇتقان ھالدا ئويدىن ناخشا ئېيتىپ باشلىنىشنى ئېيتىپ چىقىدۇ.

قۇرغۇيۇم ئۇچتى قولۇمدىن،
قايدا مېھماندۇر بۇگۈن.
دەخلى بەرمەگلەريارىمغا،
كوگلى پېرىشاندۇر بۇگۈن.
(قاشانىڭ يېنىغا كېلىپ ژىراقتا كوز تىكىدۇ.)
پەردە

ئىككىنچى پەردە

1 - كورۇنۈش

شاگيونىڭ مەھەللە ئىچىدىكى ھويلىسى. سەھنىنىڭ سول تەرىپىدە تۆۋرۈك ۋە ياغاچلىرى ئويما نەقىش بىلەن زىننەتلەنگەن پېشايۋان ۋە بىر قانچە ئوينىڭ ئىشىك - پەنجىرىلىرى كورۇنۈدۇ. سەھنىنىڭ ئوڭ تەرەپ ژۇڤورىسىدا شاپتۇلۇق، توۋەنرەكدە ژىراقتىن بېدە بىسىلغان لاپاس كورۇنوپ تۇرۇدۇ. ئارقا تەرەپتە تېرەكلىك بوستان. ھويلىدا بىر توپ قېرى قارا ياغاچ. ۋاخت كۆز. (ئەگەر سەھنە ئىمكانىيەت بولسا، مەي باغلاپ پىشقان ئۈزۈملۈك باراڭ بولۇدۇ.)

شاگيو بىلەن شەرۋان ئاغچا سوھبەت قىلىشۋاتىدۇ.

شەرۋان: ياق - ياق بولدى. تولا ئاغزىمنى ئاچماي ئولتارسۇن.

شاگيو: ھە. نېمە ئانچە چىچاڭشىپ كەتتىڭ.

شەرۋان: ھوي يەنە قايسى ئاغزلىرى بىلەن شۇ گەپنى قىلدىلا.

شاگيو: بىر ئەرگە تورت خوتۇن داۋا. ھازىر مەندە بولسا، تېخى ئاران ئىككى خوتۇنغۇ.

شەرۇان: بايتوقايدىكىنى نەگە يوشۇرۇدىلا. مېنى ھېچنىمە بىلمەيدۇ ـ دەيدىكەندە. يەرنىڭ تېگىدە ئىلان كوشۇگەننى بىلمەن مەن.

شاگيو: كىم دېدى ساڭا، يوق گەپ.

شەرۇان: يوق گەپ ئىمىش. ئەمسە، نىمشكە ئالتى كۈندە بىر قېتىرايدىلا ئۈياقتا.

شاگيو: ئەگەر شۇنداق بولغاندىمۇ تېخى تورتكە يەتمەيدىغۇ.

شەرۇان: ئون ئىككىگە يېتىپتىغۇ. توققۇز قىز ئېلىپ قويۇپ بېرىپتىلا. ھازىر ئەمىرلىرىدە ئۈچ خوتۇن، ئەمدى ئىنساپ قىلىش كېرەك. ساقالغا ئاق كىرگەندىمۇ ھەۋەس قىلىۋىرەمدۇ كىشى.

شاگيو: ساقالىنىڭ ئاقارغىنىغا قارىما سەن. (كوكسىگە بارماقلىرى بىلەن نوقۇپ.) كوكۈلگە قارا، كوكۈلگە! بىزنىڭ كوكلىمىز تېخى ژىگىرمە ياش ژىگىتنىڭ كوكلىدەك چاچچىپ تۇرۇپتۇ. مەسلەن: ھويلىدا ژۇرگەن خورازغا قاراپباق، شۇ جېنىدا مۇشتەك تۇرۇپ، ئون نەچچە مىكيانىنى ئارقىسىدىن ئەگەشتۈرۈۋاپتۇ. مانا شۇنداق ئاق خوراز دېسەڭ بولۇدۇ، بىزنى.

شەرۇان: ئۇ دېگەن توخۇ، سىلى دېگەن ئادەم.

شاگيو: ھە مانا قارا، مەن تاغدەك ئادەم تۇرۇپ توخۇ-چىلىك بولالمايمەنمۇ. توققۇز قىز ئېلىپ قويۇۋەتكەن بولسام،

ئون بولۇپ كەتسۇن ، ئەمىلىمىزدە ئۇچ خوتۇن بولغان بولسا ، تورت بولۇپ كەتسۇن. ھېسابقىمۇ توپ توغرىلا بولۇدىكەن.

شەرۇان: ياق ، ئەمدى مەن يول قويالمايمەن. بۇرۇنقى خوتۇنلىرىدەك كەلسە ـ كەلمەس زادى پەس يەرنىڭ قىزى ئەمەسمەن ، يا بولمىسا سەرالىق ئەمەسمەن ، مەنچۇ شەھەردە چوڭ بولغان بەگ ئەۋلادىمەن. ھېلىمۇ گەپ قىلماي بەرسەم مېنىڭ ئۈستۈمگە ئىككىنى ئالدىلىغۇ. بۇنىڭدىن ئارتۇق چىدالمايمەن. ياشلىغىم قىزىلگۈلدەك چىرايىم مۇشۇ سادايى قىياپەتتە غازاڭ بولۇپ كېتىپ باردۇ.

شاكىيو: بوپتۇ. بايتوقايدىكىنىڭ خېتىنى بېرىۋېتەي ، ئوزەڭ ئېگە بولۇپ غۇنچەمنى ئېلىپ بەر. ساڭا ئالتۇن قاداق ئېلىپ بېرەي. سېنىڭ بۇرۇنقى ئالتۇن بىلەيزۈگۈڭ يېنىگرەك بولۇپ قاپتۇ. ئىككى سەرئالتۇندا بىلەيزۈك سوختۇرۇپ بېرەي.

شەرۇان: ئالتۇن جابدۇق ، توۋار ـ توقمىلار يېتىپ ئاشىدۇ. خالىسام يەنە ئوزەم ساڭىدىكى ئاشلىق ، تاغدىكى مالنى ساتقۇزۇپ ئېلىۋېرىمەن. ئەمدى مېنىڭ ئۇنداق نەرسىلەرگە ئالدىنىۋېرىدىغان ۋاختىم ئوتۇپ كەتتى. ھازىر نېمە قىلىشىمنى ئوزەم ياخشى بىلىمەن. مۇشۇ مال ـ مۈلۈك نەچچە يۈز خوڭۇق يەر ـ زېمىنلارغا مەنمۇ ئېگە ، مەنمۇ خوجايىن.

شاكىيو: مانا ئوزەڭ ئېيتىۋاتسەن ، مال ـ مۈلۈك دېگەننى بىر ياقتىن خەشلەۋەتسە تۈگەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر ياقتىن

توپلاپ، بىر ياقتىن خەشلەش گىرەك. مېنىڭ دېگىنىم زورىـ خانىڭ بېغى مۇشۇ مەلدە بىرلا باغ. مانا شۇنى ئوزىمىزگە قارىتىپ ئېلىش كېرەك. ئۇ خوتۇن ھازىر ئېغىر ئاغرىق. بەربىر ساقىيالمايدۇ. ئەگەر قىزى بىزنىڭ قولىمىزدا بولسا، قۇلدەك ئىشلىتىسەن. بېغىمۇ بىزنىڭ مۇلكىمىزگە قوشۇلۇدۇ ئەمەسمۇ، نىمشكە مېنىڭ پلانلىرىمنىڭ تىگىگە يەتمەيسەن.

شەرۇان: پلانلىرىنىڭ تېگىنى ئوبدان بىلمەن، بىر چالمدا ئىككى پاختەكنى ژىقىتىش.

شاگىيو: ھەبەلى، مانا شۇ، ئېقىللىق خوتۇندە سەن.

شەرۇان: ئۇ پلاننى باشقىچەرەك يول بىلەنمۇ ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولۇدۇ.

شاگىيو: مەسلەن: قانداق قايسى يول بىلەن؟

شەرۇان: غۇنچىنى كۆندەشلىككە ئەمەس. كېلىنلىككە دەپ قولغا چۈشۈرۈمىز. ئىش تېخىمۇ ئاسان بولۇدۇ.

شاگىيو: (ئازجىم.) مانا قارا، ما گەپنى...

شەرۇان: ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتىغۇ، نىمە گەپنى؟

شاگىيو: مېنىڭ كۆڭلۈم چۈشۈپ قالغان بولسا، دۈرۈست بولامدۇ؟ بۇنى قانداق قىلسەن؟

شەرۇان: كىمنى كورسە چۈشۈۋېرىدىغان قانداق سارائ كۆڭۈلكەن ئۇ؟!

شاگىيو: بولدى ئاغزىڭغا قاراپ سوزلە. ئۇنى ئويلۇـ

شۇپ كورۇمىز.

شەرۋان: ئويلۇشۇپ كورۇدىغان ھېچنىمىسى يوق. كوكلۇم - پوكلۇم دېگەن گەپلىرى مەشەدىلا قالسۇن. سىلىمۇ ئېغىزلىرىغا ئېگە بولسىلا، قالغان ئىشنى ئۆزەم جايلايمەن.

شاكىيو: خوش شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ تەلئۈمگەكونىمۇ-دۇكۇڭ. ھازىرچە يېپىق قازان يېپىق بويىچە قالسۇن. ئەمدى بۇ يەردە يەنە بىر مەسىلە بار. نۇر بۇ ئىشىڭغا پۇتلۇشۇدۇ. نۇر بىلەن غۇنچە بىر-بىرىنى ئولگۈدەك ياخشى كورۇدۇ. زورىخانىمۇ قىزنىنى نۇرغا بەرمەكچى. بۇنى قانداق قىلسەن؟

شەرۋان: شۇ قاپىغى يامان گادايغىمۇ قارامدۇ كىشى. غۇنچىدەك قىزنىڭ ئۇنداق يالاڭدەكلەرگە زايا كېتىشىنى بىشىدا ئەقلى بار ھەر قانداق كىشى بىلمەمدۇ.

شاكىيو: توغرى بىزلا غۇنچىنى سىيتكە ئېلىپ بېرىمىز دېسەك، ژۇرت موتىبەرلىرى ئەلۋەتتە بىزنىڭ گېپىمىزنى قىلمىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، ھەرھالدا، غۇنچىنى سىيتكە نىكا قىلغىچە نۇرغا ئۇختۇرماسلىق كېرەك. نىكا بولغاندىن كېيىن خوتۇن كىشى دېگەن ئەركىشىنىڭ قۇلى، بىروۋنىڭ ئەمرىگە ئوتۇپ بولغان خوتۇنغا پالان - پۇستان دەپ ئېغىز ئاچقان ئادەمنىڭ تىلى كويۇدۇ. (مەشرەپ كىرىدۇ.)

مەشرەپ: ئاكا! باسىت ئەلىك بېشى شاكىيوكام بىلەن كورۇشەتتىم دەپ دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇرۇدۇ.

شاگیو: قىچا مەيەرگە كىرسۇن.
مەشرەپ چىقىدۇ. شېرۋان ئويگە كىرىدۇ. ئەللىك بېشى كىرىپ سالاملىشىدۇ.

باسمت: بىمەنە بىر ۋاختتا كېلىپ، سىلىنى بارام قىلىپ قويدۇممۇ نىمە شاگيوكا.

شاگيو: موتابەتچى بولۇپ كېتىپسەنا باسمت ئولتار. سېنىڭ پات ـ پات كېلىپ تۇرغىنىڭ ياخشى. قۇرۇق كەلمەيسەندە، ئەلۋەتتە.

باسمت: بىراق، بۇ قېتىم قۇرۇق كېلىپ قالدۇقتە شاگيوكا. شۇنىڭ ئۈچۈن بىمەنە كېلىپ ئاۋارە قىلغىنىمغا ئەپۇ سورايمەندە.

شاگيو: مۇغەمبەرلىك قىلما. ھاشىمباينىڭ موزىينى يوغانلا بىر كالىغا ئايلاندۇرۇپ بەرگىنىڭ ئۈچۈن خېلى بىر نىمە ئاپسەنغۇ؟

باسمت: پاھ، ئۇ پىششىق سورەپ ژۇرۇپ مىڭ تاغا گەپ قىلىپ ئاران 12 تەڭگە بەردى.

شاگيو: بىزنىڭ نەسۈنمىز قېنى چىقار.

باسمت: خەۋەرلىرى بار. لوزۇكلارنى مېھمان قىلىمەن دەپ بىر مۇنچە قەرىزدار بولۇپ قالدۇق. ئەمدى بىرەر قېتىم كەڭچىلىك قىلىدىلىمدە. يەنە بىر قېتىمدا تەڭشۈپتەمىز.

شاگيو: سەن ھارامزەدىمۇ بىزگە پايدا بەرمەيدىغان بولدۇڭ. تاپقىنىڭنى لوزۇڭ، بەگلەرگە سوڭگىتسەن.

باسست: لوزۇك، بەگلەرگە يېقىن بولۇالغىنىم سىلىگىمۇ زىيان بولماس. باشقا ئەللىك بېشىلارغا قارىغاندا مەن سىلىگە ھەر مەنپىەت يەتكۈزۈمەن دېسلە.

شاگىيو: ئارپا، بېدە پۇلىدىن خېلى توغۇرلىغانسەن.

باسست: بىز ناھايىتى ئىككى تەگگىدىنلا تۇتۇۋالدۇق، دىخانلارغا بىرخو ئارپا، يۇز باغ بېدە ئۈچۈن تورت تەگگىدىن تارقىتىپ بەردۇك.

شاگىيو: باشقا ئەللىك بېشىلار ئۈچ تەگگىدىن تارقىتىپ ئۈچ تەگگىدىن ئوزلىرى ئاپتىغۇ.

باسست: بىزنىڭ قول ئاستىمىزدا بىركوكەمە بار. شۇنىڭ چاتاق چىقىرىشى بىلەن بۇ قېتىم شۇنداق بولۇپ قالدى. ھوكۈمەت بىرخو ئارپا، يۇز باغ بېدە ئۈچۈن 12 تەگگە بېرىپ تۇرمەك، قالغىنى كىمنىڭ يانچۇغىغا چۈشۈپ كەتتى. ھەممىنى بەرسۇن دەپ تۇرۇۋالدى.

شاگىيو: سەن ھوكۈمەت ئىشىغا نىمە ئارىلىشسەن دەپ تازا قامچىلاش كېرەك. ئوزەگىمغۇ لاتىدەك بىرنىمكەنسەن. ئون بېشىلىرىڭغا باغلىتىپ مەيەرگە ھايداپ كەلسەڭ بولمامدۇ. قارىغاچقا ئېسىپ ئەدىۋىنى بېرەتتىم مۇناپىقنىڭ. شۇنداق ئوت قۇرۇقلارنىڭ جاجىسىنى بېرىپ، ژۇرۇگىنى مۇجۇپ قويمىسا، باشقا مۇتەھەملەرمۇ ئەدەپكېتىدۇ. قارا تېخى ئۇيالماي كىمنىڭ يانچۇغىغا چۈشۈپ كەتتى دېگىنىنى.

باسست: تەپ تارتماي شۇنداق دەيدۇ، فارىسلا!

شاگيو: مەن شاگيولىقنى ئالغىچە ئازچىقىم تارتتىممۇ؟ ئوردىغا ژۇگۇرۇپ، شەگگەن يامۇلغا ژۇگۇرۇپ، ژۇرتقا چاي قۇيۇپ، قانچە يامبۇ، قانچە مونەك پۇللار چىقىپ كەتتى.

باسست: دارىن، لوزۇك، بەگلەرگە تارتۇق قىلىنغان ئات، يامبولازچۇ دېسلە.

شاگيو: ھە مانا مېنىڭ شۇنچە كەتكەن چىقىملىرىمنى ژۇرت تولىمەي كىم تولەيتتى.

باسست: شۇنداق بولماي ژۇرتنىڭ گەدىنىدىكى قەرزدە ئۇ.

شاگيو: ئەمدىزە ئارپا، بېدىگە چىققان 12 تەگگىنىڭ 6 تەگگىسىنى ئېلىپ، ژۇرتقا چېچىلىندىغان يۇز تەگگە سېلىقنى يۇز ئەللىك تەگگە قىلىپ، بىرسىنىڭ داۋاسىنى پۈتكۈزۈپ ئۇنىڭدىن ئېلىپ تولىمسەم، دېۋە ـ پىردىن پۈتكۈزۈۋالمەنمۇ ھەققىمنى.

باسست: بەلى ـ بەلى قالتىس گەپ قىلدىڭىزدە شاگيوكا، تىڭگە يەتمەيدۇ، بەغەرەزلە.

شاگيو: توختاپتۇر، ئۇنداق بەغەرەزلەرگە مەن ئوزەمنىڭ كىم ئىكەنلىگىمنى تونۇتۇپ قويمىسام قانداق شاگيو بولۇپ تۇرۇمەن.

باسست: ھەبەلى بۇرنىنىڭ بېزىنى ئېلىش گېرەك، خۇمسلارنىڭ. جاناپلىرىدەك ژۇرت كاتتىسىغا بى ھورمەتلىك

قىلىپ ئارقىسىدىن كوتۇلداپ ژۇرگەن نەسلەر بىزنى ئەلۋەتتە كوزگە ئىلمايدۇ-دە. يەنە ياقۇپ دېگەن بىر قاغدالما بار. ئۇ كۈنى ھارۋا سېلىشتىن چۈشكەن 20 تەڭگىنى بەرگىچە بىر مۇنچە ئەزۋەلەپ ئون بېشىغا يېتىپتۇ. قىشتا كومۇر سەپسىسگە ھارۋىسىنى قوشقىلى ئۇنۇماي بىر مۇنچە كوكەمىلىك قىلدى. ئۇمۇ «ئازنباقى»دىن ئوگۇنۇۋاتىدۇ. زادى شۇنداق يامان نەرسىلەرنىڭ ھەممىدىن ئېشىشىغا سەۋەبچى يەنە ئاشۇ ئازنباقى، ئۇنىڭ گەپتا نىلىغچۇ.

شاگىيو: تېخى مېنىڭ سىم ئورىغان قامچامنىڭ ئاچچىقىنى تېتىمغان مۇتەھەمەلەردە. ياقۇپ دېگەن نەمىسگە ئىشىنىپ شۇنداق يوغان سوزلەيدىكەن. يا باي بولۇپ قالدىمۇ ئۇ.

باسىت: نەدە ژۇرۇپ باي بولۇپ قالىدۇ. ئوزىنىڭ شۇنداق بەغەرەزلىگىدىن چاپىنى تىزدىن ئاشماي، گادايلىشىپ كېتىپ بارىدۇ. ئىككى پارچە يېرى بارئىدى، بىر-پارچىسىنى سېتىپ ئالۋان تولەپتۇ.

شاگىيو: ئەمىسە، نەمىگە يوغان سوزلەيدىكەن ئۇ، رودۇ!

باسىت: بىر ئات ـ ھارۋىسى بار، ئۇنى ھوكۇرەتكەن شۇمكىن.

شاگىيو: ھە...توختاپ تۇرسۇن كورۇمىز. بۇنى قويۇپتۇ. بۇگۈن سېنىڭ ھېچبىر پايدا چىقىدىغان گېپىڭ يوقمۇ؟

باسىت: (يالغان كۈلۈپ.) بۇگۈن بولمىسا ئەتە بولۇدۇ

دېسله. پايدا نەگە قېچىپ قۇتۇلۇدۇ سىلىدىن. ئىش قىلىپ خەلق ئاشلىغىنى ئېلىپ بولسۇن. ساتسا پۇل بولۇدىغان نەرسىلەر مەلدە كوپەيسۇن. ئاندىن بىر ژاراقى مۇنداق قىلمايمىز مۇ. (قولىنى ئايلاندۇرۇپ، يانچۇغىنى كورسۇتۇدۇ.)

شاگىيو: ھە شۇنداق بولسۇندە، قۇرۇق گەپ قۇلاقىغا خۇشياقمايدۇ.

باست: خاترجەم بولسىلا، باستنى ئەللىك بېشى قىلغىنىم ھەجەپ ئوبدان بوپتىكەن دەپ قالمدىلا. (ئورنىدىن تۇرۇپ.)

شاگىيو: نەگە ئالدىرايسە. ئولتارئويدە پولو پىشۇاتىدۇ.

باست: ۋاي ئېسىمدىن چىقىپ كېتىپتا.

شاگىيو: ھە، ھە ئۇنتۇپ قاپسەندە قېنى؟ نىمە؟ نىمگەپ ئۇ؟

باست: ياق، پايدىلىق ئەمەس قۇرۇق گەپ. ھاشىم باينىكىگە راسا يايلونىڭ قىمىزى كەپتىكەن، ئەمدى ئىككى چىنىدىن ئىچىپ تۇرۇۋۇدۇق، مەزنىنىڭ قۇچىناجىمى بولۇڭ دېسە، بولۇڭ دەپ مېنى زوربخانىڭكىدە باشلاپ باردى.

شاگىيو: خوش نىمە بوپتۇ ئۇ يەردە؟

باست: ئۇ خوتۇن ساكراتقا چۇشۇپ قاپتۇ. قىزى ئۇرۇمنى قىچقىرىپ بېرىگىلەر، ئاپام ۋەسىيەتلىرىم باردى دەپ نەچچە قېتىم سوردى. شۇنىڭغا تارتىشۇاتىدۇ، دەپ ژىغلايدىكەن. ھەر قايسىلىرى ئەللىك بېشىمىز بولغانىدىن كېيىن

شاگیومغا بیرىپ ئېيتىدۇ، نۇرۇمغا 3 ـ 4 كۈنلۈك رۇخسەت بەرسە كېلىپ مومايغا ئېگە بولۇپ، توپىدە تۇرسا ياخشى بولۇدۇ. قىزى بولسا يالغۇز دەپ مېنى بۇيەرگە ئېۋەتكەن ئىدى.

شاگيو: بارالمايدۇ، هازىر خامان ۋاختىدا نۇرنىڭ بېشىنى قاشلىغىلىمۇ چولىسى يوق، بېرىپ ئېيت، بىز ئېگە.

باسىت: ماقۇل ـ ماقۇل شاگيوكام ئوزى ئېگە بولۇدىكەن غەم قىلمىسۇن دەيمەن. (ماكىدۇ.)

شاگيو: توختىغىنا باسىت. ساڭا بىر مەسلىھەتىم بار. زوردىخانىنىڭ قىزىنى بىزنىڭ سىيتىكە ئېلىپ بەرسەك دەپ شەرۋان بىلەن مەسلىھەتلەشكەن ئىدۇق.

باسىت: ۋاھ، ناھايىتى ياخشى ئىكەنبۇ، تەلىيى بار قىزىكەن. سىلىگىلا كېلىن بولسا، بېشى ئاسمانغا تاقىشىدۇ ـ دە.

شاگيو: لېكىن، ئۇ خوتۇن نۇرغا بەرمەكچى، ۋەسىيتىمۇ شۇ توغرۇلۇق بولۇش كېرەك. يەنە ساڭا ئۇختۇرۇپ قويۇدىغان بىر نەرسە، نۇر بىلەن غۇنچە بىر ـ بىرىگە ئاشىق ـ مەشىق. شۇنىڭ ئۈچۈن زوردىخانىنىڭ ئولۇم مەرىكىسىدە جاماـئەت ئالدىدىن ئوتكۈزۈپ قىزىنىڭ بېشىنى باغلاپ ئېلىش كېرەك. غۇنچىنى بىزنىڭ ئېگىدارچىلىغىمىزغا تاپشۇرۇش كېرەك. سەنمۇ مۇشۇنىڭغا كۈچ چىقارساڭ بولۇدۇ.

باسىت: ئەلۋەتتە ـ ئەلۋەتتە، جان پىدا ـ دە، بىز.

شاگيو: ئاندىق بولسا، بىز بۇنى نۇرغا ئۇختۇرمايمىز.

باست: بولودۇ، ــ بولۇدۇ. بىراق، قولاقتىن ــ قولاقتىقا ئاڭلىنىپ بىردەمدە ژۇقۇرقى جاڭزىغا يېتىپ قالامدىكەن.

شاڭيو: مانا شۇنىڭ ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك.

شەرۋان ئويدىن چىقىدۇ.

شەرۋان: شۇنىڭغىمۇ باش قاتۇرامدۇ.

باست: شەرۋانەم، سىزمۇ ئاڭلاپ تۇرۇپتىكەنسىز ــ دە.

شەرۋان: يايلودىكى ئاتلاردىن 3 ــ 4 نى ئەكىلىمىز دەۋاتاتتىمغۇ. نۇرنى شۇنىڭغا چىقارمامدىلا.

شاڭيو: ئەقلىمگە كەلمەپتا، نۇرنى قىچقارت.

شەرۋان: ئۇ بۇگۈن مۇشۇ باغدىلا قوراي ئورۇۋاتىدۇ باغ تەرەپكە بېرىپ مەشرەپنى چاقىرىدۇ، سىرتتىن مەشرەپنىڭ «ھە، ھەدە نىمە دەيسىز» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. شەرۋان «نۇرنى قىچقىرىۋەت» دەپ بۇيرۇيدۇ.

باست: شەرۋان ئاغچا ناھايىتى تەدبىرلىكتە.

شاڭيو: ئالدىراشۇنداق قويساڭ. خىدىرى ئېشىپلاكېتىدۇ.

باست: ئوزىگمۇ ئاغچىلىق قالتىس يارىشىدۇ جۇمۇ. باشقا ئاغچىلىرى شەرۋانەمنىڭ ئالدىدا بىر ئېغىز سوزمۇ قىلالمايدىغۇ دەيمەن.

شاڭيو: بولدى ئاغزىڭنى ژۇم. (نۇرقولدا ئوغاق، تەلىگەن ھالدا كىرىدۇ.) قوراينى ئورۇپ بولدۇڭمۇ؟

نۇرۇم: ياق تېخى بېرىمنى ئورۇپ بولدۇم.

شەرۋان: نىمە ئانچە ئاستا، چاپسان ئوردىسا‌ڭ بولمامدۇ؟

نۇرۇم: تورغاي چوڭچىلىقىغاندا كېلىپ ئورۇشقا باشلىغان ئىدىم، مۇشۇ ۋاقتىچە دەم ئالىماي ئورۇۋاتىمەنغۇ. سەككىز خولۇق باغنى ئەتىراپىدىكى قوراپغۇ، ئۇنى «سۇپ» دەپلا ژىغىۋېتىدىغان جاھىلگەر ئەمەسمەن.

شاكىيو: تەنەگەپنى ئوگەنمەي، نانىنى ھالالاپ يېيىشنى ئوگۈنۈش كېرەك نۇر.

باسىت: ھالال ئىش دېگەن ياخشى. ئىشلەپ بىرۋۇنكى بىر بۇردا نېنىنى ئېلىپ يېمەك ئاسان ئەمەس.

نۇرۇم: ئەمدى سىلەرگە نىمەقىلىپ بەرسەم بولۇدىكەن تاڭ.

شاكىيو: نىمە ئىش قىلىپ بېرىمەن دەپ چاكىكۇڭ تۇردۇڭ. ئۇسۇل ئويناپ بەرمەيسەنده، ئىشلەپ بېرىسەن.

نۇرۇم: يازىچە قىلغان ئىشلارغا قاراپ گەپ قىلايلى. (لاپاسنى كورسۇتۇدۇ.) ئاشۇ لاپاستكى ئونبەش مىڭ باغ بېدىنى كىم ئورۇپ ئەكىلىپ باستى. بۇ، كوز يەتمەس ئېتىزلارنى‌ڭ بۇغداي تېرىقلىرىنى كىملەر ئوردى. كىم ئوستۇردى، قوش ھايداش كەتمەن چېپىش، ئوما ئورۇش، ھارۋا ھايداش، مۇشۇ ئىشلارنى‌ڭ ھەممىسى ئۇسۇل ئويناشمۇ شاكىيوكا. تېخى مۇشۇ تاغ-تاغ بولۇپ دوگلانغان ئاشلىق باغلىرىنى بىز تىپىپ ئالمىدىغاندىمىز. تاڭ سەھەردە تۇرۇپ، ئەل ياتقىچە ئىشلىگەنلىگىمىز يەنە سىلەرنى قانائەتلەندۈرمىگەن بولسا، ھېساۋىمىزنى بېرىڭ چىقىپ كېتەيلى.

باسست: ياق ـ ياق ئانداق توقۇمىنى قارىنكغا ئالما. شاگيوكام سېنى ئىشقا پىشسۇن، ياخشى ئادەم بولسۇن دەيدۇ ـ دە.

شەرۋان: ۋاي ـ ۋۇي چىقىپ كېتىمەن دەپ بىزنى قورقۇتماتچىمۇسەن ساڭا ئوخشاش پايتىمىسىنى تەتۈرئورىغاندىن كۆرمىگى ئىش تاپالماي ژۇرۇدۇ.

نۇرۇم: بولدى شەرۋانىدە سىز زەھىرىڭىزنى سالمىسىڭىزمۇ شاگيوكامنىڭ گېپى يېتىدۇ.

شەرۋان: ھوي سېسىق گەپنى نەدىن ئوگەندىڭ!؟

نۇرۇم: سىلەردىن.

شاگيو: بولدى بىمەنە گەپنى قويۇش.

باسست: گەپنى تەگسىڭ تېرىق بولۇدۇ، قىلىدىغان ئىشىڭ گېپىنى قىلايلى.

شاگيو: نۇر، سەن ھازىر يايلاققا ماڭ. جاگزىدىن چىقىپ ۋەتكەن ئاتلاردىن تورتنى ئەكىلىپ، مەيەردىكى ئاتلار بىلەن بىللە تۇلۇققا قوشۇڭلار. ۋاخ ئوتۇپ كېتىپ بارىدۇ. خاماننى جىدەللىتىش كېرەك.

نۇرۇم: بىزمۇ ئادەمدە، قىڭغىرگەپ قىلماي، تۈزلا گەپ قىلسا ئاڭلاۋېرىمىز.

شاگيو: بولدى، تاكاللاشماي بارىڭە.

نۇرۇم: قايسى ئات بىلەن چىقىمەن.

شاگيو: جاگزىدىكى تورۇق ئاتنىمىن.

شەرۋان: قوزىدىن 3 – 4 نى ھايدىغاش كەلسۇن.

باسست: ھەببەلى قېمىز ئالغاچ چۇشۇدۇ – دە.

شاگيو: (ئۇرۇمغا.) ھېلىقى ساۋدان دېگەن قازاقتا دەپ قوي. قېمىز، قوزىلارنى ئوزى يەتكۈزۈپ بەرسۇن. ئاندىن كېيىن بالىسى ئېتى نىمىدا؟

نۇرۇم: ئامانتاي.

شاگيو: ئامانتاي كېلىپ، خاماناغا قارىشىپ بەرسۇن، ھورت – پورت دېسە، چىقىرىۋېتىپ باشقا مالچى ئالمەن دەيدۇ، دەپ ئېيىت.

نۇرۇم بېشىنى مەنىلىك لىكشىتىپ چىقىپ كېتىدۇ.

شەرۋان: مۇشۇ دەيۇزنىڭ قاپىغىدىن ھەر بالا كېلىدۇ. (باستقا). ئەيمەنمەي قىلۋاتقانگەپلىرىنى ئاڭلىدىڭىزمۇ؟

باسست: ئەزەلدىنلا بۇلارنىڭ ئۇرۇغى گەدەنىكەش.

شەرۋان: (شاگيوغا قاراپ.) بۇنى نىمىشكە قويۇپ بېرىدىكەن تاڭ. مالاينىمۇ ئەكىلەتكەن بارمۇ، مېنىڭچە بولسا، ئۇرۇپ – ئۇرۇپ كېسىم – كېچىگىنىسالدۇرۇۋېلىپ ھايدىۋېتىمەن.

شاگيو: خوتۇن كىشى دېگەننىڭ چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا دېگەن راس گەپتە. ئۇنىڭ ئۇزى ھارام بولغان بىلەن كۆچى ھالال ئەمەسمۇ. ھايدىۋېتىپ، ئۇنىڭ قىلۋاتقانلىرىنى ئۇنچە نۇرغۇن ئىشنى سەن قىلامسەن. ھايداش كېرەك بولسا كۆچى تەگمەيدىغان مەشرەپ دېگەن رودۇپاينى ھايداش كېرەك.

شەرۋان: ۋايىەي، مەشرەپ ھەممىدىن دىدىلغۇ، باشقىسى بىزنىڭ ئىشىمىزغا شۇنچىلىك كويۇنسە بولاتتىغۇ.

مەشرەپ كىرىدۇ.

مەشرەپ: مەزىن زوردىخان تۇگەپ قالدى، شاگىيوكامغا ئېيتىپ قوي دەيدۇ.

شاگىيو: ئوزى قېنى؟

مەشرەپ: كەتتى.

شاگىيو: كەتتى؟

مەشرەپ: نۇرۇم كەلمىسە بولمايدۇ دەپ قىزى، ژىغلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭغىمۇ دەپ قوي دەيدۇ.

شاگىيو: بولدى سېنىڭ ئىشىڭ بولمىسۇن، باغدىكى قورايىنى ئورۇپ تۇر. (مەشرەپ قاراپ تۇرۇدۇ.) چىق جۇگۇ، نىمە بىزىرىپ تۇرۇسەن! (مەشرەپ باقماي چىقىدۇ.) زوردىخاننىڭ بىركونلۇك مەركىسىگە مەن پۇل خەشلىشىم كېرەك. (باستقا.) سەن ئاخىرەتلىك نەرسىلەرنى ئېلىشقا ياردەم قىل.

باسمت: بولۇدۇ، بىز تەييار.

شەرۋان: خەشلەنگەن پۇلنى كام يازدۇرۇپ قويمىسلا، چىق - چىق كورسۇتۇپ (بويىنىنى سوزۇپ.) ژۇرنىڭ سەمىگە سېلىپ قويسلا.

شاگىيو: سەن ئوگەتمىسەڭمۇ بىز ئۇنى ئۇتتۇرىدۇەتمەيمىزغۇ.

شەرۋان: سىلىنىڭ ئوستۇلۇقلىرىمۇ چاغلىق.

باسمت: تېخىلا شاگىيو كامنى ئۇخلايدىكەنسىز ـ ده شەرۋان ئاغچا. يىكەنده بۇرۇت ئالدۇ دېسله ئاكىمىز.

شاگىيو: بىز مۇنچىلىك ئىشنى ئەپلىيەلمىسەك شۇنچە تەئەللۇقنى قانداق تاپتۇق. تورت تامنىڭ ئىچىده ئولتۇرۇۋېلىپ، بىزنىڭ چاقىنالىغىمىزنى تازا كورمىگەنده.

باسمت: توغرى. (شاگىيونىڭ مۇرىسىگە قېقىپ.) شاگىيو ـ كاملار بۇركۇتتە ـ بۇركۇت. قارمىغان يېرىنى ژۇلۇۋالىدۇ.

شەرۋان: ئەرنى ـ ئەر قىلىدىغان خۇتۇن دەيدۇ...

شاگىيو: بولدى تولا ماختانما.

باسمت بىلەن شاگىيو تالا تەرەپكە، شەرۋان ئۇي تەرەپكە كېتىدۇ.

سىيمت كىرىدۇ.

سىيمت: (ئاق تۇخۇمنى چىشىغا چېكىپ.) پاھ...! تاشكەنده بۇ، ھېلىقۇ ئوتتۇز تۇخۇمكەن يۇز تۇخۇمغاتىڭشىمەن دەپ تۇرۇۋالسىمۇ ئالاتتىمده ئۇنى. (پىيازنىڭ شوپىسىگده قىزارتىلغان يەنه بىر تۇخۇمنى چىشىغا چېكىپ.) مۇشۇ داڭلىق تۇخۇم ئەمەسمىدى، پوك ـ پوك قىلىدۇ بۇ. مۇشۇنىمۇ ئوتتۇز تۇخۇمغا ئالغان ـ ده مەن. مۇشۇنداق تۇخۇمدىن ئىككى يۈزنىڭ ئۇش ـ پاينىگىنى ئۇرۇۋالسەمەن ـ دېسىمۇ قورقماي چېكىشۈدـ رىمەن كىمىي ـ كىمى. (بۇرنى خارتىلدايدۇ.) ئەمدى پۇتۇن مەلىده بۇنىڭغا تۇخۇم چىقمايدۇ ـ ده. (باغ تەرەپكە بېرىپ.) مەشرەپ، ھەي مەشرەپ... (مەشرەپ ئوغاق كوتۇرۇپ كېلىدۇ.) ماتۇخۇمنى

چىشكىغا چېكىپ باققىنا. (مەشرەپ چىشىغا چېكىدۇ.) ئوتتۇز تۇخۇمغا تىڭشىۋالدىم.

مەشرەپ: ۋاي. نىمانچە قىممەت؟

سىمىت: ئومرۇكىدە مۇشۇنداق قاتتىق تۇخۇمنى كورگەنمىدىڭ.

مەشرەپ: ئالدىنىپسەن ئاخماق، شۇنىڭغىما خوش بولدۇڭما، بۇنىڭدىن ئاۋۇ تۇخۇمدىك قاتتىق.

سىمىت: سەن ساراڭ نەمىنى بىلسەن، چىشىڭنى سۇندۇرۇۋىتىدىغاندەك ئورۇلۇۋاتىدىغۇ. بەشيۈزگە بېتىدۇ دېگىنە بۇ.

مەشرەپ: يوغان گەپ دېگەن بىرتىيىن، «كە» سوقۇشتۇرۇپ كورۈمىز. قىزىلى مەن بولاي.

سىمىت: بولدى مە! (قىزارغان تۇخۇمنى مەشرەپكە بېرىپ.) سەن تۇتە. مەن ئورۇمەن.

مەشرەپ: بەشيۈزگە يارايدىغان تۇخۇم بولغاندىن كېيىن سەن تۇتە.

سىمىت: ياق ـ ياق. سەن تۇتۇسەن.

مەشرەپ: مانا ئاغزىڭدا دېگەن بىلەن مۇشۇنداق چىدىماس بايۇەچچىدە ـ سەن.

سىمىت: ماڭماڭ. مەن ئورۇمەن. بولمىسا سەن تىرمىشىڭنى پاتۇرىۋىتىسەن.

مەشرەپ: ئورە. (تۇخۇمنى سىقىمداپ تۇتۇپ بېرىدۇ.)

سىمىت: نەرسىگە تۇرۇمەن، يوغان تۇت.

مەشرەپ: چىدىماس مانا ئۇر. (تۇخۇمنى ئېچىۋىتىراق تۇتۇدۇ. سىمىت ئاستا-ئاستا ئۇرۇدۇ.) قاتتىق ئۇرا! قورقانچاق. (سىمىت قاتتىغىراق بىرنى ئۇرۇپ تۇخۇمى سۇنۇدۇ.) ھە، مانا بەشىۋۈزگە يارايدىغان تۇخۇمىڭ پىقىش بولدى.

سىمىت: دەيۈز سارايڭ! كىمى... كىمى. (بۇرنى خارتىلايدۇ.) تىرمىغىنى پاتۇرۇۋالدىڭ.

مەشرەپ: ھەي. چىدىماس، مۇشۇ بىر بوش تۇخۇمنى ئوتتۇز تۇخۇمغا تىڭشىۋالدىڭما. ئاناڭنىڭ بەرگەن پۇلىنى شۇنداق قىلىپ تۇگۇتۇسەن-دە، سەن ماڭغا.

سىمىت: ھوي خۇمسى نىمە ماڭغا دەيسەن. يالاڭغىداق قەلەندەر.

مەشرەپ: تەيىار پۇلنىمۇ جايلاپ خەشلىيەلمەي ساپ خەقنە ئوتتۇرۇپ كېلىسەن.

سىمىت: (مۇشتۇمنى تۇرۇپ.) بىرنى قويۇپ قولۇمغا بىلەيزۈك قىلىۋالمەن خۇمسى، سېنى ھازىر.

مەشرەپ: پاھ قالتىس گاڭگۇڭ جۇمۇ سەن، سىمىت نوچى، مېنى ئۇرۇمەن دېگىچە بۇرنىڭنى ئەرتىۋالغىنا ماڭغا.

سىمىت: (ژۇگىرەپ بېرىپ، بىر كالتەك كوتۇرۇپ كېلىدۇ.) بىرنى قويۇپ ئولتۇرۇۋۇپتىمەن. (شەرۋان چىقىدۇ.)

شەرۋان: ۋاي خودايىمەي، قانداق قىلامەن. ھوي نىم

بولدۇڭ سىيتجان. (تۇتۇۋالدۇ.)

مەشرەپ: ھە. بايۇەچچە.

سىيمىت: قويۇپ بەر، ئولتۇرۇۋېتىپ خوتۇنىنى تولەيمەن. (مەيدىسىگە ئۇرۇدۇ.) ئوزۇم تولەيمەن.

مەشرەپ: ئەركە، تايتاك بايۇەچچە قويۇپ بەرسە نىمە قىلالايسەنكىن. ھوي سىيمىت نوچى سەن خەقنىڭ كاتەكلىرىدىن ئوغۇرلاپ كېلىپ سويۇپ يەيدىغان توخۇ ئەمەسمەن.

شەرۋان: بولدى - بولدى قويۇش.

سىيمىت: سەن بۇنى قويۇپ بېرىپ راس ئەركە قىلىۋالدىڭ، مالاي دېگەن مالايلىقنى قىلمامدۇ.

شەرۋان: نىمە قىلدى بۇ ساڭا شۇنچە؟

سىيمىت: ئاغزىنى يامان قىلىۋاتىدۇ.

شەرۋان: بولدى خاپا بولما. مەن جاجىسىنى بېرىمەن. سەن شەھەرگە كىرىپ يېگى تىكتۇرگەن كىيىملىرىنگنى ئېلىپ چىق. مېنىڭ دوخاۋا چاپىنىم پۇتكەن بولسا ئالغاچ چىق. جۇگۇ، جىرەن تېپىڭنى يىتىلەپكەل مەشرەپ توقۇپ بەرسۇن، جۇگۇ. (مەشرەپكە قاپىغىنى تۇرگەن بولۇپ.) ھوي سەن نىمىشكە قورايئورىماي بۇيەردە لاغايلاپ ژۇرىسەن. تاياق يىگىڭ كەلدىمۇ ھە. (سىيمىت باغ تەرەپكە كېتىدۇ.) مەشرەپ، سەن شاكىيوكاڭ بىلەن سىيتجانلارنىڭ چىشىغا تولا تەگمە. ئەگەر ئۇلارنىڭ ئوغۇسىنى قايىنىتىۋەسەڭ سىرىمىزنى پاش قىلىپ

قويۇسەن. مەن بۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا سېنى تىللاپ، جونۇپ قويۇمەن. خوش، بىلمەپتىمەن دەپ تۇرىۋە. ئۆزەڭ بىلمىسە نەغۇ مەن سېنى ھېچكىمگە ئۇرغۇزمايمەن. (يالغان جىلۋىلىنىپ.) ئاندىن بولغاندىن كېيىن ئۇن چىقارماي ژۇرۇۋە. قالغىنىڭ ئۆزىڭ بىلىسەن.

مەشرەپ: ئەزبىرايىي خودا سىزنى دەپلا ژۇرۇمىزدە. سىزنىڭ ناۋاتتەك شورىن سۆزلىرىڭىزنى دېمىسەك، دوزاختەك بۇ ھويلا بىزگە. ھەركۈنى تىل، ئاھانەت.

شەرۋان: سەن مېنىڭ گېپىمدىنلا چىقمىساڭ ھەممەسىرات ـ مەخسەتلىرىڭگە يەتكۈزۈمەن.

مەشرەپ: سىزنىمە دېسىڭىز مەن تەييارلىدەۋاتىمەنغۇ.

شەرۋان: ئاندىن بولسا، سىيىتىنىڭ تېيىنى توقۇپ بېرىپ، ۋاي ئۇكام مەن سېنى ئوبدان كورۇمەن دەپ پەپلەپ شەھەرگە يولغا سال، كېيىن ساڭا دەيدىغان بىر گېپىم بار، (باققا قاراپ.) ئەنە سىيىتجان كېلىۋاتىدۇ. (شەرۋان ئويىگە كىرىپ كېتىدۇ.)

مەشرەپ: نىمە گېپى باردۇ؟ گەپلىرىگە قارىغاندا مېنىمۇ راسلا ياخشى كورۇدۇ، ئىش قىلىپ، مېنىڭ سۆزۈمدىنلا چىقمىساڭ مىرادىڭغا يېتىسەن دەيدىغۇ. پەرى ـ پەرى دېيىشىدۇ. مەنغۇ پەرىنى كورمىدىم. شاڭيونىڭ ئويىگە كىرىپ، بەزمە قىلغانلارنىڭ ئاغزىدىنلا ئاڭلىدىم. پەرى دېگەن ھەر قانچە

بولسا ، مۇشۇ شەرۋان ئاغچىلىك چىرايلىقتۇ.

سىيىت كىرىدۇ

سىيىت: جىرەن تاينى لاپاسقا باغلاپ قويدۇم. توقۇپ بەرگىن.

مەشرەپ: كۆمۈش ئىگەر ـ جابدۇقلىرىڭ بىلەن مەخمەل كورپەكىنى سېلىپ، راسا يالتىرىتىۋىتىمەن. شەھەرگە كىرگەندە غادىيىپ ئولتۇرۇپ كېتىسەنده، سىيىتجان.

سىيىت: ئاپام ئەدىۋىكىنى بەرگەنگە ئوخشايدۇ ھە، خېلى چۈچۈپ قاپسەن.

مەشرەپ: ئاپاڭ پۈتۈن مەلدىكى خوتۇنلارنىڭ ئەدىۋىنى بىرلەنەن ئاغچا تۇرسا مېنى ئاياپ قويامدۇ. بالامغا تېگىشىمسەن دەپ ئاللا توۋامنى چىقاردى.

سىيىت: سېنى شۇنداق قىلىش كېرەك، بۇرنۇڭنىڭ بىزىنى ئالسا بولۇدۇ.

مەشرەپ: سىيىتجان بولدى ئەمدى، مېنى تىللىما، مەن ساڭا بىر خوش خەۋەر ئېيتايمۇ؟

سىيىت: ئېيتە، نىمە خۇش خەۋەرتۇ؟

مەشرەپ: چاچلىرى قۇندۇز، كۆزلىرى ژۇلتۇز، قېشى بەرگى قىياقىتەك، مەڭزى قىپ ـ قىزىل ئانارەك، قىزىلگۈلنىڭ غۇنچىسىنى ساڭا ئېلىپ بەرمەكچى.

سىيىت: ئاشۇ غۇنچە كىنىما؟ كوتە ئۇنسەڭنى.

مەشرەپ: غۇنچەم قالتىس بالىدە. (سىيتنىڭ مەيدىسىدىكى شالتاقلارنى تاتلاپ.) ئەمدى ئويلىنىدىغان ۋاقىت بولغاندىن كېيىن، كىيىملىرىڭنى شالتاق قىلماي ئوزەڭنى تۇزەپ ۋۇرسەڭ بولۇدۇ. بولمىسا خوتۇنىڭ كوكۇلسىز بولۇپ قالىدۇ، مەن بۇگۈن سېنىڭ جىرەن يورغاڭنى شۇنداق كېلىشتۇرۇپ توقۇپ بېرەيكى، قىزلار بۇقەيرىنىڭ شازادىسىكىن دەپ قالسۇن. (باقاچقىدۇ.)

سىيىت: مەن ئوندا ق تىگى پەس گادايىنىڭ قىزىنى ئالاتتىممۇ، ئادەمنىڭ مەخسىدىنى ئۇخايدىغان نەملەكەنىدە بۇ، بالىسىنىڭ كوكۇلدىكىنى تاپىدىغان ئاتا ـ ئانىلار قانداق ئادەملەردۇ، مەن ئويلۇنۇمەن دېمىدىمغۇ، بىزنىڭ تەڭتۇش ئاغىنىلار ئويلۇنۇشتىن خەۋىرى يوق ئوياپ ۋۇرۇدۇغۇ تېخى. ئويلۇنۇسى كېلىپ كەتكەن بولسا، قېنى چىدىسا، مېنىڭ دېگەن يېرىمدىن ئېلىپ بەرسۇن، شەھەردە ئاپامنىڭ جەمەتلىرىنىڭ ئارىسىدا نېمىزلار بار. مەن ئالسام شۇلاردىن بىرىنى ئالىمەن. دۇر دۇنىدىن كوينەك كىيىدىغان، ئالتۇن گۇل قادايىدىغان مامۇقتەك يۇمشاق ئاق بىلەك قىزلاردىن ئالمايزە، چىت كوكۇنەك كىيىپ، پەرەڭ ياغلىق سالىدىغان سەرادا ئاپتاپتا كويۇپ كەتكەن غۇنچەكنى ئالاتتىممۇ. (مەشرەپ كىرىدۇ.)

مەشرەپ: سىيىتجان! جۇرە كورۇپباق، تاراپ، سىلاپ پاقىرىتىپ ئوكىلىرىنى پاخپايتىپ پادىشانىڭ تاجىدەك قىلۇەتتىم. جۇرە كورۇپ رەھمەت ئېيتىسەن.

يىتىلەپ ئېلىپ كېتىدۇ، شەرۋان ئالتۇن قاداق، ئالتۇن كۈلى بار بوك كىيىپ ياسىنىپ چىقىدۇ.

شەرۋان: (كوينىگنىڭ ئېتىبگىنى تارتىپ قاراپ.) مۇشۇ كوينىگم ئوزەمگە خېلى يارىشىدۇ، بىراق، پىتى چۈشكەندەكمۇ نېمە؟ ھەر قانچە يوغان بولغان بىلەن بىر ئەينەكتە ئادەم ھەممە يېقىنى كورگىلى بولمايدىكەن، ئەمدى يەنە چوڭ بىر تاش ئەينەك ئالدۇرۇپ ئىكىكى تامغا قويسام كىيىملەرنىڭ ياراشقان، ياراشمىغانلىغى ھەممە يېقىندىن كورۈنۈپ تۇرۇدۇ. (باغ تەرەپكە بېرىپ.) مەشرەپ، ھوي مەشرەپ. (مەشرەپ كىرىدۇ.)

مەشرەپ: خوش ھەدە.

شەرۋان: سىيىتنى يولغا سالدىڭمۇ؟

مەشرەپ: ھەئە. تازا خوش قىلدۇەتتىم ئۇنى.

شەرۋان: ئوزەڭمۇغو ئېقىللىقسەن. ئۇنداق بولسىچۇسەن ھاشمىكاڭغا بېرىپ، شاڭيوكاملار ئويدە يوق، ھەدەم سىزنى بىر كېلىپ كەتسۇن، ئىككى ئېغىز سوزۇم بار ئىدى، دەيدۇ دەپ قىچقىرىۋەتكىنە.

مەشرەپ: قىچقىرىۋەت ـ قىچقىرىۋەت، دەۋىرىدىكەنسىز.

شەرۋان: ھە، بولدى سېنىڭمۇ ئېغىرچىلىقلىرىڭنى مەن كوتۇرۇۋاتىمەن... يېنىدا باشقا كىشىلەر بولسا، چەتكە تارتىپ ئېيىت، چاندۇرۇپ قويما جۇمۇ.

مەشرەپ: بۇلۇدۇ قىچقىرىپ قويماي، بۇندىن كېيىن قىچقارمايمەن ئەمدى.

شەرۋان: ماقۇل. كېيىن يەنە كېلىشۋالارمىز. ھازىرچە بېرىپ كەل. (مەشرەپ چىقىدۇ.) بۇ بېزەكمۇ بوشاپ كەتكىلى باشلىدى. ئەمدى بۇنىڭغاباشقاراق بىر نۇقتا لازىم بولۇپ قالدى-دە.

پەردە.

ئىككىنچى پەردە

2-كورۇنۇش

ئارىدىن بىرمۇنچە ۋاقىت ئوتكەن يەنە ئىككىنچى پەردىدىكى كورۇنۇش. غۇنچەم پىشايۋاندا ئولتۇرۇپ مۇڭلۇنۇپ، ناخشا ئېيتىدۇ.

ئوما ئورۇسەن كۆندە،
تالمامدۇ بىلەكلىرىڭ.
مەن يادىڭغا يەتكەندە،
كويمەمدۇ ژۇرەكلىرىڭ.

بارايلى دېمەپمىدۇڭ،
يانايلى دېمەپمىدۇڭ.

شەرتىمىز قىزىل ئالما،
چىشلىشىپ يېمەپمىدۇك.

ئىككى تىزنى قۇچاغلاپ ئىگىلگىنى تىزغا قويۇدۇ. ئازدىن كېيىن پاتەمخان ئىككى چىلەك سۈتنى تالا تەرەپتىن كوتۇرۇپ كىرىدۇ.

پاتەمخان: جېنىم قىزىم يەنە شۇمشۇيۇپ ئولتۇرۇپسەنغۇ. ئاھ ئۇرۇۋەتسەڭ ئوزەكلىگە كېسەل تېپىۋالسەن.

غۇنچەم: (ئۇلۇق كىچىك تىنىپ.) پاتىمىدە، دېمىسلىمۇ ژۇرەكنىڭ تېگى زىدە بولۇپ كەتتى.

پاتەمخان: (ئولتۇرۇپ غۇنچەمنىڭ چېچىنى تۈزەپ قويۇدۇ.) ئارىلاپ بىز تەرەپلەرگە بېرىپ، كوكلۇكنى كوتۇرۇپ كەلسەڭ بولماسمىدى؟

غۇنچەم: ۋايىيەي پاتىمىدە، جاكىزىلارغا بېرىش مايماقتا تۇرسۇن، باقما چىقىپ سەل يوقاپ كەتسەم كەينىمدىن بوجىلەردەك مارىشىپ ژۇرۇدىغان بولدى، بۇ ئازازۇللار.

پاتەمخان: تووۋا! سەن بۇلارنىڭ سېتىۋالغان قۇلىمىدىڭ؟

غۇنچەم: خوددى تورغا چۈشكەن بىر شۇم قۇشقا ئوخشايمەن. ژۇرت چوكىلىرى دېگەنلەرنىڭ بىرىمۇ بىزنىڭ گېپىمىزنى قىلمايدۇ، جېنىم پاتىمىدە، مەشرەپ ئاكامنىڭ قىلىپ ژۇرگەن ئىشلىرىنى قاراڭا!

پاتەمخان: ھە ئۇنىڭغا نىمە بوپتۇ؟

غۇنچەم: بىزنىڭ ئارقىمىزدىن پايلاقچىلىق قىلىپ

ژۇرۇدۇ. ئوغلىگىز بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئاغرىتىپ بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ قويىسىگىز بولاتتى.

پاتەمخان: شۇ، مەنمۇ ئۇنىڭ بەگ، ئاغىچاملارنىڭ ناغرىسىغا ئۇسۇل ئويناپ‌دىغان بولۇپ قالغانلىغىنى خېلىدىن بېرى سېزىپ ژۇرەتتىم. ئەمدىزە سەن يېتىملارنىڭ زېمىنىغا ئايلاق بېسىپتۇ-دە. جوگاينىمەك، توختاپتۇر، مەن ئۇنىڭغا شۇنداق گەپ قىلايكى، كەمبەغەللىنىڭ قايىشى كەمبەغەل بولماي، سىلەرنى ئاھ-زارغا قالدۇرۇشقا شېرىك بولۇدىغان بولسا، مېنىڭ ئۇنداق بالام يوق. (ئەتراپقا ئەندىشە بىلەن قارىۋېلىپ، ئاستا سىرلىق ئاھاڭ بىلەن.) ئۇنىڭ بېشىنىچۇ مۇشۇ جاڭگەر شەرۋان ئاغىچا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ھ...م بىلەمسەن! (بېشىنى لىڭشىتىپ.)

غۇنچەم: راس ئېيتىدىلا ئازازۇلنىڭ قولىدىن ھەر-بالا كېلىدۇ. نۇرۇم شەرۋاننىڭ نېمە ئىش تۇتۇۋاتقىنىنى ئۇختۇمۇ؟

پاتەمخان: ئۇختى. مەن بۇيەردە بولغان يوشۇرۇن مەسلىھەتلەرنىڭ ھەممىسىنى دەپ بەردىم. ئۇ سېنى تولا يۇچۇلانماي ئاز كۈن سەۋرى قىلىپ تۇرسۇن، 3-4 كۈنلۈك ئىشمىز قالدى. مەنمۇ تېچ ياتقىنىم يوق دەيدۇ.

غۇنچەم: نېمىشكە ئۇگۈمەيدىغاندۇ بۇ ئىشلار.

پاتەمخان: ۋايىيەي 7-8 يەردىكى تاغدەك خامانلارنى ئېلىپ بولۇش ئاسانمۇ. «خامان ئالماق شەھەر ئالماق» دەپ

تىكەن. جاكىزىنىك قورۇسىدا نان يېقىپ، كالا سېغىپ، چاي قاينىتىپلا مېنىڭمۇ جۇلۇغۇم چىقىپ كەتتى (كوينىگىنىڭ ژىرتىلىپ كەتكەن ئېتىگىنى كورسۇتۈدۇ.) كاشكى شۇنچە هوسۇل ئالغاندىن كېيىن مە، ماۋۇ 2—3 تاغار ئاشلىقنى سېتىپ كېيىم—كېچەك قىل دېسىچۇ.

غۇنچەم: ئولۇكىتىن ئوپكە سوراپتۇ، ئەسكى تامدىن قوقاق دەپتىكەن. بۇ تويمۇغۇرلاردىن ئاشلىق سورىغىچە ئىشلىگەن هەقلىرىنى ئالغاندا كىيىم كىيەلا.

پاتەمخان: مەشرەپنى ژىللىقىقا ئالدۇق. سەن خوتۇن كىشى بولغاندىن كېيىن يېگىنىڭ ئۇچۇن ئىشلىسەڭمۇ بولۇدۇ— دەپ 5—6 ژىل بولدى، ماڭا بىر ياماق بەرمەيدۇ بۇلار.

غۇنچەم: شۇنىڭ ئۇچۇن مەن تويمۇغۇر دەيمەندە بۇ بايلارنى.

پاتەمخان: راس ئېيتىسەن غۇنچەم. كۇلدە كۇمەش بولۇپ كېچە—كۇندۇز شۇنچە ئىشلەپ بەرسەم يەنە يە خېنىم رازى ئەمەس، يە بېگىم. (ئورنىدىن تۇرۇپ.) مەن چاپسانراق بېرىپ تۇرۇملارغا چاي قاينىتىپ بېرەي. يەنە ئاغىچا خېنىم كورۇپ قېلىپ، بۇيەردە كەچكىچە ئوزىنى ئاشلىتىپ، ئۇچۇسىنى تۇتقۇزمىسۇن.

غۇنچەم: بۇگۇن تۇرۇم قايسى خاماندا ئىشلەۋاتىدىغاندۇ.

پاتەمخان: تۇر، تۇرغان، شاكىيومنىڭ مالچىسىنىڭ ئوغلى

ئامانتاي ئوچى ژۇقۇرقى يەردىكى خاماندا چەش قىلىنغان بۇغداينى توشۇۋاتىدۇ. (پەس ئاھاڭدا.) ئۇلارچۇ بىر - بىرى بىلەن سىرداش بولۇپ قاپتۇ. ھېمىشەم سېنىڭ قايغۇڭنى يەپ ژۇرۇدۇ. (ماڭىدۇ.)

غۇنچەم: پاتمىدە نۇرۇم ۋاختىت تېپىپ ماڭا بىر يولۇ- قۇپ كەتسۇن. خاپا بولماي دەپ قويسىلا.

پاتەمخان: بولۇدۇ، خاتىرجەم بول. (چىقىپ كېتىدۇ.)

غۇنچەم خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندا، شەرۋان ئۇيقۇدىن ئوخلىغان قىياپەتتە ئەسنەپ ئىچكىرىدىن چىقىدۇ،

شەرۋان: (چىلەكسىلەرنى كوزدىن كېچۈرۈپ.) ئۇ لالما خوتۇن ئوزى قېنى؟

غۇنچەم: جاكزىغا قايتىپ كەتتى.

شەرۋان: تورتۇۋردەك كالىدىن چىققان سۇتىنىڭ ھەممىسى مۇشۇمىكەن؟

غۇنچەم: سىلەرنىڭ كالىلىرىڭلارنىڭ سۇتىنى مەن نەدىن بىلەي.

شەرۋان: (تەنەقسلىپ.) ۋاي تاۋى نازۇكەي، بۇرۇن بىلمىگەن بولسىڭىز، ئەمدى بىلىپ قالارسىز.

غۇنچەم: مەن بۇيەردە تۇرمايمەن.

شەرۋان: نەدە تۇرۇسەن؟

غۇنچەم: ئوز ئويۇمگە كېتىمەن.

شەرۋان: (سىيايى زاكلىق كۆلكە بىلەن كۈلۈپ.) چوچۇرنى خام ساناپ ژۇرۇپسەن. مەن ساڭا ياخشىلىقچە ئېيتىپ قويماي تۇرنى ئېسىڭدىن چىقىرىۋەت، ئەمدى مۇشۇ ئوينىڭ ئادىمى بولسەن. كىرپىدەك تۆگۈلۈنۈپ ئالماستىن ژۇكرەپ ژۇرۇپ ئىشلەپ، مۇشۇ ئوينىڭ بىر پارچە نېنىنى ھالاللاپ يېيىشنى ئوگەنگىنىڭ ياخشى.

غۇنچەم: سىلەرمۇ سانماي سەككىز دېمەكلەر! مەن ھېچقاچان سىلەرنىڭ دېگىنىگىلەرگە كونمەيمەن.

شەرۋان: دونى كوندۇرۇدىغان ئوي بۇ. سەن نەگە بارالايسەن.

غۇنچەم: مەن ئوز ئويۇمگە بارالايمەن. بېغىمدا ئەركىن ژۇرۇپ ئىشلەپ، ئوزەمنىڭ نېنىنى تېپىپ يېيەلەيمەن.

شەرۋان: ئاسماندىكى غازنىڭ شوۋىسىغا نان چىلاپ ژۇرۇپسەن.

غۇنچەم: مەن سىلەرگە سېتىلىپ كەتكەن قول ئەمەس.

شەرۋان: نېمە ئېكەنلىگىنى كورسۈتۈپ قويۇمەن. (ئالدىراپ ئوگە كىرىپ كېتىدۇ.)

غۇنچەم: سېنىڭ ئۇ ماڭقا بايۇەچچەكىگە ئولۇگۈمۇ تەگمەس. نۇرۇمنىڭ بېشى ئامان بولسا، مېنى سەن ئازازۇلىنىڭ ئالدىدا سارغايتىپ، قۇل قىلىپ قويماس. (ئۇلۇق كىچىك تىنىپ.) خۇدايىم بىزنى ئوز ئويۇمزدە ئاتا-ئانىسى

لىرىمىزنىڭ چىرىغىنى يېقىپ شۇنداق چىرايلىق بېغىمىزدا خوشال ـ خورام بىللە ئىشلەپ ئوتۇشكە يەتكۈزەر... (يەنە ھەسـرەتكە چۆمۈدۇ.)

شەرۋان قولىدا موھۇرلۈك خەت كوتۇرۈپ چىقىدۇ.

شەرۋان: مانا ماۋۇ تىلىگىدىن بەرگەن ھۈججەتنى ئو ـ قى. (سۈنۈدۇ.)

غۇنچەم: بىلمەيمەن.

شەرۋان: ھە راس، سەن سەرالـق خەت تونا تتىڭمۇ. قۇلاق سال مەن ئوقۇپ بېرىمەن. (كورەڭلىك بىلەن ئوقۇيدۇ.)

تىل خەت

تارىخى ھىجرىيە 1332 ـ ژىلى ماھى شەبانىنىڭ 24 ـ كۈنى ئەردى، مەنـكى سىدىق ئاخۇننىڭ قىزى غۇنچەم ژۇرت كاتـتىلىرىنىڭ ئالدىدا ئوز تىلىمدىن ئۈشبۇ ھۈججەتنى بېرىمەن. ئانام زوربخاننىڭ ئولۇم مەربكىسىگە ژۇرت ئاتىمىز ئومەرشاڭـيوم تەرىپىدىن 230 تەڭـگە خىراجەت قىلىندى ۋە يەنە يەتتە نەزىرى ئۈچۈن 125 تەڭـگە خىراجەت قىلىندى. شۇبۇ پۇللار بەدىلىگە ئاتا ـ ئانامدىن قالغان ئوي ـ جاي ۋە بېغىمنى شاڭيو ئاتامغا رەھنە تېرىقسىدە تەسەررۇپ قىلىـشقا تاپشۇرۇمەن. بۇ قەرزلىرىمنى تامامەن تولەپ بولغىچە شاڭيو ئاتامنىڭ ۋەسلـگىدە بولۇپ، كورسەتكەن يولى بىلەن ماڭىمەن. ئىجازەتسىز ھېچياقتا كەتمەيمەن. (خەتنىڭ ئايغىدىكى موھۇر ۋە قويۇلـ

غان قوللارنى كورسۇتۇپ.) مانا ئوزەڭنىڭ قولى، مانا خاتىپ ئاخۇنۇم، ھاشىمبايلارنىڭ گۇۋالىق تامغىلىرى، مانا ئەلەم ئاخۇننىڭ تەسدىقنامىلىرى موھۇرى. سەن ئالىلىقاچان بزنىڭ ئىختىيارىمىزغا ئوتۇپ كەتكەن.

سىرتتىن سىيىت بىلەن باستىنىڭ پاراڭ سېلىپ، كىرىۋاتقان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

باسىت: سىيىتجان تېيىڭنىڭ يورغىسى قالتىسكەن جۇمۇ. مېنىڭ ئېتىم يورتۇپ يېتەلمىدى ـ دە.

سىيىت: بۇنى مەن تېخى بولۇشىغا قويۇپ بەرمىدىم. ئەگەر راسا يورغىسىغا سالىدىغان بولسام خېلى ـ خېلى ئاتلىرىڭ چېپىپ يېتەلمەيدۇ. مەشرەپ، ۋا مەشرەپ! (مەشرەپ باغ تەرەپتىن چىقىدۇ.)

مەشرەپ: سىيىتجانلار شەھەردىن چىقىپتۇدە. (تالا تەرەپكە ماڭىدۇ. غۇنچەم ئوي تەرەپكە ماڭغاندا): شەرۋان: ھوي ئاسمانىدىن چۈشكەن كوك مونچاق، ماۋۇ سۇتلەرنى ئەكىرىپ پۇشۇرۇپ قوي.

غۇنچەم قايتىپ كېلىپ چىلەكلەردىكى سۇتلەرنى ئېلىپ ئويغا كىرىپ كېتىدۇ. باسىت بىلەن سىيىت قولىدا قامچا كىرىدۇ. سىيىت غاچ ـ غاچ سالغان ئوتۇك كېيىۋالغان، ئۇ كورەڭدىك بىلەن ئارقىسىغا قاراپ.

سىيىت: ھاي مەشرەپ مېنىڭ تېيىمنى ئىگىزرەك سوـ ۋۇتۇپ قوي.

شەرۋان: (كۈلۈمسىرەپ باستىقا قاراپ.) پاھ سىيىتـ

جانني ژنگست قىلمۇپتىپسىلەرغۇ.

سىيمت: ئادەمنى زاكلىق قىلمىغىنا هوي.

شەرۋان: (سىيتتىكى سۆسەرتۇمغىنى ئېلىپ كورۇپ.) دېگەندەك تىكىپتۇ ـ دە بۇنى.

باسمت: ئوتۇگىنى دېمەمسز. شەھەرنىڭ كوچىلىرىدا، غاچىلدىتىپ مېگىۋىدى ھەممىسى قارىشىپ قالدى.

شەرۋان: ھېكىم بەگنىڭ ئوغلىمكىن دىدى ـ دە ئۇلار.

باسمت: سىيتجان ماكا رەخمەت ئېيتسا بولۇدۇ. ماشىنىچى، موزدوز بىلەن تۇماقچى ئوتتۇرىسىدا ژۇگرەپ ژۇرۇپ ئوتۇگۇمنىڭ جۇلغى چقىپ كەتتى.

شەرۋان: ھە...ھە، رەخمەت ئېيتسا بولۇدۇ. ھەممىسز بۇنىڭ يولىدا پاي ـ پېتەك بولۇپ كەتتۇك.

سىيمت: ژاي ژۇي، (بىر پۇتىنى ئالىدىغىراق چقىرىپ، قولى بىلەن چاپىنىنى تارتىپ.) بىر گادايمۇ كىيەلەيدىغان بۇ كىيىملىرىنگگە ھەممىڭ مىننەت قىلىشىپ كەتتىگۇ.

شەرۋان: مىننەت قىلغان بولامدىكەن. قۇرغۇيدەك بىر ژنگست بولۇپ قالغىنىگا ھەممە كىشىنىڭ مەسلىگى كېلىۋاتىدۇ. بىز تېخى ساكا داداكىنىگكىدەك بورە جۇگا تىكتۇرۇپ بېرەمز. سەن نىمە ئويلاپ ژۇرۇسەن. بىز تاپقان ھەممە دۇنيانى سېنىڭ ئۈچۈن ژىغىۋاتىمز.

باسمت: شۇنداق بولماي بىر تال ئوغۇلدە. (سىيتكە

قاراپ.) ئاپاڭ بىلەن داداڭنىڭ سوزىدىن چىقمىساڭ ھەممىگە سەن خوجايىنده سىيتجان.

سىيت: بولدى - بولدى، يەنە قۇلاق مىڭەمنى يېگىلى تۇردۇڭلارغۇ. (ئوتۇگىنى غاچىلىدىتىپ تالا تەرەپكە كېتىدۇ.)

شەرۇان: (سىيت تەرەپكە بېشىنى سىلكىپ.) نىمە دەيدۇ، ماقۇل بولدىمۇ؟

باسىت: شۇنچە گەپ قىلدىم، ھېچ يېقىن كەلمەيدىغۇ.

شەرۇان: زادى نىمە دەيدۇ؟

باسىت: دادام شەھەردىن ئويلەپ قويۇمەن دەپتىكەن. ھەممىنى قىلىپ ژۇرگەن ئاپام. مەن كەمبەغەللىكىڭ يېتىم قىزىنى ئېلىپ، ژۇرت ئىچىدە قانداق بېشىمنى كوتۇرۇپ ژۇرۇمەن، دەپلا تۇرۇۋىدۇ.

شەرۇان: ئۇنىڭ بۇ سوزىغۇ بىردىن - بىر توغرى. بۇ قىزنىڭ نەسلى بىزگە توغرى كەلمەيدۇ. بىراق شۇنداق بىر پېرى توغرى كېلىپ قالدىكى غۇنچىنى سىيت ئوز ئەمرىگە ئالماي پەقەت بولمايدۇ.

باسىت: ئەمدى ئۇنۇمسا، تاشنى تاياقتا تاكىمزمۇ شەرۇان ئاغىچا.

شەرۇان: سىز ئۇنىڭغۇچۇ ئاپاڭمۇ غۇنچىنى ساڭا ئومۇرلۈك خوتۇنلۇققا ئېلىپ بەرمەيدىكەن، بۇگۈن ئەمرىگە ئېلىپلا ئەتىسى قويۇۋەتسىمۇ مەيلى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئوزىمىزگە تاقا-

بىل كەلگىدەك، دېگەن يېرىدىن ئويلەپ قويۇمىز دەيدۇ دەك.

باسست: بولۇدۇ، بولۇدۇ. سىيىتجاننى ماقۇل قىلىپ بىر-تون كىيىدىكەنمىزدە شەرۋان ئاغىچا. (ماڭىدۇ.)

شەرۋان: تون ئايلانسۇن.

باسست: (توختاپ.) سولتان بەگ بىر ياقتا كېتىپ قال-مىسۇن، كەچكىچە مەن ئۇنىڭ كەينىگە كىرەي. (چىقىپ كېتىدۇ.)

شەرۋان ئويغا كىرىپ كېتىدۇ. ژىراقتىن نۇرنىڭ ناخشىسى ئاڭلىنىدۇ.

بىر نەچچە مەھەل بولدى،
مەن يارنى كورە لمىدىم.
بىللە ئوينۇشۇپ ئىشلەپ،
لۇئگە سويە لمىدىم.

غۇنچەم چىقىپ، تىكشاپ، ئاستا-ئاستا باغ تەرەپكە ماڭىدۇ.

ئامرىغىم غۇنچە بويۇم،
مەھرىۋان چولپان كوزۇم.
ئاھ ئۇرۇپ ھەسرەتتە سەن؛
دەردىڭگە دەرمان بولمۇدۇم.
نۇرۇم باغ تەرەپتىن كېلىدۇ.

غۇنچەم: نۇرۇم!

نۇرۇم: غۇنچەم! (ئازجىم.) تېنچ تۇرامسىز، ئەھۋالىڭىز ياخشىمۇ؟

غۇنچەم: بۇيەردىكى ئەھۋالنى ئۇققانسز؟

نۇرۇم: پاتمدەم ھەممنى ئېيتىپ بەردى. سىزنىڭ مەشھەگە كېلىپ قالغىنىڭىز ناھايىتى ياماڭ بولدى.

غۇنچەم: ساختىپەز شاگىيو. ژۇرت ئالدىدا «قىز بالا دېگەن پۇتۇن بىر قورادا يالغۇز قالسا بولامدۇ. ئاتىسىنىڭ ئورنىدا ئاتداڑچىلىق قىلمىز، ئانىسىنىڭ قەدىقى توشقىچە بىزنىڭكىدە تۇرۇپ تۇرسۇن» دەپ ئەكىۋالدى. مانا ئەمدىزە شەرۋان مېنى كېلىن قىلىپ، قۇل قىلىش ئۈچۈن 3—4 كۈن ئىچىدە ئۇغلىغا نىكا قىلدۇرماقچى.

نۇرۇم: ...جاڭگەر ئۇخلاپ چۈش كۆرۈۋېتىپتۇ.

غۇنچەم: توۋا قىلدىم خودايىم. (ياقىسىنى كوتۇرۇدۇ.) سىز تېخى بۇ ئويدىكى ئىپلاسلىقلارنى تازا كورمىدىڭىز. ئۇ كۈنى شاگىيو بىلەن ئاغىچا ئىچكەركى سارايدا ۋاقىرىشىپ كەتتى. نىمە جىدەلكىن دەپ قۇلاق سالسام ئاتداڑچىلىق قىلىدىغان مەرەز «ئوغلۇم ئۇنۇمىغانىدىن كېيىن چوڭ توي قىلىپ ئۇنى شەھەردىن ئولەيمەن. سەن بۇنى ماڭا توقاللىققا ئېلىپ بېرىسەن» دەپ ۋايساۋېتىپتۇ. مەن بۇ ئۇياتسىزلىقلارغا قانداق چىدايمەن! (كوزىدىن ياش ئاقىدۇ. نۇرنىڭ ئىككى مۇرىسىنى تۇتۇپ.) مەن مۇنداق ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ھەرگىز تۇرالمايمەن. ژۇرۇگۇم ئېزىلىپ كەتتىغۇ نۇرۇم!

نۇرۇم: (غەزەپ بىلەن.) ئادەم سورەتلىك بورىلەر!

(غۇنچەمنىڭ چېچىنى سىلاپ.) جېنىم تېنىمدا ئىسەن بولسا، مەن سىزنى ھېچقاچان بۇ قارا نىيەتلەرنىڭ ئالدىدا خار قىلىپ قويمايمەن. مېنىڭ ئىشىمغۇ ئايالاشتى. بۇگۈن كەچقۇرۇن شاكىيو بىلەن ھېسابلىشىپ، ئەتە ئىككىمىز ئوزىمىزنىڭ يېنىغا كېتىمىز.

غۇنچەم: قاراڭ نۇرۇم بۇ يەردە يەنە بىر گەپ بار.

نۇرۇم: قانداق گەپ؟ (ھەيران قالىدۇ).

غۇنچەم: شەرۋان: «سەن بىزنىڭ ئىختىيارىمىزغا ئوتتۇپ كەتكەن. بۇيەردىن ھېچيەرگە كېتەلمەيسەن. باغلىرىڭمۇ بىزنىڭ ھېساۋىمىزدا. مانا تىلىگىدىن بەرگەن ھۆججىتىڭ» دەپ بىر موھورلۇك خەتنى كۆرسەتتى.

نۇرۇم: سىز شۇنداق دەپ ھۆججەت بەرگەنمۇ؟

غۇنچەم: مەن مەشەگە كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسى شاكىيو ژۇرت چوڭلىرىدىن بەش - ئالتىسى كىشىنى چاقىرىپ، شۇلارنىڭ ئالدىدا گىرىۋە تېچ ياتسۇن دەپ ئاپىكىزنىڭ ئولۇم مەرىكىسى، يەتتە نەزىرىگە قىلىنغان خىراجەت ئۈچۈن بىر پارچە ھۆججەت قىلىپ قويدۇق. بارمىغىڭىزنى بېسىپ قويۇڭ دېگەندى بېسىپ قويدۇم، ئۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ بېشىمنى باغلاپ ئالدىغان بىر موھورلىگەت بولۇپ قېلىشىنى نەدىن بىلەي.

نۇرۇم: ھۆججەتكە قانچىلىك پۇل يېزىلىپتۇ.

غۇنچەم: ئۈچيۈز نەچچە تەڭگە.

نۇرۇم: ئۈچيۈز نەچچە تەڭگە؟ يالغان.

غۇنچەم: «شۇ قەرزنىڭ ئۇچىۇن بېشىڭ بىزگە رەنە» دەيدۇ.

نۇرۇم: سېتىسلىغان ئوي - جايدۇقلىرىنىڭ پۇلىنى نەگە كېتىتۇ؟ ھىلىگەرلەر!... قېنى ھېسابلىشىپ كورەيلىچۇ!؟ شۇ چاغدا ھەممىسى ئاشكارە بولۇدۇ. (باغ تەرەپتىن كەينى - كەينىدىن ئىككى چالما چۇشۇدۇ. نۇر سىنچىلاپ قاراپ.) شوردىن بىر كىشى چۇشۇۋاتىدۇ. بۇ يەردە بىر سىر بار. (غۇنچەمگە) سىز كىرىپ كېتىڭ مەن موكۇپ تۇراي.

نۇر بىردە لاپسى كورۇنۇپ تۇرغان تەرەپكە موككىلى كېتىدۇ. غۇنچەم ئاشخانىغا كىرىدۇ. ھاشىمباي قارىغاچنىڭ دالدىسىغا كېلىپ، كورۇنۇپ، ئۇشتۇمتۇت يوقاپ كېتىدۇ. شەرۋان ئويدىن چىقىپ باغ تەرەپكە جىلۋە قىلىپ كىرىپ كېتىدۇ. بىر ئازدىن كېيىن ۋاقىراشقان ئاۋازلار، ئىتنىڭ قاۋاشلىرى ئاڭلىنىدۇ. شەرۋان قارىغاچنىڭ يېنىغا كەلگەندە ئارقىدىن كەلگەن نۇرغا ئېسىلىدۇ.

شەرۋان: ھوي لالمە سەن بۇيەردە نىمە قىلىپ ژۇ - رۇسەن. (نۇر ئىتتىرىۋېتىدۇ. شەرۋان ژىقىلىدۇ.) شەرۋان ژىيەي - ژىيەي، ۋاي جان...

نۇرۇم: لالمەپ ساڭا ئوخشاش كۇرسۇكا كىرگەن قانچۇقا ئېيتسا بولۇدۇ.

شەرۋان: تىلىڭ قۇرغۇر، ۋاي بېشىم.

مەشرەپ: (ژۇگۇرۇپ كىرىپ.) نىم بولدى، نىم بولدى.

شەرۋان: ھوي مەشرەپ، تۇت ماۋۇ دويۇزنى (مەشرەپ نۇرنى تۇتۇشقا يېقىن ماڭغاندا، نۇر مۇشتۇمىنى تەڭلەيدۇ.)

نۇرۇم: سەن نېرى تۇر ئالجىغان، بىكار ئۇرۇۋۇپتىمەن!

مەشرەپ: (ئارقىسىغا داجىپ.) ھو...ھو مانىڭ پەيلىنى.

نۇرۇم: كوردۇڭمۇ خوجايىنلىرىڭنىڭ كارامىتىنى، مانا سىرى ئاشكارە بولدى. شەرمەندىسىچىقتى. مانا قولغا چۈشتى. خۇددى شۇ پەيتتە شاڭيو شەھەردىن، دەن ھايدىغىلى چىققان قىلىچ ئاسقان بىر يايى بىلەن كىرىپ كېلىدۇ.

شاڭيو: ھە. نىمە قولغا چۈشتى ھە، بۇ نىمە ئىش؟!

نۇرۇم: شەرمەندىلىك.

شەرۋان: (ئىككى ئالقىنى بىلەن يۈزىنى تۇتۇپ.) ۋاي شورۇمەي، تىلىڭ قۇرغۇر يۇزسىز. (تۇرۇپ شاڭيوغا ئەرز قىلىپ.) بۇنىڭ پەيلى يامان. ۋاختىدا چىقىرىۋەتەيلى دېسە ئۇنۇمايدۇ. مانا ئاھۋال مانا شەرمەندە.

شاڭيو: قېنى نىمە گەپ؟

شەرۋان: قالغان ـ قاتقان شاپتۇللار بولسا، ئالاي دەپ كىرسەم، مونۇيۇزى قارا موكۇپ تۇرۇپتىكەن، تۇيۇقسىز چىقىپلا ماڭا زورلۇق قىلماقچى بولدى. قاچسام قوغلاپ كېلىپ ئۇرۇۋاتىدۇ. (ۋىغلاپ.) ھېلىمۇ ياخشى مەشرەپ كىرىپ قالدى. بولمىسا مېنى ئولتۇرۇۋېتەتتى.

نۇرۇم: يائاللا ـ يائاللا (ياقىسىنى تۇتۇدۇ.)

شاگيو: هـوي تۇزكور قىلمىدىغان مۇناپىق، بۇ نىمە قىلغىنىڭ؟!

نۇرۇم: شاگيوكا ھەقمەتنى سۆرۈشتۇرۇۋېرەك ئىش قىلمىڭ.

شەرۋان: بۇ دەيۇز يەنە ماگا توھمەت قىلىپ قۇتۇلماقچى.

نۇرۇم: ئەستەغپىرۇللا، مانا قاراڭلار! بالا چاپلاشقا نىمىدىگەن ئۇستۇلۇق ھە!

شەرۋان: ھوي، مەشرەپ سەن سوزلىگىنە،

شاگيو: (مەشرەپكە) سەن نىمە كوردۇڭ؟

مەشرەپ: ئاتىقا بېدە توغراۋاتسام ۋاراڭ-چۇرۇڭ چىقىپ كەتتى. باقسا كىرسەم نۇر ھەدەمگە ئېسىلۋېپتۇ...

نۇرۇم: (مەشرەپنىڭ گېپىنى بولۇپ.) سېتىلغان يالاقچى؟ (شاگيوغا قاراپ.) بولدى بۇ يەردە كىشى بار. مېنى يالغۇز ئويگە ئەكىرىپ سوراڭ ھەممىنى ئېيتىپ بېرىمەن.

شەرۋان: (نۇرغا دىۋە يلەپ.) ئۇيالساڭچۇ ئېيت قېنى؟ نىمىنى ئېيتىپ بېرىسەن! ھە، زىدى پەس؟!

نۇرۇم: ئىسىل زادىلار نىمە ئىش قىلغان بولسا شۇنى ئېيتىپ بېرىمەن.

شاگيو: (شەرۋانغا.) سەن ئويگە كىرىپ كەت، بۇ مۇناپىق بىلەن ئۆزەم سوزلۇشۇمەن. (شەرۋان كىرىپ كېتىدۇ.) ھاي مەشرەپ سەن بېرىپ، يامۇلدىن دەن توكمىگەنلەرنى ھايدىغىلى كىشى چىقىپتۇ دەپ باستىنى باشلاپ كەل. (مەش-

رەپ چىقىدۇ.) سەن ئاق ئادەم ئىكەنسەن ئىشىڭ جاڭزىدا تۇرسا، بۇ يەرگە نېمە دەپ كەلدىڭ؟

نۇرۇم: جاڭزىدا ئىشىم تۈگۈدى. ئەمدى ھېساپلىشىپ ھەققىمنى ئېلىپ كېتىمىز.

شاگيو: كېتىمىز تېخى «مەن» ئەمەس بىز دەپ قويۇڭ، سېنىڭ مەندە ھېچ ھەققىڭ قالمىدى.

نۇرۇم: مېنىڭ يازىچە ئىشلىگەن ھەققىم نەگە كەتتى.

شاگيو: يازىچە تاماكا چىكمەن دەپ 20 تەڭگە ئالدىڭ. ئات ئاپقاشتۇرۇپ بىرھارئوننىسۇنداردىڭ. 4 تاغار بۇغدايىنى ئوغرىغا بەردىڭ، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى گەدىنىڭدە تۇرۇپ مەندە نېمە ھەققىڭ قالماقچى. ھېساپلاشساڭ تولەيدىغان يۇلۇڭنى تەييارلاپ قوي.

نۇرۇم: ئۇقۇلدى، سىلەرنىڭ نېمە ئىش قىلدىغىنىڭلار. چوڭ ئاپامنىڭ ھېساۋىنو شۇنداقلا ئەپلەپ توقۇمدەك يامالغان ئىكەندە.

شاگيو: چوڭ ئاپاڭنىڭ ھېساۋىنى قويۇپ ئاۋال ئوزەڭنى بىل مۇتەھەم، بۇزۇق. (مەشرەپ، باست كىرىدۇ.)

نۇرۇم: شاگيوكا ئاۋال پىشانىڭنى سىلىۋېتىپ ئاندىن كېيىن قىلىڭ ئۇ گەپنى.

شاگيو: نېمە؟ نېمە دېدىڭ.

نۇرۇم: (تەنە قىلىپ.) جاناپلىرى نېمە دېگەن بولسىلا

شۇنى دېدىم.

باسست: (نۇرغا.) هاي ئائىنساپ تارت تىلىڭنى، بى-هۇرمەتلىك قىلما.

نۇرۇم: هۇرمەتچى ئەللىك بېشى ئىنساپ قىلىشنى، بىزگە ئاتداراڭلىق قىلدىغان شاگىيوكامغا ئېيتىسىڭىز ئادالەت بولۇدۇ.

شاگيو: (مەشرەپكە.) ئاغامچا ئەكە (مەشرەپ«خوپ»دەپ ئاشخانغا كىرىدۇ.). مەن بۇ هارامزەدىگە ئادالەتنىڭ نېمە ئىكەنلىگىنى كۆرسۈتۈپ قويۇمەن.

يايى: بۇرنىنىڭ بېزى ئوسۇپ كەتكەن نېمىكەنغۇ بۇ. جاجىسىنى بېرىپ قويۇش كېرەك بۇنىڭ. (مەشرەپ ئاغامچا ئېلىپ چىقىدۇ.)

شاگيو: باغلاڭلا بۇ قارا نىيەتنى. (باسست يايى بىلەن باغلاشقا تۇتۇنغاندا نۇر يايىنى ئىتتىرىۋېتىپ باستىنى بىرمۇش بىلەن ۋېقتىدۇ.)

نۇرۇم: نېمە گۇنايىم ئۈچۈن باغلايسەن مېنى، يازىچە ئىشلەپ بەرگىنىم ئۈچۈنما. ئاغچىنىڭ شەرمەندىلىگىنى ئاشكارە قىلغىنىم ئۈچۈنما، ياكى غۇنچەمگە قۇرغان تۇزاقلىرىڭنى يۇشۇرۇش ئۈچۈنما؟ هەي شاگيو، كىم قارانىيەت ئىكەنلىگى هەققەت ئالدىدا، پۈتۈن خەلقى ئالەم ئالدىدا ئاشكارە بولۇدۇ.

شاگيو: قورقۇنچاقلار نېمە قارىشىپ تۇرۇسەن، باغلا!

(نۇرغا يېقىن كېلىپ، قامچا سالىدۇ.)

يايى: (قىلىچىنى سۇغۇرۇپ.) ھەي ئوغرى، قارشىلىق قىلساڭ قىلىچ بىلەن سالىمەن.

نۇرۇم: كەل، قولۇڭدىن كەلگەننى قىلىش.

ھەممىسى نۇرۇمنى تۆتۈپ باغلايدۇ.

شاڭيو: ئاپارغىن، قارىغاچقا باغلا.

نۇرنى قارىغاچقا تاڭىدۇ.

نۇرۇم: قولۇڭدىن كەلسە، ئاسمىنىڭنى تاشلۇەت ھەققەت ئىگىلىدۇ، سۇنمايدۇ.

شاڭيو: ئۇر مۇناپىقنى.

يايى نۇرنى قامچىلايدۇ. ئويدىن غۇنچەم ژۇگۇرۇپ چىقىدۇ.

غۇنچەم: نۇرۇم. (يايىنىڭ قولىغا ئېسىلىپ.) ھوي جاللات ئۇرۇپ ئولتۇرۇۋۇبتەمسەن بىچارىنى، نىمە قىلدى سىلەرگە شۇنچە.

شاڭيو: (مەشرەپكە.) ھوي، ھوي، ماقىزنى ئويگە تارت! (مەشرەپ «جۇرۇڭ» دەپ قولىدىن تارتقاندا غۇنچەم سىلكىۋېتىدۇ.)

غۇنچەم: شاڭيو ئاتا! نۇرۇمنى قويۇۋېتىڭ. (ژىغلايدۇ.)

نۇرۇم: يالۋۇرۇش ئولۇمدىن يامان غۇنچەم. بىزمۇ ئەنتىمىزنى ئالىدىغان بىر پەيت كېلىدۇ.

شاڭيو: (غۇنچەمگە.) تېز يوقال! بۇ ئۇياتسىزنىڭ

پىنىغا كەلگۈچى بولما! (مەشرەپكە.) نىمە قاراپ تۇرۇسەن. ئاپا ئويگە. (مەشرەپ غۇنچىنى قولىدىن تارتىپ، ئويگە ئېلىپ كېتىدۇ.)

غۇنچەم بىرئازدىن كېيىن ئويدىن چىقىپ يۈشۈرۈنۈپ تۇرۇپ تالاغا چىقىپ كېتىدۇ.

نۇرۇم: ئۇياتسىزلىق، ناھەقلىق، توھمەت، خىيانەت، بۇزۇقچىلىقنىڭ ئۈستىلىرى. يەنە بۇ سوزلەرنى باشقىلارغا سۈگاپ قويغان ھىلىگەرلىگىلەرگە لەنەت!

شاگىيو: ئۇر ئاغزىغا. (ئوزى ھەم يايى قامچا بىلەن ئۇرۇشقا باشلايدۇ.)

نۇرۇم: ئۇر زالىملار، قېنىمزنى ئىچ!

باست: نۇر، تىلىگىنى تارت دەيمەن. بىكار تاياقىقا ئولۇپ كېتىسەن. (نۇر بېشىنى توۋەن سېلىپ جىم بولۇپ قالىدۇ. باست شاگىيونى تۇتۇۋېلىپ.) بولدى قويۇڭلار ئەمدى بۇ ئولۇپ قالمسۇن. (ئۇرۇش توختايدۇ.)

شاگىيو: ھىم... توختاپتۇر، مەن ساڭا ئوزەمنى بىرتونۇتايكىن، سەن گەردەنىكەش كىمگە قارشى چىققانلىغىنى شۇ ۋاختتا بىلىسەن! (باستقا.) باست، جۇگۇ سەن ماۋۇ شەنگەن يامۇلنىڭ ۋىگىتىگە ھېلىقى ئازنىباقى بىلەن ياقۇپ دېگەن گەدەنگەشلەرنى ھايدىتىپ كەل. ماۋۇ مۇناپىقنى قوشۇپ ئۇچىنى شەنگەن يامۇلغا ئەكىرىپ قامىتىپ قويايلى.

باسست: خوپ شاگیوکا هازىر يەتكۆزۈپ كېلمىز. (يايغا) زەنجىر كوزىلىرىڭىز بارمۇ؟

يايى: ئاتنىڭ غانجۇغىسىدا ھەممىسى تەييار.

شاگيو: لوزۇكنمۇ، بۇ ژىڭگىتكىمۇ، قەدەم ھەققىنى ژۇرتتىن ئوبدانراق ژىغىپ بەر.

باسست: بىز ھېچقاچان بۇلارنى رەنجىتمەيمىزدە. (يايى بىلەن باسست چىقىپ كېتىدۇ.)

شاگيو: (قولىنى نۇرغا شىلتىپ.) سەن موخۇنى ئومۇربويى يالمۇلداچىرىتىۋە تىمسەم توختاپتۇ. (ساراي تەرەپكە كىرىپ كېتىدۇ.) قايغۇلۇق موزىكا چېلىنىدۇ. ئازدىن كېيىن غۇنچەم تالا تەرەپتىن كىرىپ، ئاشخاندىن بىر چىنە سۈنى كوتۇرۈپ چىقىپ ئېھتىياتكارلىق بىلەن نۇرنىڭ ئالدىغا بارىدۇ.

غۇنچەم: نۇرۇم، نۇرۇم بېشىڭنى كوتۇرۇڭ. سۇئەكەلدىم ئىچىڭ. (چىنىنى نۇرنىڭ ئاغزىغا تۇتۇدۇ.)

نۇرۇم: (سۇنى ئىچىپ جانلىنىپ.) غۇنچەم جېنىم، كوردىڭىزمۇ؟ مانا بۇ ئادەملەرنى تونۇپ قويۇڭ، بۇ يەردىن قېچىش كېرەك.

غۇنچەم: قاچسلى (نۇرنى يېشىشكە ئۇرۇنۇپ.) مەن جاكزىغا بېرىپ ئامانتاي بىلەن، تۇرغانكاملارغا خەۋەر قىلىپ كەلدىم. (باغ تەرەپكە قاراپ.) ئەنە ئۇلارمۇ باغنىڭ شورىسىدىن چۈشۈپ كېلىدۇ.

نۇرۇم: ناھايتى ياخشى بوپتۇ. يامۇلغا ھايداپ كەتسە قۇتۇلماق تەس بولاتتى.

غۇنچەم: (يېقىن كېلىپ قالغان ئامانتايغا.) ئامانتاي مەيەرگە كەل...كاساپەتلەر ھەممىمىزنى چىڭ باغلۇۋېتىپتۇ.

ئامانتاي: ياپىراي جانىم نۇر، باي ئەكەڭ قۇرۇتۇپتۇ-غوي سېنى، ئوشۇنچە جازىغىڭ نېمىدى.

ئاغامچىنى يېشىدۇ، تۇرغان ژىراقتىن شەرەتقىلىپ كەتراپىنى بايقاپ تۇرۇدۇ.

نۇرۇم: (بىلەكلىرىنى ئۇگۇلايدۇ، ئوي تەرەپكە نەپرەت بىلەن قاراپ.) ئاغىنىلار بىلىپ قويۇڭلار! بىزگە كىم دوست، كىم دۇشمەن ئىكەنلىكىنى بۇگۈن بۇلار ئاپ-ئاشكارە تونۇتتى.

ئامانتاي: چاڭيونىڭ قورلىغىنى بىزدە كۆپ تارتتىققوي. ئانا جىلى قاسقىر تارتقان تورت قوي ئۈشۈن ئەكەمدى ئولەرشە سابادى ئوسۇ سۇرقىيە.

غۇنچەم: قان قۇسۇپ ئولەر ئىلاھىم.

ئامانتاي: ئەكەمە مالىنى باقتۇرۇپ مېنىدە تېگىن ئىستەتوڭى زورلىققوي، بىزدەي كەدەيلەرنىڭ كېگىكوپقوي مۇندا.

تۇرغان: (نۇرلارغا ئاستا يېقىنلىشىپ كېلىپ.) ھەي، گەپنى قويۇڭلار، ئەتراپتا ھېچكىم كورۇنمەيدۇ. ئامانتاي نۇرنى ئاۋۇلۇڭغا باشلا.

ئامانتاي: (غۇنچەمگە قاراپ.) مۇناۋۇ قارىنداستى قايتەمىز.

تۇرغان: هازىر بىللە قېچىشقا بولمايدۇ.

ئامانتاي: ئۇي ـ باي يالغۇز تاستاپ كەتەمسىز.

تۇرغان: ئاتىلارنىڭ ئورنىنى قىلىپ كەچتە ئېلىپ كېتىمىز. غۇنچەم سىز ئويگە كىرىپ كېتىڭ، بىزنىڭ بۇيەرگە كەلگىنىمىزنى ھېچكىم سەزمىسۇن. قېنى ئىككىڭلار بىر ـ بىرىڭلاردىن نېرىراق مېڭىپ، شوردىدىن چىقىڭلار مەن يەنە ئەترابىنى بايقاپ تۇراي.

نۇرۇم: خوش غۇنچەم كورۇشكىچە ئامان بولۇڭ.

غۇنچەم: خوش نۇرۇم، مېنى بۇ يەردىن چاپسانراق قۇتقۇزۇپ كېتىڭلەر! (كوزىدىن ياش تامدۇ.)

ئامانتاي: قارىنداسىم بىز سېنى ژىرىتقۇچتىڭ تىرناغىندا زارلاتمىپ مۇنداق تاستاپ قويمايمىز.

ئاۋال تۇرغان، كېيىن ئامانتاي بىلەن نۇرۇم باغنىڭ ئارقىسىغاكېتىدۇ. ئازدىن كېيىن تاشقىر ھويلىدا ئىتلار قاۋاپ باسىت بىلەن يايى ئازـنىباقى بىلەن ياقۇپنىڭ بوينىغا زەنجىر، قولىغا كويزا سالغان ھالدا ھايداپ كىرىدۇ.

باسىت: مەن شاگىيوكامىنى قىچقىرىپ چىقاي. (ساراي تەرەپكە كېتىدۇ.)

ئازنىباقى: (يايغا قاراپ.) قولۇمنى ئازراق بوشۇتۇپ قويساڭ، يامان ئاغرىپ كەتتى.

يايى: ئۇنىڭنى چىقارما قېرى، بىكار تاياقنا ئولۇسەن.

ئازنىباقى: سەندە رەخمى دېگەن نەرسە بارمۇ؟ مەن قېرى ئادەمغۇ!؟

يايى: رەخمىنى تېخى يامۇلغا كىرگەندە كورۇسەن. شاگيو بىلەن باست ئويدىن چىقدۇ.

شاگيو: ھە، گەدەنكەشلەر، بولۇدىغان ئەھۋالىڭمۇشۇمۇ.

ئازنىباقى: بۇ سىلىنىڭ ئىلتىماتلىرى. (قولىنى سوزۇپ كورسۇتۇدۇ.)

شاگيو: دەننى ۋاختىدا تاپشۇرمىغاندىن كېيىن ھوكۇمەتنىڭ سالغان ئالۋان ـ ياسىغا چاتاق چىقىرىپ ژۇرت ئىچىدە پىتنە قىلغاندىن كېيىن مانا مۇشۇنداق بولۇدۇ.

ئازنىباقى: رەخمەت شاگيوم، سىلىنىڭ مۇنداق ئادىللىق بىلەن ژۇرت سورىغانلىقلىرىغا.

شاگيو: رەخمەت ئېيتىشقا تېخى ئالدىراپسەن مۇتەھەم. (ياقۇپقا يېقىن كېلىپ.) خوش ئات ـ ھارۋۇسى بار ژىنگىت نىمشكە سۇ ئوغۇرلىدىڭىز.

ياقۇپ: سۇ ئوغۇرلىغان كىم ئىكەن.

شاگيو: نىمشكە نوۋىتىڭدىن تاشقىرى سۇ ئاچسەن؟

ياقۇپ: سىلەرگە ئوخشاش قولى ئۇزۇنلارنىڭ نەچچە يۈز خولۇق يېرىگە سۇ تىنماي ئېقىۋاتسا، بىزگە ئوخشاش قولى قىسقىلارنىڭ 5 ـ 6 خو يېرىدىكى ئاشلىغى قۇرۇپ كېتىپ بارسا كىم چىدايدۇ.

شاكيو: قۇرۇپ كەتسۇن ساڭا ئوخشاش ئەل رەسمىنى بۇزغۇچى ئوغرىلارنىڭ ئاشلىغى.

ياقۇپ: ھەي شاكيوكا، كەمبغەللەرنىڭ ئاشلىغى قۇرۇ-ۋاتسا ئۇلارنىڭ سۈيىنى قىسىپ، باشقىلارغا سېتىۋاتقان كوك بېشى ئوغرىمۇ ياكى چاكىتاپ كەتكەن يېرى ئۇچۇن سۇ-سۇ دەپ ژۇگۇرۇپ ژۇرگەنلەر ئوغرىمۇ؟ بونى ھەقىقەتلىمەمسز.

شاكيو: ھەقىقەتلەيمز. ساڭا ئوخشاش كوك بېشىنى ئۇرغان نوچىلارنىمۇ ھەقىقەتلەيمز.

ئازنباقى: ياقۇپ سادە بولمساڭچۇ، ئادىل بەگلىرىم مانا بزنى زەنجىر بىلەن ئوبدان ھەقىقەتلىدىغۇ. (قولىنى كوتۇرۇپ بويندىكى زەنجىرنى كورسۇتۇدۇ.)

يايى: ئاغزىڭنى ژۇم.

شاكيو: شەھەرگە ھايدا بۇ رودۇيالارنى. ئەتە شەن يامۇلىغا ئوزەم بېرىپ لوزۇكلارغا مەلۇماتىنى ئوزەم بېرىمەن. ئاۋۇ مۇناپىقنى قوشۇپ ھايدا. (نۇرنىڭ يوقلىغىنى بىلىپ قېلىپ.) ھوي ئۇ قېنى؟... مەشرەپ، ھاي مەشرەپ. (ئەتراپنى ئاختۇرۇپ ژۇگۇرۇشۇپ كېتىدۇ.)

پەردە.

ئۇچىنچى پەردە

1-كورۇنۇش

يەنە ئومەر شاكيونىڭ ئىككىنچى پەردىدىكى هويلىسى. كەچ كىرىپ قالغان مەزگىل. ئاسماندا ژۇلتۇزلار، مىهمانخانىنىڭ گۈللۈك چوڭ-چوڭ پەنجىرلىرىدىن چىراق يورۇغى چۈشۈپ تۇرۇدۇ. ئايۇان پىشايۋانلاردىكى ئېگىز چىراقپايلار ئۈستىدە قارا چىراقلار يېقىلغان. هويلىنىڭ بىر-چېتىدە يەرگە ئويۇلغان ئوچاقتا قۇرۇق قازان ئېسىلىق. ئۇنىڭ يېنىدىكى ئوت چوريسىدە ئۈچ چوگۈن ۋە قاينام تۇرغان بىر ساموۋار بولۇپ، شۇ يەردە مەشرەپ قول قوشتۇرۇپ تۇرۇدۇ.

ئايۇان ئىشىگى ئالدىدا ئومەر شاكيو، باست ۋە هاشمبايلار مەسلىھەتلىشىپ تۇرۇدۇ.

هاشمباي: شۇنداق قىلىپ نۇرلارنىڭ هېچبىر ئىز-دېرىگى بولمىدىما شاكيوكا.

شاكيو: شۇ قاچقانچە يوقالسىلا بولدىغۇ هارامزادىلەر.

هاشمباي: قىز تالالىق قىلىغۇچىمۇ ئوزلىرى، ئوغۇل ئويلىگۈچىمۇ ئوزلىرى بولۇدىلىدە شاكيوكا.

شاكيو: باشقا گەپنى قويىلى. خوش هاشمباي جاما-

ئەت بولسا ژىغىلىپ بولدى.

باسمت: مەزىنلەرمۇ سىيىت بىلەن غۇنچەمگە ئاتا تۇتقۇ- زۇپ كېلىشتى.

ھاشمباي: ئاندىق بولسا، ژىگىتلەرنى چاپسان ئېلىپ كېلىش كېرەك.

شاگيو: جۇگۇ باست سەن بارغىن.

باسمت: خوپ، ھازىر يەتكۈزۈپ كېلىمەن. (چىقىدۇ.)

شاگيو: ھاشمباي نىكالىقىقا قويۇلۇدىغان نەرسىلەرنى سەن قوي. (مەشرەپكە.) ھاي مەشرەپ، مېھمانلارغا يەنە بىر قاتار چاي قۇيۇپ چىق. (ئايۇا نغاكىرىپ كېتىدۇ، مەشرەپ چوگۈن كوتۇرۇپ ئايۇان بىلەن مېھمانخانا تەرەپكە كېتىدۇ.)

ھاشمباي: جانان ھېچ كورۇنمەيدىغۇ. (ئىچكىرىگە بويلاپ قارايدۇ.) شەرۋان ئاغىچا بىلەن بۇگۈن بىر ئۇچراشساق بولاتتى. (يانچۇغىدىن كىچىك قۇتىنى ئېلىپ ناس چېكىدۇ. 3-4 تال ناسنى پۇركۈپ.) ئاغىچا ئاخىرى بۇ تويىنى قىلىپ كەتتى... ئالدىغا كەلگەننى دەسسەپ، كەينىگە كەلگەننى تېپىپ تۇرۇدىغان شاگيونمۇ كونىدەردى-دە. بالا خوتۇن. شاگيو ياغلىق قىلىپ ژىلىغان بىر قانچە چىت ۋە بىر كىيىملىك رەخ، پۇل سېلىنغان بىرنەچچە كونۇبرت كوتۇرۇپ چىقىدۇ.

شاگيو: ماۋۇ رەخ بىلەن پۇل نىكا ھەققى ئۇچۇن خاتىپ ئاخۇنۇمغا. (ھاشمبايغا ئوتكۈزۈپ بېرىپ تۇرۇدۇ.) ماۋۇ لوزۇك

بېگىمگە، مانا بۇلار ئىككى يايىسىغا.
ۋىراقتىن ئولەن ئاھىڭى ئاڭلىنىدۇ.

ھاشمباي: بۇ تويىنى ناھايىتى بېخىللىق بىلەن ئوتكۈزۈۋاتىسىز ـ دە، شاگىيوكا. ھېچ بولمىسا، خاتىپ ئاخۇنۇم بىلەن قېيناغىنىز بولغانـدىن كېيىن لوزۇڭ بېـگىمگە بىردىن تون ياپساق بولاتتى.

شاگىيو: ئۇمۇ بولۇپ قالار، توي بۇنىڭ بىلەنلا ئوگۈمەيدۇ. ھېلىمۇ 3 ـ 4 كۈندىن بېرى ۋۇرتقا ئاش بېرىۋاتىمىز.

ھاشمباي: ئەلۋەتتە، ھۇرمەتلىرى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئىشنىمۇ چوڭ تۇتۇش كېرەك.

داپ ـ دۇمباق، ئولەن ئاۋازى يېقىنلىشىدۇ.

شاگىيو: ئەنە ئالامۇ كېلىپ قالدى. باشقا گەپنى قويايلى. ماۋۇ ئىككىسى مەزىنلەرگـە، قالغانـلارغا مانا بىردىن ياغلىق (ياغلىقلارنى بېرىپ ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

سىرتتىن ئولەن ۋە بارىكاللا قىچقارغان ئاۋاز كېلىدۇ.

ئولەن

مەستۇن ھەيران بولۇپتىمەن،
شۇبۇ كۈنلەردە.
ياتسام كېچە كەلمەس ئۇيقۇ،
قارايۇ تۈنلەردە.

بىر توپ ياشلار داپ ـ دۇمباق چېلىپ، بارىكاللا قىچقىرىپ سەھنىگە كىرىدۇ.

هاي ـ هاي ئولەن، هاي ئولەن، گۈل قايدا بار يار ـ يار.
بىر ياخشىغا بىر ياماڭ، ھەرجايدا بار يار ـ يار.
ئىككى كىشى ئۈزۈلگا چۈشۈدۇ.
هاي ـ هاي ئولەن، هـاي ئولەن، بارمۇ هايات يار ـ يار.
قارچۇغدەك بويلىرىڭغا بولدۇم سەبىيات يار ـ يار.
هېزىم: بېقىشىپ ئوينىڭلار، بېقىشىپ.
ئۈزۈلچىلار بىر ـ بىرىگە قارىشىپ شەرت قىلىپ ئوينايدۇ.
1ـ ژىگىت: توشقان سوققان قوللۇرۇڭدىن.
هاي ـ هاي ئولەن ، هاي ئولەن، مەن نەقىلاي يار ـ يار.
خەنجەر ئېلىپ ژۇرەكنى پارە قىلاي يار ـ يار.
هاي ـ هاي ئولەن، هاي ئولەن قارىچىلدۇ يار ـ يار.
بەرگى خازان تونىنى كېيىپ يار كېلدۇ يار ـ يار.
بەرگى خازان تونىڭ بەرگى تولا يار ـ يار،
ئويلەنمىگەن ژىگىتنىڭ دەردى تولا يار ـ يار.
ئەگىم ـ ئەگىم يوللاردىن ئىز كېلدۇ يار ـ يار.
كىمخاپ تونىنى پۈركۈنۈپ قىز كېلدۇ يار ـ يار.
قىزىل ـ قىزىل پىيازنىڭ پوستى تولا يار ـ يار.
ئويلەنمىگەن ژىگىتنىڭ دوستى تولا يار ـ يار.
قارا ـ قارا قاغىلار خاماندىدۇر يار ـ يار.
ئويلەنمىگەن ژىگىتلەر ئارماندىدۇر يار ـ يار.

باسست: پەتە ئوقۇشقا باشلىدى. قېنى ژىگىتلەر ئىچكىرىدىن مېھمانخانىنىڭ ئىشىگىگە يېقىنراق تۇرۇڭلار.

ژىگىت قولدىشى: سۇلتان بېگىمنى ئوتتۇرىغا ئېلىڭلاراي.

ھېزىم: ھەي ژىگىت قولدىشى! سولتان بەگنىڭ تۇمغىنى چوكۇرۇپ قوي.

ژىگىت قولدىشى! سىيتنىڭ تۇمغىنى پىشانىسى تەرەپكە بېسىپ قويۇدۇ. ھەمىسى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ بىلەن ئايۇان (دالان) ئىچىگە كىرىپ كېتىدۇ.

مەشرەپ: (چوگۇن كوتۇرۇپ چىقىپ، ئوتنىڭ ئالدىغا باردۇ.) ۋاي ئىستەي، غۇنچەمدەك چىرايلىق، چېچەن قىز، باينىڭ قوپال ماڭقا ئوغلىغا خوتۇن بولۇپ كېتەرمۇ. ياق نۇرمۇ بوش كەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ژۇرۇگى قاپتەك بار، بۇگۇن پەيتنى قولدىن بەرمەس. نەدە بولمىسۇن يېتىپ كېلىدىلا ئۇ. ئۇكۇنى مەن ئۇنىڭ يېرىم كېچىدە مۇشۇ باقىقا كەلگىنىنى سېزىپ قالدىم. غۇنچەمنى ئېلىپ قېچىشنىڭ كويىدا ژۇرسە كېرەك. بىراق، بۇلار غۇنچەمنى بىر نەچچە كۇن ئويگە سولاپ ئىشكىنى قۇلۇپلاپ قويدى ـ دە. نۇرنىڭ كەلگىنىنى ھەدەمگە ئېيتمىدىم. ئاپام «بىزمۇ كەمبەغەل بىر ئىشلەمچى، نۇرمۇ ئىشلەمچى تۇرۇپ، سەن نېمىشكە خوجايىنلارغا بولۇشۇپ ئۇلارنى پايلاپ ژۇرۇسەن ھە، يىتىملەرنىڭ زىيىنى ئۇچۇن

ئىشلەش ئۇياتسىزلىق ئەمەسمۇ» دەپ تىللىغاندىن بېرى بىچارە رىلەرنى ماراپ ژۇرمەيدىغان بولدۇم.

كوپچىلىك نىكادىن قايتىپ مۇبارەكلىشىپ، ئىچكىرىدىن چىقىشىدۇ. داپ-دۇمباق چالغانلار «بىز قىزنى كوچۇرۇپ كەلگىلى بارايلى» دەپ تالاغا چىقىپ كېتىدۇ.

2-ژىگىت: باللار سىيىتجانىنىڭ ژۇرۇگى پوكۇلداۋاتىدۇ. (سىيىتقا.) قورقما ماڭمايمىز.

1 - ژىگىت: ئۇخلاپ قالما يەنە بۇگۈن.

ھېزىم: ئۇخلاپ قالسا، ئۇگۈزنى تېشىپ سۇ قۇيۇۋمىز.

سىيىت: ئولگۈچ كەلسە شۇنداق قىلارسەن.

ھېزىم: ھەر يوغان سوزلىگەنلەرنى كورگەن بىز، ئويلەنگەن ژىگىت! بۇگۈن سىز ئىندىمەيدىغان كۈن.

2 - ژىگىت: ئوزەكلەر بىلىكلەر دېمىسەڭ، تام تېشىپ تېرىق ئالىدىغان، مۇز تېشىپ بېلىق ئالىدىغان بۇ ھېزىم گۇتۇدىن بالا قالسەندە بۇگۈن. (كۈلكىلەر.)

ھېزىم: ئوز ئەمرىڭگە ئالدىڭىزمۇ دېسە، گوشۇيۇپلا تۇرۇۋالدىڭا سىيىت. مانا مەن سېنىڭ ئۇچۇن ئالىدىم دەپ قويدۇم.

1 - ژىگىت: بىلىك ھېزىمگە گوتوپ كېتىپتۇ - دەئەمسە.

2 - ژىگىت: ئۇنداق دەپ قويساڭ بۇ بەغەرەز كوشۇگىگە كىرىۋالمسۇن يەنە. (كوپچىلىك كۈلۈشۈدۇ.)

1 ـ ژنگىت: بىراق شاكراپقا چىلانغان نانىڭ پىرىمىنى سىيت پىدى ـ دە.

باسىت: ھاي باللا بىمەنە گەپنى قويۇڭلار.

ھېزدىم: ھېچقايسىڭلار تاراپ كەتمەستىن ژنگىت قولـ دىشىنىڭ ئويىگە بېرىڭلار. قىزنى كوچۇرۇپ كەلگىچە شۇيەرـ دە يەنە بەزمە قىلىپ ئولتۇرۇڭىز.

ژنگىتلەر چېقىپ كېتىشىدۇ.

شاكىيو: (ئويدىن ئالدىراپ چىقىپ.) مەشرەپ، باغنىڭ يان ئىشىگىنى ئېچىۋەت. جامائەت شۇتەرەپ بىلەن چىقىپ كېتىدۇ. شاكىيو كىرىپ كېتىدۇ. مەشرەپ باغ تەرەپكە ژۇگرەيدۇ. ژىراقتىن داپ ـ دۇمباق ۋە ئولەن ئاۋازى كېلىدۇ. ئازدىن كېيىن تالا تەرەپتىن تۇرغان يەنە 2 كىشى، ساندۇق، ئورۇن ـ كورپە، جۇۋىلىرىنى كوتۇـ رۇشۇپ كىرىدۇ. ئىچكىرىدىن پاتەمخان چىقىپ، سانـدۇق، بوياكوتەرـ گۈچىلەرنىڭ يۈزلىرىگە ئۇن چاچىدۇ. پاتەمخان بىلەن تۇرغان بىر ـ بىـ رىگە مەنالىق قارىشىۋالىدۇ. تۇرغان ئوزلىرىنىـڭ تەپيار ئىكەنلىگىنى كوز ۋە باشقا شەرتلەر بىلەن ئوختۇرۇدۇ.

پاتەمخان: (تۇرغانغا قاراپ.)

ئاق يوللۇق بولۇڭلار،

ئاق يوللۇق بولۇڭلار.

ئىشىڭلار ئىلگىرى بولسۇن،

يۈزۈڭلەر يورۇق بولسۇن،

كېلىن ئايغى ياراشسۇن،
كەلگەن يولى ئاق بولسۇن.

بوپا كوتۇرۇپ كەلگۈچىلەرنىڭ ئىككى بىلىگىگە ياغلىق باغلايدۇ. شۇندىن كېيىن ئۇلار ساندۇق، بوپىلىرىنى ئويگە ئەكىرىپ قويۇپ، قايتىپ چىقىپ تالا تەرەپكە كېتىدۇ. تۇرغان پاتەمخانلىك ئارقىسىدىن كېلىۋاتقىنىنى كورۇپ باشقىلاردىن ئايرىلىپ قالىدۇ.

پاتەمخان: (بوش ئاۋاز بىلەن.) ھە تۇرغان، ئىشكىلار قاندىق؟

تۇرغان: جايىدا، شاكىيونىڭ ئۇچ ئېتىنى ئىگەرلەپ كۈزلەكتىكى ئەسكى تامغا ئاپىرىپ قويدۇق.

پاتەم: نۇرلار ھازىر قەيەردە؟

تۇرغان: نۇر بىلەن ئامانتاي مۇشۇ تۇرقىدا، (باغ تەرەپنى شەرەت قىلىپ.) باغدا موكۈپ ياتىدۇ. ھېلىقى ئىشنى توغرىلىيالىدىكىزمۇ؟

پاتەمخان: ھەئە، مەن قىز يەكگىسى بولۇپ تەيىنلەندىم.

تۇرغان: ياخشى، جايىدا.

پاتەمخان: ياللا. (مەيدىسىنى تۇتۇپ.) تۇيۇپ قالسا قانداق قىلارمىز. شاكىيو ھەممىمىزنىڭ قېنىنى ئىچىدۇ.

تۇرغان: خاتىرجەم بولۇڭ. بىز سىزگە گەپ كەلتۈرمەيدىغان قىلىپ ئىشنى توغرىلايمىز.

پاتەمخان: نېمە بولسا مەيلى، سىلەر سەگەك بولۇپ

تۇرۇكلار. سىيىت ئويگه‌كىرگىچه مەن غۇنچه‌منى باشلاپ چىقسه‌ن.

تۇرغان: هەيبه‌لى جايدا. (تالاغا چىقىپ كېتىدۇ.)
تاشقىرىدا قىزنىڭ ژىغا ئاۋازى، كېيىن ئات، هارۋا ۋه كىشىلەرنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ. ئىككى ئەركىشى غۇنچه‌منى زىلچىگه سېلىپ، كۆتەرگەن هالدا 3 ـ 4 خوتۇن كىرىدۇ. شەرۋان ئۇقا تۇتۇلغان چاپان، بېشىغا ئالتۇن قاداق ۋەتتىرەپ تۇرۇدىغان ئالتۇن گۈل قادالغان بوك كىيگەن هالدا بىر نەچچه خوتۇنلار بىلەن ئايۋان ئىشىگىدە تەكەبىۋرانه كۆتۈپ تۇرۇدۇ. هويلىغا قورايدىن گۈلخان سېلىنىدۇ. پاتەمخان يەنه ئۈچ خوتۇن غۇنچەم‌ئولتاغۇزۇلغان زىلچىنىڭ تورت ئۈچىدىن تۇتۇپ چىن قىچقىرىدۇ.

چىن قىچقىرىش

ژىغلىما قىز، ژىغلىما تويۇڭ بولدى،
كىمخاپ گۈللۈك كوشۇگه ئويۇڭ بولدى.

ژىغلىما قىز، ژىغلىما خۇش بولۇرسىز،
قارچۇغىدەك ژىگىتكه دوست بولۇرسىز.

ژىغلىما قىز، خۇش بولغىن تويلىشىڭدۇر،
ئالتۇن بويلۇق گۈل ژىگىت سىرداشىڭدۇر.

ژىغلىما قىز، ژىغلىما بەختىڭ بولۇر،
ئالتۇن گۈللۈك كوشۇگه تەختىڭ بولۇر.

ژىغلىما قىز، ساڭا بۇگۈن بەخت بېقىپتۇ،
كوشۇگه‌كگه ئالتۇندىن مىق قېقىپتۇ.

ئاپتاۋدا سۇقۇيسام ئىلمايدۇ.

قىز ئانسى ئوگەيمكىن ژىغلمايدۇ.

هېلىقى ئىككى ئەركىشى زىلچىنىڭ ئىككى تەرىپىدىن تۇتۇپ غۇنچەمنى لۇغۇلداپ يېنىپ تۇرغان ئوت يالقۇنى ئۈستىدىن ئۈچ قېتىم ئايلاندۇرۇپ ئىچكىرىگە كوتۇرۇپ كىرىشىپ كېتىدۇ. قالغانلار ئارقىسىدىن كىرىدۇ. قىزنىڭ ئىچكى دولقۇنى ۋە سىرلىق جىملىقنى ئىپادە قىلغۇچى مۇزىكا. قارا ياغاچنىڭ تۈۋىگە ئېھتىياتلىق بىلەن نۇرۇم كېلىپ ئىچكىرىنى تىكشايدۇ.

نۇرۇم: (تەنە بىلەن.)

ژىغلما قىز، خوشال بولغىن تويلىشىڭدۇر.

ئالتۇن بويلۇق گۈل ژىگىت سىردىشىڭدۇر.

هەم...م، ئالۋاستىلار!... كىم بىلەن كىم سىرداش ئىكەنلىگى. (مۇشتۇمىنى تۇرۇپ ئالغا سوزۇدۇ.) هازىرسىلەرگە ئاشكارە بولۇدۇ. جازانخورنىڭ ماڭقىسى هېچقاچان غۇنچەمگە «ئالتۇن بويلۇق گۈل ژىگىت» بولالمايدۇ. (پاتەمخان ئىچكىرىدىن چىقىپ ئەترايغا ئەنسىرەپ قارايدۇ.) پاتمىدە-پاتمىدە!

پاتەمخان: (نۇرۇمنى كورۇپ قېلىپ.) نۇرۇمەمۇ سەن؟

نۇرۇم: هەئە. (قولى بىلەن شەرەت قىلىدۇ. پاتەمخان ئۇنىڭ يېنىغا باردۇ.)

پاتەمخان: تەيىرمۇ سىلەر؟ تۇرغانلار قېنى؟

نۇرۇم: هەئە، تەيىر، كۇتۇپ تۇرۇمىز. تۇرغان ئەتراپنى بايقاپ ژۇرۇدۇ. ئامانتاي بولسا، ئەنە شاپتۇللۇقتا موكۇپ تۇرۇدۇ.

پاتەمخان: غۇنچەم ئەنسىرەپ بولەكچىلا بسەرەمجان بولۇۋاتىدۇ. ئوزىنىڭمۇ ساقلىغى يوق. شۇ بالىنىڭ يوتىلى تۇتۇپ قەپتۇ.

نۇرۇم: بىزنىڭ مۇشۇ يەردىكە نلىگىمزنى ئۇختىمۇ؟

پاتەمخان: ئۇختى. مەن ھەممە ئىشتىن خەۋەردار قىلىپ تۇرۇمەن.

نۇرۇم: پاتمدە بىز سىلىگە تاغدەك ئىشىنىمز. ئوي ئىچى جىممىدىمۇ تېخى.

پاتەمخان: ھازىر ھەممىسى بوتقاش ئىچىشۋاتىدۇ.

نۇرۇم: مۇشۇ پەيت ئەمەسمۇ؟

پاتەمخان: ياق، ھازىر ئايىۋاندىمۇ، مېھمانخاندىمۇ كىشى جىق. ئىچكەركى ئويدە شاكىيو بىلەن لوزۇڭ بار. ئۇنىڭ ئىككى يايىسى ئايۇاندا ئاچ قالغان مولۇنلاردەك ماڭىشىپ ژۇرۇدۇ.

نۇرۇم: ئۇنىڭ تاپلار شەھەرگە كىرىپ كەتمەدىكەنە.

پاتەمخان: لوزۇڭ شاكىيونىكىدە قونۇدىكەن.

نۇرۇم: ئۇلار نەشىشنى چىكىۋېرىپ، ھېلىلا كومىۋېۋدۇ. غۇنچەمنى باشلاپ چىقىۋېرىش كېرەك.

پاتەمخان: يەنە ئازراق سەۋرى قىلىپ تۇرۇڭلار. بوقاشمۇ ئىچىلىپ بولغاندۇ. كىشىلەر بىر ئازسىلىكسۇن.

ئىچكىرىدىن غۇنچەمنى كوچۇرۇپ كەلگۈچىلەر قايتىپ چىقىشىدۇ. نۇرۇم ئوزىنى دالدىغا ئالىدۇ. پاتەمخان ئالاقزادىرەك بولۇپ ئايۇانغا كىرىپ كېتىدۇ.

باست: (قايتقۇچىلارنى ئۇزۇتۇپ.) ئاغچا ئەتە ھەممىگىلارنىڭ چىللاقلا كېلىپ بېرىشىگىلارنى تەكلىپ قىلدى.

قايتقۇچىلار: ئوبدان بولۇدۇ.

سەھەرجىم. «مۇزىكا. نۇرۇم يەنە بىتاقەت ھالدا كورۇنۇدۇ. ئاسماندا بىر پارچە قارا بۇلۇت ئاستىدىن ئاي ئاستا چىقىشقا باشلايدۇ.

نۇرۇم: ھەتتەگەي ئەمدى چىقسا بولاتتى.
ئامانتاي كېلىدۇ.

ئامانتاي: نۇر. نې بولۇپ جاتسر؟

نۇرۇم: تىش... (قولىنى ئارقىسىغا سوزۇدۇ.) ئەنە ئۇلار چىقىپ كېلىۋاتىدۇ.

پاتمخان توي كېيىمى بىلەن تولۇق بېزەنگەن غۇنچەمنى باشلاپ چىقىپ كېلىدۇ.

غۇنچەم: نۇرۇم!... (ئوزىنى نۇرۇمنىڭ قۇچۇغىغا ئېتىپ ئوپكىدە يدۇ.)

نۇرۇم: جېنىم غۇنچەم. (غۇنچەمنىڭ بېشىنى سىلايدۇ.) بولدى، ژىغلىماڭ. سىز ئۇچۇن جېنىم پىدا. (غۇنچەم مەيدىسىنى تۇتۇپ يوتۇلۇدۇ.) نىم بولدى، يوتۇلۇپ قاپسىزغۇ؟

غۇنچەم: ژۇرۇگۇم...

نۇرۇم: غۇنچەم. ئەمدى قۇتۇلدىڭىز. بىز ئۇچۇن دوزاقتا ئايلاندۇرۇلغان بۇ مەلىدىن كېتىپ، تاغ ئارىلىرىدا ئەركىن كۇن كوچۇرۇمىز.

پاتەمخان: بولدى جېنىم بالىلىرىم، بۇ يەردە تۇرماڭلار، قېچىڭلار!

تۈرغان كېلىدۇ.

تۈرغان: پاتمدە بالاغا قالماسلىغىز ئۇچۇن سىزنى باغلاپ قويۇپ كېتىمىز.

تاشقىردا سىيىتنى قىزنىڭ يېنىغا كىرگۈزۈپ قويۇش ئۈچۈن كېلىۋاتقان ۋىگىتلەرنىڭ ئاۋازى كېلىدۇ.

پاتەمخان: ۋاي تاپقان ئېقىلىڭلاردىن ئورگۈلەي، سىيىتنى ئېلىپ كېلىشۋاتىدۇ. چاپسان بولۇڭلار، مانا باغلاڭلار، كېتىڭلەر: (قولىنى ئارقىسىغا قىلىپ تۇرۇدۇ. ھەممىسى ئالدىراپ قېلىشىدۇ.)

تۈرغان: ئامانتاي جېڭگىنىڭ قولىنى باغلا. ئورپو-تاڭنى يەش.

ئامانتاي ئالايتەن ببلىگە ئورىۋالغان ئاغامچا بىلەن پاتەمخاننىڭ قولىنى باغلايدۇ. تۈرغان ئۇرنىڭ پوتىسى بىلەن ئاغزىنى تاڭىدۇ.

ئامانتاي: ھەي قايرەن جېڭىشە، بىزگە تاماق جاساپ بېرگەن قولۇڭدى ئۇزىمىز بايلادىققىچە.

پاتەمخاننى قارايلاغاچقا باغلاپ قويۇشۇدۇ.

غۇنچەم: جېنىم پاتمدە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئول-سەممۇ ئۇنۇتمايمەن. خوش، تىرىك بولساق بىر كۈنى كورۇ-شەرمىز! (پاتەمخاننى سويۇدۇ. ھەر ئىككىسىنىڭ كوزلىرى-

دىن ياش تامچىلىرى ئېقىپ كېتىدۇ. تاشقىرىدىكى ئاۋازلار پەسلىشىدۇ).

تۇرغان: پالاكەت باستى. قېچىڭلار! ئامانتاي، سەن ئالدىدا ئېتىز ئارىلاپ ماڭ. مەن كەينىڭلەردىن بايقاپ ماڭىمەن. (مۇزىكا.)

نۇرۇم: خوش، مەھرىۋان پاتمىدە، ئامان بولۇڭ!

غۇنچەم: خوش!...

كېتىشىدۇ. پاتمىخان بېشىنى لىڭشىتىپ قالىدۇ. بىر ئاز جىم مۇزىكا ئىڭ ئاۋازى ئۇزۇلگۈچە. تاشقىرىدىن 3 — 4 ۋىگىت بىلەن سىيىت كىرىدۇ.

2-ۋىگىت: ئىككى ئۇچىنى يوقۇتۇپ چىڭ چىگىۋەتتىم. (قول ياغلىقىنى سىيىتنىڭ بوينىغا چىگىپ قويۇدۇ). قىز قولى بىلەن ھەرگىز بېشەلمەيدۇ. چىشلىگىز بىلەن بېشىڭ دە جۇمۇ.

ۋىگىت قوللىشى: ياغلىقىنى چىشلىگەندە مەڭزىگەچوك كىدە بىرنى سويۇۋالسەن. شۇنىڭ بىلەن يۇزۇڭلەر ئېچىلىدۇ.

1-ۋىگىت: ھەم بىر — بىرىڭلەرگە ئىسسىق ئۇتۇشۇدۇ، دېمەمسە.

ھېزىم: بىزگە قىلغان قوپاللىقىڭنى قىزغا قىلساڭ كوڭلى توڭلاپ قالىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىسسىتمەن دەپ جىلتەك ئېتىپ ئاش كوكىلىرىڭنى سەپكەن بىلەنمۇ ئېرىمەيدۇ.

ۋىگىت قوللىشى: جۇرۇڭلەر ئەمدى سىيىتجاننى قىزنىڭ يېنىغا ئەكىرىپ قويايلى.

ئىشىك تۈۋىگە كېلىشكەندە ئىشكىنى يەنە بىر يەڭگىسى تاقىۋالىدۇ. ۋېگىتلەر رەخ ياكى پۇل بېرىپ بىر ئاز سودىلىشىپ، ئىشكىنى ئېچىپ ئىچكىرى كىرىپ كېتىدۇ. ۋىراقلاردا ئىتلار قاۋايدۇ. مۇزلىكا ئەنسىز ئاۋازدا ئۇيناپدۇ. ئاندىن كېيىن ئىچكىرىسىدە ۋاراڭ - چۇرۇڭ كوتۇرۇلۇپ ۋېگىتلەر قالايمىقان چىقىدۇ.

ژېگىت قوللىشى: قىز نەگە كەتتى ــــ ھە؟

ھېزىم: كوشۇگىدە بولمىغاندىن كېيىن جېنىنى بىر ياققا ئالدى ــ دە ئۇقىز.

ژېگىت قوللىشى: جېنىنى بىر ياققا ئېلىپ بىركىشى ئۇنى بوغۇزلىماقچىمىكەن. ئاغزىكىغا بېقىپ سوزلە ھېزىم.

ھېزىم: ھوي مەن ھاشمباينىڭ ئىنىسى دەپ تولا يوغان سوزلىمە. قاچقاندۇ دېگەن گەپ.

ژېگىت: گەپ تالاشماڭلار، قىزنى ئىستەش كېرەك.

شەرۋان ئوغۇل يەڭگىسى بىلەن چىقىپ كېلىدۇ.

شەرۋان: مەشرەپ، ھوي مەشرەپ قېنى سەن.

مەشرەپ: (كوزىنى ئۇگۇلاپ چىقىپ.) نىمە نىم بولدى ھەدە؟

شەرۋان: نەدە ئۇخلاپ قالدىڭ، ئاپاڭ نەگە كەتتى.

مەشرەپ: تاڭەي، ئاشخاندا ئۇخلاپ قاپتىمەن.

شەرۋان: ئىستە، ھازىر تاپ. (مەشرەپ ھودۇقۇپ ئارقىغا كېتىدۇ.) شەرمەندىلەر نەگە كەتكەندۇ. (ھەرتەرەپكە ئىستىشىپ كېتىشىدۇ. ژېگىت قوللىشى پاتەمخاننى كورۇپ قالىدۇ.)

ژېگىت قوللىشى: مايا ققا كېلىڭلار، ھاي مايا ققا. يەڭ

گسی مەيەردە باغلاقلىق تۇرۇدۇ.
ھەممىسى پاتەمخاننىڭ ئەتراپىغا توپلۇنۇدۇ. شاگيو قىلىچلىق ئىككى يايى بىلەن چىقىپ كېلىدۇ.

شاگيو: نىمە گەپ؟ بۇ قانداق ئىش، يېشىڭلەر بۇنى. (پاتەمخاننى يېشىدۇ.) ھەي جەددال، قىز قېنى؟ سېنى كىم باغلاپ قويدى؟

پاتەمخان: ...

شەرۋان: ھوي لالمى، جاۋاپ بەرمەمسەن؟ (تېپىدۇ.)

پاتەمخان: ...

ھېزىم: بۇرۇختىما بولۇپ ھالىدىن كېتىپتۇ. يەنە سوراق سوراۋېرەمسىلەر پاتمىدەمدىن.

شاگيو: (ھېزىمگە.) سەن بۇ يەردە نىمە قىلىپ ژۇرۇسەن.

ھېزىم: ئوتتۇز ئوغۇلىنىڭ بىرگۈلى بىز شاگيوكا!

شاگيو: يوقال مېنىڭ ھويلامدىن، ھېلى نىمە ئىكەنلىگىنى كۆرسۈتۈمەن بىكار.

ھېزىم: (چىقىپ كېتىپ بېرىپ، يوشۇرۇن ئاۋازدا ئوزغۇزىگە.) ئېقىللىق قىز ئوز جايىنى تېپىپتۇ.

شەرۋان: (يەڭگىگە.) ئوزلىرى نەدە قالدىلا... گەپ قىلمۇي ئاغزىڭغا سامان تىقىۋالدىڭمۇ؟

يەڭگە: غۇنچەمنى پاتەمخان ھاجەتكە ئاچىقىپ كەتكەن ئىدى.

شەرۋان: بۇ پەقەت نۇرنىڭ ئىشى. غۇنچىنى پايلاپ تۇرۇپتىكەن دەيسۇز.

شاگيو: ئەستەغپىرۇللا!!

1-يايى: توغرى بۇ خوتۇننى باغلاپ قويۇپتۇدە قىزنى ئېلىپ قېچىپتۇ.

2-يايى: ۋاقىراپ كەتسە كىشىلەر تۇيۇپ قالىدۇ دەپ، قاراڭلا ئېغىز بۇرنىنى تېڭىۋەتكىنىنى، ناھايىتى ياماڭ ئوغرى-كەن ئۇ.

شاگيو: خەپ نۇر، بىر قوشۇق قېنىڭنى ئىچمىسەم توختاپتۇر. مەشرەپ باستىنى قىچقار. پۇتۇن ئون بېشىلرى بىلەن ئاتلانسۇن. (مەشرەپ ماڭىدۇ.) ژۇگە چاپسان رودۇپاي. (مەشرەپ ژۇگرەپ كېتىدۇ.) (ژىگىت قولىدىشىغا قاراپ.) ژۇگۇ سەن بېرىپ ھاشىم ئاكاڭنى قىچقىرىپ كەل! (ژىگىت قولىدىشى ژۇگرەپ چىقىپ كېتىدۇ. يايىلارغا قاراپ.) سىلەرمۇ ئاتلىرىڭلارنى توقۇڭلار. مەن لوزۇڭ بېگىمدىن بۇيرۇق ئەچىقىپ بېرىمەن. ھارامزادىلەرنى قوغلاپ تۇتۇش كېرەك. يەرنىڭ قەھرىگە كىرىپ كەتكەن بولسىمۇ سورەپ چىقىش كېرەك. ئەستەغپىرۇللا. (ساقلىنىڭ سقىمدايدۇ.) بۇ نىمە دېگەن رەسۋالىق - ھە!!... (ھەممىسگە ئالىيىپ قارايدۇ. شەرۋان زەھەرلىك تۇس ئالىدۇ. باشقىلار قورقۇپ ئارقىسىغا دالجىيىدۇ.)

پەردە.

ئۇچىنچى پەردە

2- كورۇنۇش

يەنە ئومەر شاكيونىڭ هويلىسى. ۋاخت كەچكۈز بولۇپ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى سارغايغان. ئۈيمە - بۈيەردە غازاكلار توپلۇنۇپ قالغان.

غۇنچەم ئېغىر سىل بىلەن ئاغرىق. ئۇنىڭ بىلەكلىرى باغلانغاندا چىگە پېتىپ يارا بولۇپ قالغان جايلىرى ۋە يۈزىدىكى قامچا يېرىۋەتكەن يارىسى تېخى ساقىيىپ كەتمىگەن. غۇنچەم پىشايۋاندىكى بىر پارچە بورا ئۈستىدە تامغا يولەنگەن هالدا غەمكىنلىك ناخشا ئېيتىدۇ.

سەن تىرىك دەمسەن مېنى،
مەنغۇ تىرىك ئولگەندىمەن.
تىرىك ئولگەن ياردىمىڭ
ئوتىدا كويگەندىمەن.

مەن ئولۇپ تۇپراقتا ياتسام،
كىم مېنى يات ئەيلىسۇن.
دوستلىرىم غەمكىن بولۇپ،
دۇشمەنلىرىم شات ئەيلىسۇن.

ئوه جېنىما ! (كالتا يوتۇلۇپ مەيدىسىنى تۇتۇدۇ.) رەھـ مەتلىك ئاپا ! شۇم پىشانە قىزىڭنى نەمشكىمۇ تۇققان بوغىـ دىڭ. قىزىم مۇشۇنداق قارا كۈنلەرگە قالاردەپ ئويلىمغانـ سەن. ئەگەر ئويلىغان بولساڭ نۇرۇم بىلەن ئىككىمىزنىڭ بەخـ تىنى چوڭ توي قىلمەن دەپ توساپ قويماس ئىدىڭ. خەير قورۇنما ئاپا ! يەرلىگىدە تېچ يات. نۇرۇملار سولاقتا نەمە كۈنـلەرنى كورۇۋاتـدىغاندۇ...ئەسەت ـ ئەسەت تەلەيسىزلىك. (كالتا يوتۇلۇدۇ.) ئوه ژۇرۇگۇم.

ئىچكىرىدىن شەرۋان ياسىنىپ پاتمخان بىلەن چىقىدۇ.

شەرۋان: دۇنيادا ھەر قانچە ئاخـماق بولا سېنىـڭچە بولماس. قانچە كۈن ئاچتىن ـ ئاچ قوتانغا سولۇنۇپ كالـلار بىـلەن ياتـقىڭ، باغلىنىپ ئىتتەك سورەلدىڭ، قارا ياغاچقا ئېسىلدىڭ، ئولـگىدەك قامچا يېدىڭ، يەنە نۇرنى ئاغزىڭدىن چۇشەرمەيسەنغۇ؟

غۇنچەم: نۇرۇم مېنىڭ بۇلـبۇلۇم. مەن ئۇنىڭ باغرى قان غۇنچىسى. تىلىم سوزگە كېلىدىكەن، مەن ئۇنى ئاغزىمدىن چۇشۇرمەيمەن.

شەرۋان: تىلىڭ كېسىلمىسۇن يەنە.

غۇنچەم: ئەمدى قورقـمىغان ھېـچ يېرى قالـمىدى. تىلمىنى كېسىپ تاشلىساڭلا دىلىمدا ياد قىلمەن.

شەرۋان: مەن ئارا بولمىسام شاكىيو ئاتاڭ ھەر ئىككىڭ

نى ئاتقۇزۇۋېتەتتى. ئۇر ئومۇرلۈك سولاقتا هوكۇم قىلىنىپ تۇرىدۇ قالدى. سەن سولاقتىمۇ چۈشمەي تاياق يەپ قۇتۇلدۇڭ.

غۇنچەم: سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا خار-زار بولۇپ قالغىچە ئولگىنىمىز ئارتۇق ئىدى.

پاتەمخان: (شەرۋانىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ كوز ژۇمچاقلاپ.) چوڭلار بىلەن گەپ تالىشىپ نىمە قىلسەن قىزىم، كىچىك بولغاندىن كېيىن، ئەھۋالغا قاراپلا ئىش قىلساڭ بولىدۇ.

شەرۋان: تۇرىدۇ قالغىنىغا شۈكرى قىلمايدۇ، جۇگايىنىمەك. (غۇنچەم قىسقا-قىسقا يوتۇلۇدۇ.) شاڭگىيو ئاتاڭدىن دۇئا ئال، ئېرىڭنىڭ ئايىغىغا ژىقىل، قىلغان گۇناھلىرىڭغا تەۋبە قىل، شۇ چاغدىلا ساقىيىسەن.

پاتەمخان: بۇلار بولسا نادان، تېخى ياش، ياخشى-يامانىنىڭ تېگىگە يەتمەيدۇ. مۇشۇ بالىنىڭ ئەھۋالى كۇندىن-كۇنگە ئوسالىلىشىپ كېتىپ باردۇ. ئەلۋەتتە، ئاجىزنىڭ قايغىسى ئاجىز، مۇشۇنىڭ ئاستىغا بىر كورپە سېلىپ، بېشىغا بىر ياستۇق قويۇپ بەرسەك بولاتتى.

شەرۋان: قىلغان ياخشىلىقنىڭ قەدرىنى بىلەمدۇ، بۇ بۇزۇق.

پاتەمخان: بۇ بىلمىسە خۇدايىم ئوزى بىلەر، ئەمدى بىر كەچىلىك قىلسىلا خېنىم ئاغىچا.

شەرۋان: بوپتۇ. سىيتتىنىڭ ھوجرىسىدىن بىر كورپە ـ ياستۇق ئەچىقىپ بېرىڭلەر. مەن ھاشىمبايىنىڭ ئويىگە مەسلىھەت چاپىغا كىرىمەن. ئوغرىنى ـ يالغان ۋاختى. مەشرەپ ھويلا ـ ئا ـ رامغا ياخشىراق قارىسۇن.

پاتەمخان: ئوبدان. مەن دەپ قويماي.

شەرۋان تالا تەرەپكە چىقىدۇ. پاتەمخان ئىچكىرى كىرىپ كورپە ـ ياس ـ تۇق ئېلىپ چىقىپ غۇنچەمنى كورپىگە ئولىتۇرغۇزۇپ ياستۇقىغا يولەپ قويۇدۇ.

غۇنچەم: بىكار قىلدىلا جېنىم پاتمىدە ـــ بۇنى.

پاتەمخان: جېنىڭ يامان قىينىلىپ كەتتى بالام. پۇت ـ قولۇڭنى سۇنۇپ، يومشاقىنە بىر دەم ئارام ئال.

غۇنچەم: مەن بەربىر بۇ كېسەلدىن ساقىيىپ كېتەلمەيمەن، پاتمىدە. كاشكى نۇرۇمنى بىر كورسەم ئىدى. (كوزىدىن ياش كېلىدۇ.)

پاتەمخان: بۇ باغرى تاشلار، سېنىڭ كوز ياشلىرىڭغا قارىمىدى. ئاھ ـ زارىڭ بىر كۈنى تەڭرىمگە يېتەر. نۇرنىمۇ كورۇپ قالارسەن. تولا ھەسرەت چېكمىگەيسەن، ئوزەڭنى ئايا. (غۇنچەمنىڭ بىلىگىدىكى يارىسىنى كورۇپ.) توۋا، دۇنيادا ئاجايىپ رەھىمسىز ئادەملەر بارەكەن. قىز بالىنى مۇشۇنچە يېغىر بولۇپ كەتكىچە باغلىغان بارمۇ. ئاناڭ رەھمەتلىك بۇ بىلەكلىرىڭگە قىپ ـ قىزىل مارجانلارنى ئوراپ قويماتتى. مانا

ئەمدى ھەممە يېرىڭ يارا. قاچقانچە قۇتۇلۇپ كەتسەكەن بولـ ساڭلارغۇ، مۇنچە ئازاپلارنىمۇ كورمەس ئىدىڭلەر.

سىيىت: (قەپەزدە كەكلىك كوتۇرۇپ كىرىپ.) مەشرەپ، ھاي مەشرەپ، قېنى سەن، چاپسان ماڭ!

مەشرەپ: (قولىدا ئاتىنىڭ نوختىسىنى كوتۇرۇپ، باغ تەرەپتىن كىرىدۇ.) نىمە بولدى؟ ئالتۇن توشقان تۇتۇۋالغانـ دەك ۋاقىراپ كەتتىڭغۇ؟

سىيىت: خوش خەۋەر. (قەپەرنى ئىگىز كوتۇرۇدۇ.) بۇـ گۇن مېنىڭ كەكلىگىم باراتنىڭ كەكلىگىنى قاچۇردى.

مەشرەپ: ھە، شۇمدى، مەن تېخى سىيىت نوچى ئوغـ رى قاچانىڭ تېغىنى ئورۇۋەتتىمكىن دەپتىمەن.

سىيىت: خوشاللىغىمنى سەن قەلەندەرلەرگە ئېيتقان ئىسىت ئاغزىم.

پاتەمخان: ھوي بايـۋەچـچە، بۇ قەلەندەرلىك قىلىپ كوچىدا نان تىلەپ ژۇرگىنىيوق. بىر پارچە نان ئۈچۈن ئانـا بالا ئىككىمىز كېچە ـ كۈندۈز ئىشلەۋاتىمىزغۇ.

سىيىت: ئەمسە بىزنىڭ نانىنى بىكارغا يېيىشەتتىڭمۇ؟

مەشرەپ: كەچكىچە ئىت تالاشـتۇرۇپ، قۇرغۇي ئويـ ناپ، كەكلىك سوقۇشتۇرۇپ ژۇرۇپ، تەبيار نانىنى سىيتجاڭـ لار يەيدىكەندە.

پاتەمخان: ھە. «ئاتام مازارغا شېيخ، مەن تەيارغا شېيخ»

دېگەن شۇ.

سىيىت: پىشانەڭگە يېزىلغان بولسا، سەنمۇ شۇنداق قىلاتتىڭ.

مەشرەپ: تۇققىنا سىيىتجان پىشانەڭنى، خەت تونۇمىسامۇ، قەيبىرىنگە يېزىلغانلىغىنى سىنجىلاپ بىر قاراپ باقاي. (سىنجىلاپ قارايدۇ.)

سىيىت: تېشىغا يېزىلاتتىمۇ، ئۇستىخاندا بولۇدۇ.

مەشرەپ: (سىيىتنىڭ پىشانىسىنى قولى بىلەن سىلاپ.) ھېچنىمە يوق سىپ ـ سىدا ملىغۇ؟

پاتەمخان: بىمەنە گەپ قىلىشما يامان بولۇدۇ!

سىيىت: ماڭە ـ ماڭ، سەن بىلمەيسە. (مەشرەپنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ، نېرىدىن غۇنچەمنىڭ بېشىدىكى ياستۇقىنى كورۇدۇ. قەپەزنى مەشرەپكە بېرىدۇ. مەشرەپ ئۇنى ئېچكىرىگە ئېلىپ كېتىدۇ. سىيىت پىشايۇانغا كېلىپ.) بۇ ئولۇكە مېنىڭ پەي ياستۇغۇمنى كىم قويۇپ بەردى؟

پاتەمخان: ئاپاڭ.

سىيىت: بىكار گەپ. بۇ پەسىنىڭ قىزىنىڭ ئەمدى مېنىڭ ياستۇغۇمغا بېشىنى قويۇشىغا ئاپام داۋا كورمەيدۇ.

غۇنچەم يوتۇلۇپ كېتىدۇ.

پاتەمخان: ھوي، ھەرھالدا غۇنچەم سېنىڭ نىكاينگدىغۇ.

سىيىت: نۇر بىلەن قاچقان بۇ بۇزۇقنى مەن ئالىلقاچان

قويۇۋەتكەن. قولىنىڭ ئۇچىنىمۇ تۇتقۇنۇم يوق. ئەمدى بۇ مېنىڭ خوتۇنۇم ئەمەس. مۇشۇ ئويىنىڭ قۇلى. (غۇنچەمگە دئۇەيلەپ.) راستىمۇ، گەپ قىل هوي ئولۇك.

غۇنچەم: (غەزەپلىنىپ.) ساڭا گەپ قىلىدىغان تىلىم يوق. ئال مىرەز ياستۇغۇكنى چىكەڭگە تاڭ!! پۇتۇن كۆچىنى ژىغىپ ياستۇقنى سىيىتىنىڭ بېشىغا ئېتىپ دۇم چۈشۈدۇ. سىيىت غۇنچەمنىڭ ياقىسىنى ئىككى قولى بىلەن تۇتۇپ تىزلاندۇرۇدۇ.

سىيىت: كانىيىگىنى مانا مۇشۇنداق سىقىپ، چېنىگىنى چىقىرىۋېتىمەن. سىل كېسەل ئولۇك.

پاتەمخان: (سىيىتنىڭ قولىنى تارتىپ.) بۇ بالىنى سىل قىلىۋەتكەن ئوزلىرىڭ ئەمەسمۇ؟! ئەمدى بىر يوللا ئولتۇرەي دەمسەن بىچارىنى، قويۇۋەت، قويۇۋەت دەيمەن هوي تەلۋى.

سىيىت: مانا قويۇۋەتتىم. (غۇنچەمنى ئىرغىتىپ پىشايۋاندىن توۋەنگە ئىتتىرىۋېتىدۇ.) مانا ئەمدى ساقىيىسەن ها... ها...ها... (كۈلۈدۇ.)

پاتەمخان: ۋاي خۇدايىمەي، ئەمدى قانداق قىلامەن. (ژۇگرۇپ چۈشۈپ غۇنچەمنى يولەپ ئولتۇرغۇزۇدۇ.) هوي بىرەھىم، قىلغۇلۇقنى قىلىپ يەنە كۈلسەنغۇ. بىچارە بالا قاتتىق يەرگە چۈشۈپ هوشىدىن كەتتى. قاراپ تۇرماي سۇ ئەپكە.

سىيىت: تېخى مەن بۇنىڭغا سۇ ئەكىلىپ بېرىمەن!؟ (توۋەنگە سەكرەپ چۈشۈدۇ.) مەن بۇنى هازىر هوشىغا كەلتۈ-

رؤمەن. (غۇنچەمنىڭ ئىككى چېچىدىن تۇتۇپ قارا ياغاچنىڭ تۈۋىگە سوقۇپ كېتىدۇ.)

پاتەمخان: ۋاي خۇدايىمەي، ئولتۇرۇپ قويۇدىغان بولدى. مەشرەپ، ۋاي مەشرەپ ژۇگە، چاپسان بول!

سىمىت: مانا سېنىڭ جايىڭ! مەيەردە، غازاكنىڭ ئۈستىدە يۇمشاق يات (غۇنچەمنى غازاكنىڭ ئۈستىگە تاشلاپ، مەيدىسىگە بىر-ئىككىنى دەسلاۋېتىدۇ. ئۇ، ھۇشسىز بولۇپ ياتىدۇ.)

پاتەمخان: غالجىرغىت. (سىمىتنىڭ كاچىتىغا بىر شاپىلاق ئۇرۇدۇ.)

سىمىت: ۋاي، ۋاي، ۋاي ياكغىم. ۋاي دەللە. (پاتەمخاننىڭ ياقىسىنى سىقىپ.) ئۇرۇشنى بىلمەيدىكەنسەن. دەللە، مانا، مانا (مۇشلاۋاتقاندا مەشرەپ چىقىدۇ.)

مەشرەپ: ھوي ماكقا، ئاپامنى قويۇۋەت. (نوختا بىلەن سىمىتنى ئۇرۇپ، ئاجرىتىپ ئىتتىرىۋېتىدۇ، سىمىت ژىقىلدۇ.)

سىمىت: (ژىغلامسىراپ.) توختاپ تۇر، سەن خۇمسىلارنىڭ بۇرنىنىڭ بېزىنى ئالمىسام.

پاتەمخان: خۇدا جاجاكنى بەرسۇن زالىملار!

سىرتتىن شاكىيو بىلەن باستىنىڭ ئاۋازى كېلىدۇ. پاتەم بىلەن مەشرەپ چوچۇپ قالىدۇ.

شاكىيو: باست ماكما قارا! ھېلىقى ياقۇپنىڭ سېپىلغان

هارۋىسىنىڭ پۇلىنمۇ قوشۇپ ئەپكەل.

باسمت: بولۇدۇ، بولۇدۇ شاكىيوكا.

شاكىيو: (كىرىدۇ.) يەنە نىمە گەپ؟

سىيمت: ماۋۇ قەلەندەرلەر ئىككىسى بىر بولۇپ مېنى ئۇرۇۋاتىدۇ.

پاتەمخان: ھۇرمەتلىك شاكىيوم! ماۋۇ بىچارە ئاجىزنى كورسىلە. (غۇنچەمنى كورسۈتۈدۇ.) ھاي بالام ئۇنداق قىلما، ئۇگال بولۇدۇ دېسەم ئۇنۇماي كېسەلىنىڭ دەستىدىن ئاران تۇرغان بالىنى بوغۇپ، پىشايۋاندىن تاشلىۋەتتى. سورەپ ژۇرۇپ، دىسلاپ، مۇشۇ ئەھۋالغا كەلتۈرۈپ قويدىڭ، قارىسىلا.

شاكىيو: (سىيمتقا.) نىمشكە ئاندىاق قىلىسەن؟

سىيمت: مېنىڭ ئورۇن ـ كورپەمنى بۇ كېسەلگە سېلىپ بېرىپ ئېلاس قىلۇۋېتىپتۇ. ئېلىۋالاي دېسەم باشلىرىمغا ئېتىپ تىللاۋاتىدۇ.

شاكىيو: كىم ياستۇق قويۇپ بەردى. (پاتەمخانغا.) سەنمۇ؟

پاتەمخان: يوغسۇ، مەن ئەمەس، شەرۋانەمنىڭ رەھمى كېلىپ قاپتىكەن، ئوزى بۇيرۇق قىلدى.

شاكىيو: ئىززىتىنى بىلمىگەن بۇ ھارامزادە، قولغا كەلگەن بەختـ ـسائادەتنى ئوزى ئاياق ئاستى قىلدى. «ئىت ۋاپا، خوتۇن جاپا» دېگەن مانا شۇ. بۇنىڭغا قىلىدىغان رەھىم

نى ئىتقا قىلىش كېرەك.

پاتەمخان: (چەتكە قاراپ ئوز-ئوزىگە.) قاغا-قاغىنىڭ كوزىنى چوقۇمايدۇ.

سىيىت: ماۋۇ دەللە بۇنىڭغا بولۇشۇپ، (غۇنچەمنى كورسۈتۈپ.) تېخى بىزنى زالىملار دەۋاتىدۇ.

شاگىيو: زالىملار! ھىم...سەن لالمى خوتۇنىنىڭمۇ نىيىتى بۇزۇق. (قولىنى غۇنچەمگە شىلتىپ.) مانىڭغا ئوخشاش ئېرىنگە خىيانەت قىلىدىغان. (پاتەمخانغا شىلتىپ.) ساڭا ئوخشاش ناپاك خوتۇنلارنىڭ قەدىمى تەككەن يەردىن بەركەت ئۈچۈدۇ. يوقال مېنىڭ ئويۇمدىن. (مەشرەپكە.) سەن رودۇپايمۇ ئاناڭ بىلەن چىقىپ كەت بۇيەردىن (سىيىتقا) نەرسىلىرىنى ئەچىقىپ تاشلا. (سىيىت ئىچكىرىگە ماڭىدۇ. شاگىيو ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كىرىپ كېتىپ بېرىپ.) ئىلگىرى-كېيىن مېنىڭ ئويۇمگە قەدەم باسقۇچى بولما تۇزكور قىلىدىغانلار.

مەشرەپ: ئەمدى سېنىڭ ئويۇڭگە قەدەم باسقىچە، بىراقلا دوزاقتا قەدەم بېسىش كېرەك.

پاتەمخان: توۋا ناپاك خوتۇنلار دېگىنىنى قارا. ئويۇڭگە بەركەت كىرگۈزۈدىغان پاك خوتۇنلارشەرۋان ئاغچىكەندە.

مەشرەپ: مەن شەرۋاننىڭ قانداق خوتۇنلىغىنى بىلىمەن. ئۇنىڭ ئېپلاسىلىقلىرىنى يالىلداپ تۇرغان ئالتۇنلار يېپىپ تۇرۇدۇ.

پاتەمخان: (غۇنچەمنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ چۈگۈلغان چاچلىرىنى تۈزۈتۈپ مەيۈسلىنىدۇ.) ئىسىت ئىگى ـ چاقسى يوق قىزىم.

سىيىت بىر ئەسكى خۇرجۇن، بىر كونا، ئەسكى كورەك جۈگا، بىرجۈپ چورۇق كوتۇرۈپ چىقىپ، مەشرەپنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بېرىدۇ.

سىيىت: ئالە، لاقا ـ لۇقاڭنى قەلەندەر. (قايتىپ كىرىپ كېتىدۇ.)

مەشرەپ ئەرسلىرىنى خۇرجۇنغا تىقىپ، غۇنچەمنىڭ يېنىغا بېرىپ بېشىنى توۋەن سالغان ھالدا جىم تۇرۇدۇ.

پاتەمخان: ئەجەپ خورلاندىڭ ئېقىلىلىق قىزىم. چىرايلىق، سۈمبا تلىق، قارا كوزۈم. ماڭا بىر قارىغىنا! بىزدىنمۇ ئايرىلىدىغان بولدۇڭ. كوزۈڭنى ئاچقىنا دىدار كورۈشۈۋالايلۇق. (كوزىدىن ياش كېلىدۇ.)

شاگىيو: (ئىچكىرىدىن ئىشىك ئالدىغا چىقىپ.) ھاي لالمىلار! ئىتمۇ چاغ دېسە كېتىدۇ. نىمە بېزىرىپ تۇرۇشسەن بۇيەردە. كەت دېگەندىن كېيىن كېتىشمەمسەن.

مەشرەپ: (پاتەمخاننىڭ يېڭىدىن تارتىپ،) جۇر ئاپا، ئون نەچچە ژىل ئىشلەپ، ئاخىرى ئىتقا ئايلىنىپتىمىز كېتەيلى.

شاگىيو: تەنە گەپ قىلماي يوقال ھارامزادە.

مەشرەپ بىلەن پاتەمخان كېتىشكە ھازىرلىنىدۇ.

مەشرەپ: شۇنچە ژىل ئىشلەپ قۇرۇق قول بىلەن چىقىپ كېتىمىزمۇ شاگىيوكا.

شاگیو: (ئالدىغا ئىككى قەدەم مېڭىپ.) نىمە؟ نىم بولدۇڭ؟

مەشرەپ: ھەقتىمزنى بەرمەمسىز.

شاگیو: گېلىڭگە تاماق بېرىپ، ئوچاڭغا كېيىم بېرىپ، چوڭ قىلىپ قويغۇنۇم ئۈچۈن يەنە ھەق سورىساقچىمۇ سەن مۇتەھەم. ھازىر يوقال! بولمىسا كورگۈلۈگۈنى كورسۇتۈمەن.

مەشرەپ بىلەن پاتەمخان مەيۈسلىنىپ ماڭىدۇ. چىقىپ كېتىۋېتىپ پاتەمخان غۇنچەم تەرەپكە قارايدۇ.

پاتەمخان: خوش بىچارە قىزىم. ئامان بول. سېنىڭ بىلەن بىزنىڭ كۈنىمىزمۇ تۇغار...!

شاگیو: يوقال دېدىم، يوقال! (پاتەمخان، مەشرەپ چىقىپ كېتىدۇ.) ساڭا ئوخشاش يالاڭغىداقلاردىن بىرى كەتسە مېڭى كېلىدۇ. بەچچىغەرلەرنى قارا تېخى! خېلى بىرنەمە دېگۈسى بار. (ئوز ـ ئوزىگە.) «ئادەم بالىسىنى باقساڭ ئاغىز ـ بۇرنىڭنى قان ئېتەر، ھايۋان بالىسىنى باقساڭ ئاغىز ـ بۇرنىڭنى ياغ ئېتەر» دېگەن راس گەپتە. (ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

شەرۇان: (كىرىپ غۇنچەم تەرەپكە قاراپ) ئەۋۇشورۇڭ قۇرۇغۇر ئەمدى ئۈيەرگە بېرىپ يېتىپتۇدە. (ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىدۇ.)

مۇزىكا قايغۇلۇق ئۇيناپ تۇرۇدۇ. ئاستا ـ ئاستا كەچ كىرىپ، ئاسمانىدا ژۇلتۇزلار، كېيىن ئاي كورۈنۈدۇ. شامال چىقىپ قارا ياغاچتىن

غۇنچەمنىڭ ئۇستىگە غازاڭلار چۈشۈدۇ. ۋىراقتا ئىتنىڭ ئەندىشىلىك ھۆۋلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ. غۇنچەم چاچلىرى چۈگۈلغان، كوزلىرى قورقۇنۇچلۇق تۈس ئالغان ھالدا بېشىنى ئاستا كوتۇرۈپ ئەتراپىغا ئەنسىزلىك بىلەن قارايدۇ.

غۇنچەم: سۇ، سۇ! (كالپۇكلىرىنى يالاپ قولىنى سوزۇدۇ يەنە بېشىنى يەرگە قويۇدۇ.)

سىرتتا ئات چېپىپ كەلگەن ئاۋۇش ئۇه ئىتتلارنىڭ قاۋاشلىرى ئاڭلىنىپ، دەرۋازا قېقىلىدۇ. ئىچكىرىسىدىن سىيىت چىقىدۇ.

سىيىت: كىم، كىم ئۇ؟

ئاۋاز: (سىرتتىن.) بىز ـ بىز. دەرۋازىنى ئاچ.

سىيىت: بىز... كىم سىلەر؟ بۇ كېچىدە نىمە ئىشىڭلار بار بۇيەردە؟

ئاۋاز: بىز يامۇلنىڭ كىشىلىرى زورۇر ئىش بىلەن كەلدۇك.

سىيىت دەرۋازىنى ئاچىدۇ. ملتىق، قىلىچ ئاسقان ئىككى يايى كىرىدۇ

1 ـ يايى: شاڭيوكام بارمۇ؟

سىيىت: بار.

1 ـ يايى: قىچا ـ قىچا.

سىيىت: ۋاي ـ ۋۇي، نىمانچىلا ئالدىراش. (ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

2 ـ يايى: شاڭيوكامنىڭ ھېلىقى ئەكە ئوغلى شۇمۇ ـ ھە؟

1 ـ يايى: هەئە، تازا سەرمەس بىر نەرسە.

2 ـ يانى: قازاقنىڭ ئاۋۇلىدىن ھېلىقى ئۇچى بىلەن باغلاپ ئەكەلگەن چىرايلىق قىزنى شۇنىڭغا ئېلىپ بەرگەن ئەمەسمۇ؟

1 ـ يايى: تېخىلا شۇنىڭ كاشىلىسىنى تارتىۋاتىمىز.

شاگىيو بىلەن سىيت چىقىدۇ.

شاگىيو: ھە، بۇ كېچىدە يەنە نىمە گەپ؟

1 ـ يايى: نۇر ئىككى ئاغىنىسى تۇرغان، ئاماناتلار بىلەن يامۇلدىن قاچتى.

شاگىيو: قاچتى، مانا قارا! قاچان؟

1 ـ يايى: بۇگۈن ئىككى كۈن بولدى، 7 ـ 8 ئادەم ئىستەپ ژۇرۇمىز.

شاگىيو: شۇنداق چىڭ يامۇلدىن قانداق قاچالايدۇ ـ ھە؟

1 ـ يايى: ئۇلارنى يولىگە ئوتكۈزۈپ، سى لويغا تاپشۇرۇپ بەرگەن، ئۇ، سەل بوش تۇتقانغا ئوخشايدۇ.

شاگىيو: مانا، لوزۇڭ بېگىمنىڭ كوزىدىن نېرى بولغان ئىش مۇشۇنداق بولۇدۇ.

2 ـ يايى: بېگىم بۇ توغۇرلۇق دارىنغا ئېيتىپ، سى لويى بىلەن ئاچچىغلىشىپ قالدى.

شاگىيو: ئەمدى قانداق قىلدۇق، بۇ كاساپەتلەرنى.

1 ـ يايى: بەزى مەلۇماتلارغا قارىغاندا بۇ ئوغرىلار بۇگۈن

كەچقۇرۇن مۇشۇ مەلە تەرەپكە ئوتوپ كېتىپتۇ.

شاگىيو: مۇشۇ مەلىگە؟

1 ـ يايى: ھەئە، كورگەن كشى بار. شاگىيوكا ئەللىك بېشلار يارىدەم قىلىمسا، ناھايىتى ئاۋارە بولۇپ كەتتۇك.

شاگىيو: (سىيتقا.) ژۇگۇ ماۋۇ ژىگىتلەرنى باستىنكىگە باشلاپ بار. ئون بېشىلىرىنى ژىغىپ مەلىنىڭ پۇتۇن ئەترايىنى ئىستىشپ بەرسۇن. (يايىلارغا.) ئەزىمەتلەر، غەيرىتىگلەر كام بولمىسۇن. قاچقۇنلارنى نەدىن بولسا تېپىڭلار. خىزمەت ھەققىگلەرنى دېگەندەك بېرىمەن.

1 ـ يايى: بېگىمنىڭمۇ تاپشۇرۇغى قاتتىق، بۇگۈن نەدە بولمىسۇن قولغا چۈشۈرمىسەك بولمايدۇ.

سىيت بىلەن ئىككى يايى چىقىپ كېتىدۇ.

شاگىيو: بۇ نىمە دېگەن ئەنسىزچىلىك، ھە. (غۇنچەم تەرەپكەقاراپ.) ھەممە بالا سېنىڭ كاساپىتىڭدىن بولۇۋاتىدۇ. (ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

غۇنچەم: ھە...ھە...ھ...م، ھە...ھىم...! (ئاستا بېشىنى كوتۇرۇپ ساكرات ھالىتىدە ئىككى قولى بىلەن توزغان چېچىنى قارمايدۇ.)

نۇر باغ تەرەپتىن مارلاپ كېلىدۇ.

نۇرۇم: كىم بار بۇ يەردە؟

غۇنچەم: ئاھ...ھىم...نۇرۇم!... (بىر قولىنى سوزۇدۇ.)

نۇرۇم: غۇنچەممۇسىز؟ (غۇنچەمنىڭ بېشىنى مەيدىسىگە بېسىپ سىلايدۇ. جېنىم غۇنچەم، سىزنىڭ تارتقان ئازاۋىڭىزنى پاتمىدەمدىن ئاكىلدىم. (ئاي بىر پارچە بۇلۇت ئاستىغا كىرىدۇ.) لاپاستىكى بىدىگە ئوت قويۇۋەتتۇك، بۇ ئىلان ـ چايانلارنىڭ ئۇگىسى كويۇپ كۇل بولۇپ كەتسۇن. مەن سىزنى ھاپاش قىلىپ ئېلىپ كېتىمەن. ماكاقاراڭ، كوزىڭىزنى ئېچىڭ غۇنچەم. (غۇنچەمنىڭ بېشىنى كوتۇرۇپ قاراپ، جان ئۇزگەنلىگىنى بىلىدۇ. مۇزىكاقايغۇلۇق ئوينايدۇ، ھەيرانلىقتا قالىپغىنى ئېلىپ، غۇنچەمنىڭ بېشىغا قويۇپ ئورنىدىن تۇرۇدۇ، تۇرغان بىلەن ئامانتاي قوللىرىدا پىچاق تۇتقان ھالدا نۇرنىڭ يېنىغا كېلىدۇ.)

تۇرغان: نىمە بولدى؟

نۇرۇم: مېنىڭ قۇچۇغۇمدا جان ئۇزدى. (ئۇچى بېشىنى توۋەن سېلىپ جىم تۇرۇدۇ.) ئىسىت ئېچىلماي توزغان غۇنچەم.

ئامانتاي: چەنچىلگەن غۇنچا.

تۇرغان: ئىنتىقام ئېلىش كېرەك، ئىنتىقام!!...

ئۇچۇلىسى پىچاقلىرىنى ئىگىز كوتۇرۇپ غەزەپ بىلەن قارايدۇ. سەھنىنىڭ ئوك تەرەپ ژۇقۇرىسىدىن ئوت يالقۇنى چىقىدۇ.

پەردە.

تـوي

(ئوزگۇرۇۋاتقان يېزا)

قاتناشقۇچىلار

هاشىم ئاخۇن — ئوتتۇرا دىخان 50 ياش.
تۇنسا — هاشىم ئاخۇننىڭ خوتۇنى 45 »
ئابدىكېرىم — ئاگرو تېخنىك، هاشىم
ئاخۇننىڭ ئوغلى 22 »
خەيرىنسا — كوئوپېراتىۋنىڭ ئاكتىۋ ئەزاسى 18 »
رېھىم قادىر — پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارى 35 »
ئابدىرىشىت — كوئوپېراتىۋ مۇدىرى 38 »
تۇخان ساديق ئىمىن — كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى.
تۇرداخۇن — باي دىخان 50 ياش.
نىياز — تۇرداخۇننىڭ ئوغلى 25 »
رايون سەنئەتچىلىرى، دىخانلار ۋەكىللىرى، كادىرلار.

بىرىنچى پەردە

ئوتتۇرا دىخان ھاشىمنىڭ ھويلىسى، سەھىنىنىڭ ئوڭ تەرىپى ئوڭكۇرلۇك تام، سەككىز قىرلىق دۆڭلۈك كىرىش ئورنى. ئارقى پەشەيۋان. ئوينىڭ پەنجىرلىرى كورۇنۇپ تۇرۇدۇ. سول تەرەپتىكى باغچىدا ئەنجۈر، ئۈزۈم بارىكى.

پەردە ئېچىلىشتىن ئاۋال ئۈمۈمىي ناخشا ئېيتىلىدۇ.

ناخشا

يېزىمىز ئاۋات بولدى،
كوڭلىمىزمۇ شات بولدى.
ئىشلە ئىشچى — دىخانلار،
ھەجەپ ئوبدان زامان بولدى.

ئالغا، ئالغا باسىمىز چامداپ،
ئالغا، ئىشلەشكە قەدەم تاشلاپ.
ئەمگەك بىلەن ئورلەيمىز،
كۈندىن كۈنگە گۈللەيمىز.

پەردە ئېچىلغاندا تۇنسا بىرسېۋەتتە ئېچىلمىغان كېۋەزنى ئويدىن كوتۇرۈپ چىقىدۇ ، هاشىم قولىدا ياغلىق قاۋاق، مۇرىسىدە كەتمەن كوتۇرۈپ خاپا هالدا ئېتىزدىن كېلىدۇ.

تۇنسا : بۇگۈن هال چۈشكەن بۇغدايلار قانداغراق؟

هاشىم: نىمە تەغدىرىكىنتاڭ ، كوپ ئۇيۇۋاتقاندەك كورۈنۈدۇ- ئوزى. سوۋۇق چېيىڭ بولسا ئەكە ، هەجەپ ئۇسسىدى كىشى.

تۇنسا : (هېچىردا سوۋۇق چاي سۇنۇدۇ.) بىزنىڭ بۇغدايغىمۇ هال پەيدا بوپتۇ، بۇنىڭغا قانداق چارە قىلىمىزدەپ ،كادرلاردىن مەسلىھەت ئالساق ياخشى بولاتتى.

هاشىم: قانداق چارە قىلىشنى ئوزەم بىلمەن .

تۇنسا : ئەرۋالارغا ياغ پۇرىتىمەن دەپ ئويدىكى ياغنى شامالغا ئۇچۇرۇۋېتىپ كەلدىلە.

هاشىم: شامالغا ئۇچۇرۇۋېتىپ؟! (بېشىنى لىڭشىتىپ.) هىم... مانا گەپ... مانا قارا! سەنمۇ تولا بېمەنە گەپ قىلىدىغان بولدۇڭ ،ئوزى. شۇنىڭ كاساپىتىدىن توقۇناق بالا ، ئىلمەك قازا ماڭا تەككىلى تۇردى. بۇغدايغا هال چۈشكەنىنى ئاز دەپ، ئاخشامقى جۇدۇندا كېۋەزمۇ كاردىن چىقىپتۇ.

تۇنسا : هەممىسىمۇ؟

هاشىم: هە، مانا بۇنىڭدىنمۇ ئادا بولدۇق . ئاق قۇناق تېرىيدىغان يەرنىڭ ئوسىسى كېلىشىپ قالدى. ئۇنىڭغا قوش سالاي دېسەم ، خۇدا ئۇرغانىنى خۇداۋەردى قوشلاپ ئۇرۇپتۇ

دېگەندەك ، ئوزى ، ئىككى كالىنىڭ بىرسى ئولۇپ ، ئىشىمز توختاپ قالدى.

تۇنسا : شۇنداق ئېغىرچىلىقىغا قېلىۋاتقانىنى كورۇپ تۇرۇپ ، كېچە ـ كۈندۈز باش كوتەرمەي ئىشلەۋاتقان روزىنىمۇ قوغلاۋەتتىلە.

ھاشىم : بولدى سەنمۇ ئېچىشقان يەرگە تۇز سەپمە. بالىلىرىڭ دېگەن يېرىمدىن چىقمىدى ، ئوزى.

تۇنسا : توۋا قوينىڭ قوزىسىدەك يۇۋاش بالىلار بىلەن پېتىشمايدىلا ، سىلىگە كىم يارايدىكىنتاڭ.

ھاشىم : ھەر ئىشنىڭ يولى بار. ئوزەم بىلىمەن.

تۇنسا : بىلگەنلىرى شۇمۇ؟ ۋاي تۇرداخۇن بىزگە يانداقما بىر ئۇي بېرىپ تۇرۇدىغان بولدى ، يەرنى ھەممىدىن بۇرۇن بىز ھايداپ بولۇمزەپتىلا ، قېنى بەرگەن ئويى؟ ئەرتىيازدىلا كوئوپېراتىۋقا كىرىپ كەتسەك بۇنداق ئەھۋالغا قالمايتتۇق.

ھاشىم : بىرگەپنىڭ ئىككىسى بولسا ، ئوزى ، كەپراتىۋ ـ پەپراتىۋ دەيدىغان نىمىكەنسەن. كورۇپ قالمىز كەپرا ـ تىۋنىڭ كۈزدە ئالدىغان ھوسۇلىنى. ئاتا ـ بوۋىمىزدىن تارتىپ كەپراتىۋ بولماي دېخانچىلىقنى قىلىپ كەلگەنغۇ ، بىز ئۇزى.

تۇنسا : دېخانچىلىق قىلدىم دېسە بولامدۇ؟ دېخانچى ـ لىقتا دېخانچىلىق بارىكەن.

ھاشىم : ھە ، بارىكەن. نىمە قىپتۇ ئولار؟ ئوزى.

تۇنسا: توۋا! كوزلىرى كورمەيۋاتامدۇ، نىمە قىلىۋاتـ قىنىنى؟ بىزتېخى ئىككى مويەرنى ساپان بىلەن سىجالمايۋاتـ قاندا، كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى سوقا بىلەن يەرنى ئىككى ئاغدۇـ رۇپ ھەر مو يەرگە سەكسەن تاغاردىن ئۇغۇت چېچىپ قىرىق مويەرگە ئاق قۇناق تېرىپ بولدى.

ھاشىم: تاغىل ئۇينى ھېلىقى روزى دېگەن بەغەرىنگىزىك، ئوزى، ئولتۇرۇپ قويمىغان بولسا، مەنمۇ ئاللىقاچان تېرىپ بولاتتىم.

تۇنسا: كېسەلدىن ئولگەن كالىنى تېخىلا روزىدىن كورۇۋېرەمدىلا.

ھاشىم: ئۇ بەغەرەز، كالىنىك تىلىغا راسا كېلىشتۇرۇپ ئۇرـ غان، شۇنىك بىلەن ئىش تامام بولغان، ئوزى.

تۇنسا: ھېچ ۋاختتا ئوزىنىك پۇتىغا ئوزى كەكە چاپـ دىغان بالا ئەمەس. «ۋاي باللىرىم قېنى ئىشلەيلى»دەپ قويـ سىلا قېرىغاندا قوللىرىنى سوۋۇتىدىغان ماناشۇ ئەمەسمىدى. روزىنى بەغەرەز، ئابدۇكېرىمنى ئەپەندى مەجەز دەپ چىشىغا تېگمىدىلا.

ھاشىم: ئاۋال سېنىك باللىرىك مېنىك چىشىمغا تەگمـ سۇن ـ دە، ئوزى.

تۇنسا: توۋا! ئۇلارسىلىنىك چىشلىرىغا تەككىدەك نىمە ئىش قىلدىكىنتاك...؟

هاشىم: مېنىڭ گېپىمگە قارىغاندا، ئوزى، ئۇلا تۇلاراق سېنىڭ گېپىڭنى ئاڭلايدۇ. ئاۋۇ ئابدۇكېرىمگە نەچچە قېتىم ئېيتتىم. دېخانچىلىققا قالغانلىرىمىز يېتىشمەيدىكەنمىز. سەن خېلى ئوقۇدۇڭ، ئوزى. قولۇڭدا خېتىڭ بولغانىدىن كېيىن ئەپلەپ بىرتىجارەت قىل دېسەم، يەنە ئوقۇيمەن، كادىر بولۇمەن دەپ، 6 ئاي بولدى شەھەردە بىكار ئاۋارە بولۇپ ژۇرۇدۇ.

تۇنىسا: بىزنىڭ بارىمىزدا ئوقۇپ كادىر بولۇالسا، ئوبدان ئەمەسمۇ. كىمنىڭ بالىسى دېسە، پالانچىنىڭ بالىسى دېسە كۆڭلىمىز تاغدەك ئوسمەمدۇ.

هاشىم: ئۇنداق قۇرۇق ئابرويىڭنى نېمە قىلىدۇ، ئوزى. تۇردىخۇنىڭ ئوغلى نىيازغا قاراپ باقمىنا. ئانچە-مۇنچە تىجارەت قىلىۋاتىدۇ، مانا شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئويىدە 5-6 مىللون پۇلى كېمىمايدۇ.

تۇنىسا: توۋا! ئىككى ژىلدىن بېرى يەر ئىجارىسىنى كېمەيتىپ، يەرئىسلاھاتى بولۇپ ئوتتى. يېرىڭلا كامراق دەپ، ئوتتۇرا دېخان بولساقمۇ تورت مويەر بەردى. زومىگەرلەرگە قارشى كۈرەشنى كوردىلە. يەنە سىلىنىڭ بۇرۇتلىرى تەۋرىمەيدىغۇ؟ تۇردى ساختىدەك باي دېخانلارنىڭ، پومېشىكلارنىڭ گېپىنى قىلىدىلا. شۇلار قىلىپ ئوتكەن ئىشلاردىن قىلغىلىرى كېلىدۇ.

هاشىم: پاھ...سېنىڭ چۈشۈنۈپ كەتكىنىڭنى قارا. ماڭا

دەرس بەرگىدەك بوپسەن ـ دە تېخى؟! ھوي، تۇرداخۇن ئانداق ئادەم، مۇنداق ئادەم دەيسەن، ئۇنىڭ بزگە نىمە يامانلىغى تەگدى، ئوزى. «بارنىڭ مايىغى، يوقنىڭ تايىغى». يېرىكنى ھايدالمىغان بولساڭ پاندا قىقا بىر ئۇي بېرىپ تۇراي تەكشىلىپ كېتىەر دېدى، ئەمدى ساڭا نىمە قىلىپ بەرسە بولاتتى، ئوزى؟

تۇنسا: كورەمىز ئۇنىڭ بىكاردىن بىكارغا قوش كالا بېرىپ تۇرغىنىنى. سىلە تاش سانغىچە ئۇ قۇم سانايدۇ. خەقلەر بىر ئوبدان ھەمكارلىشىپ ئىشلەۋاتىدۇ. بىز تېخىچە باي دىخانلاردىن مەدەت كۇتۇپ ژۇرىمزمۇ؟

ھاشىم: سەپرايىمنى ئورلۇتۇپ مەن بىلەن تولا تاكالاشمىساڭ بولامكىن، ئوزى. (ئاز توختاپ.) جۇگۇ ئوت ئەكە. ئوزىمزنىڭ كالىسىنى ئوبدانراق بېقىپ تۇرىلى.

تۇنسا: (ئوتنۇچ بىلەن سېۋەتنى ئېلىپ، دارىتىپ گەپ قىلىدۇ.) گەپ چىڭ كەلسە سەپرايىمنى ئورلەتمە دەپ قورقاتماقچى بولۇدۇ. خوتۇنلارنى بوزەك قىلىدىغان ۋاخ ئوتۇپ كەتكەن ئەمدى. (چىقىدۇ.)

ھاشىم: خوتۇنلا ئەرلەر بىلەن ھوقۇقتا باراۋەر... ھىم... مانا! مۇنداق گەپلەر خوتۇنلارغا بەك ياراپ كەتتى. مەجلىس دېسە ھەممىدىن ئاۋال ژۇگرەيدۇ. ئوگۇنۇش، تەنقىت، ھەمكارلىشىش، كەپسىراتسىيەلىشىش... مانا يېڭى گەپلەر... بۇنىڭ

ئاقۇتتى قانداق بولۇدۇ، ئوزى. ئۇنى كىم بىلىدۇ. (ناس چېكىدۇ. ساقلىنى تۇتۇپ خىيال سۈرۈۋاتقاندا سىرتتىن نىياز- نىڭ توۋلىغان ئاۋازى كېلىدۇ.)

نىياز: هاشمكا... هاشمكا!...

هاشمم: هەي، نىيازمۇ سەن؟ كەل، كەل! بۇياققا كەپ سەنغۇ؟

نىياز سالاملىشىپ پېشەيۋانغا كېلىپ ئولتۇرۇدۇ.

نىياز: ئەمدى بىرهاجىتىمىز بار هاشمكا، شۇنىڭغا سىلىنى بىرەر مەسلىھەت بېرەمدىكىن دەپ كەلدىم.

هاشمم: ئېيتە قېنى، قولىمىزدىن كەلسە، بىزمۇ يارىدەم- لىشەرمىز، ئوزى.

نىياز: ئەمدى هېچ كىشىگە ئېيتماپتىم. سىلىگە كۆڭلۈم يېقىن، ئېيتىمسام بولمايدۇ.

پا ئۇزا...

هاشمم: هە، هە، دەۋە!

نىياز: (كۆڭلى يۇمشىغان هالدا.) خۇدا بەندىسىگە شۇنداق ئوتنى سېلىپ قويىدىكەن هاشمكا. (كۈلۈپ.) خەيىرنساغا كۆڭلۈم چۈشۈپ قالدى. ئوزىگە بىر گەپ قىلىپ باقاي دېسەم، هېچ پېتىنالمىدىم. ئۇ قىزنى ئېتىزلاردا كورسەم ئىشتىن باش كوتەرمەيدۇ. مەلدە كورسەم ئۇياق- بۇياققا قارىماي ئالدىراپ ئوتۇپ كېتىدۇ.

هاشىم: كوره سېنى. شۇنىڭغا كوزۇڭ چۇشۇپتۇ ـ ده، ئوزى. ئا، ئۇنىڭغا بىركىشى قويۇپ باقساڭ بولامدۇ، ئوزى.

نىياز: هازىرقى كۈنده قىزنىڭ كوڭلى بولمسا، پەتته بەرمەيدىكەن. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن قىزنى قولغا كەلتۈرۈش تەس بولۇۋاتىدۇ.

هاشىم: پۇلنى ئايسماي خەجلىسەڭ بىر ئىش قىلغىلى بولۇدۇ، ئوزى. پۇل ـ چىمەنده گۈل ئەمەسمۇ؟ هەر بازارنى ئالا قويماي يورغىلايسەن، پۇلنى خېلى تاپقانسەن.

نىياز: بازارغا ماتا، ياغ ئاپىرىپ سېتىپ، ئۇنى چىگىت، قىچىغا ئايلاندۇرۇپ ماي تاتقۇزىمىز. ئۇنىڭدىن چىققان كۈنـ جۇردا قوي بوداپ كوزىنى پوزا قىلىپ دېگەندەك...

هاشىم: ئۇچۇغراق ئېيتقىنا، مۇشۇ كۈنده سودىگەرچىلىكـ تىن پايدا ئېلىۋاتامسەن، ئوزى؟

نىياز: ئەپلەپ، سەپلەپ بىر ئىش قىلساڭ يامان ئەمەس بولۇدۇ. ئەمما تەمىنلەش، سېتىپ ئېلىش دېگەن بىر نىمە چىقتى. ئوزەڭ بىلىگەندەك ئېلىپ، سېتىشقا تازا كاشىلا بولۇۋاتىدۇ.

هاشىم: هىم... بۇمۇ پېكى گەپ.

نىياز: باجمۇ ئېغىر، ئۇنى ساختا قىلىشمۇ تەس بولۇپ قالدى. دىخانلارنىڭ تۇرمۇشىنى ياخشىلايمىز دەپ چۇشەنـ دۈرۈۋاتىدۇ. لېكىن سودا ـ سېتىقنى ئوزىگە قارىتىۋېلىۋاتىدۇ.

هاشىم: چۇشەندۇرۇدۇ، چۇشەندۇرۇدۇ. پۇل بولمسا، كەپراتسۇمۇ بىكارغا بەرمەيدۇ ـ دە، ئوزى. (نىياز قوينىدىن تاماكا خالتىسىنى ئېلىۋاتقاندا ياغلىققا ئورالغان بىرنەرسە چۈشۈپ كېتىدۇ.) نىمە ئۇ پۇلما؟

نىياز: ياق، باشقا نەرسىدى.

هاشىم: (ياغلىقنى ئېچىپ كورۈپ.) ناۋات بىلەن قاتلىما يەيدىكەنسەن ـ دە، ئوزى. مەن تېخى هاشىمكام ئېغىر چىلىقتا قاپتۇ، يارەملىشىنى دەپ ئەكەلگەن پۇلمىكەن دەپتىمەن.

نىياز: (تاماكاسىنى ئوراپ.) ئەمدى راستىنى ئېيتسام هاشىمكا...

هاشىم: هە، ئېيت دېدىمغۇ، ئېيتە؟!

نىياز: هۇشۇرداخانغا بىرمۇنچە پۇل بېرىپ، خەيىرخانىساغا ئىستەقۇ قىلغۇزغانتىم، بۇنى قانداق بېرىشنى بىلمەي ژۇرۇمەن. ئاكىلسام خەيىرخانىسا تۇنىسا ئاچامغا بېقىن ئىكەن. سىز تۇنىسا ئاچامغا ئېيتىپ، مۇشۇنى يىگۈزۈپ بېرەمدىكىن، دەپ كېلىۋىدىم.

هاشىم: هازىر تۇنىسا ئاچاڭ، مەن نىمە دېسەم شۇنى قىلىۋېرىدىغان يەردىن ئوتۇپ كەتتى، ئوزى.

نىياز: ئىككى مومىن بەندىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇش سوۋاپ ئىش بولغاندىن كېيىن، تۇنىسا ئاچامۇ ماقۇل دەر، ئەلۋەتتە.

هاشىم: هازىر تۇنسا ئاچاڭ سوۋاپنى مەجلىستىن تاپىدۇ، ئۇزى.

نىياز: قانداق قىلسام بولار ئەمدى. بىزمۇ سىلەرنىڭ بىرەر ھاجىتىڭلاردىن چىقىپ قالاردۇق. بىر ئامال قىلمامسىز ھاشىمكا.

ھاشىم: بولۇپتۇ، قويۇپ كەت، بىرگەپ بولۇپ قالار.

نىياز: رەخمەت ھاشىمكا.

ھاشىم: سەنمۇ قۇرۇق رەخمىتىڭنى قوي، ئۇزى. داداڭ ۋەدە قىلغان ئۈيىنى ئەرتە بېرىپ تۇرسۇن، ھە، ــ ھەدەپ بىر ئىش قىلمامسەن.

نىياز: بولدى ــ بولدى ھاشىمكا، ئۇنىڭدىن غەم قىلما.

ھاشىم: بىر ــ بىرىمىزگە ھاجەت چۈشتى دېگەن ماناشۇ، ئۇزى.

نىياز: ئەلۋەتتە، ئەلۋەتتە. مەن دادامغا دەپ ئەتىگەنلىككە كالىنى ئۇزەم ئەكىلىپ بېرەي. (خوشلۇشۇپ چىقىدۇ.)

ھاشىم: مانا بۇ ياخشى بولدى. مۇشۇ بانا بىلەن كالىسىنى ھەقسىز ئىشلىتىپ يەرنى ھايدىۋالدىغان بولدۇم. كەپىراتسۇقا كىرگەن بولسام، مۇنداق بىكار پايدا نەدە.

ئويغا كىرىدۇ. تۇنسا ئوت توشقۇزۇلغان سېۋەتتى كوتۇرۇپ كىرىپ، باغ تەرەپكە كېتىدۇ. تاشقىرىدىن خەيىرنىسانىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

خەيىرنىسا: تۇنسا ئاچا! خوش خەۋەر.

تۇنسا ئالدىراپ ئوچۇق ئىشىك ئالدىغا كېلىدۇ.

تۇنسا: ھە، خەيىرنسامۇ سەن؟ نىمە خوش خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ؟

خەيىرنسا: (مۇڭدىسىدە كەتمەن، پىچىم كورۇنۇدۇ.) ئابدىكېرىم ئاكام كەلدى.

تۇنسا: ۋاي جېنىم بالامەي، قېنى نەدە قالدى؟

خەيىرنسا: كوئوپېراتىۋقا چۈشكەنتى، ھېلى كەلگىلى قالدى.

تۇنسا: نىمشكە ئويغە چۈشمىگەندۇ. (تاشقىرىغا چىقىپ كېتىدۇ.)

ھاشىم ئويدىن چىقىدۇ.

ھاشىم: ھوي تۇنسا، نەگە كەتكەندۇ، ھېلى پاراڭلىشىۋاتاتتى بۇ نىمىلە، يەنە بىر يېڭى گەپ تاپتىمۇ نىمە؟

ئابدىكېرىم دالاسومكىسىنى كوتۇرۇپ كىرىپ، ھاشىم بىلەن ئىككى قوللاپ كۆرۈشىدۇ.

ئابدىكېرىم: سالامەت تۇرامسىز دادا.

ھاشىم: خۇداغا شۈكرى، ھە ئوزەڭ ئوبدان تۇردۇڭمۇ؟

ئابدىكېرىم: ناھايىتى ياخشى.

تۇنسا خۇرجۇن كوتۇرۇپ كىرىدۇ. خەيىرنسا ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ قالىدۇ.

تۇنسا: ئويغە كىر خەيىرنسا.

خەيىرنسا: خوش، مەن ياناي، ئالدىراش ئىشىم بارئىدى.

تۇنسا : كىرمسەڭ قېيداپ قالمەن.

خەيىرنسا : شۇنداق ئىشلىرىمۇ بامۇ تېخى . (كىرىپ هاشىمغا تازىم قىلىدۇ.)

تۇنسا : ياڭاللا نىمانچە ئالدىراپ يىغانسەن خەيىرنسا.

خەيىرنسا : چۇشلۇك تاماقتىن كېيىن ئېتىز ئارىسىدىكى ئېرىقلارنى چاپماقچىدۇق.

تۇنسا : كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى ژىغلىغچە بىر پىيالە چاي ئىچىپ كەت.

خەيىرنسا : مەن ئۇلاردىن بالىدۇرراق بېرىپ تۇرسام بولاتتى.

تۇنسا : دەملىسەملا بولۇدۇ. پىشەيۋانغا چىقىپ ئولتۇرۇڭلار باللىرىم.

هاشىم : چاپسان بول. (تۇنسا ئويگە كىرىدۇ. قالغانلار پىشەيۋانغا چىقىپ ئولتۇرۇشۇدۇ. هاشىم ئابدۇكېرىمگە قاراپ.) ئۇتتۇر ئويگە كېلىپ چۇشمە پىسەنغۇ؟

ئابدۇكېرىم : دىخانچىلىق باش تېخنىك پۇنكتى، مېنى يېزىمزدىكى كوئوپېراتىۋقا خىزمەتكە ئېۋەتتى. شۇيەرگە چۇشۇرۇدىغان ئۇرۇق سېلىش ماشىنىسى، دورا چاچىدىغان ئايپاراتلار بارئىدى، تاپشۇرۇپ كەلدىم.

هاشىم : ئانداق بولسا ئاتا ـ بوۋاڭلارنىڭ قىلىپ كەلگەن ئىشلىرىنى بىكار قىلىدىكەنسىلەر ـ دە، ئوزى.

ئابدۇكېرىم: ئۇنداق ئەمەس دادا، ئاتا-بوۋىلىرىمىز نىڭ ئۇنۇملۇك تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىمىز.

ھاشىم: ئانداق بولسا، ئوزى، ئالتى ئايدىن بېرى دېخانچىلىقنى ئوقۇيمەن دەپ، بىكاردىن نەمە ئاۋارە بولۇپ ژۇرۇسەن، ئوزى.

ئابدۇكېرىم: ئاتا-بوۋىمىزدىن قالغان دەپ ياغاچ ساپان بىلەن يەرنى سىجاپ ژۇرۇۋېرىمىزمۇ دادا!

خەيرىنىسا: مول ھوسۇل ئېلىش ئۈچۈن يېڭى دېخانچىلىق تېخنىكىسىنى ئوگىنىۋىلىشىمىز كېرەك، ھاشىمكا.

ھاشىم: تاشقا چاچ، بەختكىدىن كور.

ئابدۇكېرىم: بەخت ئوز-ئوزىدىن كەلمەيدۇ، دادا. كىشىلەر ئوملۇشۇپ ئىشلەپ، ئالغا قاراپ ماڭسا خوشال-خورام، بەختلىك تۇرمۇشقا يېتىدۇ.

ھاشىم: ھە... شۇڭا تونۇگۈن خەيرىنىساخانلا غەزەل ئېيتىپ ئېتىزنى بېشىغا كېيىپتىكەن-دە، ئوزى.

خەيرىنىسا: (كۈلۈمسىرەپ.) كېۋەز بىلەن قوغۇنىنى ئۇشۇكتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن كوئوپېراتىۋنىڭ جېمى ئەزالىرى ئېتىزغا توپلانغان ئىدى.

ھاشىم: قۇتۇلدۇرۇپ قالدىڭلارمۇ؟

خەيرىنىسا: ھەئە.

هاشىم: قانداق قىلىپ؟

خەيىرنىسا: كېۋەزنى توپا بىلەن كومۇپ قويغان ئىدۇك. بۈگۈن قارىساق بىرىمۇ زايە بولماپتۇ.

هاشىم: قوغۇنچۇ؟

خەيىرنىسا: قوغۇننى پاخال بىلەن يېپىپ، چالما بىلەن باستۇرۇپ قويغان.

هاشىم: سوغاقىتىنمۇ ساقلاپ قاپسىلە، ئوزى، ئەگەر يىلتىزىنى تاتلىۋەتكەن بولسا گۈلار قۇرۇپ قالىدۇ.

خەيىرنىسا: ياق، يىلتىزىنى تاتلىمىدۇق.

هاشىم: قانداق بولغانلىغىنى كۆن قىزىغاندا كورۈمىز، ئوزى.

ئابدۇكېرىم: دادا، بۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىغا گۈمان بىلەن قارىماڭ، كوپچىلىك مەسلىھەت بىلەن ئوز تەجرىبىلىرىنى قوشۇپ قىلغاندىن كېيىن ئىش ئۈتۈقلۇق چىقىدۇ. مانا بىزنىڭ يەككەدىخان بولغانلىغىمىزدىن، ئازىراق ئاپەتكە يولۇقۇپلا هەممە ئىشىمىز يامىنغا ئايلىنىپتۇ. ئىسىت، كېۋەزلىرىمىز زايە بولۇپ كېتىپتۇ.

هاشىم: خۇدادىن بىشىزنە قىل تەۋرىمەيدۇ.

ئابدۇكېرىم: كوپچىلىك بىرلەشكەن يەردە، هەر چوڭ ئىشلارنى تەۋرەتكىلى بولىدۇ. كوئوپېراتىۋ ئەزالىرىنىڭ ئاپەتكە قارشى تۇرغانلىغىنى ئاڭلىدىڭىزغۇ.

تۇنسا دەستىخان سېلىپ بېرىدۇ.

هاشىم: سەن تازا گەپتان كادر بولۇپ كېتىپسەن، ئوزى.

تۇنسا: كادر بولسا ئوبدان ئەمەسمۇ؟ ھازىر ياشلار تۇرماق 60 ياشقا كىرگەن قېرىلارمۇ چۇشۇنۇپ قالدى. سىلىلا چۇشە نمەيدىكەنلا.

هاشىم: ھە...مانا بىزنىڭ توتىمۇ چۇشۇنۇپ قالدى. سايرا!

تۇنسا: سايرايمىز ئەمدى، ھېچكىم بىزنىڭ ئاغزىمىزنى تىكىپ قويالمايدۇ.

هاشىم: ئۇ سېنىڭ سېغىزخانەڭ شاراقلىشىڭ قۇلۇغۇمغا ياقمايدۇ. (ئاسمانغا قاراپ قويۇپ.) مەن پېشىن ئوقۇۋالاي، ناھارەتكە سۇ بەرگىنا. (باغ تەرەپكە كېتىدۇ.)

تۇنسا: (ئابدىكېرىمگە.) سىلەر بەھۇزۇر ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋېرىڭلەر بالىلىرىم. (ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.)

ئابدىكېرىم: بۇ دادام نىمشكە شۇنداق چوڭ ئوزگۇرۇشلەرگە قاراپ ئىش قىلمايدىغاندۇ. ئەرتىياز كوئوپېراتىۋقا كىرىش توغرىسىدا يازغان خەتلىرىمۇ تەسىر قىلماپتۇ.

خەيرىنسا: بىچارە تۇنسا ئاچامۇ جىق قىينالدى. سىزنىڭ مۇشۇ يەردە خىزمەت قىلغىنىڭىز ھەجەپ ئوبدان بولدى ـ دە ئابدىكېرىمكا.

ئابدىكېرىم: (خەيرىنسانىڭ كوزىگە قاراپ.) سىز بىلەن بىر يەردە ئىشلەيدىغىنىم تېخىمۇ ياخشى بولدى، ھە خەيرىنسا! (خەيرىنسا يەرگە قارايدۇ. تۇنسا ئۇردىق كوتۇرۇپ چىقىپ،

باغ تەرەپكە كېتىدۇ.) گەپ قىلمايسىزغۇ؟

خەيىرنىسا: نېمە دەيمەن.

ئابدۇكېرىم: يارەملىشىمەن دېمەمسىز.

خەيىرنىسا: ئاكۇنى سىلىنىڭ بۇغداينى ئوتۇۋېتىشكە يارەملىشەيلى دېسەك ھاشىمكام ئۇنۇمدى.

ئابدۇكېرىم: (كۈلۈمسىرەپ.) ئىككىمىز بىر بولۇپ دېسەك ئۇناپ قالار، ئەلۋەتتە.

خەيىرنىسا: قىزىق گەپ قىلمىسىز. (تۇنسا كىرىدۇ.) مەن كېتەي. (ئورنىدىن تۇرۇدۇ.)

تۇنسا: بىرەم ئولتا خەيىرنىسا.

خەيىرنىسا: خوش بىزنىڭگرۇپپا ئەزالىرى ژىغىلىدىغان ۋاخت بولۇپ قالدى، تۇنسا ئاچا. (چىقىدۇ.)

ئابدۇكېرىم ئويگە كىرىپ سومكىسىنى قويۇپ قايتىپ چىقىدۇ.

ئابدۇكېرىم: مەن بىزنىڭ ئاشلىقلارنىڭ ئەھۋالىنى بىر بىلىپ كېلەي.

تۇنسا: ھېرىپ كەتكەندە بىرەم ئارام ئالساڭ بولاتتى.

ئابدۇكېرىم: ئېغىرچىلىقتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ۋاختىدا چارە قىلمىساق بولمايدۇ، ئانا.

تۇنسا: بولۇدۇ بالام، چاپسانراق كەل. (ئابدۇكېرىم تالاغا چىقىپ كېتىدۇ. ھاشىم باغ تەرەپتىن كىرىدۇ.) خەيىرنىسا ھەجەپ ئوبدان بالا-دە ماقۇل كورسە ئابدۇكېرىمگە

ئېلىپ بەرسەك ھەر ئىككىسىنىڭ بەختى ئېچىلاتتى.

ھاشىم: روزىغا يات يەردىن قىز ئېلىپ بېرىپ تويغان، ئوزى، مەن. بىر ژىلغا بارماي ئاجرىشىپ كەتتى.

تۇنسا: ئۇنىمۇ قويغۇزۇۋەتكەن ئوزلىرىغۇ.

ھاشىم: مېنىڭ دېگىنىمنى قىلمىغان ئادەم، ئوزى، بۇ ئويدە تۇرالمايدۇ.

تۇنسا: تۇققانلىرىنىڭ ئىچىدە ئابدىكېرىمگە لايىق قىز يوقمۇ؟

ھاشىم: لايىغى بار.

تۇنسا: كىم ئۇ؟

ھاشىم: ھاممىسىنىڭ قىزى.

تۇنسا: ھوي، ئۇقىز ئەمدىلەتىن 13 ياشقا كىردىغۇ؟

ھاشىم: قىز بالادېگەن 13 ياشتا پىسىدە بولۇدۇ. كىچىك بولسا، ئويگە كەلگەندىن كېيىن ئوزەڭ چوڭ قىلىپ ئالاسەن، ئوزى.

تۇنسا: پىشىغا يەتمىگەن قىزنى نىكا قىلىشقا ھوكۇمەت رۇخسەت قىلمايدۇ.

ھاشىم: 16 ياشقا كىردى دەپ يازدۇرساق بولۇدۇ، ئوزى. ئۇنىڭ چىشىنى كورۇپ بىلەتتىمۇ؟

تۇنسا: ئۇنداق ئالدامچىلىق قىلىشقا ئابدىكېرىم ئۇنۇمايدۇ — ئوزى بىلىدۇ، سىلە چۈشەنمەيدىلا.

ھاشىم: نېمە — نېمە؟ چۈشەنمەيسەن؟ ئابدىكېرىم بىلىدۇ؟

تۇنسا: هه، ئابدىكېرىم ئوقۇپ كەلدى. سىلىدىن ئوبدان بىلدۇ.

ھاشىم: سەن بىلسەن، بالاڭ بىلدۇ. مەن ھېچنىمە بىلمەيمەن. مانا ھاقارەت. بالا ئاتىغا، خوتۇن ئەرگە بى ھورمەتلىك قىلغانلىقنىڭ كاساپىتىدىن ئېغىر كۈنلەرگە قېلىۋاتىمىز.

تۇنسا: كوئوپېراتىۋقا كىرسەك ئېغىر كۈنلەرگە قالمايتتۇق. ئابدىكېرىم تاشقارقى ئىشىككە كېلىپ كورۈنىدۇ.

ھاشىم: سەن تېخى ئاسماندىكى غازنىڭ شورۇپسىغا نان چىلاپ ژۇرۇسەن. كەپراتىۋقا كىرگەنلەر بېرىپ - بېرىپ بىر قازانغا قاراپ قېلىپ، بىر ئورۇندا ياتىدۇ، دەيدۇ. بۇمۇ مۇسۇلمانچىلىقىغا توغرى كېلەمدۇ؟ ئۇلار سېنىڭ ئۇچۇن ئىشلەپ بېرەمدۇ؟

ئابدىكېرىم: (كىرىدۇ.) دادا سىز خاتا چۈشۈنۈۋاپسىز. ئۇ ئېغۋاگەرلەرنىڭ سوزى.

تۇنسا: راس ئېيتىسەن بالام. (ھاشىمغا.) تۇرداخۇن بايدىن ئاڭلىۋالغان سوزلىرىدۇ - بۇ.

ئابدىكېرىم: كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى بىر - بىرىگە يالغىنىپ ئىشلىمەيدۇ. ھەر كىم ئوزىنىڭ قىلغان ئەمگىگىگە قاراپ ھەق ئالىدۇ. دېخانلار ئاچ - يالاڭاچ ۋەيران بولۇش تەرىپىگە ئەمەس، ئالغان مەھسۇلاتنى بىلەن ھەركىم ئوز ئائىلىسىدە خالىغىنىچە پاراۋان بەختىيار تۇرمۇش كوچۇرۇدۇ.

هاشىم: شۇنداقمۇ دەيدۇ، قايسى راس ئىكەنلىگىنى ئوبدانراق ئويلاش لازىم.

ئابدىكېرىم: سىز بۇزغۇنچىلارنىڭ سوزىگە كىرمەي، ئانامنىڭ سوزىگەكىرگەن بولسىڭىز ياخشى بولاتتى. ئانام، بىزنى بەختكە باشلايدىغان پارتىيىنىڭ كورسەتكەن يولىنىخالايدۇ.

هاشىم: مەن ئەر تۇرۇپ خوتۇن كىشىنىڭ گېپىگە كىرەمتىم. مەن مۇشۇ ۋاختىچە ئوزەم بىلىپ ئىشلەپ كەلدىم.

تۇنسا: توۋا! توۋا!

ئابدىكېرىم: دادا، ئەمدى مۇنداق قالاق ئىشلارنى تاشلىۋېتىڭ.

هاشىم: (ساقلىنى تۇتۇپ.) هە، ئەمدى مەن مۇشۇ ياشقا كېلىپ پالاق بولدۇمما؟ مەن تۇخوم ئەمەس، ئادەم!

ئابدىكېرىم: پالاق ئەمەس، قالاق.

هاشىم: بولدى، تۇلا ئاغزىمنى ئاچماي ئوز يولۇڭغا مالىڭ.

تۇنسا: (هاشىمغا.) ئىنساپ قىلسىلىچۇ ئەمدى، بۇنىڭ بىلەنمۇ ئۇرۇشامدىلا؟ (ئابدىكېرىمگە.) جۇر بالام، ئويگە كىرىپ ئارام ئال.

ئابدىكېرىم خىيالدا قالغان هالدا تۇنسا بىلەن ئويگە كىرىپ كېتىدۇ.

هاشىم: (ناس چىكىدۇ.) سېنىڭ ئىشىڭ پالاق؟! مانا بۇمۇ يېڭى گەپ!

پەردە.

ئىككىنچى پەردە

1 - كورۇنۇش.

ۋراقتا غول تاتقان بۇغداي ئېتىزلىرى. سەھىنىنىڭ سول تەرىپىدە ئېرىق بويىدا قاتارجىگدىلەر ، كۆتۈپېراتۇرنىڭ ئايال ئەزالىرى بۇغداي ئوتاۋاتىدۇ. يەنە بىر قانچە ئەزالار ئوڭ تەرەپتىن سول تەرەپكە قاپ ۋە زەمبىللەردە ئۇغۇت توشۇۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ قىزغىن مەھنەتىدىن غەزەل ئوقۇشۇۋاتىدۇ.

ناخشا

ئاق كەپتەرمۇ ئوملەشكەن ،
كوك كەپتەرمۇ ئوملەشكەن.
ھەجەپمۇ ئوبدان ئىكەن،
ئازات ـ ئەركىن سوزلەشكەن.
قايتارما.
كۆرەش بىزدە ، ئۇتۇق بىزدە ،
مول ھوسۇل ئالىمىز. كۈزدە.

خەيرىنسا بىلەن تۇخان ناخشا ئېيتىپ چىقىپ سوغ چاي ئىچىدۇ.

ماۋجۇشىنىڭ دەۋرىدە،
بىزنىڭ بولدى دالا – تۇز.
ئەمدى زامان بىزنىكى،
كەل ئىشلەيمىز قاراكوز.

خەيىرنىسا: مەيدە ئولتار تۇخان. كىچىكىنە دەم ئېلىپ ئۆلسەم، ئالارنىڭ ئارقىسىدىن بارىمىز.

تۇخان: بۇ ئېتىزنى چاپسان ئوتاپ بولدۇق.

خەيىرنىسا: ناخشا بىلەن بىلىنمەي قالدى.

تۇخان: ھەجەپ چىرايلىق ناخشا ئېيتىسىنده خەيىرنىسا.

خەيىرنىسا: ۋاي – ۋاي ماختىشى كام.

تۇخان: بىرەسىدىن كام بولسا ئۇمۇ بولاتتى. بىز 7 نويبر ئېلىۋاتقاندا سەن 10 نويبر ئېلىۋاتسەن. ئەرلەردىنمۇ ئوتۇپ كەتتىڭ.

خەيىرنىسا: سېنىڭ قولۇڭنا ئېسىلىۋالمىدىمغۇ؟

تۇخان: بۇلتۇر ھەمكارلىق گرۇپپىدا سەن نەمۇنىچى بولغان بولساڭ، بۇ ۋىل كوئوپېراتىۋدا مەن نومۇنچى بولمىسام قاراپ تۇر.

خەيىرنىسا: ماختىنىپ ژۇرۇپ، كەينىدىن سانىغاندا بىرنىچى بولۇپ ژۇرمە.

تۇخان: يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقماس، چېكى چىقسا دېگى چىقماس.

باغدا كاككوك، سۇدا ئوردەك،
چولدە بېغىر تاغىمەن.
بارچە ئەل جۇپتى بىلەن،
يەككە ـ يىگانە داغىمەن.

ھە، سەن بولساڭ يەككە ـ يىگانە، ھېچ بولمىغاندا مەن جۇپتۇم بىلەن سېنىڭدىن جىق ئەمگەك كۈنىگە ئېگە بولارمەن.

خەيىرنىسا: ۋاي ۋىتىلداغىمي، گەپ دېسە تاغالاپ بار سەندە.

تۇخان: (چاۋاك چېلىپ.) چىدا، ھەر قانداق قىلىپ بولسىمۇ، بۇ ۋەل كۈزدە سەندىن ئوتۇپ كېتىمەن دېگىنا. (كېلىۋاتقان سادىق بىلەن ئابدۇكېرىمنى كۆرۈپ.) كېلىۋاتقانلار كىمۇ؟

خەيىرنىسا: ئابدۇكېرىمكەن.

تۇخان: ئەڭ ئاۋال كۆزۈڭ چۇشۇپتۇ. يېنىدىكى سادىقمىكەن.

خەيىرنىسا: شۇنىڭدىنمۇ شامال چىقاردىڭما؟

تۇخان: شامالنىڭ ئىچىدە ئۇچقۇنلارنى كۆردۈمدە. ھىم... بىلەن دېگىنە. (كاككۇك ئاۋازىدا.) كاككۇك (ئۇسۇل ھەركىتى بىلەن قولىنى تاسلىدىتىپ پىقىرايدۇ.)

خەيىرنىسا: ۋاي ساراڭەي. نەدىكى گەپلەرنى قىلىپ ژۇرۇدۇ.

تۇخان: سېنىڭ يوشۇرغىنىڭ بىلەن كۆزۈڭ مانا مەن دەپ

ئېيتىپ تۇرۇدۇ.

ئابدىكېرىم بىلەن سادىق قولىدا بىردىن دوراچېچىش ئاپپاراتى كوتۇرۇپ كىرىشىدۇ.

ئابدىكېرىم: ئابدىرىشىتكا منى كوردۇڭلەمۇ؟

تۇخان: بايا يېزىلىق ھوكۇمەتتە قالغان.

ئابدىكېرىم: مۇشۇ چاقچەچە نەمىش قىلىدىكىنە ئۇلار؟ ...

خەيىرنىسا: ئۇرۇق سالىدىغان ماشىنىنى تەجرىبە قىلىۋاتىدۇ.

ئابدىكېرىم: ھازىر ئۇنىڭدىن ھال كېسىلگە چارە قىلىش زورۇر ئىدى.

تۇخان: سىز كورسەتكەن ئېتىزلىنىڭ چورسىگە ئۇغۇت توپلۇنۇپ بولدىغۇ.

ئابدىكېرىم: توپلاپ قويۇش بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. ۋاختىنى ئوتكەزمەي، ھال چۈشۈپ يەتمىگەن بۇغدايلارنى قوشۇمچە ئۇغۇتلاپ، يەرنىڭ نېمىنى ئاشۇرۇپ تۇرۇش كېرەك.

خەيىرنىسا: ئۇلار قۇناقنى كاتەكچە قىلىپ تېرىش ئۈچۈن ئۇرۇق سالىدىغان ماشىنىغا قىزىپ كەتتى.

ئابدىكېرىم: كاتەكچە؟ تاپقا سېلىپ تېرىش دېگەندىن بۇسوز قاملىشۇراق كېلىدىكەن.

تۇخان: ئابدىكېرىم ئاخۇن بىزنىڭ خەيىرنىسانى ئاسان چاغلىماڭ.

سادىق: ھە، شەيتان.

ئابدىكېرىم: توغرى، گەپ ئىشلىمەيدۇ. (خەيىرنىسا ئۈيۇلۇپ يەرگە قارايدۇ. ئابدىكېرىم سادىققا قاراپ.) بارايلى، ۋاختى ئوتۈپ كەتتى.

سادىق: يېزىلىق ھوكۇمەتكىمۇ؟

ئابدىكېرىم: ھەئە، شۇيەرگە بېرىپ مەسلىھەتلىشەيلى. ئابدىكېرىم بىلەن سادىق چىقىدۇ.

خەيىرنىسا: ئاندىق گەپلەرنى قىلمىغىنا تۇخان، ئادەم خىجالەت بولۇدىكەن.

تۇخان: گۇلى ـ گۇلىگە، خىلى ـ خىلىغا كەلگەندە گەپ قىلسا يامان بولمايدۇ.

خەيىرنىسا: ساكىنغۇ گەپ تېپىپ بەرگىلى بولمايدۇ. جۇرۇ، ئەۋۋالار بىر مۇنچە ئۇتاپ كەتتى بارايلى.

سول تەرەپكە كېتىدۇ. ئوك تەرەپتىن ھاشىم بىلەن تۇردىنىك گەپلىشىپ كېلىۋاتقان ئاۋازى كېلىدۇ.

ھاشىم: گەپ دېگەن، گەپ بولسا بولۇدۇ.

تۇردى: سېنىك ئالدىرىغىنىك توغرى. ئەمما لېكىن ھەر ئىشنىك ۋاختى بار. (كىرىدۇ.)

ھاشىم: (تۇرددىنى پېكىدىن تارتىپ ئېتىز تەرەپنى كۆرسۈتۈپ.) ئەنە كوردۇكمۇ، ئېتىزىمنىك نېمى كېتىپ بېزىرىپ قېلىۋاتىدۇ، ئۇزى. ئۇيۇكنى بېرىپ تۇرۇۋىدىغان بولساك، بۇگۈن بەرمەمسەن؟

تۇردى: 2ـ3 كۈن ئىشلىتىپ تۇرۇشقا كالا ئايمايمەن. هېلىقى نياز دېگەن هارامزەدە بازارغا ياغ ئارتىپ بارغان ئەمەسمۇ، شەھەردىن چىققىچە ئۈينى ئۈرۈپ قوغلاۋېرىپ ئاستىتىپ قويۇپتۇ.

هاشىم: بەرمەسسەڭ ئېشى پىشماس دېگىنا، ئوزى.

تۇردى: خاپا بولماي 2ـ3 كۈن سەۋرى قىلىپ تۇر ئەمدى.

هاشىم: ئىش ۋاختىدا هويۇپتەك ئىستقامەت قىلىپ ياتماي دېگەنمىزدە تۇرداخۇن، نياز ئاسقىدى دېمەيدىغۇ؟

تۇردى: ماڭا ئىشەنمەي، شۇ ئوغرىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەكمۇ؟ پايدا زىيان بىلەن نىمە چاتىغى بار ئۇنىڭ. بازاردىن چىققاندا هېسابى ئالسام بىر مۇنچە پۇلنىڭ ئورنى يوق.

هاشىم: سېنىڭ بالاڭغۇ تىجارەتكە ئارىلىشىپ پۇل تېپىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئابدىكېرىم كادىر بولۇۋېلىپ، كەپىراتسۇغا كىرمىدىڭ دەپ، ئوزى، مېگەمنى يەپ بولدى.

تۇردى: مەن بۇرۇنلا مۇشۇ بالاڭ مەلىدىكى يالاڭ توش سولىتەكلەرنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، يولدىن چىقىۋاتىدۇ، دېدىمغۇ. مانا ئېيتقىنىم كەلدى. بالاۋاقا دېگەننى تىزگىنلەپ تۇتۇش لازىم.

هاشىم: ئامانەت قەرز بېرىش كەپىراتسۇغا ئەزا بولماپسىز. بولسىڭىز كالا سېتىپ ئېلىشقا پۇل قەرز بېرەتتىم. شۇنمۇ قىلماپسىز، دەيدۇ.

تۇردى: ھە، قەرز بېرىدۇ.

ھاشىم: مامۇتقا ئىشەك ئېلىش ئۈچۈن قەرز بەرگىنىنى كۆزۈم بىلەن كوردۇم ئەمەسمۇ، ئوزى. بۇ پايدىلىق ئىشكەن.

تۇردى: گول بولما: «كىمنىڭ قازىنىغا كىم چوپ سېلىپ بېرىدۇ» دەيسەن. دۇنيادا غەرەزسىز ئىش بولمايدۇ. بىرىنچىدىن، پاي دەپ بەرگەن دەسمايەڭ كويۇدۇ. ئىككىنچىدىن، «سەن بىزگە قەرزدار» دەپ ئوزلىرى خالىغان باھادا سېتىپ ئالىدۇ. ئالغان ئاشلىغىڭغا ئېگىدارچىلىق قىلىدۇ. قىسقىسى، قانداق ياكزا كوئوپېراتىۋ بولمىسۇن، كىرىدىگمۇ بېشىڭغا نوختا چۈشۈدۇ. قاياقتا تاتسا شۇياقتا ماڭماي ئىلاجىڭ يوق.

ھاشىم: نىمە بولۇپ كەتتىكىنتاڭ، بىلمەي كەتتىم، ئوزى.

تۇردى: بىلمەيدىغان نىمە بار. كاپىراتسىيە ـ پاپراتسىيە دەپ ژۇرۇپ، ھەممىسىنى گىچىماچاڭ قىلىۋىتىدۇ، ياكى ئۇرۇشۇپ ـ تالىشىپ توزغاقتەك توزۇپ كېتىدۇ.

ھاشىم: ئاقىۋىتىگىنى كىم بىلىدۇ، دەيسەن.

تۇردى: قاراپتۇر. كۆزدە ئاشلىقنى بولۇشكەندە كارامتى ئاشكارە بولۇدۇ.

ھاشىم: چوجىنى كۆزدە سانايمىز دېگىنا.

تۇردى: ھېلىمۇ بىلگىلى بولۇدۇ. (كوئوپېراتىۋنىڭ ئوتالىغان بۇغدىيىنى كورسۇتۇپ.) ئەنە، ئەۋۇ خوتۇنلارنى كوردۇڭمۇ؟ بۇغدايلىقتىكى ئوتلارنىڭ بىرىنى قويىماي ژۇلۇۋىتىۋتۇ.

ۋاي ئاخماقلارەي. جسمى ئوتنى بىر يولى ژۇلۇۋەتسە، مال نەمنى يەيدۇ. بىر چەتتىن ئوتاپ، ئۇنى مالغا بېرىپ تۇرسا، خېلى ھاجەتتىن چىقىدۇ.

ھاشىم: ئىككىنچىدىن بۇغداينىڭ ئارىسىدىكى ئوت يەرـنىڭ نېمىنى ساقلايدۇ، ئوزى. «ئابدىكېرىم بىرتال ئوت قويـماي ئوتاۋەت» دېگەن دەپ بىزنىڭ خوتۇن جېمى ئوتنى ژۇـلۇۋەتكىنى چۈشۈپتىكەن. تازا ئۇرۇشۇپ كەتتىم.
ياچىبكا سېكرېتارى كېلىـۋېتىپ ھاشىمنىڭ ئۇتـاش توغرىسىدىكى سوزىنى ئاڭلايدۇ.

رېھىم قادىر: ھەي، ھەي ھاشىمكا، ئوت ئوتاشقا بەرـگەن باھارىڭىز توغرى بولمىدى. ياۋا چوپلەر نەمنى ساقلمايدۇ، تېخى نەمنى جىقراق يوقۇتۇدۇ.

تۇردى: (خۇشامەت بىـلەن.) مەن شۇنى دەۋاتىمەن، ئۇكام رېھىم قادىر.

رېھىم قادىر: (ئېتىزنى كورسۇتۇپ.) كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى بۇ بۇغداينى ئىككى قېتىم ئوتىدى. ئاۋۇ كورۇنـگەن بۇغـداي كىمنىڭ بۇغدىيى، سىزنىڭمۇ؟

ھاشىم: ھە، بىزنىڭ.

رېھىم قادىر: ئوت بېسىپ تۇرۇپـتۇ. ئىككى بۇغداينى سېلىشتۇرۇپ كورەيـلى. بۇ، بولـسا، توق پىشـل، ئەنە ئۇ ساغىرىپ قاپتۇ. مۇشۇ ئەھۋال ئوت ئوتاشنىڭ پايدىسىنى كور-

سۇتۇپ تۇرمامدۇ؟

تۇردى: هه، هه، ئەلۋەتتە.

رېھىم قادىر: سىز مەجلىسكە تولا بارمايسىز، تۇنسا ئاچام بولسا، ئوگۇنۇشكە قىزغىن قاتنىشىدۇ. ئۇكۇنى ئوت ئوتاشنىڭ پايدىسى توغرۇلۇق گېزىت ئوقۇپ بەرگەندە، ناھايىتى خوشال بولۇپ كەتتى. تۇنسا ئاچام توغرى ئىش قىپتۇ. بىكار ئۇرۇشۇپسىز.

تۇردى: هه، هه مەنمۇ شۇنى دېدىم. بىكار ئۇرۇشۇپسەن.

ھاشىم: بىزنىڭ تەجرىبىمىز بار، سېكرېتار. بۇغداينىڭ ئاجىزلىغى، ساغىرىپ كېتىشى ئوتتىن بولماي، نەمنىڭ كاملىغىدىن ئوزى. ئىككىنچىدىن، كوز تەككەنلىكتىن بولۇدۇ.

رېھىم قادىر: (كۇلۇپ.) ئەمىسە مانابۇ، ئادەم ئوتۇپ تۇرۇدىغان يول بويىدىكى بۇغدايغا كوز تەگمەي، سىزنىڭ ئاۋۇ چەتتىكى تۇرغان بۇغدىيىڭىزغا كوزتەككىنى قىزىق.

تۇردى: هه، هه، توپمۇ - توغرى.

رېھىم قادىر: ئانداق ئەمەس. ئاشلىقنىڭ يەردىن ئالىدىغان ئۇزۇغىنى ياۋا چوپلەر شۇمەپ ئېلىپ، ئاشلىققا ئازقالغانلىقتىن بۇغداي ئاجىزلاپ، ساغىرىپ كېتىدۇ. مەسىلەن: سىزنىڭ قۇسۇغىڭىز ئاچقاندا بىر نانىنى پۈتۈن يېمەكچى بولسىڭىز، بىكار تەلەپلەر كېلىپ ھەر تەرەپتىن يەپ كېتىپ، سىزگە بىر بۇردىلا قالسا، قانداق قىلاتتىڭىز؟

تۇردى: مانا ـ مانا بۇنى ناھايىتى كېلىشتۇرۇپ ئېيتتىڭىزدە سېكرېتار.

رېھىمقادىر: مانا كۆزىڭىز بىلەن كۆردىڭىز. ئەمدى تۇنسا ئاچامغا تولا كايىماي، چاپسانراق بۇغدايىنى ئوتاۋېتىلى.

تۇردى: ھە، ھە مانا بۇنىڭغا بىزمۇ ياردەم قىلمىز.

رېھىمقادىر: ئەگەر بېتىشەلمىسىڭىز كوئوپېراتىۋ ياكى ھەمكارلىق گرۇپپا ئەزالىرى ياردەم قىلىدۇ. (ماڭىدۇ.) كوئوپېراتىۋ ئەزالىرىنىڭ قىلۋاتقان ئىشلىرىنى كورۇپ كېلىڭ ھاشىمكا.

تۇردى: مانا بۇ ياخشى گەپ بولدى ـ دە. رەخمەت ـ رەخمەت. (ھاشىمغا.) سېنىڭ ئۈچۈن مەن رەخمەت دەپ قويدۇم. گەپ قىلمايسەنغۇ؟

ھاشىم: ھەممىسى بىلىمچان بولۇپ كەتتى.

تۇردى: تەلىم ـ تەربىيە ئالدۇق دېيىشىپ، ئاغزىغا كەلگەننى دەيدۇ. ناباتات بىلەن ئىنسان ئوخشامدۇ؟ ئىنسان دېگەننىڭ جېنى بار، ناباتاتنىڭ جېنى يوق. كەلتۇرگەن مىسالىنى قارا.

ھاشىم: قوپ، تۇتامىڭ يوق، خوشامەتچى نىمكەنسەن، ئوزى. رېھىمنىڭ ئالدىدا ۋاي سېنىڭ راس دەيسەن، ئارقىسىدىن ئۇنىسىنى قارا، بۇنسى قارا دەيسەن، ئوزى.

تۇردى: ماقۇلغا جاۋاپ يوق، «پادىشاھىم كور قاغىنى

لاچىن دېسە، ھە غاز ئالمدۇ» دېگىن دەپتىكەن. ھازىر مۇشۇ بىر نانىي پۈتۈن يىمىگەنلەر ئىش بېشى بولغاندىن كېيىن، ھە سېنىڭ راس دەپ قويساڭ ئاغزىڭنىڭ يىلى.

ھاشىم: مەن نىمە ئىش قىلىشىمنى ئۆزەم بىلىمەن.

تۇردى: ئوتۇشۇپ بېرىمز دەپ چېمى ئوتنى ئېلىپ كېتىدۇ. بىر سېۋەت ئوت دېگەن بىرچىنە قايماق. بىر چىنە قايماق دېگەن 10 ـ 15 مىڭ ئەمەسمۇ.

ھاشىم: ماڭا قۇرۇق پايدىنى كورسەتمەي، ئۆزى، ئۆـ يۈگىنى بۈگۈن بىرەمسەن ـ بەرمەمسەن؟ مەن ساڭا يالۋارمايمەن.

تۇردى: توختا ـ توختا بىر پىكرىم كېلىۋاتىدۇ. قوشقا بىزنىڭ ھېلىقى ئالاتىنەكنى قېتىپ باقامسەن يا؟

ھاشىم: نىمە ـ نىمە ئادەمنى زاكىلىق قىلما. خوتۇن كىشى كەتمەنگە يارىمىغاندەك، ئۇ ئولەمەن موزايلىق ئىنىگىڭ قانداق قوشقا يارايدۇ؟

تۇردى: (كۈلۈپ.) بولدى، ئاچچىغىڭ كەلمىسۇن، بىر گەپ بۇلۇپ قالا، ئەگەر سودا كوئوپېراتىۋى بىزنىڭ تاۋۇـ غىمىزغا قول سالمىغان بولسىدى، سېنى بۇنداق ساغارتماستىن بىرەر كالا سېتىپ ئالغىدەك پۇل ياردەم قىلىپ تۇراتتۇق. مانا بۇ كوئوپېراتىۋلىنىڭ پەيدا بولغىنى ماڭىمۇ، ساڭىمۇ زىيان سالدى.

ھاشىم: قەرز ھېسابىغا بىرەر مىللون بېرىپ تۇرساڭ بولاتتى.

تۇردى: پۇل بولسا سەندىن ئايامەنمۇ.

ھاشىم: تىجارەت قىلۇاتقان كىشىدە پۇل بولماي قالامدۇ؟

تۇردى: بىللايى ئېيزىم، بۇيرىمسۇن، ھازىر نەق پۇلۇم يوق. (ھاشىم بېشىنى سېلىپ خىيال قىلىدۇ. تۇردى ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قاراپ تۇرۇدۇ.) خىيال سۈرۈپ كەتتىڭمۇ؟

ھاشىم: شۇنداق ئوزەكدە يوق، ئالەمدە يوق.

تۇردى: (ھاشىمغا ئېچىنغان قىياپەتتە.) بولدى، بېشىڭ تولا قاتمىسۇن. ياغ ئارتىپ ژۇرگەن ئۇينى ساڭا باھا قىلىپ بېرەي، پۇلىنى كۆزدە ھوسۇل ئالغاندا بەرگىن.

ھاشىم: (ئېچىلىپ.) ھە، ماندىق دېمەمسەن، ئوزى، قېنى قانچە بەرسەم بولۇدۇ.

تۇردى: ئۇچ مىللون بېرەسەن؟

ھاشىم: (پىشانىسىگە ئۇرۇپ.) ھو... تاپقان تەگەننىڭ ھەممىسىنى ساڭا بېرىپ ئوزىمىز ھاك بىلەن زاك يەيمزمۇ. ئىنساپ بىلەن بىر نېمە دە، ئوزى.

تۇردى: قېنى قانچە بېرىسەن ئوزەڭ بىرنېمەدە؟

ھاشىم: دېگىنىڭنى تەڭ خەشلەيلى.

تۇردى: «قوينۇڭدىن تۇكۇلسە، قونجۇڭغا» بوپتۇ سېنىڭ دېگىنىڭ بولسۇن، ئەمما ئىككى شەرتىم بار.

ھاشىم: قېنى ئاڭلاپ باقاي، ئوزى.

تۇردى: مەن بۇ كالىنى ناھايىتى ئەرزان ھەم نىسى

بەرمەكچى بولدۇم، شۇنداقتۇ؟

هاشىم: هە، شۇنداق. شەرتلىرىڭنى دە.

تۇردى: ئۇنىڭ بەدىلىگە، بىرىنچى، بىزنىڭ ئاق قىلىۋاتقان يەرلىرىمىزنى هايدىشىپ بېرىسەن.

هاشىم: ئۇزەمنىڭ ئىشىغا يېتىشەلمەيۋاتسام.

تۇردى: ئۇنىڭدىن غەم قىلما. چوڭ ئوغلۇڭ روزىنى ياشلاپ كېلىپ سېنىڭ بىلەن ئەپلەشتۈرۈپ قويۇمەن. ئۇنى بىزگە يارەملىشىپ بېرىشكە بۇيرۇيسەن.

هاشىم: هە، ماقۇل قېنى يەنە بىر شەرتىڭنى ئېيتە؟

تۇردى: ئۇزەڭ بىلىسەن هازىر پايتەختىنى سورەپ ژۇرگەنلەر ئىش بېشى بولۇپ بلىپ، بىزنى قالاق - پالاق هېچنىمە بىلمەيدۇ دەپ، (ژىراقتىن ناخشا ئاڭلىنىدۇ.) هاقارەت قىلىۋاتىدۇ.

هاشىم: شۇنداقمۇ بولۇۋاتىدۇ، ئوزى.

تۇردى: هە، مانا شۇنداق بولغاندىن كېيىن بۇ مەمەدانلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىنى (قولىنى بۇراپ كورسۇتۇدۇ.) مۇنداق بىر بۇراپ قويساق هورىغا جىمقىپ قالىدۇ. (ناخشا كوپۇيۇدۇ.)

هاشىم: نىمە دېمەكچىسەن؟

تۇردى: جۇر ئاۋۇ جىنلار كېلىۋاتىدۇ، دالدىراق بىرىپەرگە بېرىپ گەپلىشەيلى.

ئات مىنىپ سەرىغا چىقسامۇ،
قامچادەستىمۇ مەن بولاي.
بارچە ئەلنىڭ كوزى سەندە،
تىل تۇمارىمۇ مەن بولاي.

خەيىرنىسا بىلەن تۇخان قوللىرىدا ئوغاق، ئوتىغۇچ تۇتقان، سېۋەتتە بولسا، ئوت كوتۇرۇپ كىرىدۇ.

تۇخان: بۇگۇن يارايسەن گرۇپپا باشلىغى. ئوزەڭ باشلاپ غەيرەت قىلمىساڭ، ئەتىگە يەنە بىر ئېتىز ئېشىپ قالاتتى.

خەيىرنىسا: بۇگۇن تۇنچ ئېتىزنى ئوتۇدۇڭمۇ؟

تۇخان: نېرىقى بىلەن تورتتۇ خېنىم، ئابدىكېرىمنى كورۇپ ئەقلى هوشۇڭدىن ئازدىكمۇ نىمە؟

خەيىرنىسا: ماڭمىنا نېرى بۇگۇن شۇگەپنى نەچچە قېتىم دېدىڭ، هەممىسى ماڭا قاراپ كۇلۇشۇدۇ.

تۇخان: قارىسا — قارىمامدۇ، كۇلسە — كۇلمەمدۇ، ئوغۇرلۇق ئىشمىدى. بۇرۇنقىدەك ژىغلاپ، قاخشاپ ئەرگە تەگىدىغان ۋاختا ئوتۇپ كەتتى. ئەمدى پارتىيىنىڭ ۋاختىدا ساڭا ئوخشاش بەختلىك قىزلار ئوزى خالىغان ژىگىتى بىلەن ئەركىن تۇرمۇش قۇرالايدۇ.

خەيىرنىسا: سايراپلا كەتتىڭمۇ؟

تۇخان: سايراپ كەتمەيچۇ؟ (كاككۇك ئاۋازى بىلەن.)

كاككوك ! ئابدىكېرىم ئىشلەۋاتقان يەرگە بارغانـدا قارىسام، گۈل قەقەلىرىدىك ئېچىلىپ كېتىپتۇ. كاككوك!

خەيىرنىسا: ۋاي سەن ۋىتىلداقنى قانداق قىلسام بولا!؟ سىرتتىن نىيازنىڭ راۋابىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

تۇخان: راۋاپ چېلىۋاتقان كىم؟ (ئىككىسى قارايدۇ.)

خەيىرنىسا: نىيازغۇ؟

تۇخان: مەسمۇ ئۇ نىمە؟ مۇشۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتىدىغۇ؟

خەيىرنىسا: مېنى كورسە بىر قىسىملا قىلىقلارنى قىلىپ ژۇرۇدۇ، قارا. جۇرگىنە كېتىلى كوزۇم كورمىسۇن شۇ رودۇپايىنى.

تۇخان: توختىغىنا گەپكە سالمىز ئۇنى.

نىيازنىڭ ناخشىسى ئاڭلىنىدۇ.

قىزىل گۈل ئاراسىدا،
بويۇگىنى كورۇپ قالدىم.
ئېيتمىغانغا بولمايدۇ،
مەن ساڭا كۆيۈپ قالدىم.

تۇخان: راسلا ساڭا كۆيۈپ قالغانمۇ نىمە؟

خەيىرنىسا: مەن دېمىدىمۇ؟ بۇسارا كۆل خېلى گەپ بار، جۇرە.

تۇخان: شۇك تۇرۇپ تۇر، نىمە دەيدىكىن.

نىيازنىڭ ناخشىسى.

ماتا ساتتىم كوپ بۇلغا،
مەيلىڭ بارمۇنەق بۇلغا.

مەيلىڭ بولسا كەلگىن دەپ،

قاراپ تۇرىمەن يولغا.

نىيازنىڭ قولىدا راۋاپ، يانچۇغىدا بىر بۇتۇلكا، سەل مەسرەك كىرىدۇ.

تۇخان: نىيازجان ناخشىغا تۇستىكەنلا جۇمۇ.

نىياز: گۇل ئىشقىدا بۇلبۇل سايرايدۇ ـ دە، بىر چىرايلىق ئولتۇرۇشۇپلىغۇ بۇيەردە.

تۇخان: ئوزلىرىمۇ بۇيەرگە بىرچىرايلىق كەپتىلىغۇ؟ ئولتۇرۇپ راۋاپ چېلىپ بەرسىلە نىيازجان.

نىياز: ھە، راۋاپنىچېلىپ ـ چېلىپ ھاردۇق. (ئولتۇرۇدۇ.)

تۇخان: ئاھ تۇرۇپ قاپتىلىغۇ، نىمە بولدى؟

نىياز: (بېشىنى لىڭشىتىپ.) دەردىمىزنى ئوزىمىز بىلمىز ـ دە.

تۇخان: نىمە دەردىڭىز باردۇ؟ ۋاي بىچارە يامان بوپتۇغۇ؟

نىياز: (خەيىرنىساغا قارايدۇ، كېيىن بېشىنى توۋەن سېلىپ.) بىزنى بىچارە قىلغانلا ئوزىڭە قىلا. «رەخمە قىلساڭ ئوتنى ئالغىن، كويمىسۇن جانىم مېنىڭ...»

تۇخان: سىلىنى كويدۇرۇۋاتقان كىمدۇ ـ تۇ؟

نىياز: تۇكسىنىڭمۇ ژۇرىگى ئويناۋاتقاندۇ؟ ئاز كۇندە مەلۇم بولۇپ قالا.

خەيرنىسا: تولاۋالاقلىمغىنا تۇخان! جۇرەكپىتىمىز.

(تۇخاننى يېڭىدىن تارتىدۇ.)

تۇخان: كېچىككىنا دەم ئالايلى.

نىياز: بىز ئانچە بېخىل ئەمەس. تەلۇقاتسىز بولسىمۇ يېتەرلىك بار. بىز بىلەن بولغان چوكان ئوبدان دولەت كورۇدۇ.

تۇخان: سىلە ئاندىق دېگەن بىلەن دادىلىرىنى تاشتىن ياغ چىقىرىدۇ، دەيدىغۇ؟

نىياز: بىر پۈتى گورگە ساڭگىلىدى ئۇنىڭ، ئولۇپ كەتسە ھەممە تەئەللۇق ئوزىمىزگە قالىدۇ دېسىلە. (خەيىرنىساغا قارايدۇ.) خەيىرنىسا.

خەيىرنىسا: سىلىنىڭ تەئەللۇقلىرىغا ئالدىنىدىغان ئادەم يوق بۇ يەردە. بىز ئىككى بىلىگىمىز نىڭ كۆچى بىلەن گۈلدەك ياشايمىز.

نىياز يەرگە قاراپ شۇك ئولتۇرۇپ كېتىدۇ. ئابدۇكېرىم بىلەن سادىق قولىدا چىلەك، كەتمەن، ئىشتىن قايتىپ كېلىدۇ.

ئابدۇكېرىم: (نىيازغا قاراپ.) كارامەت كورۇۋاتامىدۇ ـ نەمە؟

كۆلۈشۈدۇ.

نىياز: بۇگۈن پىغانىم ئورلەپ مۇشۇيەرگە كەپ قاپتىمەن.

ئابدۇكېرىم: چۇشلىرى بۇزۇلۇپ قاپتۇ ـ دە.

نىياز: ياق ئۇنداق ئەمەس.

ئابدۇكېرىم: بولمىسا، مەكىكارلىق قىلالماپسەن دەپ

داداڭلا كايغاندۇ؟

نىياز: ئاڭلىشىلدە . ئىشەكىكە كۆچۈك يەتمىسە ، ئۇرتوقۇمنى دەپ ، سودىدىن پايدا ئالالمىغانسىرى دادام مېنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇدىغان بولدى . جېمى دەت - ئەلەم ماڭىلاكبلەمدۇ؟ تويدۇم بۇدۇنيادىن ، مانائەمسە دەپ ئوچۇق گورغا كىرىپ يېتىۋالمەن ، تويۇدۇ .

سادىق: ئوچۇق گورغا ششىنى قويۇپ كىر جۇمۇ؟ بولمىسا تاياقنىڭ يوغىنىنى ئۈيەردە يەيسەن .

ئابدىكېرىم: بەلكىم سايىپ خان بىلەن ئىلپەتلىشىپ قالار . (كۈلۈشۈدۇ .)

نىياز: بولدى ئابدىكېرىم ئاخۇن ، زاڭلىق قىلمايلى .

ئابدىكېرىم: زاڭلىق قىلمىدۇق ، ئۆزلىرى كىرىۋالمەن دېگەن يەرلىرى توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىۋاتىمىز .

تۇخان: نىيازجان بىلەن تولاچېقىشماڭلار ، ئۆزىنىڭ دەردىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ . بىچارىنىڭ كوكىلى سىماپىتەك ، ژۇرىگى كاۋاپتەك . (كۈلۈشۈدۇ .) ئەكەسىلە نىياز جان سىلى چالالمىغاندىن كېيىن ، مانا سىز بىر چېلىپ بېقىڭا ئابدىكېرىم ئاخۇن . (نىيازنىڭ قولىدىكى راۋاپنى ئېلىپ ئابدىكېرىمگە بېرىدۇ .)

ئابدىكېرىم: (خەيىرنىساغا قاراپ مىيغىدا كۈلۈپ .) خەيىرنىسا بايا ئېيتىزدا ئېيتىپ كېلىۋاتقان ناخشىنى ئېيتسا

چېلىپ بېرىمەن.

تۇخان: راۋاپنى سىلە چالسىلا ، غەزەللىنى خەيىرنسا ئوقۇسۇن. (ئابدىكېرىم راۋاپنى چالىدۇ.) ھە ، ئوقى خەيىرنسا.

خەيىرنسا: مەن ناخشا ئوقالمايمەن.

سادىق: ئېتىزنى چاڭ كەلتۈرۈۋەتكەن سەن ئەمەسمۇ؟ قېنى بىزگىمۇ بىر ئوقۇپ بەرگىنا؟

خەيىرنسا: تۇخان ئوقۇسۇن.

تۇخان: تولا نازلانمىساڭچۇ خەيىرنسا.

خەيىرنسا ناخشا باشلايدۇ، ئۇمۇم قوشۇلۇپ ئېيتىدۇ. تۇخاننى ئۇسۇلغا چۈشۈرۈدۇ.

خەيىرنسا: گۈللەر ئېچىلىپ قاپتۇ،
بېرىپ كۆرىلى باغنى.
سېغىنغان ئىدۇك بىزلەر،
كۆپتىن بۇگۈزەل چاغنى.

باغ ئىچىدە يايرايمىز،
بۇلبۇل بولۇپ سايرايمىز.
ياش ـ قېرى ئوغۇل ـ قىزلار،
ئىش قويىندا قاينايمىز.

سادىق: بەللى ـ بەللى، رەخمەت خەيىرنسا، قولۇڭغا دەرت بەرمىسۇن ئابدىكېرىم، مۇنداقمۇ ھونۇرۇم باردىكىنا.

ئابدىكېرىم: ئىشلىگەندە راسا ئىشلەپ، دەم ئالغاندا ياخشى دەم ئېلىش كېرەك. نىياز ئاخۇندەك خاپا بولۇپ ژۇرۇشنىڭ ئورنى يوقتە. مەسلە نىياز ئاخۇن راۋاپىلىرىنى پىغانلىرىنى چىقارسىلا، بىز كېتەيلى.

تۇخان: خوش نىيازجان، ئەمدى راۋاپىنى ئوتتىگىز يامان پەردىسىگە چىلىۋەسلە.

ھەممە كۈلۈشۈپ چىقىدۇ.

نىياز: بۇ قىز بالا ئابدىكېرىمگە يېقىن بولۇپ قالغانمۇ نىمە؟ ئىستىقۇ كار قىلماپتۇ. ھەي كاڭ پەلەك چەرخىڭ بۇزۇق. (يانچۇغىدىن بوتلىكىنى ئېلىپ، ئاستىدا قالغان كىچىككىنە ھاراقنى سۈمۈرۈۋېتىپ، بوتلىكىنى ئېتىزغا چورۇۋېتىدۇ.) خەيىرنسا قولۇمغا كەلسە، ئۇنىڭ ئىشلەپ تاپقان ئاشلىغى بىزنىڭ بولاتتى ـ دە، خەپ! ئاشقا چۈشكەن چۈشىنىدەك ئابدىكېرىم سەن بىزنىڭ پايدىمىزغا ھەممە تەرەپتىن چاڭگال سالماقچى بولۇۋاتسەن ـ دە. (كوينىگىنىڭ ياقىسىنى يېشىۋېتىپ كەيپىرەك ھالدا راۋاپىنى سازقىلالماي ئاۋارە بولۇدۇ.) ئامەت قاچقاندا ھېچ ئىش قاملاشمايدىكەن ـ دە. (راۋاپىنى كىچىككىنە چېلىپ توختاپ.) ئۇھ! جېنىم خەيىرنسا، يالغۇز ئۇچراپ قالساڭ، ئالمىدەك مەڭىزىڭنى گاچ ـ گاچ چىشلەپ ـ چىشلەپ ئالسام...

تۇردى قولىدا بىر قانچە يانچۇغلۇق پورتسىغانى كوتۇرۇپ كىرىدۇ.

تۇردى: ۋاي قىزىل كوز ئوغرى، مانىڭدىكى بىر مىللىون يوقمۇ؟ (پورتمانىدىكى پۇلنى ئېلىپ كورسۇتۈدۇ.)

نىياز: يەتتى قات ساندۇغىنىڭ ئىچىدىكى ئەرسەڭنى مەن ئەمە بىلمەمەن.

تۇردى: سەن بىلمىسەڭ، بۇنى شەيتان بىلەمدۇ؟ كاززاپ. راستىڭنى ئېيىت نەگە يوقاتتىڭ؟

هاشىم دولىسىدا كەتمەن كىرىدۇ.

هاشىم: يەنە نەمە جىدەل بۇ تۇرداخۇن؟

تۇردى قولىدىكى پۇلنى يوشۇرالماي ئالدىراپ قالىدۇ.

تۇردى: مەن تېرىپ ـ توشەپ ھەلەكتە، ماۋۇ بۇزۇپ ـ چېچىپ ھەلەك.

هاشىم: نەق پۇلىمىز يوق دەپ قەسەم ئىچىۋاتاتتىڭغۇ؟

تۇردى: بېشىدا نۇرغۇن ئوت كويۇۋاتقان پۇل ئىدى ـ بۇ.

هاشىم: ئۇقۇلدى، سىلەگە زادى پۇللا بولسا بولۇدىكەن، ئادەمنىڭ كېرىگى يوق ئىكەن.

تۇردى: ئۇنداق ئەمەس. بىرىنىڭ ئامانەت قويغان پۇلىتى بۇ.

هاشىم: بولدى، تولا تۇلكىلىك قىلما. ھەمە ئادەم پۇلىنى بانكىغا ئامانەت قويۇۋاتسا ساڭا ئامانەت قويۇدىغان قانداق ئادەم ئىكەن ـ ئۇ.

تۇردى: ئاغزىدىكى گەپ ئۇ.

هاشىم: بىر هېساپتا كادرلارنىڭ دېگەن سوزلىرى توغرىكەن جۇما، ئوزى. (چقىپ كېتىدۇ.)

تۇردى: مانا، سېنىڭ كاساپىتىڭدىن رەسۋا بولغىلى تۇردۇم.

نىياز: ئوزەڭ ئوتۇپ كەتكەن بېخىل، يەنەماڭا نەمەدەيسەن.

تۇردى: (مەسلىگىنى سېزىپ قېلىپ.) ھەي بەدبەخ! مەسمۇ سەن نىمە؟ ھە... ! پۇلىنى مانا شۇنداق قىلىپ يوقۇتۇپسەن ـ دە.

نىياز: پۇل بولسا، چىمەندە گۇل.

تۇردى: (نىيازنىڭ قولىدىكى راۋاپىنى تارتۇپلىپ تەكلەپ) ھەي، ھارامزادە، مەن نىمە كويدا، سەن نىمە كويدا!؟ جاھاننىڭ نىمە بولۇۋاتقىنى بىلەن بىر پايمۇ كارىڭ يوق. (نىيازنى قوغلاپ كېتىدۇ.)

پەردە.

ئىككىنچى پەردە

2ـ كورۇنۇش

سەھنە ئوزگەرمەيدۇ، ئىرتق بويىدا ئابدىكېرىم بىلەن ياچېيكا سېكرىتارى رېھىم قاتار سوزلۇشۇۋاتىدۇ.

ر پهمم قادىر: ھەرھالدا ئۇنداق قاتتىق كەتمىسەك بولۇدۇ. داداڭنىڭ مەجەزىگە قاراپ گەپ قىلىشىڭ ياخشىراق.

ئابدۇكېرىم: ئوزەمنىڭلاراس دەپ تۇرۇۋالسا، ئادەمنىڭ ئىچى پۇشۇپ قالىدىكەن.

ر پهمم قادىر: ھاشىمكامدەك كىشىلەر كوئوپېراتىۋنىڭ ئەۋزەللىگىنى بىر دەملا چۈشۈنۈپ كېتەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن زورلىماستىن ئىشەندۈرۈش يولى بىلەن ئىش قىساق بولۇدۇ.

ئابدۇكېرىم: ھەممىنى كورۇپ تۇرۇپ چۈشەنمەيۋاتامدۇ.

ر پهمم قادىر: مېنىڭ سېزىشىمچە ھاشىمكام ئوزىمىنىتى بىلەن كۈن كوچۈرۈشنى يامان كورمەيدۇ، ئەمما ئۇنىڭغا باي دېخانلار بىلەن سىنىپىي چىگىرىسىنى ئايرىۋېلىش ئۈچۈن، زىرىكمەي ـ تىرىكمەي چۈشەنچە بەرسەك، توغرى يولغا ماڭىدۇ.

ئابدۇكېرىم: مۇشۇ يېقىنىدىن بېرى ئوزىمۇ ئىككىلىنىپ قالغاندەك تۇرۇدۇ.

ر پهمم قادىر: دېمەك كوئوپېراتىۋنىڭ ئەمەلىياتىتكى ئەۋزەللىگىنى كورگەنسىرى قايىل بولۇدۇ. ئەمما تۇردى ساختىغا ھۇشيارلىق بىلەن بايقاش كېرەك.

ئابدۇكېرىم: مەنمۇ شۇنى دەيمەنده، تۇرداخۇنىدەك ئېغىۋاگەر بىر باي دېخانغا ئەگەشكىنىگە خاپمەن. كوئوپېراتىۋلاردا تېرىقتەك بىر كامچىلىق ئوتكەننى ئاڭلاپ قالسا، ئۇنى توگىدەك قىلىپ كورسۈتۈدىغان پىتىنخورىكەن ـ ئۇ.

ر ېهىم قادىر: ئۇ — قولىدىن ھەر قانداق بۇزغۇنچىلىق كېلىدىغان مەككار.

ئابدۇكېرىم: ئىمىنكامنىڭ ئۇكۇنىكى «مېنىڭ ئېتىمنى جىق ئىشلىتىپ تەرلىتىۋېتىتۇ» دەپ ۋاقىرغىنىنى ئاڭلاپ قاپتىكەن، ئۇنى دەررو دادامغا «مانا كوئوپېراتىۋ ئەزالىرىدا پۇتمەس، تۈگۈمەس چاتاق چىقتى. ئەمدى بىر — بىرى بىلەن سوقۇشۇپ بەت — چەت بولۇپ تاراپ كېتىدىغان بولدى» دەپتۇ.

ر ېهىم قادىر: بۇنى دەررو سۈرۈشتۈرۈپ پىتىنىخورغا رەددىيە بېرىمىز.

ئابدۇكېرىم: ئاددى رەددىيە ئەمەس، زەربە بېرىش كېرەك.

ر ېهىم قادىر: ئەلۋەتتە. سىلەر ياشلار سويۇزىنىڭ ئەزالىرى تۈرداخۇنىدەك ئادەملەرنىڭ پىتنە — ئىغۋالىرىنى پاش قىلىشقا ئاكتىۋ كۈچ چىقىرىشىڭلار كېرەك.

ئابدۇكېرىم: بىز ھەر قاچان تەييار ر ېهىم ئاكا! (ئورنىدىن تۇرۇدۇ.)

ر ېهىم قادىر: ھە، نەگە؟

ئابدۇكېرىم: ھال چۈشكەن بۇغدايلارغا دوراچېچىنى بۈگۈن ئايلاشتۇرماقچىدۇق. يېزىلىق ھوكۇمەتكە بېرىپ كېلەي.

ر ېهىم قادىر: ماقۇل، باشقا ئىشلار توغرۇلۇق بۈگۈن كەچقۇرۇن كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى ژىغىلىشىدا سوزلىشەرمىز.

(ئابدىكېرىم ماڭدۇ.) يەنە بىرگەپ ئاكاڭنى چاقىرىپ كېلىپ، ھاشىمكام بىلەن ئەپلەشتۈرۈپ قويايلى.

ئابدىكېرىم: بولۇدۇ. بۇتوغرۇلۇق مەنمۇ ئاپام بىلەن مەسلىھەتلىشىپ قويغان ئىدىم. (كېتىدۇ.)

رېھىم قادىر: مانا بۇياشلار سويۇزىنىڭ ئاكتىۋ ئەزاسى، ژۇرۇگدە ئوتتى بار ژىگىتتە، سەل ئالدىرايدۇ. ھە، ئىشتا چىنىققانسىرى جايىغا كېلىپ قالدۇ.

سىرتتىن سادىق بىلەنخەيرنىسانىڭ سوزلەشكەن ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

سادىق: نەدىن كېلىۋاتسەن خەيرنىسا؟

خەيرنىسا: سۇ ياقىلاپ كەلدىم.

سادىق: رېھىم قادىر بىلەن ئابدىكېرىمنى كوردۇڭمۇ؟

خەيرنىسا: ئۇلار ئەنە. ئەيەردە نىمە بولدى؟ ئالدىراپ قاپسىزغۇ — سادىقكا؟ جۇرۇڭ كورسۇتۇپ قويايلى.

سادىقنىڭ قولىدا دورا چېچىش ئاپپاراتى خەيرنىسانىڭ دولىسىدا كەتمەن ئىككى يېڭى بېلىگىنچە تۇرۇلگەن ھالدا كىرىشىدۇ.

سادىق: مانا قارا رېھىم قادىر، سەن پارتىيە ياچېيكا سېكرېتارى بولغاندىن كېيىن، بۇنى ساڭا ئېيتىمىز. يەككە دىخانىنىڭ بۇغدىيىغا نىمىشكە دورا چاچسەن دەپ ئىمىنكام چاتاق قىلدۇاتىدۇ.

رېھىم قادىر: كوئوپېراتۇ مۇدىرىگە ئېيتمىدىڭىزمۇ؟

سادىق: ئابدىرىشىت ئوزىمۇ بار شۇيەردە. گەپ قىلماي

قاراپ تۇرۇدۇ ، دېمەكتە ئۇنى قۇۋۇەتلەۋاتىدۇ.

رېھىم قادىر : نېمشكە ئۇنداق قىلىدىكىنا؟ سىزيوقمىدىگىز خەيىرنىسا؟

خەيىرنىسا : مەن سۇ ياقىلاپ كېتىۋىدىم.

سادىق : (گېپىنى تەرەپكە قاراپ.) ئەنە ئۇزلىرىمۇكېلىشتى. ئېنىنىڭ قولىدا كەتمەن، ئابدىرىشت بىلەن كېلىدۇ.

ئىمىن : (سادىققا.) مېنىڭ ئۇستۇمدىن داتخورلۇق قىلغىلى كەلدىگىمۇ بۇيەرگە؟!

سادىق : باشقا ئادەمگەگەپ قىلغىنىم يوق، بىزگە يولباشچىلىق قىلىۋاتقان پارتىيەنىڭ كىشىسىگە دەۋاتىمەن.

ئىمىن : (رېھىمگە.) ھەمكارلىق گرۇپپا ئەزالىرىنىڭ بۇغدىيىنى قۇتقۇزۇشقا مەيلى ياردەم قىلايلى. ئا ـ بۇ، يەككە دېخانلارنىڭ بۇغدىيىغا نېمشكە دورا چاچىدىگەنمىز ، بۇنىڭغا ئەقلىم ھەيران.

سادىق : «ھال كېسىلىنىڭ ئالدىنى ئالمىساق، پۈتۈن يېزىغا تارقىلىپ كېتىدۇ. كوپچىلىككە زىيان بولۇدۇ» دەپ ئابدىكېرىم مەجلىستە چۈشەندۈرۈپ بەرگىنىنى ئاڭلىدىگىزغۇ.

ئىمىن : شۇنداق دەپ ئابدىكېرىم دادىسىنىڭ بۇغدىيىغىمۇ چېچىۋاتىدۇ.

رېھىم قادىر : ئۇمۇمنىڭ مەنپىئىتى ئۈچۈن بولغان چارىنى ئابدىكېرىمنىڭ پالانچىسى يەكىكە دېخانىنىڭ دەپ ئايرىپ

قويمايدىغان بولغانغۇ. (ئابدىرىشتقا.) شۇنداققۇ ئابدىرىشتكا؟

ئابدىرىشت: شۇنداق. بۇ توغرۇلۇق رايونلۇق پارتىيە كومىتېتىنىڭ كورسەتمىسى بار.

تۇخان قوشاق يېزىلغان بىر پارچە قەغەزنى كوتۇرۇپ، ژۇكۇرۇپ كىرىدۇ.

تۇخان: (سىرتتىن.) خەيىرنىسا! ۋاي خەيىرنىسا! قەيەردىسەن؟ توپلۇشۇپ تۇرغانلارنى كورۇپ قالدۇ. ۋىيەي، ئابدىرىشتكام بۇيەردىكەنغۇ؟.

ئابدىرىشت: ھە، شەيتانلىغىڭ تۇتتىمۇ نىمە تۇخان؟ نىمە بولدۇڭ؟

تۇخان: مانا كوردۇڭلەرمۇ، تازا قىزىق قوشاق تېپىۋالدىم.

ئىمىن: ئەكە، ئۇ، مېنىكى، مەن ئۇنى مەجلىستە ئوقۇتماقچىدىم. (قولىنى سۇنۇدۇ.)

ئابدىرىشت: قېنى بىز كورۇپ باقايلى.

تۇخان: مەن ئوزۇم ئوقۇپ بېرىمەن.

ئىمىن: ئەكە، سەن ئوقالمايسەن.

تۇخان: كوزىگە ئىلمايدۇ تېخى. قىشچە كەچ كۇرستا خەت ئوقۇشنى ئۇگەنمەي نىمە قىلدۇق؟

ئابدىرىشت: قېنى ئوقى ئاڭلايمىز.

تۇخان: (ئوزىچە ئىنتوناتسىيەلىك قىلىپ ئوقۇيدۇ.)

ھاشىم ئاخۇن سەپرا قېرى،
ھايدالمىغان ئويدۇڭ يېرى.

ئىشىنىپتۇ پاختىغا،
ئېگىلىپتۇ ساختىغا.
قاملاشمىدى ئۇنىڭ ئىشى،
قېتىپ قالدى قاپاق بېشى.
بېزىرىپ قاپتۇ ئېتىزى،
ژىغلاپ قاپتۇ كېۋىزى.
خەيىرنسادىن باشقا ھەممىسى كۆلۈشۈدۇ.

ئابدۇرىشىت: بەلى ـ بەلى، راسا كېلىشتۇرۇپسەن بۇـ نى ئېيتقا. ھەممىدىن كېۋەزنىڭ ئۇشۇپ قالغىنىنى جايـ لاپسەن.

خەيىرنسا: بولەكچىلا قىلىپ كەتتىڭلەرغۇ. مەن بۇ قوشاقـ نىڭ چىقىشىنى ياخشى دېمەيمەن.

ئېمىن: ساڭا نېمە دەپ كەتتى خەيىرنسا؟

خەيىرنسا: بۇ ئوتتۇرىغا سوغاقچىلىق سېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. ھەممىسىنىڭ تىرىكچىلىگى بىر بولغاندىن كېيىن، يالغۇز ھاشىمكامغىلا ئەمەس، ئابدۇكېرىمكام بىلەن تۇنسا ئاچامغىمۇ تېگىدۇ.

سادىق: توپ ـ توغرى گەپ. ئابدۇكېرىم بىر نەچچە ئاي ئوقۇپ كېلىپ، بىزنىڭ دېخانچىلىق تېخنىكا ئىشىمزغا رەھبەرلىك قىلىشقا باشلىدى. تۇنسا ئاچام بولسا، مەلىدىكى خېلى خوتۇنلاردىن چۇشەنچىسى ياخشى. كوئوپېراتىۋقا ئەزا

بولۇشنى جان ـ دىلى بىلەن خالايدۇ.

ئابدۇرىشىت: ئۇلار ياخشى بولغان بىلەن دادىسى يامان. كاپىتالىزم يولىغا ماڭىدىغانلارنىڭ بىرى شۇ. ئانداق بولغانـدىن كېيىن تەنقىت قىلىش كېرەكتە.

رېھىمقادىر: (قوشاقنى قولىغا ئېلىپ.) تەنقىت بېرىش توغرا. بىز ئۇنىڭسىز كامچىلىقلارنى تۇگۇتەلمەيمىز. ئەمـما تەنقىتنى ھېچ نىمە بىلەن ھېسابلاشماي، كوزنى ژۇمۇپ ئېلىپ، كەلسە ـ كەلمەس قىلىۋېرىشكە بولمايدۇ. بۇ قوشاق ھاشىمكامغا تەربىيە بېرىدىغان قوشاق ئەمەس. زىددىيەت ئارىلاشقان زاكىلىق بولۇپ قاپتۇ.

ئابدۇرىشىت: جاھىل ئادەم ئۇ، چۈشۈنۈشسىگە كوزۇم يەتمەيدۇ.

خەيىرنىسا: ھاشىمكامنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى بىلەن ھېـسابلاشساق، ئابدۇرىشىتكام باھا بەرگىنىچە ئەمەس.

رېھىمقادىر: پارتىيىنىڭ كوئوپېراتسىيە توغرىسىدىكى سىياسىتىنى توغرى چۈشەنسەك بولۇدۇ.

ئىمىن: بىزغۇ ئوزى چۈشەندۇق. چۈشەنمىگەنلەرگە زەربە بېرىمىز ـ دە.

رېھىمقادىر: ياق، ئىمىنكا. بۇ توغرى چۈشەنـگەنلىك ئەمەس. بىز يەككە دېخانلارنى توۋەن كورسەك، زەربە بەرـسەك، كوئوپېراتىۋ بىلەن قارىمۇ ـ قارشى قىلىپ قويۇپ، خاتا

قىلغان بولۇمىز. بۈگۈنكى يەكشەنبە كۈنى ئەتە كۆتۈپېراتسۇ ئەزاسى بولۇدىغانلىقىنى ئەستىن چىقارمايلىدە. ئۇلارغا يارەمـلىشىپ، ئۇزىمىزگە ئەگەشتۈرۈپ ماكايلى. ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇ، يا ئېزىلىدۇ، ياكى ئېزىش يولغا ئىكىرىپ كېتىدۇ.

ئابدۇرىشىت: (ئورنىدىن تۇرۇپ.) مەيلى، قېنى بىز ھاشىمكامنى قىينىچىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن يارەمىلىشىپ كورەيلى. ئۇنىڭ ھايدالماي قالغان ئاق قۇناق پېرىنى كۆتۈرىپراتسۇتىن بىر قوش چىقىرىپ ھايداپ بېرەيلىك.

ئىمىن: گەدەن كەشـلىك قىلماي بـزدىن چىرايلىقچە يارەدەم سورىسا بېرەتتۇق.

رېھىمقادىر: يارەدەم بېرەيلى. چۈشۈنۈپ كېلىۋاتىدۇ.

سادىق: بولدى، مېنى چىقىرىڭلار ھايداپ بېرىمەن.

تۇخان: ئېتىزىنى ئىككى قېتىم سـۈغاردى. يەنە نېمى كېتىپ بېرىپتۇ.

ئابدۇرىشىت: ئانداق بولسا، ئىككى قوش چىقىرىپ بىر كۈندىلا ھايدۇەتسەك بولۇدىكەن. بىرىگە سادىق ئىشىنى تۈگەتكەندىن كېيىن چىقسا، بىرىگە كىمنى چىقارساق بولۇدىكىن؟

تۇخان: مەمەتكامچۇ؟

ئابدۇرىشىت: ئۇ، قىغ توشۇۋاتىدۇ.

خەيىرنىسا: ئورنىغا قىغ توشۇۋاتقانلار بىلەن مەن ئىشـلەپ تۇراي، قوشقا ئۈستا بولغاندىن كېيىن مەمەتـكام چىقسۇن.

ئابدىرىشىت: باشقا قىزلاردىن ئارتۇق يېرىلىڭ، ھەر ئىشتا تەييار تۇرۇڭ.

تۇخان: ياشلار سويۇزنىڭ ئەزاسى دېگەن شۇنداق، ھەر ئىشتا بىزگە ئۈلگە بولۇدۇ ـ دە. (ئابدىكېرىم كېلىدۇ.)

ئابدىكېرىم: ئىمىنكا! سىز بۇيەردە ئىكەنسىزغۇ؟

ئىمىن: نېمە بولدى؟

ئابدىكېرىم: بۇغداينىڭ سۈيىنى توختىتايلى. ئاياقتىكى بىر ئېتىزدا كول توختاپ قاپتۇ.

ئىمىن: مەن باراي. (كېتىدۇ.)

ئابدىكېرىم: (سادىققا.) ئىككىسى ئېرىقنىڭ قېرىدا سىزنى ساقلاپ تۇرۇدۇ.

سادىق: (ئابدىرىشىتكە قاراپ.) چاچىۋىرەيمۇ ئەمسە؟

ئابدىرىشىت: كېلىشتۇققۇ. كەچ كىرىپ قالدى، چاپسانراق تۈگۈتەيلى.

سادىق: كاشىلا قىلمىغان بولسا، بۇ چاقىقا تۈگەيتتى. (چىقىدۇ. باشقىلار ئورنىدىن تۇرۇشۇدۇ.)

رېھىمقادىر: ئابدىكېرىم، ئەرتە كەچقۇرۇن مەلىدىكى دېخانلارنى ژىغىساق، سەن ئۇلارغا يېڭى دېخانچىلىق تېخنىكىسى، ئاپەتكە قارشى تۇرۇش ئۇسۇللىرىنى سوزلەپ بېرىشكە قانداقسەن؟

ئابدىكېرىم: مەنمۇ بۇ توغرۇلۇق ھازىرلىق كورۇپ قويغان ئىدىم.

ئابدۇرىشىت: كوئوپېراتۇنىڭ مول ھوسۇل ئېلىشى ئۈچۈن پلانلىغان ئىشلىرىنىمۇ قوشۇپ سوزلىسۇن.

ئابدۇكېرىم: بولۇدۇ.

رېھىمقادىر: بۈگۈن كەچتە پارتىيە ۋە ياشلار سويۇزى ئەزالىرىنىڭ بىللە ئوتكۈزۈدىغان مەجلىسى بولۇدۇ. تەييارلىغان نەرسەڭنى ئالغاچ بار. (ھەممىسى كېتىشىدۇ. ئابدۇكېرىم بىلەن خەيرىنسا سەھنىدە يېرىم قورۇنۇپ قىلىشىدۇ.)

ئابدۇكېرىم: خەيرىنسا!

خەيرىنسا: نىمە دەيسىز؟ (ئىككىسى 2—3 قەدەمچە سەھنىگە كىرىدۇ.)

ئابدۇكېرىم: تۇخاننىڭ ژۇگۇرۇپ كېتىپ بارغانلىغىنى ژىراقتىن كورۇپ قالدىم. نىمە بوپتۇ؟

خەيرىنسا: شىتلە، ئۇ ئېتىزغاچىقسا، كوكلى يايراپ، كىيىكتەك چېپىپ ژۇرۇيدۇ.

ئابدۇكېرىم: بىر ئىش بولسا، مەن سىزگە ئېيتقىچە ئالدىراپ كېتىمەن. سىز مەندىن يوشۇرۇپ ئېيتمايسىز.

خەيرىنسا: سىزدىن ھېچ نىمىنى يوشۇرغىنىم يوق، كېيىن ئۇقۇپ قالارسىز.

ئابدۇكېرىم: ھەر قاچان ئىمىكامنىڭ چاتىغىدۇ.

خەيرىنسا: بىلىپ تۇرۇپ نىمشكە سورايسىز؟ (ژىراقتا قاراپ.) ئاۋۇ كەتمەن كوتۇرۇپ كېلىۋاتقان ھاشىمكامغۇ؟

هاشمكا ـ هاشمكا ! (ژۇگۇرۇپ چىقىدۇ.)

ئابدىكېرىم: بىزنىڭ ئائىلىنى كۆتۈپېراتىۋقا كىرگۈزۈش ئۈچۈن جان كويدۇرۇپ ژۇرۇسەندە خەيىرنىسا. ياشا ئىشچان قىز.

هاشم بىلەن خەيىرنىسا سىرتتىن سۆزلۈشۈپ كېلىدۇ.

هاشم: قانداق بولاركىن.

خەيىرنىسا: مەمتكاممۇ يېزىمىزدىكى ئۈستا قوشچىغۇ.

ئابدىكېرىم: نىمە دېيىشۋاتىسىلە؟

خەيىرنىسا: سىلەرنىڭ ھېلىقى ئېتىزنى ھايدىۋېتىش ئۈچۈن مەمتكام ھازىر سوقا بىلەن چىقماقچى، هاشمكام سوقا يەرنى بۇزۇۋېتەمكىن دەپ ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ.

ئابدىكېرىم: بۇ ناھايىتى ياخشى ئىش دادا. سوقۇدا يەر ئوبدان يۇمشايدۇ.

هاشم: ئېتىزنىڭ قىرىنى بۇزۇۋېتەمكىن.

ئابدىكېرىم: سوقىنىڭ يەرنى قانداق ئاغدۇرۇۋىتىغانلىغىنى ئوزىڭىز كورۇپ تۇرۇسىز.

هاشم: (كۈلۈمسىرەپ.) قېنى سىلىنىڭ ئىشىڭلارنىمۇ بىر كورۇپ باقايلى. (ماڭىدۇ. خەيىرنىسا بىلەن ئابدىكېرىم بىر ـ بىرىگە قاراپ شەرەت قىلىپ، كۈلۈمسىرىشىدۇ.)

ئابدىكېرىم: مەنمۇ هازىر ئارقىڭىزدىن بارىمەن دادا.

خەيىرنىسا: ئىشلىرىمىزنىڭ ياخشىلىغىغا هاشمكامنىڭ كوزى يېتىپ قىلىۋاتىدۇ ـ ھە ئابدىكېرىمكا.

ئابدىكېرىم: جىگدىنىڭ ئارقىسىدا قاراپ تۇرسام، دادام ئۇياق ـ بۇياقىقا قاراپ قويۇپ، سوقا بىلەن ھايدالغان يەرنى كورۇپ، توپىسىنى ئۇگلاپ بېقىۋاتىدۇ.

خەيرىنسا: دېخانلار بىر چامداپ، بىر ئەملىيات ئىز-دەيدۇ دېگەن گەپ مۇشۇدە.

ئابدىكېرىم: بىزنىڭ بوۋايمۇ تەشكىللىنىپ ئىشلەشنىڭ ئارتۇقلىغىغا ئىقرار بولۇۋاتىدۇ. مەن بۇنىڭغا ناھايىتى خوشال بولۇۋاتىمەن.

خەيرىنسا: كېلەر ژىلى كوئوپېراتىۋىمىز كېڭەيسە، بۇ-نىڭدىن خېلى چوڭىيا ئابدىكېرىمكا.

ئابدىكېرىم: ئەلۋەتتە. كوئوپېراتىۋ بارغانسىرى تە-رەققى قىلىپ، ئېتىزلاردا تراكتورلار، كومبايىنلار گۈپۈلدەپ ژۇرۇشكە باشلايدۇ.

خەيرىنسا: مەن تراكتور ھايداشقا بەك قىزىقىمەن.

ئابدىكېرىم: مەن ئاگرانوم بولۇپ، سىز ھايدىغان يەر-لەردە مول ھوسۇل بېتىشتۇرۇشكە، ئەنە قاراڭ، (كورسۇتۇپ.) تەلپۈنۈپ تۇرغان بۇغدايلارنىڭ سىرىنى بىلىشكە، ئېچىلغانىدا سىزگە ئوخشاش كۇلۇپ تۇرۇدىغان كېۋەزلىرىنى ئەركىلىتىشكە قىزىقىمەن.

خەيرىنسا: قىزىق گەپ قىلىدىكەنسىز. (يەرگە قارايدۇ.)

ئابدىكېرىم: (خەيرىنسانىڭ مورىسىگە قولىنى قويۇپ.)

خەيرنسا كولىپكتىۋ بولۇپ ئەمگەك قىلىشنىڭ كەلگۈسىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈۋاتىمەن.

(مۇزىكا)

خەيرنسا: قانداق دەيسىز؟

ئابدۇكېرىم: يېزىمىزدىكى قىنگىر ـ سىڭگىر ئويلەرنىڭ ئورنىغا ئېلېكترلىك يېڭى ئويلەر، ئاجايىپ چىرايلىق باغلار، كلۇپلار، مەكتەپلەر، دوختۇرخانىلار، يەسلىلەر.

ئاساندا كەچكى كۈن قىزىلى كورۇنۈدۇ.

خەيرنسا: (ئالقانلىرىنى بىر ـ بىرىگە ئۇرۇپ.) ئۇھ! بەخت شۇدە. شۇ چاغلاردا ئىشلار تېخىمۇ كۆڭۈللۈك بولۇپ كېتىدۇ.

ئابدۇكېرىم: كەلگۈسىلاردا ئەمگەك تويىغا ئايلىنىپ كېتىدۇ. مۇزىكا ئەۋجىگە چىقىدۇ. ئۇلار ۋىراقلارغا زوق بىلەن قاراپ تۇرغاندا، رېھىم قادىر قولىدا كەتمەن ئالدىراپ كىرىدۇ.

رېھىم قادىر: بۇ نېمە ئىش؟ قۇناق تەگمەن ئېتىز تەرەپـتىكى توغاننى ئورۇۋېتىپتۇ.

ئابدۇكېرىم: ھە؟ تېخى ئۇنىمىگەن قۇناقـقا كىم سۇ قۇيۇۋەتتى؟

خەيرنسا: جۇرۇكلا چاپسان ئېتىۋالىلى.

ۋۇگۇرەيدۇ. باشقىلارمۇ ئالدىراپ چىقىپ كېتىدۇ. تۇردى ساختى قولىدا كەتمەن، پەشلىرى ھول، يۇزىگە لاي چاچرىغان ھالدا ھودۇقۇپ كىرىدۇ.

تۇردى: مانا ئەمدى كاتەكـچە قىلىـپ تەردۇق دەپ

ماختانغان قۇناقلىرىڭ سېغىزلايدىن باش كوتۇرۇپ چىققىنىنى كورۇپ باقاي.

توغاننى ئېتىۋاتقان دېخانلارنىڭ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدۇ.

1 ـ ئاۋاز: ئابدىرىشىتكا! ـ ئابدىرىشىتكا! كەتمەن كېرەك، كەتمەن.

2 ـ ئاۋاز: ھە، جىقراق تاشلا يەنە ـ يەنە.

3 ـ ئاۋاز: پاخال ـ پاخال.

4 ـ ئاۋاز: چاپسان بۇلۇڭلار!

5 ـ ئاۋاز: ھە، قېنى چىم باس.

تۇردى: (ساقلىنىپ سقمداپ.) خەپ، ئېتىۋالدىغان بولدى ـ دە. (ماراپ تىكشايدۇ.) ھاشىم دېگەن سەپرانى بۇ ئىشقا تار ـ تىشتىن قوقمىغان بولسام يالغۇز كېپ قالمايتتىم ـ دە. خەپ...!

2 ـ ئاۋاز: بولدى چۈيۈندەك بولۇپ كەتتى. خوش ئەمدى بۇنى كىم قىلغان دەپ ئويلايسىلەن؟

1 ـ ئاۋاز: ھە، مانا شۇنى تېپىش كېرەك.

ئاۋازلار: تېپىش كېرەك، تۇتۇش كېرەك، مىجغىنى چىقىرىپ تاشلاش كېرەك. (تۇردىنىڭ كوزلىرى چەكچىيىپ، ئارقىسىغا دالجيدۇ. توغاننى توساشقا كەتمەن كوتۇرۇپ يار ـ دەمگە كېلىۋاتقان ھاشىمغا ئۇچۇراپ قېلىپ، ھودۇقتان ھالدا تۇرۇپ قالدۇ.)

پەردە.

ئۇچىنچى پەردە

يېزا مەكتىۋى ئالدىدىكى مەيداندا ئىككى تۈپ قارا ياغاچنىڭ ئارقىسىغا ياسالغان سەھنە گىلەملەر تارتىلىپ، بايراقلار قادالغان، تېرەكلەرگە لوزۇنكىلار چاپلانغان. ژىراقتا ئېتىز ۋە سارغايغان دەرەخلەر كورۇنۈپ تۇرۇدۇ. كوتۇپخىراتۇ ئەزالىرىنىڭ مول هوسۇل ئېلىشىنى ۋە رايون بويىچە نەمۇنىچى بولۇپ چىقىقانلارنى تەبرىكلەش ئۈچۈن چوڭ مەجلىس هازىرلىغى بولۇۋاتىدۇ. سادىق بىلەن تۇخان قىزىل پەرەڭگە يېزىلغان چوڭ لوزۇنكىنى ئىككى تۈپ قارا ياغاچ ئارلىغىغا تارتىۋاتىدۇ.

تۇخان: (سەكرەپ چۈشۈپ.) سادىقكا! قولىڭىزنى سەل ژۇقۇرىراق كوتۇرۇڭ!

سادىق: ژۇقۇرىراق دەۋېرىپ، ياغاچنىڭ ئۇچىغاچىقىرىۋېتىمزمۇ بۇنى؟

تۇخان: بىزنىڭ مول هوسۇل ئالغىنىمىز پۈتۈن يېزىغا كورۇنۈپ تۇرسۇن.

سادىق: ماختانچاقنى قارا. (چۈشۈپ تاملارغا لوزۇنكا چاپلايدۇ.)

تۇخان: ماختىنىشقا هەقىمىز بار سادىقكا! بىزنىڭ

كۆئوپپراتىۋ ۋىلايەت بويىچە مول ھوسۇل ئالدى. مانا ئەمدى پۇتۇن دېخانلارغا ئۇلگە بولۇدىغان بولدۇق.

سادىق: شۇنداق بولسىمۇ تولا كۆرەڭلەپ كەتمەسلە بولا مىكىن.

تۇخان: ئاتا ـ بوۋىنمز كورمىگەن مۇنداق كۆنلەرنى قارشى ئېلىۋاتقىنىمزغا سىز خوشال بولمايۋاتامسىز؟

سادىق: مەنمۇ خوشال بولۇۋاتىمەن. لېكىن ساڭا ئوخشاش ماختانچاق ئەمەسمەن.

تۇخان: چىداڭ! بىزنىڭ كۆئوپپراتىۋتا نەمۇنىچى ئايالـلاردىن چىقتى. شۇنىڭ ئۈچۈن سىز ماختىنالمايسىز. «نەمۇنىچى خەيىرنسا» دەپ بېقىڭا تىلگىز كىلەمدىكىن.

سادىق: بىز ئۇنىڭغا تارلىق قىلىۋاتقىنىمز يوق. ھەممـمىز ماقۇللۇدۇققۇ. (ياغاچتىن چۈشۈپ كىيىملىرىنى قاقىدۇ.) رايكوم سېكرېتارىنىڭ «ئۇتۇقلارنى كورۇپ كۆرەڭلەپ كەتـمەيلى، بـرلىك ئىتتىپاقنى تېخىمۇ چىڭىتىپ كۆئوپپراتىۋنى يەنە بـر قەدەم ئالغا سىلجىتىش ئۈچـۈن ھەركەت قىلايلى» دېگەن گەپلىرىنى ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ؟

تۇخان: (ياغاچتىن سەكرەپ چـۈشۈپ.) گەپ چىڭ كەتكەندە شۇنداق دەيسىزدە.

ئابدىرىشىت كىرىدۇ.

ئابدىرىشىت: ھە، يەنە ئاغزىڭ ئېچىلىپتىغۇ سېنىڭ،

سادىق: بۇ گەپ ئانسى ناغراچبىلمۇاتىدۇ. قۇلۇغۇمنى پۇتكۈزۈۋەتتى.

تۇخان: چىداڭ ناغراچالمىز، كارنەي چالمىز، سۇنەي چالمىز. بىلەمسىز، بۇگۈن كوئوپىراتىۋنىڭ مول ھوسۇل ئېلىش تويى، رايوندىكى پۇتۇن نەمۇنچىلارنىڭ تويى، تېخى يەنە بىرسىنى ئېيتىۋېتەيمۇ، ئاز كۈندە ئابدىكېرىم بىلەن دوستۇم خەيرىنسانىڭ تويى بولۇدۇ. مانا خوشاللىق ئۇستىگە خوشاللىق. تازا ئويناپمىزدە ئابدىرىشتكا. (قولىنى تارسىلدىتىپ ئۇسۇل ھەركىتى قىلىدۇ.)

ئابدىرىشىت: ئاۋال ئىشنى چاپسانراق تۈگەت تۇخان. ئاندىن ئويىنساڭ يارىشىدۇ.

تۇخان: يازىچە ئىشلىگەشكە بىزنىڭ ئائىلە 3 مىڭ جىڭ بۇغداي، 20 تاغار قۇناق، بىر مۇنچە كىۋەز ئالغاندۇ.

سادىق: بەش مىڭ جىڭمۇ يېقىن بۇغداي ئالغان كوئوپىراتىۋ ئەزالىرىمۇ بار، سەنچىلىك سەكرەپ كەتكىنى يوق.

تۇخان: ئىمىنكام بىلەن بىزنى سېلىشتۇرالمايسىز. ئۇ تاغامنىڭ ئېتى، ئىشەكلىرى بىللە ئىشلىشپ بەردى. بىز بولساق ئەر-خوتۇن ئىككىمىزلا ئىشلىدۇك. گەپنىڭ توغرىسىنى ئېيتىش كېرەك. بۇرۇن بىزگە ئوخشاش كەمبىغەللەرنىڭ ئويىگە چاشقان كىرسە، يامانلاپ چىقىپ كېتەتتى. ئەمدىچۇ، ئالغان

ئاشلىغىمىزنى سىغدۇرالمايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن خوشالىلىغىمىز ئىچىمىزگە سىغمايۋاتىدۇ.

ئابدۇرىشىت: قېنىڭغا پاتمايدىغان چوكاندە سەن. مەيلى، ماختىنىشقا ھەققىمىز بار. سەكرە، ئوينا سىڭلىم. مەجلىسنىڭ ئاخىرىسىدىكى كوڭۈللۈك ئولتۇرۇشنى قىزىتىۋەت.

تۇخان: ھە، مانا گەپنى ئابدۇرىشتكامدەك قىلمامسەن سادىقكا!

سادىق: ساڭا ئانداق دەپ بېرىدىغان بولسا، مەجلىسنى بېشىڭغا كىيىسەن ـ دە.

ئابدۇرىشىت: جۇرۇڭلەر باشقاتەيارلىقلارنى تۈگۈتەيلى. مەكتەپ تەرەپكە چىقىدۇ.

نىياز: (كىرىپ ئەترابقا قارايدۇ.) بۇيەرنى ئەرەخ ـ پەرەخ قىلۋېتىپتىغۇ. خېلى چوڭ مەجلىس ئاچامدۇ ـ نەمە؟ خەيرىنساخانلارنىڭ يىغىنىمۇ كەتكىنىدە گەپ باركەن ـ دە. ياغدا ـ ياغلىغاندەك، سۇدا سىرلىغاندەك ھەجەپ بالدە جېنىم ـ ئالتۇن. (قويىنىدىن تۇما ئېلىپ.) ئەمدى ماۋۇ تۇمانى (ژىراقنى كۆرسۈتۈپ.) ئاۋۇ سېدىرگە ئېسىپ قويسام شامالدا ئۇچۇپ ژۇرۇگىنى راسا ئوينۇتودۇ ـ دە.

ھاشىم: (قولىدا ئەرزە كوتۇرۇپ كىرىدۇ.) سەن بۇ ـ يەردە نەمە قىلىپ ژۇرۇسەن؟

نىياز: بىكار، مۇنداق تاماشا قىلىپ...

هاشىم: هىم... تاماشا! ئابدىرىشتنى كوردۇڭمۇ؟

نىياز: كوئوپپراتىۋ مۇدىرىنى ئىستەپ قەپسىزغۇ هاشىمكا؟ نىمە ئىشىڭىز بارىتى؟

هاشىم: ئۇنىڭ بىلەن سىنىڭ چاتىغىڭ بولمىسۇن. كورـ دۇڭمۇ يوقمۇ؟ شۇنى دە.

نىياز: ياق. ئەمدى، مەيەگە كېلىكا، سىزگە گېپىم باـ رىتى. (هاشىمنىڭ يېڭىدىن تارتىدۇ.)

هاشىم: (قولىنى تارتىپ.) قانداق نىمە سەن، ئوزى. جۇگۇ تاماشاڭنى قىل!

نىياز: سىزمۇ كوئوپپراتىۋقا كىرمەكچى بولۇۋاتىسىز، ئۇنى بىلمىز.

هاشىم: كىرسە يامان بولامدىكەن؟

نىياز: دادام كالىنى بەرمەي سىزنى ئالداپ رەنجىتىپ قويدى هاشىمكا!

هاشىم: داداڭ دېگەن ئېغۇاگەرنىڭ يامان نىيىتىنى بۇزۇن بىلمىگەن ئىكەنمەن. مانا ئەمدى ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىگىنى بىلىپ قالدۇق، ئوزى. كەپراتىۋ توغرىسىدا تارقىتىپ ژۇرگەن پىتنە ـ ئېغۇالىرى، قىلغان بۇزغۇنچىلىقلىرى پۈتۈن جامائەت ئالدىدا پاش قىلىنىپ شەرمەندە بولۇپ بېسىقـ تۇرۇلدى. داداڭ دېگەن قىزىل كوز كەپراتىۋ ئەزالىرى ئالغان ئاشلىغىنا ئوزلىرى ئېگە بولالمايدۇ، دەتتى. ئايغىدا

نمه بولدی. بز ئاران 4 تاغا ئاشلمق ئالدۇق. كەپراتۇر ئەزالىرى ئوزلىرىنگە تەككەن ئاشلىقلىرىنى ئونلاپ – ئونلاپ تۇلاقتا توشۇۋاتقىنىنى كورمەدىگما؟!

نىياز: سز بىلەن بز ياخشدۇقتۇ هاشمكا؟

هاشم: هازىر ياخشى ئەمەس. (قولىنى سلكىپ ماڭغاندا، ئالدىغا كوئوپپراتۇقا كىرىش ئۇچۇن ئەرىزە يېزىپ قايتقان ئىككى دىخان يولۇقۇدۇ.) قۇناخۇن نەدىن كېلىۋاتسىلەر؟

قۇناخۇن: كوئوپپراتۇقا كىرىش ئۇچۇن ئەرىزە يېزىپ كەلدۇق.

هاشم: ئابدىرىشت نەدىكەن؟

ئۇمەر: مەكتەپنىڭ ئىدارىسىدا قالدى.

هاشم: نمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

قۇناخۇن: خەت كورۇشۇۋاتىدۇ.

هاشم مەكتەپ تەرەپكە، ئىككى دىخان ئېتىز تەرەپكە كېتىدۇ.

نىياز: مانا ئەمدى بۇ قېرىمۇ بۇرۇنقى هاشمكام ئەمەس. هازىر بۇ، بىزگە قارىغاندا ئاۋۇلارغا ئوخشاش كەمبىغەل دىخانلار بىلەن پىقىنلىشىپ، كوئوپپراتۇقا كىرىپ كېتىدىغان بولدى – دە.

تۇنسا: (كىرىدۇ.) بۇ يەرگە هاشمكاكىنى ئەگىشىپ كەلدىگمۇ؟

نىياز: ياق، ئوزىم مۇنداق...

تۇنسا : ئەمدى ئۇنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرالمايسەن.

نىياز : تۇنسا ئاچا، مەن ھاشمكامغا ھېچنىمە دېمىدىمغۇ...

تۇنسا : ئەگرى دەسسىمەي، تۇز يولغا ماڭ. بولمىساسەنمۇ داداڭ بارغان جايغا بارىسەن.

نىياز بېشىنى سىلىپ ئاستا چىقىپ كېتىدۇ. مەكتەپ تەرەپتىن ھاشىم كېلىدۇ..

تۇنسا : ئەرزنى بەردىلىمۇ ؟

ھاشىم : ياق.

تۇنسا : ئالايتەن ئاپىرىپ، ھەجەپ بەرمەي كەپتىلىغۇ؟

ھاشىم : باشتا كىرىشكە ئۇنۇمۇدۇم . ئەمدى كەپىراتۇقا كىرىمەن دېسەم بىزگە ئىشەش قىلمايدىغان ئوخشايدۇ.

تۇنسا : بىزگە نىمشكە ئىشەنمەيدۇ؟

ھاشىم : قويۇڭلا، نومۇسقا قالدىغان ئوخشايمەن.

تۇنسا : توۋا، نىمدىن نومۇس قىلىدىلا. كوئوپېراتۇ مۇدىرى ئالدىمزدا ئوسكەن، ئۇزىمىز ئىشلىمزدەك كادىرغۇ.

ھاشىم : بالىمىز، ھە، مەن ئۇنىڭ ئارپىسىنى خام ئورغانمىدىم، ئۇزى. قاپاق ئېچىپ قارايمۇ قويمايدۇ.

تۇنسا : زادى يېنىغا بېرىپ ئەرزنى كورسەتتىلمۇ؟

ھاشىم : شۇ ساقىلىم بىلەن سالام قىلسام، سالىمىنى ئىلىك ئالمىدى.

تۇنسا : ئىش بىلەن بولۇپ كېتىپ سىلىنى كورمەي قالغاندۇ.

هاشىم: بۇ ئاي، بۇكۈنلەردە ئابدىرىشىتنىڭ قازىنىمۇ ياغ، چۇمۇچىمۇ ياغ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزگە قارىغىسىمۇ كەلمەيدۇ.

تۇنسا: نەچچە كۈندىن بېرى ئەرتىيازدىلا كۈيۈپپىراتۇقا قوشۇلمىغانغا پۇشايمان قىلىۋاتاتتىلا، بىر دەمدىلا تونلىرىنى تەتۈر كىيىپ ئاپتىلغۇ يانا؟

رېھىم قادىر بىلەن ئابدىكېرىم كىرىدۇ.

رېھىم قادىر: (تۇزۇلگەن سەھىنگە قاراپ.) خېلى ياخشى زىننەتلىنىپتۇ، ھە. (ھاشىمغا قاراپ.) قانداق ھاشىمكا يارامدۇ؟

ھاشىم: ھەئە، قاملىشىپتۇ.

ئابدىكېرىم: ئەرزىنى بەردىكىزمۇ، دادا؟

ھاشىم: (ساقلىنى تاتلاپ.) كەپىراتۇقۇ ياخشىكەن. شۇبەزى ئادەملەر بىلەن چىقىشماق تەستەك تۇرۇدۇ.

ئابدىكېرىم: يەنە نىمە بولدى سىزگە، دادا؟

تۇنسا: «ئابدىرىشىتنى رەنجىپ قاپتۇ».

رېھىم قادىر: نىمىشكە رەنجىپ قالدىكىز ھاشىمكا؟

تۇنسا: «ماڭا قارىمىدى» دەپ.

رېھىم قادىر: كىشىلەر بىلەن چىقىشالمايمەن دېگىنىكىز قىزىق، مانابىز سىز بىلەن چىقىشمىزغۇ.

ھاشىم: ئېگىلگەنگە ئېگىل، بېشىڭ يەرگە تەككىچە، غادايغانغا غاداي، بېشىڭ كوككە يەتكىچە.

ئابدىكېرىم : دادا كوئوپېراتۇتا بىر - بىرىنى ژۇقۇرى - توۋەن كورۇش يوق. ھەممە ئىش كوپچىلىكنىڭ ئىختيارى بىلەن بولۇدۇ.

ھاشىم : (بوشاشقان ئاۋاز بىلەن.) ئىختيارلىقتۇر، لېكىن جامائەتچىلىكتىن چېقىپ كېتىش ئېغىر ئىش...

رېھىم قادىر : ناھايىتى توغرى ئېيتتىڭىز، توپتىن ئايرىلغان قوينى بورى يەيدۇ . سىزدەك تەجرىبىلىك دىخانلارنى كوپچىلىك ئۆز قوينىغا ئېلىشنى خوشاللىق بىلەن قارشى ئالىدۇ.

ئابدىكېرىم : دادا ئەكېلىڭ، ئەرزنى مەن بېرەي.

ھاشىم ئەرزنى ئابدىكېرىمگە بېرىدۇ .

تۇنسا : مەجلىس قاچان ئېچىلىدۇ؟

ئابدىكېرىم : ئاز قالدى، ۋەكىللەر كەلسە باشلىنىدۇ.

ھاشىم : (تۇنساغا.) جۇرۇكلە، بىزمۇكىيىملىرىمىزنى يەڭگۈشلەپ مەجلىسكە كېلىلى.

رېھىم قادىر : ھە، ھە، ناھايىتى ياخشى، قارشى ئالمىز.

تونسا بىلەن ھاشىم كېتىدۇ.

ئابدىرىشىت : دادام قىزىق ئادەمدە، سىركىسى سۇكوتەرمەيدۇ.

ئابدىرىشىت تەييارلانغان دوكلاتنى تۇتۇپ كېلىدۇ.

ئابدىكېرىم : دوكلاتنى تەييارلاپ بولدۇم، ماناھېلىقى يېرىنى مۇنداق دەپ تۇزەتتىم. (بىر ۋاراقنى كوتۇرۇپ تۇرۇپ

ئوقۇيدۇ.) كوئوپېراتۇرنىڭ مۇنداق مول هوسۇلغا ئېگه بولۇشى، ئۇنىڭ كوللېكتۇ ئەمگەك قىلىشى بىلەن يېڭىچه دىخانچىلىق تېخنىكىسىنى قوللۇنۇشىدىن بولدى. (يەنه ئىككى ژاراق ئورۇپ.) مانا بۇيېرى دىخانلار كوئوپېراتسىيىسىنىڭ يەككه ئېگىلىككه قارىغاندا ئەۋزەللىگىنى ئەملىياتتا كورۇپ، كوئوپېراتۇقا كىرىشنى تەلەپ قىلغان ئەرزلىرىنى ناھايىتى نۇرغۇن بېرىۋاتىدۇ. (قەغەزدىن بېشىنى كوتۇرۇپ.) ئەزالار سانىنىڭ كوپەيگەنلىگىنىمۇ كىرگۈزدۇك.

رېھىم قادىر: پارتىيه ئەزالىرىنىڭ ئوسكەنلىگىنىمۇ كىرگۈزدۇكلەرمۇ؟

ئابدىرىشىت: هەئه، ئەرتىياز بىزده پارتىيه ئەزاسى ئۇچ، ياشلار سويۇز ئەزاسى تورت ئىدى. مانا ئەمدى پارتىيه ئەزاسى 9، ياشلار سويۇزئەزاسى 15كه يەتتى دېيەلمۇ.

رېھىم قادىر: كەمبىغەل دىخانلارنى كوئوپېراتۇقا كىرگۈزۇش خىز مىتىگه ئېتىۋار بېرىشىمىز پېتەرلىك بولمىغانلىغىنى كىرگۈزدىكلەرمۇ؟

ئابدىرىشىت: هەئه، كامچىلىقلارنى كورسەتكەن يەرگه كىرگۈزدۇق.

رېھىم قادىر: ئەمدى خېلى تولۇقلۇنۇپتۇ. (ئابدىرىشىتكه قاراپ قويۇپ.) ئۇتۇقلارنى كورۇپ، بەزى كىشىلەرنىمزده كوره‌كلەش پەيدا بولۇپ قالدى — دېگەنلىمۇ كىرگۈزۇپ قويساق

قانداق ئابدىرىشتىكا؟

ئابدىرىشت: بىزدە مۇنداق ئەھۋاللار يوققۇ.

رېھىم قادىر: نېمشكە، بولۇۋاتىدىغۇ.

ئابدىرىشت: تاڭ، مەن مۇنداق ئادەمنى سەزمىدىم.

رېھىم قادىر: مەن بۇنى ئوزىڭىزنىڭ ئەملىيىتىدىنلا سېزىۋاتىمەن.

ئابدىرىشت: مەن كورەكلەپ ھېچكىم بىلەن بىرنەرسە دېيىشمىدىمغۇ؟

رېھىم قادىر: گەپ ئۇنىڭدىلا ئەمەس. ئوزىڭىز كەمبەغەل دېخانلاردىن چىققان تۇرۇپ، ئەۋۇكۇنى ئىككى كەمبەغەل دېخانىنىڭ كوئوپېراتىۋقا كىرىش ئۇچۇن ئېلىپ كېلىگەن ئەرزىنى ئالماپسىز. يەنە بۇگۇن ھاشىمكامنىڭ ئەرزىنى نېمشكە ئالمىدىڭىز؟

ئابدىرىشت: مەن بۇ ئادەمنى ئازىراق چوچۇسۇن دېگەن ئىدىم.

ئابدىكېرىم: دادام ئەرتىيازدىن بېرى چوچۇپ، ھەممە ئاچچىقى چىقىپ بولدى، ئابدىرىشتىكا.

رېھىم قادىر: ئۇ، چۇشۇنۇپ ئالدىڭىزغا كەلسە، يەنە چوچۇتمەن، دەپ كورەكلىسىڭىز ئۇنى قارىمايغا ئايلاندۇرۇپ قويۇسىز.

ئابدىرىشت: توغرى، بۇبزدىن ئوتكەن كامچىلىقكەن.

رەھىم قادىر: كامچىلىقنى ئىقرارقىلىش ياخشى، ئەمما ئۇنى ئەمەلدە تۇزۇتۇش كېرەك.

ئابدۇكېرىم: ئېمىنكام ئۇكۇنكى تەنقىتتىن كېيىن شەخسى غەرىزى ئۈچۈنلا جىدەل قىلىدىغان ئىشلىرىدىن قالدى. بۇئادەمنىڭ شۇئەسلىيىتىدىن ھەممىمىز ئۇلگە ئالساق بولۇدۇ-دە.

ئابدۇرىشىت: مەن باشچى بولغان ئۈچۈنلا بۇئۇتۇقلار قولغا كەلدى دەپ چۈشۈنۈپتىمەن. كامچىلىغىمنى كۆپۈپىراتۇر ئەزالىرىنىڭ مەجلىسىدە ئېيتىپ، ئۇزەمنى تەنقىت قىلىمەن. (مەكتەپ تەرەپتىن ئابدۇرىشىتنى چاقىرغان ئاۋاز كېلىدۇ.) مېھمانلار ئۈچۈن ھازىرلانغان جايىنى كۆرۈپ كەلسەك. (ئابدۇكېرىمگە قاراپ.) ئابدۇكېرىم سەن يوللارغا چاپلايدىغان لوزۇنكا بار ئىدى، شۇنىڭغا يازدەملىشىپ بەرگىنا!

ئابدۇكېرىم: بولۇدۇ.

رەھىم قادىر بىلەن ئابدۇرىشىت كېتىدۇ. خەيرىنىساخەت يېزىلغان لوزۇنكىلارنى كوتۇرۇپ كىرىدۇ.

خەيرىنىسا: ئابدۇرىشتكامنى كوردىڭىزمۇ؟

ئابدۇكېرىم: نىمە قىلىسىز؟

خەيرىنىسا: ماۋۇلوزۇنكىلارنى قەيەرگە چاپلايمىزكىن؟

ئابدۇكېرىم: ئەكېلىڭ، مەن سىزگە يازدەملىشىدىغان بولدۇم. بۇنى يول بويىغا چاپلايدىكەنسىز. (لوزۇنكىنىقولىغا ئېلىپ ئۇنلۇك ئوقۇيدۇ.) «ئىشلەپ چىقىرىشتا نەمۇنچىلەردىن

ئۇلگە ئالايلى!»... (خەيرىنساغا قاراپ.) كۆتۈپبراتسيەنىڭ ئىشچان قىزىدىن ئۇلگە ئېلىشقا چاقىرىپتۇ ـ دە.

خەيرىنسا: پۈتۈن نەمۇنچىلەردىن دېگەن گەپتۇ؟

ئابدۇكېرىم: بولۇپمۇ بىزگە ئەڭ يېقىن تۇرغان نەمۇنىچى قىزنىڭ ئۇلگىسى (كۆزىنى يېرىم ژۇمۇپ.) كۆڭلىمىزدە ئوچمەس بولۇپ يالتىرايدۇ.

خەيرىنسا: (كۈلۈپ.) شۇنىڭ ئۈچۈن كۆزىڭىزنى ژۇمۇپ ئاپتىكەنسىز ـ دە.

ئابدۇكېرىم: خەيرىنسا، زامان بىزگە كۈلۈپ قاراۋاتىدۇ. ئەمدى ئاتا ـ ئانىلار بىلەن، سىلە بىلەن بىللە بەختىيار يولدا تېخىمۇ چوڭ غۇلاچ تاشلاپ ئىشقا چۈشۈمەن.

ژىراقتىن كۆپچىلىك دېخانلارنىڭ ناخشىسى ئاڭلىنىدۇ.

يېزىمىز ئاۋات بولدى،
كۆڭلىمىزمۇ شات بولدى.
ئىشلە ئىشچى ـ دېخانلار،
ھەممىڭ ئوبدان زامان بولدى.

خەيرىنسا: بىز ھەممىڭ ناخشىغا ئامراق خەقتە. سىزنىڭ ناخشىنى ياخشى كۆرەمسىز؟

ئابدۇكېرىم: ئەلۋەتتە. ناخشىچىنىمۇ ياخشى كۆرۈمەن. سىزچۇ؟

خەيرىنسا: مەنمۇ ئامراق. شۇنىڭدەك راۋاپنىمۇ ياخشى

كورۈمەن. سازنى ئاڭلىسام ئاڭلىغىم كېلىدۇ.

ئابدۇكېرىم: شۇنىڭ ئۈچۈن باھاردا نىيازنىڭ راۋېينى ئاڭلاپ تەسىرلىنىپ كېتىپتىكەنسىز ـ دە؟

خەيىرنىسا: نېمە دېگىنىگىز ئۇ؟ ئۇ بېزەكنى كۆرىدىغان كۆزۈم يوق.

ئابدۇكېرىم: ئەمىسە، ھەجەپ چىرايىغا قاراپ ئولتۇرۇپ كېتىپتىكەنسىزغۇ؟

خەيىرنىسا: ئۇ مەسنى زاڭلىق قىلىپ ئويناپمىز دەپ تۇخان مېنى تۈتۈپ ئالغان ئىدى.

ئابدۇكېرىم: كۆڭلىگىزدىكىنى يوشۇرۇۋاتمىسىز ـ دە خەيىرنىسا.

خەيىرنىسا: ئادەمنىڭ چىشىغا تەگمىگا. گۇمانخور كەنسىز.

(ماي تارتىپ پەرەڭ لوزۇنكىغا قارىتىۋالىدۇ.)

ئابدۇكېرىم: (خەيىرنىسانىڭ مۇرىسىنى تۈتۈپ.) ئالاكۆچۈكلەر كېلىپ قالدىمۇ نېمە؟ ماڭا قاراڭا؟

تۇخان سېۋەتتە ئۈزۈم، قولتۇغىدا قوغۇن كوتۇرۇپ كىرىدۇ.

تۇخان: ھويت ـ ھويت مائىككىسىنى.

خەيىرنىسا: (تۇخانغا.) سېنىڭ كاشلاڭ. نىياز دېگەن ھاراق ـ كەش كېلىۋاتىدۇ، كېتىلى دېسەم ئۇنۇماي، مانا ئەمدى گەپكە قېلىۋاتىدۇ كەشى.

تۇخان: گەپكە قالغىدەك نەمىش بوپتىكەن. (ئابدۇكېرىمگە.) ئۇ قاپاق باشنى كولدۇرلاتقان مەن. شۇنىمۇ گەپ

دەپ كوتۇرۇپ ژۇرەمسىزا؟

ئابدۇكېرىم: ھېچ گەپ يوق چېقىشۇاتىمەن.

تۇخان: بىكارگەپنى قويۇپ ئۇزۇمگە ئېغىز تېگىشسىلە. (خەيىرنىساغا بىرساپاق ئۇزۇمنى توقۇزۇپ قويۇدۇ.)

ئابدۇكېرىم: ئۇزۇمدىن ئىككى تال ئۇزۇپ، بىرىنى ئاغزىغا سالىدۇ. بىرىنى قولىدا تۇتۇپ.) ھەجەپ سۇزۇك ناۋاتتەك ئۇزۇمكەنا خەيىرنىسا؟ (خەيىرنىسا كۇلۇمسىرەيدۇ.)

تۇخان: ئاق ئالما قىزارغاندەك

قىزىل يۈزلۇگۈم يارىم.

ناۋات بىلەن ژۇغارغاندەك،

شىرىن سوزلۇگۈم يارىم دېمەمسىز؟

خەيىرنىسا: ۋىيەي شىتىلە.

تۇخان: ئىتىلە بىلەن پىتىلە. سىلەرنىڭ تۇيۇقسىزلارنىمۇ بۇگۈنكى مول ھوسۇل ئېلىش تويىغا قوشۇپ قىلىۋەتسەكمۇ ئىش پۈتەتتى.

ئابدۇكېرىم: شۇنى دېگىنا تۇخان.

خەيىرنىسا: ۋىيەي تېخى...

تۇخان: كۇزلۇك ھوسۇلدىن كېيىن دېيىشتىكىلەر، ئۇنىمۇ ئېلىپ بولدۇق.

خەيىرنىسا: مەن شەھەرگە نەمۇنچىلەر مەجلىسىگە بارىمەن.

ئابدىكبىرىم: ئۇنۇڭدىن كېيىن، كۆزگە بۇغدايىنى تېرىپ بولايلى دەيدىكەنسىزدە؟

تۇخان: بىزنىڭ ئويلە جەينەكتە،
چاي قاينايدۇ چەينەكتە.
قاچانقىچە ژۇرۇسلە،
كاككۇك بىلەن زەينەپلە...كاككۇك.

پىقىراپ چىقىپ كېتىدۇ. ئابدىكبىرىم، خەيىرنىسا كۈلۈشۈدۇ.

ئابدىكبىرىم: بۇ ئاجايىپ قىزىق چوكاندە.

خەيىرنىسا: ۋاي بۇنىڭ قىزىقچىلىغىنى كورمەدىڭىز تېخى. ئېتىزغا ئىشقا چىققاندا ھەممىسىنى كۈلدۈرۈپ ئۈچەيلىرىنى ئۈزۈۋېتىدۇ. تۇپ - تۇز كەتكەن ئاق كوكۈل ئوزى. مەن بۇنى ناھايىتى ياخشى كورۈمەن.

ئابدىكبىرىم: بىزنىچۇ؟

خەيىرنىسا: ھەممىڭلەرنى، پۈتۈن كوئوپېراتىۋئەزالىرىنى.

ئابدىكبىرىم: مېنىچۇ؟

خەيىرنىسا: دېدىمغۇ، دېمەيمەن. (ژۇگۈرەيدۇ ئابدىكبىرىم قوغلاپ چىقىپ كېتىدۇ. ھاشىم بىلەن تونىساخان كىرىپ قالىدۇ.)

ھاشىم: ھە، مانا قارا، ئوزى، ئىش مۇنداق دېگىن.

تۇنىسا: ھازىر ياشلار سىلە بىلەن بىزنى ئاۋارە قىلمايلا ئوز ئىشلىرىنى ئوزلىرى يوللايدىغان بولۇپ قالدى. ھەممىنى

ئوزەم بىلمەن دەپ قاملاشمىغان ئىشلارنى قىلىپ ژۇرەتتىلە.

ھاشىم: بولدى ئۇنى قويۇڭلا. ئابدىكېرىمنىڭ ئىشلىرىغا ئەمدى چۈشۈنۈۋاتىمەن، ئوزى.

تۇنسا: كېلىن بولغاندىمۇ قانداق كېلىن. ئەقلى ھوشى بار. ژۇرت ئىچىدە ئابرويى چوڭ.

ھاشىم: بۇڭا ئاپەتكە ئۇچراپ ئالغان ھۇسۇلىمىز ھېچنىمىگە يارىماي قالدى. بولمىسا، چوڭ توي قىلىپ بېرەتتىمدە.

تۇنسا: ئۇلار توي چىقىملىرىنى ئوزلىرىلا تەيارلىشىدۇ. بىز ژۇرت قاتارى مېھمان بولۇپ ئولتۇرۇپ بېرىمىز. كۆڭۈپىراتۇ ئەزالىرى يارەمىلىشىپ، ئاجايىپ ياخشى، يېڭى توي بولۇدۇ دېسىلە.

ھاشىم: يېڭى زامانىنىڭ ياشلىرى شۇنداق ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ. مەيلى بولۇدۇ.

تۇنسا: مانا مېنىڭ ئوغلۇم شۇنداق يېڭى كادر بولدى.

ھاشىم: ئەمسە بۇگەچچە سېنىڭلا ئوغلۇڭگەندە؟

تۇنسا: ئەمسە، سېنىڭ بالاڭ ئۇنداق، سېنىڭ بالاڭ مۇنداق دەيتتىلىغۇ؟

ھاشىم: ئۇنداق دېگەن بىلەن ئاتا بالىسىدە. مەن بۇ ئوغلۇمنى ھۇشيار ئادەم بولۇدۇ، دەپ ئىشىنەتتىم.

سادىق بىلەن ئىمىن گىلەملەرنى كوتۇرۇپ كىرىپ ئۇستەل ئۇستىگە قويۇدۇ. ئابدىرىشىت قولىغا قەغەز تۇتقان ھالدا، خەيىرنىسا مەيدىسىگە

رېھىم قادىر: (هاشىم بىلەن تۇنساغا.) مانا مەجلىسكە هەممىدىن بۇرۇن سىلە كەلدىڭىلەر ناھايىتى ياخشى. مانا هاشىمكاممۇ كوئوپېراتىۋنىڭ ئەزاسى بولۇشقا لايىق بولۇپ قالدى.

ئابدۇرىشىت: (هاشىم بىلەن تۇنساغا.) يەنە بىر خوش خەۋەر پۈتۈن كوئوپېراتىۋ ئەزالىرى سىلەرنىڭ كوئوپراتىۋقا كىرىشكىلەرنى قارشى ئالىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈشتى.

ئىمىن خەيىرنىسا ساديق } : (بىردەك.) قارشى ئالىمىز، قوبۇل قىلىمىز.

(چاۋاك.)

هاشىم: (جانلىنىپ.) بىزنى ئوز قاتارىڭلارغا قوشقىنىڭلار ئۈچۈن قايسى تىلىم بىلەن رەخمەت ئېيتىشىمنى، ئۈزى، بىلمەي تۇرۇمەن. بۇرۇن هەرخىل ئەندىشە بىلەن كاژلىق قىلىدىم. كوئوپېراتىۋنىڭ قەدرى ـ قىممىتىنى ئەمدى چۈشەندىم.

تۇنسا: بىر ـ بىرىمىزگە يار ـ يولەك بولۇپ ئوملۇشۇپ ئىشلەشكە پېتىشتۇرگەن پارتىيەمىزگە رەخمەت.

هاشىم: (ماۋجۇشىنىڭ سورىتىگە قاراپ.) مېھرىۋانىمىز ماۋجۇشى، بىز سېنىڭ ئاۋازىڭ بىلەن غەپلەتتىن ئويغاندۇق. ماۋجۇشىنىڭ باشچىلىغىدا بەخت يولىنى تاپتۇق.

تۇخان: (4 تۈپ گۈلدەستە كوتۇرۇپ ژۇگۇرۇپ كىرىدۇ.) ئابدىرىشتكا! رايونىنگ سەنئەتچىلىرى كەلدى. يەنە ما تەرەپتىن ھەمكارلىق گرۇپپىلىرىنىڭ ۋەكىللىرى يەنە باشقا مېھمانلار كېلىۋاتىدۇ.

ئابدىرىشىت: شەھەردىن چىقىدىغان ۋەكىللەرگە گۈلنى ئابدىكېرىم بىلەن خەيرىنسا تەقدىم قىلسۇن.

رېھىم قادىر: ھەئە، بولۇدۇ. ئىككىسىنى ھاشىمكام بىلەن تۇنسا ئاچام تەقدىم قىلسۇن.

تورتىگە گۈلدەستىنى تۇتقۇزۇپ قويۇدۇ. سىرتتا ئۇزۇمىي چالغۇ بىلەن سەنەم ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

تۇخان: ئوھ! مانا توي.

ئۇسۇل ئويناپ كېتىدۇ. رايون سەنئەتچىلىرى ۋە بىر نەچچە خەنسۇ ئۇيغۇر كادرلار كىرىدۇ. قەشقەرۋە ئاتۇش سەنەملىرى ئېيتىلىدۇ.

ئەشلەيمىز ياخشى
ئويناپمىز ياخشى.
ھەممىمىز بىردەك
چامدايمىز ياخشى.
ئېيتىز قويندا
ئەمگەك قاينىدى.

ئېيلىمىز ئازات،
خوشال ياشايمىز.

كىرىڭلەر دوستلار

تويلار ياسايمىز.

ناخشىغا ھەمىە قوشۇلۇدۇ. قىزىقچىلىقتا ھاشىم، تۇنسا ۋە باشقىلار ئويناپ كېتىشىدۇ، فوتو ئاپپاراتچى رەسىمگە ئالىدۇ. ۋىراقتىن ماشىنا، ناغرا، سۇنەي ئاۋازى ئاڭلىنىدۇ.

ئابدۇرىشىت ــ مانا شەھەردىن مېھمانلارمۇ چىقتى. ھەممىسى قىزغىن كەيپىياتتا قارشى ئېلىش ئۈچۈن يولغا قارايدۇ.

پەردە.

كتاپ نومېرى: 1192(4)255

غۇنچەم

(مەسەللەر، ھېكايىلەر، پېيسىلەر)

ئاۋتورى: زۇننۇن قادىرى.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئى. موتسى.

كوررېكتورى: ئا. ئابدۇللا يوۋ.

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى.

ئادرېس: بېيجىن گوزىجەن 54 – قورا.

بېيجىن شەھەرلىك ئەخبارات ۋە نەشرىيات باشقارمىسىنىڭ

رۇخسەت قەغىزى نومېرى: «ن — 047».

مەركىزىي مىللەتلەر مەتبەئەسىدە بېسىلدى.

شىنخۇا كىتاپ ماگازىنى تەرىپىدىن تارقىتىلدى.

1957 – ژىلى ماي‌دا بېيجىندە بىرىنچى قېتىم نەشر قىلىندى.

1957 – ژىلى ماي‌دا بېيجىندە بىرىنچى قېتىم بېسىلدى.

فورمات 787×1092 1/32 م.م. ھەجمى $9\frac{11}{16}$ باسما تاۋاق.

قەغەزمۇقاۋىلىغىنىڭ تىراژى: 9200 – 1. باھاسى: 37 پۇل.

بىرلەشمە نومېرى: M 10049 ئۇيغۇرچە 42.

書號：1192(4)255
蘊切姆
（維吾尔文）
祖 农著
木鉄意校訂
阿·阿不都拉优夫校对
民族出版社出版
地址：北京國子監特54號
北京市書刊出版業營業許可證出字第047號
中央民族印刷廠印刷
新华書店发行
1957年5月北京第一版
1957年5月北京第一次印刷
787耗×1092耗1/32 印張9計
平装印数：1—9,200冊 定價：三角七分
統一書号：M10049·維42